

ความสุขอยู่ที่นี้
มัวไปหากันที่ไหน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน

โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๗๕๗๔-๑๓-๔

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

โดย กองทุนเกื้อโลก (ป. อ. ปยุตฺโต)

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ ถนนนิคมรถไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ โทรสาร ๐ ๒๙๓๖ ๒๙๐๐

ออกแบบปก – ภาพประกอบ : ปิยา วัชรสวัสดิ์

พิมพ์ที่ : บริษัท ออฟเซ็ทครีเอชั่น จำกัด

คำนำ

ในบรรดางานธรรมคลาสสิกที่พระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) น้อมนำพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเรียบเรียง ไม่ว่าจะเป็น “พุทธธรรม” ที่ประมวลพระธรรมมาไว้อย่างเพียบพร้อม ตลอดจน “ธรรมบุญชีวิต” ที่คัดสรรส่วนที่เป็นหลักเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี และ “กาลานุกรม” ที่ร้อยเรียงให้เห็นความเป็นมาเป็นไปแห่งพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลกอย่างสมบูรณ์ยิ่ง โดยมีอีกมากเล่มนั้น หนังสือ “ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน” ที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์กำหนดชื่อให้เล่มนี้ ถือเป็นเล่มที่ไม่ควรพลาดสำหรับผู้ใฝ่ศึกษาปฏิบัติทั้งหลาย

ด้วยปรารถนถึงการเสาะแสวงหาความสุขของผู้คนในสมัยนี้ กองทุนเกื้อโลก (ป. อ. ปยุตโต) ที่ก่อตั้งขึ้นภายในมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ เพื่อถวายเป็นอาจารย์บูชาในวาระ ๗๒ ปี พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) เมื่อ กรกฎาคม ๒๕๕๔ เพื่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่สังคมและประยุต์ธรรมให้สมสมัย พร้อมหาวิธีแก้ปัญหาตามหลักพุทธธรรม โดยได้รับเมตตาจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ในการกำหนดชื่อ จึงได้นำธรรมบรรยาย ๔ เรื่องที่เกี่ยวข้องกันว่าด้วย “บุญ” “การปฏิบัติธรรม” “สมาธิแบบพุทธ” และ “หัวใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา” มาพิมพ์ไว้ในเล่มเดียวกัน ในชื่อที่ชวนให้อ่าน เต็มไปด้วยเนื้อหาที่แจ่มแจ้งอย่างละเอียดเพื่อการปรับทัศนะจนมีความเห็นที่ตรง ถูกต้อง สามารถนำมาปฏิบัติ มาใช้ดำเนินชีวิต ก่อเกิดประโยชน์และความสุขที่แท้และตรงต่อ

พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

อาทิ คำว่า “บุญ” ที่ท่านให้ความหมายว่าแปลว่า “ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด และ ทำให้เกิดภาวะน่าบูชา...ควรที่จะทำกันให้มากเพราะการทำบุญเป็นความสุขที่มีผลระยะยาว ไม่เหมือนอาหารที่รับประทานหรือสิ่งภายนอกที่บำรุงบำเรอกาย พอผ่านไปแล้วก็หมด ก็หาย ความสุขก็สิ้นไป บางทีพอนึกใหม่กลายเป็นทุกข์เพราะมันไม่มีเสียแล้ว มันขาดไป ต้องหาใหม่ แต่บุญเป็นสุขที่เข้าไปถึงเนื้อตัวของจิตใจ เป็นความสุขที่เต็มอิม ทำให้เกิดปีติในบุญ และเมื่อเราทำไปแล้วมันก็ไม่หมด นึกถึงเมื่อไรก็ใจเอิบอิมผ่องใสเรื่อยไป เป็นความสุขที่ยั่งยืนยาวนาน”

“บุญที่แท้แผ่ความสุขออกไป ให้ความงอกงามทั้งแก่ชีวิตของเรา และทั่วสังคม”

“ทำบุญ ทำที่ไหนก็ได้ ถ้าทำเป็น ก็ได้บุญ”

ในขณะที่ “การปฏิบัติธรรม” นั้น ท่านได้ชี้ว่าปัจจุบันมีความหมายที่จำกัดแคบแคบจนเข้าใจไม่ตรง ไม่เท่าความจริงที่หมายถึง “การเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตการทำงาน คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงนั่นเอง ... ถ้ายังไม่ได้ใช้ ก็ไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติ”

“การปฏิบัติธรรมก็จึงเป็นเรื่องกว้างๆ ไม่เฉพาะการที่จะปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่ป่า แล้วก็ไปนั่งบำเพ็ญสมาธิอะไรอย่างนั้น ไม่ใช่แค่นั้น อันนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เป็นการพยายามนำธรรมมาใช้ในขั้นลึก ใน การที่จะฝึกฝนจิตใจอย่างจริงๆ จังๆ”

“ถ้าจะเรียกเป็นภาษาสมัยใหม่ การปลีกตัวไปปฏิบัติแบบนั้นก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติแบบ intensive เป็นการปฏิบัติแบบเข้มข้น หรือลงลึกเฉพาะ

เรื่อง ที่จริงนั้น การปฏิบัติธรรมต้องมีตลอดเวลา เรานั่งกันอยู่ในที่นี่ ก็ต้องมี การปฏิบัติธรรม คือเอาธรรมมาใช้ เมื่อปฏิบัติสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ก็ เป็นการปฏิบัติธรรม เมื่อทำงานหรือทำหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง ตั้งใจทำให้ ดีให้เกิดคุณประโยชน์ ให้สำเร็จความมุ่งหมายที่ดีงาม ก็เป็นการปฏิบัติธรรม... แล้วแต่ว่าใครจะสามารถเอาธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต หรือในการทำกิจ หน้าที่นั้นๆ ให้ได้ผลแค่ไหนเพียงไร ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมทั้งนั้น”

“เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมที่แท้จริงนั้น ต้องมีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราทุกคนมีหน้าที่ต้องดำเนินชีวิตให้ดีงามถูกต้อง... ถ้าจะพูดให้ถูก ต้อง บอกว่าปฏิบัติธรรมด้านนั้น ด้านนี้ การที่เราปลีกตัวไปทำกรรมฐาน ไปบำเพ็ญ สมาธิ ก็คงจะเรียกว่าปฏิบัติธรรมด้านจิตตภาวนา...”

ซึ่งเนื้อหาโดยตลอดนั้นท่านได้ไขข้อข้องและเข้าใจไม่แจ่มแจ้งตาม ลำดับ ไม่ว่าบุญกิริยาวัตถุ ๓ หรือ ๑๐ ที่มี ทาน ศีล ภาวนาเป็นหลัก อย่าง เดียวกับ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือการฝึกฝนและพัฒนา กายวาจา จิตใจ และ ปัญญาในไตรสิกขาที่เน้นต่างกันที่ภายนอกและภายใน เหมาะแก่คฤหัสถ์หรือ บรรพชิต กล่าวคือชุด ทาน ศีล ภาวนา นั้นขยายภายนอกด้านหยาบเป็น ทาน กับ ศีล แล้วเอาภายใน คือ สมาธิ กับ ปัญญา ยุบรวมกันเป็นภาวนา สำหรับ คฤหัสถ์ ในขณะที่ชุด ศีล สมาธิ ปัญญา แยกภายในคือภาวนา เป็น สมาธิ และ ปัญญา แล้วรวม ทาน และ ศีล เข้าด้วยกันในศีล เช่นเดียวกับเรื่อง ปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ ที่ท่านตั้งประเด็นว่า “ปฏิบัติโดยไม่มีปริยัติ จริงหรือ” พร้อมกับคำถามรวมความสุดท้ายว่า “ไม่ใช่ถามว่าปริยัติต้องมีหรือไม่ แต่ ควรถามว่า ปริยัติจะเอาแค่ไหนและจะรับเอามาอย่างไร” จนแม้กระทั่ง “ความอยากของผู้ปฏิบัติธรรมนั้น ควรมีหรือไม่ให้มีกันแน่ และมีวิธีปฏิบัติ อย่างไร” จนกระทั่ง “จะวัดความสำเร็จของการปฏิบัติธรรมด้วยอะไร” “ใช้

แรงขับเคลื่อน และ เครื่องช่วยอะไรได้บ้าง” ก่อนที่จะเข้าสู่ “หลักการและหลักพุทธธรรมเพื่อการปฏิบัติธรรม” และ “สมาธิแบบพุทธ” ที่ถูกทางซึ่งจะทำให้จิตใจมีกำลัง สุขสงบ ใสและขยายปัญญา มีแม้กระทั่ง “วิธีป้องกันและแก้ไขโทษของสมาธิ”

ด้วยเหตุนี้ หนังสือ “ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน” ที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์กำหนดชื่อให้เล่มนี้ จึงถือเป็นเล่มที่ไม่ควรพลาดสำหรับผู้ใฝ่ศึกษาปฏิบัติทั้งหลาย ที่กองทุนเกื้อโลก (ป. อ. ปยุตโต) มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ เลือกรพิมพ์ขึ้นเป็นลำดับต้นเนื่องในโอกาสแห่งการรับปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๕๗ ที่จะมาถึงโดยได้รับอนุญาตจากพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) และ วัดญาณเวศกวัน ด้วยหวังว่าจะเสริมสร้างความสุขที่ถูกต้องตรงตามธรรมแก่ทั้งชีวิตจนทั่วทั้งสังคมให้ยิ่งขึ้นไป.

กองทุนเกื้อโลก (ป. อ. ปยุตโต)

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖

สารบัญ

	หน้า
ไหว้พระประธาน	๑๐
ก้าวไปในบุญ	๑๓
ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง	
ตอน ๑ ความเข้าใจพื้นฐาน	๔๔
ตอน ๒ การเริ่มและก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม	๘๕
ตอน ๓ เนื้อตัวของการปฏิบัติ	๑๒๐
สมาธิแบบพุทธ	
สมาธิแบบพุทธ	๑๔๔
ตอน ๑ การปฏิบัติสมาธิให้ถูกทาง	๑๔๙
ตอน ๒ วิธีป้องกันและแก้ไขโทษของสมาธิ	๑๗๘
ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น	
หัวใจพุทธศาสนา	๒๐๐
แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา	๒๒๘
แก่นธรรมเพื่อชีวิต	๒๕๗
ภาคผนวก	
คำชี้แจงในการจัดพิมพ์	๓๐๓
กองทุนเกื้อโลก (ป. อ. ปยุตฺโต)	๓๐๖

ไหว้พระประธาน*

ญาติโยมจัดงานทำบุญบำเพ็ญกุศลกันวันนี้ โดยปรารถนาเรื่อง
 อาตมภาพ แต่ก็ได้ขอให้ขยายความหมายเป็นงานบุญสำหรับอุโบสถ
 และวัดนี้ทั้งหมด ในโอกาสที่วัดญาณเวศกวัน ตั้งมาถึงปีที่ครบ ๕
 นับแต่ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา
 เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ และบัดนี้ได้มีเสนาสนะสำคัญเกิด
 ขึ้น ซึ่งเพิ่งสร้างเสร็จ คือ อุโบสถหลังที่โยมจัดพิธีทำบุญนี้ อันเป็นผลงาน
 ร่วมกันของญาติโยม พร้อมทั้งพระประธาน ที่เพิ่งหล่อเสร็จเรียบร้อย
 แล้วนำมาประดิษฐานในวันที่ ๗ มกราคม และปิดทองเสร็จเมื่อวันที่
 ๑๒ มกราคม ที่ผ่านมานี้

พระประธานนี้ก็สร้างเกือบไม่ทัน เพราะที่วัดนี้ออกจะจู้จี้มาก
 ไปดูและแก้ไขเท่าไรก็ไม่พอใจสักที ช่างปั้นใหม่ให้จนในที่สุดดูเหมือนปั้นรวม
 ทั้งหมด ๕ องค์ จึงได้องค์นี้ ซึ่งได้ทราบว่ายอมพอใจทั่วกัน แต่ก่อนนั้นก็ยังมี
 ข้อแย้งกันอยู่อีกนิดหนึ่ง คือตอนที่หล่อเสร็จแล้วนำมาประดิษฐาน ยังไม่ได้
 ปิดทอง ก็ทาสีขาวมา โยมก็ชอบมากกว่างามดีเหลือเกิน แต่พอปิดทองไปได้
 บ้าง โยมก็เริ่มผิดหวังอีก บอกว่าตอนเป็นหลวงพ่อกวามากกว่ามาก เป็นปัญหา

* สัมโมทนาียกถา ในโอกาสที่ญาติโยมจัดงานทำบุญ ในมงคลพรรษา ที่วัดญาณเวศกวัน ตั้งมา
 จะครบ ๕ ปี มีอุโบสถพร้อมพระประธาน และพระธรรมปิฎกมีอายุครบ ๕ รอบ ณ วันอาทิตย์
 ที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๒ ที่วัดญาณเวศกวัน พุทธมณฑล จ.นครปฐม

เนื่องจากแสงสะท้อนเป็นเงาแวววาว

อย่างไรก็ดี ตอนนี้นำสถาปนิกบอกว่าจะทดลองนำสปอตไลท์สามดวง หรือห้าดวงมาฉายส่องลงดูว่า จะช่วยให้แก้ไขปัญหาเรื่องเงาสะท้อนออกไปได้แค่ไหนเพียงใด และจะต้องสร้างฐานเสริมถาวรอีก เพราะแท่นชุกชีข้างล่างใหญ่ ตอนนี้นำฐานชั่วคราวซ้อนไว้ จะต้องทำใหม่ ถ้าแก้ปัญหาโดยจัดสปอตไลท์ส่องได้ที่ดีแล้ว และออกแบบฐานใหม่นี้โดยฝังสปอตไลท์เข้าไปในฐานนั้น ก็ยังเป็นความหวังว่าจะแก้ปัญหาเรื่องเงาสะท้อนนี้ได้ และทำให้ดูเหมาะสมยิ่งขึ้น

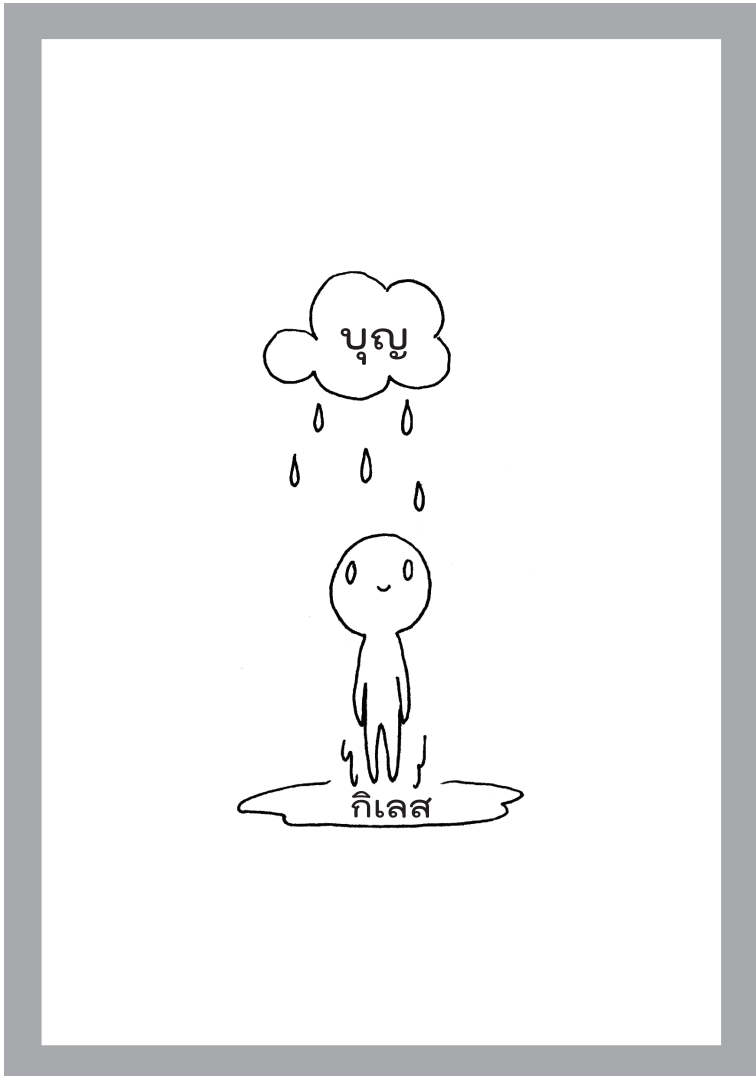
พระประธานนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่ เป็นเครื่องสื่อพุทธคุณ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และที่เราย้ำกันมากก็คือ พระมหากรุณาคุณ

เวลามาที่พระประธาน ได้กราบไหว้นมัสการ ก็ทำให้จิตใจของเราเบิกบานผ่อนคลาย มีความสุข เราอาจมีจิตใจว่า ร้อนเคียดร้อนขุนมัวมาจากบ้าน หรือจากที่อื่นๆ ภายนอก พอเข้ามาที่วัดแล้ว เห็นพระประธาน จิตใจของเราสบาย นั่นก็คือพุทธคุณเกิดผลแก่จิตใจของเรา คือเมตตาเกิดมีผล ทำให้จิตใจของเราสบาย มีความสุข มีปิติ คือความอิ่มใจ และมีความสงบ

พูดโดยทั่วไป พระพุทธรูปนั้นเราสร้างให้มีลักษณะสงบ ยิ้มด้วยเมตตา และมีลักษณะหลุดพ้น เป็นอิสระ ไม่ยึดติดในโลก คือ ท่านพ้นอยู่นอเหนือโลก แต่เป็นที่พึ่งแก่เรา ถ้าพระพุทธรูปสื่อพุทธคุณอย่างนี้ได้ ก็จะเกิดผลต่อจิตใจของผู้คนมัสการ ทำให้เกิดบุญกุศล อย่างน้อยก็เกิดปสาทะ ซึ่งเป็นบุญข้อ

แรกที่จะมีขึ้นในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ในเวลาสัมผัสกับพระศาสนา เริ่มแต่ได้พบเห็นพระสงฆ์ ตามหลักที่ว่า สมณานนฺจ ทสฺสนํ การเห็นสมณะเป็นอุดมมงคล เมื่อเห็นสมณะ ก็ทำให้จิตใจผ่องใส นี่เป็นจุดหนึ่งที่บุญกุศลเริ่มตั้งต้นได้ เพราะถ้าจิตใจไม่ผ่องใส คือขุ่นมัวเศร้าหมอง บุญก็เกิดยาก และตัวความผ่องใสของจิตใจก็เป็นบุญอยู่ในตัวแล้ว

ก้าวไปในบุญ

ก้าวไปในบุญ

แก้ความเข้าใจ

ความหมายของบุญ ที่แคบและเพี้ยนไป

บุญกุศลนี้ มีทางทำให้เกิดขึ้นได้มากมาย แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจของโยมเอง แต่เมื่อเราต้องการให้จิตใจผ่องใส อะไรจะมาช่วยทำให้ผ่องใสได้ ตอนนี้อาจารย์พระประธาน แต่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า มีวิธีปฏิบัติหลายอย่างที่จะทำให้เกิดบุญกุศล วันนี้จึงขอพูดเรื่องบุญนิดๆ หน่อยๆ เพราะคำว่าบุญเป็นคำสำคัญในพระพุทธศาสนา และเวลานี้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “บุญ” ก็แคบมาก หรือบางทีก็ถึงกับเพี้ยนไป

แง่ที่ ๑ ยกตัวอย่าง ที่ว่าบุญมีความหมายแคบลงหรือเพี้ยนไปนี้ เช่น เมื่อเราพูดว่าไปทำบุญทำทาน โยมก็นึกว่าทำบุญ คือถวายข้าวของแก่พระสงฆ์ บุญก็เลยมักจะจำกัดอยู่แค่นั้น คือการให้ แล้วก็ต้องถวายแก่พระเท่านั้นจึงเรียกว่า บุญ ถ้าไปให้แก่ชาวบ้าน เช่นให้แก่คนยากจน คนตกทุกข์ได้ยาก เราเรียกว่าให้ทาน ภาษาไทยตอนหลังนี้จึงเหมือนกับแยกกันระหว่างทำบุญกับให้ทาน *ทำบุญ* คือถวายแก่พระ *ให้ทาน* คือให้แก่ทุกข์สัตว์ชาวบ้าน โดยเฉพาะคนตกทุกข์ได้ยาก

เมื่อเพี้ยนไปอย่างนี้นานๆ คงต้องมาทบทวนกันดู เพราะความหมาย

ที่เพี้ยนไปนี่กลายเป็นความหมายในภาษาไทยที่บางทียอมรับกันไปจนคิดว่า ถูกต้องด้วยซ้ำ แต่พอตรวจสอบด้วยหลักพระศาสนาแล้วก็ไม่จริง เพราะวาทานนั้นเป็นคำกลางๆ

การถวายของแก่พระ ที่เราเรียกว่าทำบุญนั้น เมื่อว่าเป็นภาษาบาลี จะเห็นชัดว่าท่านเรียกว่าทานทั้งนั้น แม้แต่ทำบุญอย่างใหญ่ที่มีการถวายของแก่พระมากๆ เช่นถวายแก่สงฆ์ ก็เรียกว่าสังฆทาน ทำบุญทอดกฐิน ก็เรียกว่ากฐินทาน ทำบุญทอดผ้าป่าก็เป็น บังสุกุลจีวรทาน ไม่ว่าถวายอะไรก็เป็นทานทั้งนั้น ถวายสิ่งก่อสร้างในวัด จนถวายทั้งวัด ก็เรียกเสนาสนทาน หรือวิหารทาน ทานทั้งนั้น

ในแง่นี้ จะต้องจำไว้ว่า ทานนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญ เมื่อเราพูดว่าทำบุญ คือ ถวายของพระ บุญก็เลยแคบลงมาเหลือแค่ทานอย่างเดียว สลิมนี้กันไปแล้วยังมีวิธีทำบุญอื่นๆ อีกหลายอย่าง นี่ก็เป็นแง่หนึ่งละ

แง่ที่ ๒ ก็คือความแคบในแง่ที่เมื่อคิดว่า ถ้าให้แก่คนตลกทุกซ่ได้ยาก หรือแก่ชาวบ้านก็เป็นทานแล้ว ถ้าเข้าใจเลยไปว่า ไม่เป็นบุญ ก็จะยุ่งกันใหญ่ ที่จริงไม่ว่าให้แก่ใครก็เป็นบุญทั้งนั้น จะต่างกันก็เพียงว่าบุญมากบุญน้อยเท่านั้นเอง

การวัดว่าบุญมากบุญน้อย เช่นในเรื่องทานนี้ ท่านมีเกณฑ์หรือมีหลักสำหรับวัดอยู่แล้วว่า

๑. ตัวผู้ให้ คือทนายทนายิกา มีเจตนาอย่างไร

๒. ผู้รับ คือปฏิคาหก มีคุณความดีแค่ไหน

๓. วัตถุ หรือของที่ให้ คือไทยธรรม** บริสุทธิ์ สมควร เป็นประโยชน์
เพียงใด

ถ้าปฏิคาหก คือผู้รับ เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมความดี ก็เป็นบุญมากขึ้น
ถ้าปฏิคาหกเป็นคนไม่มีศีล เช่นเป็นโจรผู้ร้าย เราก็ได้บุญน้อย เพราะดีไม่ดีให้
ไปแล้ว เขากลับอาศัยผลจากของเราให้ เช่นได้อาหารไปกินแล้วร่างกายแข็งแรง
ก็ยิ่งไปทำการร้ายได้มากขึ้น กลับเกิดโทษ

วัตถุล้ำงของที่ถวาย ถ้าบริสุทธิ์ ได้มาโดยสุจริต เป็นของที่ เป็น
ประโยชน์ มีคุณค่าแก่ผู้ที่รับไป สมควรหรือเหมาะสมแก่ผู้รับนั้น เช่น ถวาย
จีวรแก่พระสงฆ์ แต่ให้เสื้อแก่คฤหัสถ์ เป็นต้น ก็เป็นบุญมาก

ส่วนตัวผู้ให้ก็ต้องมีเจตนาที่เป็นบุญเป็นกุศล ตั้งใจดี ยิ่งถ้าเจตนา
ประกอบด้วยปัญญา ก็มีคุณสมบัติดีประกอบมากขึ้น ก็ยิ่งได้บุญมาก

เป็นอันว่า การให้เป็นทานทั้งสิ้น ไม่ว่าจะถวายแก่พระหรือจะให้แก่
คฤหัสถ์ชาวบ้าน จึงต้องมาทบทวนความหมายกันใหม่ว่า

๑. ได้บุญ ไม่ใช่เฉพาะถวายแก่พระ

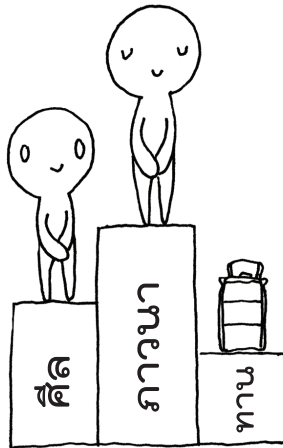
๒. บุญ ไม่ใช่แค่ทาน

** ไทยธรรม มาจากภาษาบาลีว่า *เทยยธมม* แปลว่า สิ่งที่จะพึงให้ หรือของที่ควรให้

ให้ทานอย่างไร จึงจะได้ทำบุญอย่างสมบูรณ์

ที่นี้ก็มาดูว่าบุญนั้นแค่ไหน การทำบุญ ท่านเรียกว่า บุญกิริยา หรือเรียกยาวว่า บุญกิริยาวัตถุ คือเรื่องของการทำบุญ ญาติโยมที่คุ้นวัดจะนึกออกว่า บุญกิริยาวัตถุมี ๓ อย่าง คือ

๑. **ทาน** การให้ เผื่อแผ่ แบ่งปัน
๒. **ศีล** การประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เบียดเบียนกัน
๓. **ภาวนา** ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา

ให้ทานอย่างไร
จึงจะได้บุญอย่างสมบูรณ์

ทานก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ศีลก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ภาวนาก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง และสูงขึ้นไปตามลำดับด้วย ศีลเป็นบุญที่สูงกว่าทาน ภาวนาเป็นบุญที่สูงกว่าศีล แต่เราสามารถทำไปพร้อมกันทั้ง ๓ อย่าง

เหตุใดจึงเรียกการถวายของแก่พระที่วัดว่าเป็นการทำบุญ แต่ให้แก่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นทานเฉยๆ เรื่องนี้อาจจะเกิดจากการที่ว่า เวลาเราไปถวายพระที่วัด เราไม่ใช่ถวายทานอย่างเดียวเท่านั้นคือ ในเวลาที่เราไปถวายสิ่งของเครื่องไทยธรรม หรือทำอะไรที่วัดนั้น นอกจากทานเป็นอย่างที่ ๑ แล้ว

๒. ศีลที่เราได้รักษาไปด้วย คือเราต้องสำรวมกายวาจาอยู่ในระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมประเพณี เรื่องมารยาทอากัปกิริยา และการสำรวมวาจาต่างๆ นี่เป็นศีลทั้งสิ้น และเวลานั้นเรางดเว้นความไม่สุจริตทางกายวาจา ความไม่เรียบร้อย การเบียดเบียนทุกอย่างทางกายวาจา เราละเว้นหมด เราอยู่ในกายวาจาที่ติงาม ที่ประณีต ที่สำรวม ที่ควบคุม นี่คือเป็นศีล

๓. ในด้านจิตใจ จะด้วยบรรยากาศของการทำบุญก็ตาม หรือด้วยจิตใจที่เรามีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธาก็ตาม จิตใจของเราก็ติงามด้วย เช่น มีความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอึดใจ ตอนนี้เราก็ได้ภาวนาไปด้วย ยิ่งถ้าพระได้อธิบายให้เข้าใจในเรื่องการทำทานนั้นว่าทำเพื่ออะไร มีประโยชน์อย่างไร สัมพันธ์กับบุญหรือการปฏิบัติธรรมอื่นๆ อย่างไร ฯลฯ เรามองเห็นคุณค่าประโยชน์นั้น และมีความรู้ ความเข้าใจธรรม เข้าใจเหตุผลต่างๆ มากขึ้น เราก็ได้ปัญญาด้วย

ด้วยเหตุที่ว่ามานี้ ก็จึงกลายเป็นว่า เมื่อเราไปที่วัดนั้น แม้จะไปถวายทานอย่างเดียว แต่เราได้หมดทุกอย่าง ทานเราก็ทำ ศีลเราก็พลอยรักษา ภาวนาเราก็ได้ ทั้งภาวนาด้านจิตใจ และภาวนาด้านปัญญา

เพราะฉะนั้น เมื่อเราไปที่วัด ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง เราจึงไม่ได้ถวายทานอย่างเดียว แต่เราได้มาครบ ตอนแรกเราตั้งใจไปถวายทานอย่างเดียว แต่เมื่อไปแล้วเราได้มาครบทั้งสาม ทีนี้เราจะบอกว่า เราไปถวายทานมา เราก็พูดไม่ครบ ก็เลยพูดว่าเราไปทำบุญ เพราะว่าเราได้ทั้งสามอย่าง ที่ว่ามานี้ก็เป็นเหตุให้การถวายทานอย่างเดียวกลายเป็นมีความหมายเป็นทำบุญ (ครบทั้งสามอย่าง)

เมื่อโยมเข้าใจอย่างนี้แล้ว ต่อไป เวลาไปถวายทานที่วัด ก็ต้องทำให้ได้บุญครบทั้ง ๓ อย่าง คือถวายทานอย่างเดียว แต่ต้องให้ได้ทั้งศีลทั้งภาวนาด้วย อย่างนี้จึงจะเรียกว่า “ทำบุญ” ที่แท้จริง

ไปทำบุญอย่างเดียว แต่ได้กลับมาสามอย่าง

คราวนี้เราก็กี่มาตรวจสอบตัวเองว่า ทานของเราได้ผลสมบูรณ์ไหม เริ่มตั้งแต่ด้านจิตใจว่าเจตนาของเราดีไหม

เจตนา นั้นท่านยังแยกออกไปอีกเป็น ๓ คือ

๑. *บุพเจตนา* เจตนา ก่อนให้ คือตั้งแต่ตอนแรก เริ่มต้นก็ตั้งใจดี มี

ความเลื่อมใส จิตใจเบิกบาน และตั้งใจจริง แข็งแรง มีศรัทธามาก ต่อไป

๒. **มูญจนเจตนา** ขณะถวายก็จริงใจจริงจัง ตั้งใจทำด้วยความเบิกบานผ่องใส มีปัญญา รู้เข้าใจ

๓. **อปราปรเจตนา** ถวายไปแล้ว หลังจากนั้น ระลึกขึ้นเมื่อไรจิตใจก็เอิบอิมผ่องใส ว่าที่เราทำไปนี้ดีแล้ว ทานนั้นเกิดผลเป็นประโยชน์ เช่น ได้ถวายบำรุงพระศาสนา พระสงฆ์จะได้มีกำลัง แล้วท่านก็จะได้ปฏิบัติศาสนกิจ ช่วยให้พระศาสนาเจริญงอกงามมั่นคงเป็นปัจจัยให้สังคมของเราอยู่ร่มเย็นเป็นสุข นึกขึ้นมาเมื่อไรก็เอิบอิมปลื้มใจ ท่านใช้คำว่า “อนุสรณ์ด้วยสมณัส”

ถ้าโยมอนุสรณ์ด้วยสมณัสทุกครั้งหลังจากที่ทำบุญไปแล้ว โยมก็ได้บุญทุกครั้งที่อนุสรณ์นั้นแหละ คือระลึกขึ้นมาคราวไหนก็ได้บุญเพิ่มคราวนั้น นี้คือเจตนา ๓ กาล ซึ่งเป็นเรื่องสำหรับทายก

ส่วนปฏิบัติคือผู้รับ ถ้าเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมต่างๆ มาก ก็ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศลมาก เพราะจะได้เกิดประโยชน์มาก เช่น พระสงฆ์ เป็นผู้ทรงศีล ทรงไตรสิกขา ท่านก็สามารถทำให้ทานของเราเกิดผลงอกเงยออกไปกว้างขวาง เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ช่วยให้ธรรมแผ่ขยายไปในสังคม ให้ประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข และดำรงพระศาสนาได้จริง

ส่วนไทยธรรมคือวัตถุที่ถวาย ก็ให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยสุจริต สมควรหรือเหมาะสมแก่ผู้รับ และใช้ได้เป็นประโยชน์

นี่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ที่จะใช้พิจารณาตรวจสอบ และต้องพยายามอย่างที่สุดไปแล้วว่า แม้ว่าเราจะไปทำทานอย่างเดียว ก็ต้องให้ได้ ทั้งศีลทั้งภาวนามาด้วย อย่างนี้จึงจะเรียกว่าทำบุญกันจริงๆ ชนิดพูดได้เต็มปาก มิฉะนั้นโยมก็จะได้แค่ไปถวายทานเฉยๆ แล้วก็ไปเรียกอ้อมอ้อมว่าทำบุญ เพราะฉะนั้น ถ้าโยมไปวัดแล้วบอกว่า ฉันไปทำบุญมา ก็จะต้องตรวจดูด้วยว่า เอ... ที่จริงเราได้แค่ทานหรือเปล่า หรือว่าเราได้ครบเป็นบุญเต็มจริงๆ ถ้าเป็นบุญก็คือได้ครบทั้ง ๓ ประการ ทั้งทาน ทั้งศีล ทั้งภาวนา

ถ้าจะทำบุญ ก็ควรทำให้ครบทุกความหมาย

ถึงตอนนี้ ก็เลยถือโอกาสเล่าความหมายของ “บุญ” นิดหน่อย คำว่า “บุญ” นั้นมาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “บุญญ” บุญญะ นี้แปลว่าอะไรบ้าง

๑. **บุญ** แปลว่า *ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด* ใจของเรากำลังเศร้าหมอง ชุ่นมัวมา พอทำบุญอย่างเช่นถวายทาน เพียงเริ่มตั้งใจ จิตใจของเรา ก็สะอาด บริสุทธิ์ผ่องใสขึ้น

การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ก็คือ กำจัดสิ่งเศร้าหมองที่เรียกว่ากิเลสทั้งหลายออกไป เริ่มตั้งแต่ทานก็กำจัดความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความมีใจคับแคบตระหนี่หวงแหน ความยึดติดลุ่มหลงในวัตถุสิ่งของ ทำให้จิตใจเป็นอิสระ พร้อมทั้งจะก้าวต่อขึ้นไปในคุณความดีอย่างอื่น หรือเปิดช่องให้นำเอา

คุณสมบัติอื่นๆ มาใส่เพิ่มแก่ชีวิตได้ ทำให้ชีวิตจิตใจเฟื่องฟูขึ้น

คนที่ทำบุญคือทำความดี จิตใจก็จะเฟื่องฟูขึ้นในคุณงามความดี เพิ่มพูนคุณสมบัติที่ดีๆ ให้แก่ชีวิตจิตใจของตน บุญนั้น มีมากมาย เต็มจะพูดต่อไป ยิ่งเราทำบุญมาก เราก็เพิ่มคุณสมบัติที่ดีให้แก่ชีวิตของเรา

ภาษาสมัยนี้มีคำหนึ่งว่า “คุณภาพชีวิต” คนสมัยโบราณเขาไม่ต้องมีคำนี้ เพราะเขามีคำว่า “บุญ” อยู่แล้ว คำว่าบุญนี้ครอบคลุมหมด ทำบุญที่หนึ่งก็เพิ่มคุณสมบัติให้กับชีวิตของเราที่หนึ่ง ทั้งคุณสมบัติในกาย ในวาจา และในใจ ของเราที่ประณีตขึ้น วาจาของเราที่ประณีตขึ้น จิตใจของเราที่ประณีตขึ้น ปัญญาของเราที่ประณีตขึ้น ดีเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ

๒. **บุญ** แปลว่า *ทำให้เกิดภาวะน่าบูชา* บุญนั้นทำให้น่าบูชา คนที่มีบุญก็เป็นคนที่น่าบูชา เพราะเป็นคนที่มีคุณธรรม มีความดี ถ้าไม่มีคุณความดีก็ไม่น่าบูชา

ที่น่าบูชา ก็คือยกย่อง หรือเชิดชู คนที่ทำบุญทำกุศลจิตใจดีงามมีคุณธรรมมาก ก็เป็นคนที่น่าเชิดชู นายยกย่อง แล้วก็ทำให้เกิดผลที่น่าเชิดชูบูชาด้วย

ไปๆ มาๆ เต็มจะพูดความหมายของบุญมากไป ขอบพูดเพียงเป็นตัวอย่าง ให้เห็นว่าที่จริงศัพท์เหล่านี้มีความหมายมากหลายประการ

ความหมายอีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้คือ บุญนั้นเป็นชื่อของความสุข พอทำบุญแล้วจิตใจก็สุขเอิบอิม เป็นความสุขที่ประณีตลึกซึ้ง

การทำบุญเป็นความสุขที่มีผลระยะยาว ไม่เหมือนอาหารที่รับประทาน หรือสิ่งภายนอกที่บำรุงบำเรอกาย พอผ่านไปแล้วก็หมด ก็หายความสุขก็สิ้นไป บางทีพอนึกใหม่กลายเป็นทุกข์เพราะมันไม่มีเสียแล้ว มันขาดไป ต้องหาใหม่ แต่บุญเป็นสุขที่เข้าไปถึงเนื้อตัวของจิตใจ เป็นความสุขที่เต็มอิม ทำให้เกิดปีติในบุญ และเมื่อเราทำไปแล้วมันก็ไม่หมด นึกถึงเมื่อไรก็ใจเอิบอิมผ่องใสเรื่อยไป เป็นความสุขที่ยั่งยืนยาวนาน

อีกประการหนึ่ง บุญ เป็นสิ่งที่พึงศึกษา พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ศึกษาบุญ คำว่า “ศึกษา” ก็คือให้ฝึกขึ้นมานั่นเอง หมายความว่า บุญนี้เราต้องทำให้เพิ่มขึ้นและประณีตขึ้นเรื่อยๆ อย่างที่พูดเมื่อก่อน มันเป็นคนสมบัติ มันเป็นความดี ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง รวมไปถึงทางปัญญา เราต้องเพิ่มโดยฝึกขึ้นมา เมื่อฝึกกายวาจา จิตใจ และปัญญา ชีวิตของเรา ก็ประณีตองงามขึ้นเรื่อย เรียกว่าเป็นการพัฒนาชีวิตหรือพัฒนาตนเอง

เพราะฉะนั้น บุญนี้อย่าไปยุติหรือหยุดอยู่ เราต้องศึกษาบุญ มีบุญอะไร มีคุณสมบัติความดีอะไรที่เราควรจะทำเพิ่ม เพื่อให้ชีวิตของเราดีขึ้น และทำให้เกิดประโยชน์กว้างขวางออกไป เราก็ก้าวต่อไป มิฉะนั้นเราจะติดอยู่ จมอยู่ หรือว่าชะงักตันอยู่กับที่เท่าเดิม คนที่ทำบุญไม่ควรจะติดอยู่เท่าเดิม แต่ควรจะก้าวหน้าไปในบุญ

นี่เป็นความหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ นำมาพูดพอให้โยมได้เห็นแนวทาง ความจริงนี้ตั้งแต่ละอย่างยังสามารถขยายออกไปได้มาก แต่

ให้เห็นเค้าว่าตั้งต้นอย่างนี้

หนทางที่จะทำบุญ มีอยู่มากมาย

ได้บอกเมื่อก่อนว่าบุญนั้นมีมาก การทำบุญไม่ใช่เฉพาะทานเท่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยสรุปอย่างสั้นที่สุดว่ามี ๓ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่

๑. ทาน

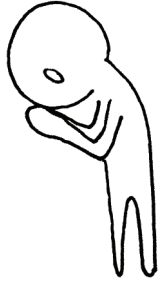
๒. ศีล

๓. ภาวนา

อย่างที่พูดไว้ตอนต้นแล้ว

ที่นี้ต่อมาพระอรรถกถาจารย์^{***} คงอยากจะให้ญาติโยมเห็นตัวอย่าง มากๆ ท่านจึงขยายความให้กว้างออกไปอีก เพื่อเห็นช่องทางในการทำบุญ เพิ่มขึ้น ท่านจึงเพิ่มเข้าไปอีก ๗ ข้อ รวมเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ซึ่งขอนำ เอมาทบทวนกับญาติโยม ในฐานะที่เป็นผู้ทำบุญอยู่เสมอ ต่อจากบุญ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา

***พระอรรถกถาจารย์ คือ พระอาจารย์ผู้เรียบเรียงคัมภีร์อธิบายความหมายของพุทธพจน์ใน พระไตรปิฎก

อปเจียนมัย ให้ความเคารพ

๔. **อปเจียนมัย** ทำบุญด้วยการให้ความเคารพ มีความอ่อนโยน สุภาพอ่อนน้อม ให้เกียรติแก่กัน เคารพยกย่องท่านผู้มีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้สูง ด้วยคุณธรรมความดี เป็นต้น หรือที่นิยมกันในสังคมของเรา เคารพกันโดย วิทยุฒิ ขาดิวุฒิ และคุณวุฒิ แต่ในทางพระศาสนาถือว่า คุณวุฒิสำคัญที่สุด

อปเจียนมัยนี้ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการช่วยกันรักษา สังคมนี้ ให้เราอยู่กันด้วยความสงบร่มเย็น ถ้าสังคมของเราไม่มีการให้เกียรติ ไม่มีความเคารพกัน ก็จะวุ่นวายมาก จิตใจก็แข็งกระด้าง ก้าวร้าว กระทบ กระทั่งกันเรื่อย แต่พอเรามีความเคารพ ให้เกียรติแก่กัน มีความสุภาพอ่อน โยน จิตใจของเราก็นุ่มนวล การเป็นอยู่ร่วมกันก็ดี บรรยากาศก็ดี ก็จะงดงาม เป็นสุข บุญก็เกิดขึ้น

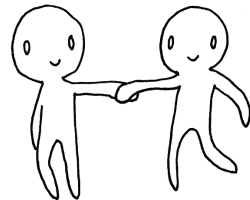

ไวยาวัจจมัย การช่วยเหลือ

๕. **ไวยาวัจจมัย** ทำบุญด้วยการช่วยเหลือ รับประทาน คนไม่มีเงินก็ไม่เชื่อว่าทำบุญไม่ได้ ไวยาวัจจมัยบุคคลนี้ทำได้ทุกคน อย่างสมัยก่อนนั้นก็นิยมมาลงแรงช่วยกันในเวลามีงานส่วนรวม โดยเฉพาะสังคัมไทยสมัยก่อนมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เวลามีงานวัด ชาวบ้านก็มาลงแรง ช่วยเหลือ รับประทาน ทำอะไรต่ออะไรคนละอย่างสองอย่าง ให้กิจกรรมส่วนรวมที่วัดนั้นสำเร็จด้วยดี

วันนี้ก็เป็นตัวอย่าง หลายท่านมาทำบุญด้วยไวยาวัจจมัยบุคคล ชนิดพรรณนาได้ไม่มีที่สิ้นสุด คือมาช่วยเหลือรับประทาน บำเพ็ญประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจ ทหารเรือ ทหารทั้งหลาย หรือว่าเด็กๆ นักเรียน ตลอดจนญาติโยมก็มาทำกันทั้งนั้น ย้อนหลังไปก่อนวันนี้ก็มาช่วยกันปลูกต้นไม้ มาทำความสะอาด มาทำถนน ฯลฯ ตลอดจนมาช่วยถ่ายรูปเก็บไว้ ทั้งหมดนี้ก็เป็นไวยาวัจจมัยบุคคล พูดสั้นๆ ว่ามาช่วยกัน คือเจตนาที่จะมาบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือ รับประทาน ทำกิจส่วนรวมให้สำเร็จ เป็นบุญอีกแบบหนึ่ง

๖. **ปัตติทานมัย** ทำบุญด้วยการให้ส่วนบุญ หมายความว่า ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในบุญหรือในการทำบุญด้วย เวลาเราทำความดีอะไรสักอย่างก็ไม่หวังแทนไว้ เราเปิดโอกาสให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมบุญด้วยการทำความดีด้วย

ปัตติทานมัย ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วม

กัน ทั้งผู้มาร่วม และผู้ให้โอกาส ก็ได้บุญเพิ่มทั้งสองฝ่าย คนที่ให้เขาร่วมตัวเองบุญก็ไม่ได้ลดลง เดี่ยวจะนึกว่าคนอื่นมาแย่งบุญ เปล่า กลับยิ่งได้มากขึ้น เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า คนที่ทำบุญด้วยตน กับคนที่ทำบุญด้วยตนแล้วยังชวนคนอื่นมาทำด้วยนั้น คนหลังได้บุญมากกว่า เมื่อให้ส่วนร่วมแก่ผู้อื่นมาทำความดีด้วยกัน บุญกุศลก็ยิ่งเพิ่มมาก

๗. ปัตตานุโมทนาด้วย ทำบุญด้วย

การอนุโมทนาส่วนบุญ คือพลอยชื่นชมยินดี หรือแสดงความยินดี ยอมรับ เห็นชอบในการทำความดี คือในการทำบุญของผู้อื่น เมื่อเขาทำบุญทำความดี เราก็พลอยชื่นใจอนุโมทนา

ปัตตานุโมทนาด้วย อนุโมทนาส่วนบุญ ด้วย

เช่นสมัยก่อนนี้ เวลาญาติโยมบางท่านไปทำบุญที่วัด ก็อาจจะเดินไปผ่านบ้านโน้นบ้านนี้ พอเดินผ่านบ้านนี้ เห็นคนที่รู้จักกันก็บอกว่า ฉันไปทำบุญมานะ แบ่งบุญให้ด้วย บ้านที่ได้ฟังก็บอกว่า ขอโมทนาด้วยนะ นี่คือการปัตตานุโมทนา ซึ่งเป็นการฝึกนิสัยจิตใจ ให้เราพลอยยินดีในการทำความดีของคนอื่น ไม่ซึ่งเคียดริษยาหรือหมั่นไส้ แต่ให้มีจิตใจชื่นบานด้วยการเห็นคนอื่นทำความดี เมื่อเราพลอยชื่นบาน อนุโมทนาด้วย เราก็ได้บุญด้วย นี่คือนิยามบุญที่เกิดจากการอนุโมทนา

ทำบุญ ต้องให้สมบุญขึ้นไปถึงปัญญา

๘. **ธรรมสวนมัย** ทำบุญด้วยการฟังธรรม ธรรมะเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เรามีปัญญา ทำให้เรามีหลักในการประพฤติปฏิบัติและดำเนินชีวิตที่ดี ถ้าเราไม่มีการฟังธรรม ไม่มีการอ่านหนังสือธรรมะ เป็นต้น ความก้าวหน้าในธรรมของเราอาจจะชะงัก แล้วการที่จะเจริญในบุญก็จะเป็นไปได้ยาก จึงต้องมีขอน้ำช่วย

ธรรมสวนมัย ฟังธรรม

ท่านจึงสอนให้มีธรรมสวนมัย คือทำบุญด้วยการฟังธรรม ซึ่งจะช่วยให้รู้หลัก มองเห็นช่องทางแม้แต่ในการทำบุญ เพิ่มขึ้นอีก

๙. **ธรรมเทศนามัย** ทำบุญด้วยการ

แสดงธรรม การแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟังก็เป็นบุญ แต่ในเวลาแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟังต้องตั้งใจให้ถูกต้อง ท่านว่าถ้ามีเจตนาหาลาภ หาเสียง ถือว่า

ธรรมเทศนามัย การแสดงธรรม เจตนาไม่ดี มุ่งที่ผลส่วนตัว จะไม่มีผลมาก แต่ ถ้าตั้งเจตนาว่าเราจะแสดงธรรมไปเพื่อให้โยมได้รู้เข้าใจถูกต้อง ให้มีสัมมาทิฐิ ให้โยมได้รับประโยชน์ ให้โยมได้พัฒนาชีวิตขึ้นไป ผู้ที่แสดงธรรมก็ได้บุญด้วย ถึงโยมก็เหมือนกัน ก็ทำบุญซื้อธรรมเทศนามัยนี้ได้ โดยนำธรรมไปบอก ไปเพื่อแผ่ ไปสอนลูกสอนหลาน ให้รู้จักสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ให้เขาเจริญ ในทาน ศีล ภาวนาด้วย เริ่มตั้งแต่ไปแนะนำในครอบครัวของตัวเอง ทำบุญ

กับลูกกับหลานก็ได้ ด้วยธรรมเทศนามัยนี้ ยิ่งเป็นเรื่องที่ยาก หรือเขาไม่เคยสนใจ เราก็ได้ฝึกตัวเอง หาทางที่จะสอนที่จะแนะนำอธิบายให้ได้ผล ทำให้เขามีปัญญา ทำให้เขาทำดี เป็นคนดีได้ ก็ยิ่งได้บุญมาก

๑๐. ทัศนศึกษา

ทัศนศึกษา ทำบุญด้วยการ
 ทำให้ความเห็นให้ตรง คือให้ถูกต้อง ความเห็นถูกต้อง
 นี้ต้องทำกันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ควร
 พิจารณาตรวจสอบกิจกรรมทุกอย่างว่า เราทำ
 ด้วยความรู้เข้าใจถูกต้องหรือเปล่า เช่นเมื่อทำ
 ทานก็พิจารณาว่าเราทำด้วยความเข้าใจถูกต้อง

ทัศนศึกษา ทำให้ความเห็นให้ถูกต้อง

ใหม่ เรื่องนี้เป็นไปได้มากกว่า โยมหลายท่านอาจจะทำด้วยความเข้าใจผิดอยู่ก็ได้

ไม่ว่าอะไร เช่นอย่างรักษาศีล บางทีก็รักษาไปตามตัวบทพยัญชนะ
 หรือตามที่ยึดถือกันมา ไม่เข้าใจจริง เมื่อเราไปฟังธรรม เราก็มาปรับความ
 เห็นของตัวให้ถูกต้อง การทำบุญข้ออื่นๆ ก็พลอยถูกต้องไปด้วย เพราะฉะนั้น
 เรื่องทัศนศึกษา หรือการทำให้ความเห็นให้ตรงให้ถูกต้องนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญ
 ต้องพัฒนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องประกอบอยู่

ทั้งหมดนี้รวมเป็น ๑๐ ข้อ แต่ใน ๑๐ ข้อนี้ ที่เป็นหลัก ก็คือ ทาน ศีล
 ภาวนา ส่วนที่เติมมา ๗ ข้อนั้นเป็นการขยายจาก ๓ ข้อต้น เพื่อให้เห็นความ
 หมายและช่องทางที่จะทำบุญเพิ่มขึ้น

บุญที่แท้แผ่ความสุขออกไป ให้ความมั่งคั่งแก่ชีวิตของเราและทั่วสังคม

ข้อที่ขยายเพิ่มขึ้นนั้น *อปจายนมัย* กิติ *ไวยวัจจมัย* กิติ อยู่ในหมวดศีล คือ การที่มีความสุภาพ อ่อนโยน นบไหว ให้เกียรติแก่กัน และการช่วยเหลือรับใช้บริการ ก็เป็นเรื่องด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม จึงเป็นเรื่องของศีล จัดอยู่ในหมวดศีล ตอนนี้อย่าเรียกว่าสังเคราะห์ คือจัดประเภท

ต่อไป *ปัตติทานมัย* การให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น หรือให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมบุญนี้จัดอยู่ในทาน จะเห็นว่าทานมีความหมายกว้าง ไม่ใช่เฉพาะให้ของเท่านั้น แต่การให้ความมีส่วนร่วมในการทำความดี หรือให้โอกาสผู้อื่นทำความดี ก็เป็นบุญ เป็นการให้ทานชนิดหนึ่งเหมือนกัน รวมทั้ง *ปัตตทานุ-โมทนา* อนุโมทนาบุญที่ผู้อื่นทำ ก็อยู่ในหมวดทานด้วย

ต่อไป ข้อ ๘. *ธรรมสวนมัย* ฟังธรรม กิติ ข้อ ๙. *ธรรมเทศนามัย* แสดงธรรมแก่ผู้อื่น กิติ รวมอยู่ในข้อ ๓ คือ ภาวนามัย เพราะเป็นการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา โดยเฉพาะปัญญา ซึ่งจะส่งผลแก่ข้อสุดท้ายด้วย

ข้อสุดท้าย คือ *ทิฏฐุชุกกรรม* ท่านบอกว่าเข้ากับทุกข้อ เวลาทำบุญทุกอย่างให้มีทิฏฐุชุกกรรมประกอบ คือมีความเห็นที่ถูกต้องด้วย มิฉะนั้นบุญของเราจะบกพร่อง เพราะอะไร เพราะบางทีเวลาทำบุญนั้น ใจของเราซิกหนึ่งได้บุญ แต่อีกซิกหนึ่งมีโลภะเป็นต้นปนอยู่ นึกถึงบุญแต่ใจประกอบด้วย ความโลภ อยากรับผลตอบแทนอย่างโน้นอย่างนี้ อย่างนี้บุญก็ได้แต่บาปก็ได้

ด้วย คือมีโลหะประกอบอยู่ เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังเหมือนกัน

แต่ถ้าเรามี ทิฏฐุชกรรม ประกอบอยู่ คอยทำความเห็นให้ตรง ก็จะไม่แก้ปัญหานี้ได้ คือทำบุญด้วยความเข้าใจว่า ทานนี้ทำเพื่ออะไร เมื่อรู้เข้าใจว่า ทานทำเพื่ออะไร แล้วความเห็นของเราถูกต้อง บุญของเราที่สมบูรณ์ แล้วบุญนั้นจะมีความหมายที่ครบ ภาย วาจา จิต ปัญญา

กายก็ทำ ชัดอยู่แล้ว วาจาก็เปล่ง เช่นชักชวนกัน ปรีกษากัน จิตก็สงบผ่องใส มีเจตนาประกอบด้วยศรัทธาเป็นต้น ปัญญาก็มีความรู้เข้าใจ ว่าสิ่งที่ตนทำนี้ทำเพื่ออะไร ยิ่งถ้ามองเห็นความหมายและประโยชน์ชัดเจนแล้ว ก็จะมีจิตใจกว้างขวางและบุญกุศลก็ยิ่งเพิ่ม

อย่างเวลาทำทานนี้เรารู้เข้าใจมองเห็นว่า ที่เราถวายภัตตาหาร และ ถวายทุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ท่านมีหน้าที่อะไร โยมลองถามตัวเอง แล้วก็มองเห็นว่า พระสงฆ์ท่านมีหน้าที่เล่าเรียนพระธรรมวินัย มีหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่ได้เล่าเรียนนั้นแล้วก็ทำหน้าที่ที่จะเผยแผ่ธรรม อ้อ...ท่านมีหน้าที่ใหญ่ ๓ อย่างนี้

การที่เราถวายปัจจัยแก่พระสงฆ์นี้ ก็เพื่อให้ท่านมีกำลังไปทำศาสนกิจ คือหน้าที่ ๓ อย่างนั้น เมื่อท่านทำหน้าที่สามอย่างนั้น ตัวท่านเองก็เจริญงอกงามในไตรสิกขาด้วย ธรรมะที่ท่านได้รู้ได้เรียนมาก็จะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนกว้างขวางออกไปด้วย แล้วเป็นอย่างไร พระศาสนาของเราที่อยู่ได้ เราได้มีส่วนช่วยพระศาสนา การที่เราทำบุญนี้ จึงเป็นการช่วยดำรงพระพุทธ-

ศาสนาให้เจริญมั่นคง

ถึงตอนนี้โยมก็รู้ว่า บุญของเราไม่ได้อยู่เฉพาะแค่พระองค์ที่เราถวายเท่านั้น แต่บุญไปถึงพระศาสนาทั้งหมด เมื่อพระศาสนาอยู่ได้ ธรรมก็อยู่ได้ แล้วธรรมก็เผยแพร่ออกไป ก็เกิดเป็นประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อประชาชนได้รู้เข้าใจประพฤติกฎปฏิบัติธรรม สังคมก็ร่มเย็นเป็นสุข สังคมที่อยู่ได้นี้ก็เพราะยังมีคนประพฤติกฎปฏิบัติธรรม รู้ธรรมกันอยู่บ้าง อย่างน้อยก็ยังพอประคับประคองกันไป

เมื่อโยมนึกว่า ทานที่เราถวายนี้ ให้แก่พระองค์เดี๋ยวนี้ มีผลไปถึงพระพุทธศาสนาและประชาชนทั่วสังคมทั้งหมดด้วย เมื่อมองด้วยความเข้าใจอย่างนี้ ใจก็ยิ่งปลอดโปร่งกว้างขวาง มีปีติอิ่มใจ นึกขึ้นมาเมื่อไรก็มีความสุข นี่แหละที่เรียกว่า*ทิวฏฐุกรรม* เกิดจากมีปัญญาประกอบเข้ามา บุญก็ยิ่งกว้างขวาง

ยิ่งกว่านั้น ต่อไปมันจะเป็นปัจจัยให้เราเห็นทางทำบุญที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ว่าทำบุญอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์เกิดคุณค่ากว้างขวาง โยมก็จะได้ วิจัยทาน คือทานที่เกิดจากการวิจัยขึ้นมาด้วย คือพิจารณาไตร่ตรอง แล้วจึงให้ทาน ทั้งหมดนี้ก็ขอนามากกล่าวให้โยมได้ฟัง ในเรื่องวิธีทำบุญ ซึ่งที่จริงไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีเรื่องที่ควรทราบอีกมาก แต่เราฟังกันไปทีละน้อยๆ ก็ให้เห็นแนวทางปฏิบัติในการทำบุญมากขึ้นทุกทีๆ

โยมทำบุญแล้ว พระก็อนุโมทนา แต่ถ้าโยมทำบุญเพราะพระชวน อาจจะเสี่ยงต่ออเนสนา

เวลาโยมทำบุญเสร็จแล้ว พระก็จะอนุโมทนา ที่ว่าอนุโมทณาก็คือ แสดงความพลอยยินดีด้วยกับโยมที่ได้ทำบุญ เพราะโยมทำดีงามถูกต้องแล้ว พระก็ยอมรับหรือแสดงความเห็นชอบ

ในการอนุโมทนานั้นพระก็จะบอกว่า บุญที่ทำนี้เกิดผล เกิดอานิสงส์อย่างไร ทานมีผลอย่างไร ศีลมีผลอย่างไร ภาวนามีผลอย่างไร เราเรียกสั้นๆ ว่า “อนุโมทนา” แต่อนุโมทนานี้พระจะพูดเมื่อโยมทำแล้ว ว่าที่โยมทำจะเกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ มีผลดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังที่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสแสดงอานิสงส์ของบุญไว้ หมายความว่า บุญประเภททานก็ดี บุญประเภทศีลก็ดี บุญประเภทภาวนาก็ดี พระองค์ได้แสดงอานิสงส์ไว้

อานิสงส์นั้น พระพุทธเจ้าตรัสเน้นประโยชน์ที่มองเห็นก่อน แล้วจึงลงท้ายด้วยผลในภพหน้า ว่าตายแล้วไปสวรรค์ เช่นในเรื่องศีล พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสอานิสงส์ของศีล ๕ ว่า

๑. คนที่มีศีล อาศัยความไม่ประมาท จะทำให้เกิดโรคภัยได้มาก คนไม่มีศีล อย่างคนที่เต็มไปด้วยอบายมุข ย่อมปล่อยชีวิตตกต่ำ มัวหมกมุ่นวุ่นวาย มัวเมาในเรื่องของสิ่งเหลวไหล จึงไม่เอาใจใส่ ไม่ขยันทำมาหากิน เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท ก็เสื่อมทรัพย์อัปชีวิต แต่คนที่มีศีล เว้นจากทุจริต เว้นจาก

อธิบายและเรื่องชั่วช้าเสียหายแล้ว เมื่อมีความไม่ประมาท ก็ขยันหมั่นเพียร
ทำงาน ใจอยู่กับการประกอบอาชีพ ก็ทำให้เกิดโชคได้มาก

๒. กิตติศัพท์อันดีงมกระบือไป คนที่ประพฤติดีมีศีล มีความสุจริต
คนก็นิยมชมชอบ ยิ่งสังคมปัจจุบันนี้เราถือเป็นสำคัญมากกว่า ในบ้านในเมือง
นี้ทำอะไรจะหาคนที่มีศีล คือคนสุจริตมาบริหารบ้านเมือง ถ้าคนไหนมี
ศีล สุจริต มีความบริสุทธิ์ มีความซื่อสัตย์ ก็ได้กิตติศัพท์ไปด้านหนึ่ง แต่ไม่
ได้หมายความว่าทั้งหมด อย่างน้อยด้านศีลก็ได้กิตติศัพท์เป็นเครื่องประดับ
รองรับตัวเองขึ้นมา เป็นฐานที่สำคัญ

๓. ความมีศีลทำให้มีความแก่กล้า ถ้าเรามีศีล เป็นคนประพฤติ
ซื่อสัตย์สุจริตแล้ว จะเข้าสมาคมไหนก็มีความแก่กล้าไม่ครั่นคร้าม

๔. เวลาตายก็มีสติ ไม่หลงตาย ต่อจากนั้น

๕. ข้อสุดท้าย ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์

อานิสงส์ ๕ ข้อของความมีศีลนี้เป็นตัวอย่าง พระพุทธเจ้าทรงแสดง
อานิสงส์แบบนี้ พระก็อาจจะเอามาเทศน์ หรือพูดขยายให้โยมฟังว่า ทำบุญ
แล้วเกิดผลอะไร มีอานิสงส์อย่างไร ก็ทำให้โยมมีจิตใจขึ้นบานผ่องใส บุญก็
จะมากขึ้น เพราะเกิดความเข้าใจ มีปัญญาประกอบด้วย

แต่ถ้าพระไปพูดก่อน คือไปพูดให้โยมทำบุญ โดยชวนว่าโยมทำโน่น
ทำนั่นทีนี้แล้วจะได้ผลมากมายอย่างนี้ ๆ ชักเข้าหาตัว ก็กลับตรงกันข้าม คือ
ถ้าโยมทำบุญก่อน แล้วพระพูดถึงผลดีทีหลัง นี่เป็น **อนุโมทนา** แต่ถ้าพระพูด

ก่อนเพื่อให้โยมถวาย ก็กลายเป็นเสียงต่อ **อนสนา**

“อนสนา” แปลว่าการแสวงหาลาภหรือหาเลี้ยงชีพโดยทางไม่ถูกต้อง ทางพระถือว่าเป็นมิจฉาชีพ คำว่ามิจฉาชีพนี้ใช้ได้ทั้งพระทั้งคฤหัสถ์ แต่สำหรับพระ มิจฉาชีพก็ได้แก่การกระทำจำพวกที่เรียกว่า อนสนา เช่น พุดล่อ พุดจูง หรือเลียบเคียงให้โยมมาถวายของหรือบริจาคอะไร อย่างนี้เสียงมาก เพราะฉะนั้นก็ใช้คำสั้นๆ ว่า **ถ้าพุดทีหลัง เป็นอนุโมทนา แต่ถ้าพุดก่อน เสียงต่ออนสนา** ตามปกตินั้น พระได้แต่อนุโมทนาเมื่อโยมทำบุญแล้ว อันนี้โยมควรทราบไว้

ทำบุญ ทำที่ไหนก็ได้

ไม่ว่าทำอะไร ถ้าทำเป็น ก็ได้บุญ

เวลาทำบุญ เราสามารถทำทั้ง ๓ อย่างพร้อมกันอย่างที่ว่าแล้ว ซึ่งก็ควรจะเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ว่าต้องทำเฉพาะทานหรือเฉพาะศีลหรือเฉพาะภาวนา ควรทำทีเดียวพร้อม ๓ อย่างเลย อย่างที่ย้ำไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า โยมมาถวายทานที่วัด อย่าให้ได้แต่ทานอย่างเดียว ต้องให้ได้ศีลได้ภาวนาด้วยพร้อมกันหมด เราจึงจะพุดได้เต็มปากว่า **“ทำบุญ”** มิฉะนั้นเราก็ได้แค่ส่วนหนึ่งของบุญคือทานเท่านั้น

ไม่ว่าทำอะไรก็ทำบุญ ๓ อย่างได้พร้อมกัน ไม่เฉพาะไปถวายทานที่วัด แม้แต่ในการประกอบกิจการงานท่านยังอธิบายไว้เลยว่า อาชีพการงาน

ทั้งหลายที่ญาติโยมทำกันนี้ ก็ทำบุญไปด้วยกันพร้อมทั้ง ๓ อย่างได้ เช่น ในการทำอาชีพการงานนั้น พอได้เงิน โยมก็คิดตั้งใจขึ้นมาว่า โอ...นี่เราได้ทรัพย์เพิ่มขึ้นแล้ว เราจะเอาทรัพย์นี้ส่วนหนึ่ง ไปให้ทาน ทำบุญกุศล ช่วยเหลือพ่อแม่แก่เพื่อนมนุษย์ ทำให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา พอคิดอย่างนี้จิตใจตั้งมั่นผ่องใส ทานเรียกว่า ทานเจตนาเกิดขึ้น ขณะทำอาชีพอยู่นั้นก็ได้ทำทานไปด้วย

เวลาทำการงานนั้น ทำด้วยความตั้งใจให้เป็นไปโดยสุจริต ทำงานของเราให้ตรงต่อหน้าที่ของอาชีพ ให้ถูกต้องตามจรรยาบรรณ ทำด้วยความตั้งใจตรงตามหน้าที่ของตนโดยสัตย์สุจริต เวลานั้นก็เรียกว่าได้*รักษาศีล*

เวลาทำงานนั้น ฝึกใจของตัวเองไปด้วย มีความเพียรพยายาม มีสมาธิ ทำจิตใจของเราให้สงบ ให้มีสติ แม้จะมีอารมณ์กระทบกระทั่งเข้ามาบรบกวน ก็ฝึกใจให้สงบมั่นคงได้ รักษาเมตตาไมตรี และความมีใจผ่องใสเอาไว้ อย่างนี้ก็เรียกว่าได้*ทำภาวนา*ไปในตัว ภาวนาอย่างนี้เป็นส่วนจิต

สูงขึ้นไปอีก ยังสามารถทำภาวนาในส่วนปัญญาด้วย คือทำงานด้วย วิจารณ์ญาณ พิจารณาไตร่ตรองเหตุผลที่จะให้ได้ผลดี ว่าทำงานอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ที่แท้จริง

สูงขึ้นไปอีก ในภาวนาส่วนปัญญานั้น เมื่อทำงานไป มองเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นไป ของเหตุการณ์ก็ดี ของผู้คนที่เราพบเห็นเกี่ยวข้องก็ดี รู้จักพิจารณา รู้จักมนสิการ ก็เกิดความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตนี้มากขึ้น

มองโลกด้วยความเข้าใจรู้เท่าทัน และวางท่าที่ได้ถูกต้อง

ยกตัวอย่าง เช่นคุณหมอต้งสัมพันธ์กับคนไข้ มองคนไข้คนโน้นเป็นอย่างนั้น คนนี้เป็นอย่างนี้ คนนั้นหน้าบึ้งคนนี้หน้ายิ้ม คนนี้พูดไปแล้วเข้าใจดี คนนี้พูดไปแล้วไม่เอาไหน คนนั้นกำลังใจเข้มแข็งดี คนนี้ไม่มีกำลังใจ เราก็ได้รู้เห็นชีวิตและอาการของผู้คนที่เป็นไปต่างๆ

เมื่อรู้จักมอง คือมองเป็นประสบการณ์ที่เราได้มีโอกาสพบเห็น ไม่มองในแง่เป็นอารมณ์ที่มากกระทบตัวตน ก็เกิดความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ว่าโลกนี้เป็นอย่างไร ชีวิตเป็นอย่างนี้ ในจิตใจแทนที่จะเกิดความรู้สึกไม่ดี ก็เกิดปัญญา ทำให้วางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ได้*ปัญญาภาวนา*อีก

อย่างเป็นผู้สื่อข่าวนี้ก็ชัด เมื่อมาที่วัดหรือไปหาข่าวที่ไหน

๑. ทำด้วยความตั้งใจว่าเราจะเผยแพร่ข่าวสาร คือให้ข่าวสารหรือให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อตั้งใจอย่างนี้ก็เป็นการคิดแต่เพียงว่าเราจะมาทำอาชีพของเรา วันนี้จะได้เงินเท่าไร ทำอย่างไรจะได้เงินมากๆ ถ้าคิดแบบนั้นอย่างเดียว บุญก็ไม่เกิด แต่ในเวลาทำงาน ถ้าเรามีจิตใจเกื้อกูล ห่วงดีต่อผู้อื่น โดยตั้งใจว่า เราจะหาข่าวสารให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ที่จะได้รู้ข้อมูลมีปัญญามากขึ้น เมื่อตั้งใจอย่างนี้ ข้อ ๑ คือทานมาแล้ว

๒. ทำหน้าที่ของเราโดยซื่อสัตย์สุจริต เราจะลงข่าวให้ถูกต้อง ให้ตรงตามความเป็นจริง ไม่ให้มีการบิดเบือน ไม่ให้ผิดพลาด จะทำโดยสุจริต

นี่คือมาแล้ว

๓. ต่อไป เวลาเราไปทำข่าวนี้อาจจะมีการกระทบกระทั่งคนฝ่ายนั้น ฝ่ายนี้อาจจะไม่พอใจ แต่ไม่ว่าจะมีอะไรกระทบกระทั่งมา เราจะฝึกใจของเรา ให้มั่นคง ไม่ว้าวาม ถ้าเราฝึกจิตใจของเราให้เข้มแข็งมั่นคงได้ รับกระทบได้ทุก อย่าง สามารถตั้งตัวอยู่ในสติที่มั่นคง ดำรงกิริยาอาการที่ดีไว้ได้ นี่เราได้แล้ว นะ *ภาวนาด้านจิต*

ส่วนปัญญาภาวนานั้นแน่นอน อาชีพของเราเกี่ยวกับข้อมูล ความรู้และการใช้ปัญญา เราจะพยายามทำข่าวสารของเรา ให้เป็นไปด้วย วิจารณ์ญาณ เลือกประเด็นจับประเด็นให้ถูกต้อง สื่อออกไปให้เกิดประโยชน์ ได้อย่างแท้จริง ยิ่งใช้ปัญญาเท่าไรก็เกิดประโยชน์มากเท่านั้น นี่ก็ได้*ภาวนา ด้านปัญญา*

แต่ปัญญาภาวนาอย่างสำคัญที่ผู้สื่อข่าวมีโอกาสจะได้มาก ดูเหมือน จะมีโอกาสมากกว่าคนอื่น นั่นคือนักข่าวนั้น ได้พบเห็นผู้คนมากมาย ต่างพวก ต่างหมู่ ทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ มีนิสัยใจคอต่างๆ กัน พฤติกรรมต่างๆ กัน มีความดีความชั่วไม่เหมือนกัน ความคิดเห็นก็ต่างๆ กัน และเหตุการณ์ ก็แปลกๆ มากมาย ซึ่งถ้ารู้จักไตร่ตรองพิจารณาองด้วยท่าที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เข้าใจผู้คน ทำให้มองเห็นความจริงของโลกและชีวิต แล้วก็ทำให้สามารถ วางใจต่อสิ่งต่างๆ ได้ดี จิตใจจะโปร่งโล่งเป็นอิสระ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ ชีวิตของตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ด้วย

ตามที่ว่ามานี้ ผู้สื่อข่าวจึงได้ทำทั้งงานทั้งศิลปะและภาวนา

เป็นอันว่า ที่พระท่านพูดไว้ ทางที่จะให้ท่านมีเยอะ เรื่องบุญก็มากมายครอบคลุมไปหมด รวมทั้งคำว่า “คุณภาพชีวิต” ก็อยู่ในบุญหมด คนโบราณจึงไม่ต้องหาคำอะไรมาพูด เขาใช้คำเดียวว่า “บุญ” ก็จบเลย เพราะมันคลุมหมดทุกอย่าง ฉะนั้นข้อสำคัญอยู่ที่พวกเราเองอย่าไปทำให้มันแคบ เวลา นี้คำว่าบุญมีความหมายแคบลงเหลือชนิดเดียว และตอนนี้เมื่อทำด้วยปัญญา มีความเข้าใจ ความหมายของบุญก็จะเพิ่มพูนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศึกษาบุญไป ให้บุญญะกับปัญญามาบรรจบกัน ก็จะมีผลสมบูรณ์ กลายเป็นบุญอย่างสูงสุด

พูดมายืดยาวแล้ว ควรจะจบได้ ขออย่าข้อสุดท้ายที่ว่า **ทฤษฎีธรรม** ควรให้มีประกอบกับการทำบุญทุกครั้ง เพราะมันเข้าได้ทุกข้อ เริ่มแต่ทำบุญ ข้อทานเราก็มีทฤษฎีธรรม เช่นถามตัวเองว่า เรามีความเห็นถูกต้องใหม่ในการทำบุญ เราเข้าใจถูกต้องใหม่ อย่างน้อยรู้ว่าการทำทานมีความมุ่งหมายเพื่ออะไร พระพุทธเจ้าสอนให้เรารู้ว่า ถ้าเราจะถวายสังฆทาน คุณค่าประโยชน์ จุดมุ่งหมายของมันอยู่ที่ไหน เมื่อพิจารณาอย่างนี้

๑. ใจของเราจะกว้างขึ้น และบุญก็เพิ่มขึ้น

๒. เราจะพัฒนา จะไม่จมติดอยู่แค่เดิม

เป็นอันว่า ทฤษฎีธรรมนี้ เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง วันนี้นำมาพูดเป็น

เค้าไว้ให้โยมทราบ ว่า ต้องพยายามให้ประกอบกับการทำบุญทุกอย่าง ให้เป็นการกระทำที่มีความเข้าใจรู้เห็นถูกต้อง แล้วก็ปรับวิถีของเราอยู่เสมอ การที่จะปรับวิถีได้ถูกต้องก็ต้องต้องเรียนรู้อยู่เสมอ ต้องฟังต้องอ่านธรรมอยู่เสมอ

ขอพูดเพิ่มอีกนิดหนึ่งสั้นๆ ว่า บุญนี้ท่านยังแบ่งอีกว่า มี ๒ ประเภท คือ โอปธิกบุญ กับ นิรูปธิกบุญ หรือ โนปธิกบุญ

โอปธิกบุญ แปลว่า บุญที่ยังมีอุปธิ ยังก่อให้เกิดขันธ์ หมายความว่า เป็นบุญของคนที่อยู่ในโลก ซึ่งจิตใจยังหวังผลอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ ยังเป็นบุญที่ระคนด้วยกิเลส ท่านยอมให้สำหรับญาติโยม

แต่ท่านเตือนไว้อย่าลืมว่าเราจะต้องเดินหน้าต่อ เพื่อไปให้ถึง **อโนปธิกบุญ** คือบุญที่ไม่ประกอบด้วยอุปธิ อันเป็นบุญที่บริสุทธิ์ เกิดจากเจตนาที่ไม่มีกิเลส มีความผ่องใส ทำด้วยจิตใจบริสุทธิ์จริงๆ ตรงตามความมุ่งหมาย คือทำเพื่อความมุ่งหมายของบุญนั้นแท้ๆ ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ

แต่การที่จะฝึกให้ไม่มีโมหะนี้ ต้องทำไปเรื่อยๆ อย่าหยุดก็แล้วกัน ขอให้เดินหน้าไป แล้วก็ถึงบุญที่จะทำให้เราหมดอุปธินี้แน่นอน

บุญตัวสำคัญก็คือปัญญา บุญแปลว่าชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ แต่บุญจะชำระจิตใจได้จริงก็ต้องมาถึงขั้นปัญญา จึงจะชำระด้วยวิปัสสนาให้สะอาดได้จริง ฉะนั้น บุญจึงรวมคำว่าปัญญาอยู่ด้วย และบุญขั้นสูงสุดก็จึงมาถึงปัญญา มาเป็นปัญญา ในที่สุดปัญญาจะกับปัญญาก็เลยมาบรรจบกัน

ถ้าโยมทำอะไรแล้ว ได้ทั้งปัญญา ได้ทั้งปัญญา พระพุทธศาสนา

เดินหน้าในตัวโยม และโยมก็เดินหน้าในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นเมื่อเราทำบุญไป ก็อย่าให้ได้เฉพาะ**บุญญะ** แต่ให้ได้**ปัญญา**ด้วย ให้บุญญะกับปัญญา มาบรรจบกัน แล้วปัญญาจะมาเป็นตัวทำให้บุญของเรานี้มีผลสมบูรณ์อย่างแท้จริง จนกระทั่งกลายเป็นบุญที่สูงที่สุด คือเป็นอโนปธิกบุญ

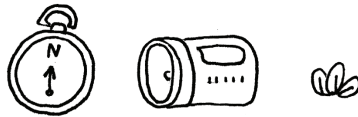
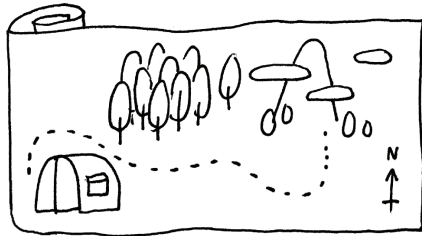
วันนี้ก็เลยพูดกับโยมมายืดยาวพอสมควรในเรื่องบุญ เพื่อให้เห็นตัวอย่างว่า เรื่องของถ้อยคำ และกิจกรรมที่เราทำในพระพุทธศาสนา นี้ ยังมีอะไรที่ควรจะศึกษาอีกมาก ท่านจึงบอกให้ศึกษาบุญ ดังที่ตรัสไว้ในพระสูตรว่าด้วยบุญกิริยาวัตต์ว่า บุญกิริยาวัตต์ มีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตต์
๒. ศีลมัย บุญกิริยาวัตต์
๓. ภวานามัย บุญกิริยาวัตต์

แล้วพระองค์ก็ตรัสเป็นคาถาสรุบท้ายยาวหน่อย แต่ก่อนต้นบอก ว่า *บุญญเมว โส ลิกฺขเขยฺย* บุคคลนั้นพึงศึกษาบุญ คือเรียนรู้ฝึกทำให้ก้าวหน้าต่อไป อย่าหยุดอยู่แค่บุญที่เราทำอยู่เป็นทุนเท่านั้น บุญจึงจะเกิดผลสมบูรณ์อย่างที่ได้อีกว่ามา

ได้แสดงธรรมกถาเรื่องบุญมาพอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาคุณโยมทุกท่านอีกครั้งหนึ่ง ในการที่ได้มาปรารภเหตุการณ์หนึ่งซึ่งจะเรียกว่ากรณีตุ๊กตาแบ่ง หรืออะไรก็แล้วแต่ แล้วมาร่วมกันทำบุญขึ้น

ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง

ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง

ขอเจริญพร ท่านอาจารย์เจ้าของวิชา ท่านอาจารย์ที่ได้มาร่วมฟังใน
รายการนี้ นิสิตทุกท่าน พร้อมด้วยท่านผู้สนใจใฝ่ธรรมที่ได้มาร่วมในรายการ

วันนี้ ตามกำหนดว่า มาพบกับกลุ่มเล็กๆ มีนิสิตอยู่ ๘ คน แต่ขณะ
นี้มีผู้มาร่วมฟังหลายท่าน ก็เลยกลายเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น ถึงจะเป็นกลุ่มใหญ่ๆ
ก็มาพูดกันแบบสบายๆ อาตมาคิดว่าจะพูดเรื่องเบาๆ หรือถ้าจะหนักบ้างก็
ไม่ให้หนักนัก คือหนักขนาดเบา และอาจจะเป็นเรื่องซ้ำเก่าๆ บ้าง เพราะโน้มน
ใจไปในทางที่จะพูดในเรื่องซึ่งเป็นข้อสังเกตต่างๆ ที่เคยพูดมาแล้ว เป็นการนำ
เอาเรื่องเก่าๆ มาพูดกันใหม่ แต่ก็เป็นการประมวล แม้จะเป็นการซ้ำ ก็ถือว่า
มาทบทวนข้อที่นำรู้บางอย่าง

แม้แต่ชื่อเรื่องที่ตั้งไว้ ก็เป็นถ้อยคำที่นำพิจารณาก่อนแล้ว ในคำ
ว่า “หลักพุทธธรรมเพื่อการปฏิบัติธรรม”^{****} นี้ จุดที่น่าสนใจ ก็คือคำว่า
ปฏิบัติธรรม

****บรรยายแก่นิสิตปริญญาโท ในภาควิชาสารัตถศึกษา แห่งบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ ตั้งชื่อเรื่องใหม่
ว่า “ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง”

ตอน ๑

ความเข้าใจพื้นฐาน

คำว่า *การปฏิบัติธรรม* ที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ มีความหมายค่อนข้างจะถูกจำกัดคับแคบลงมาก และบางครั้งก็ทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่สู้จะตรงกับความจริง หรือแม้ว่าจะตรง ก็ไม่เท่ากับความจริง ไม่พอดีกับความจริงอย่างที่บอกตอนต้นว่าออกจะคับแคบไป

เราเข้าใจความหมายของการปฏิบัติธรรมอย่างไร เวลานี้ เมื่อพูดถึงการปฏิบัติธรรม หลายท่านจะนึกถึงการไปนั่งทำสมาธิ การปลีกตัวออกไปจากสังคม ไปอยู่ในที่สงบเงียบ แล้วก็บำเพ็ญเพียรทางจิตใจ ฝึกทำกรรมฐานอย่างที่เราเรียกว่าจิตตภาวนา คำว่า ปฏิบัติธรรมที่เราใช้ในปัจจุบันมักจะใช้ในความหมายแคบๆ อย่างนี้ ก็จึงเป็นเรื่องที่เราควรจะมาพูดกัน ทำความเข้าใจกันตั้งแต่ต้น เพื่อให้มีความแจ่มชัดเกี่ยวกับเรื่องถ้อยคำ

ปฏิบัติธรรม คืออย่างไร

คำว่า *ปฏิบัติธรรม* นั้น หมายความว่าอย่างไร ปฏิบัติธรรมก็คือ เอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตการทำงาน คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงนั่นเอง เมื่อปฏิบัติธรรมก็หมายถึงว่า เอาธรรมมาใช้ในชีวิตจริง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ถ้ายังไม่ได้ใช้ ก็

ไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติ

ว่าถึงตัวคำว่า “ปฏิบัติ” เองนี้ เดิมมันแปลว่า “เดินทาง” มาจากภาษาบาลี ของเดิมนี่ มีคำคล้ายๆ กันอีกคำหนึ่งคือ “ปฏิปทา”

“ปฏิปทา” แปลว่าอะไร จะเห็นได้ในคำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เราแปลกันว่า “ทางสายกลาง” มัชฌิมา แปลว่า สายกลาง และปฏิปทา แปลว่า ทาง ทางคืออะไร ทางนั่นคือ ที่ที่จะเดิน คำว่าปฏิปทา ก็คือที่ที่จะเดิน

คำว่าปฏิปทา กับคำว่าปฏิบัตินี้ เป็นคำเดียวกัน รากศัพท์อันเดียวกัน ถ้าเป็นกริยา มีรูปเป็นปฏิปชติ เช่นในคำว่า “มคฺคํ ปฏิปชฺชติ” แปลว่าเดินทาง

เพราะฉะนั้น ปฏิปชติ มาเป็น ปฏิบัติ หรือเป็นปฏิปทา ก็ตาม ก็แปลว่า การเดินทาง หรือแปลว่า ทางที่เดิน ถ้าเป็นการเดินทางก็นิยมใช้ในเรื่องว่าปฏิบัติ หรือไทยใช้ว่า ปฏิบัติ ถ้าเป็นทางที่เดินก็นิยมใช้ ปฏิปทา

เพราะฉะนั้น เราเอาถ้อยคำสำหรับสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั่นเอง มาประยุกต์ใช้ในทางนามธรรม

การเดินทางตามปกตินั้น เป็นการเดินทางภายนอก เป็นการเดินทางด้านวัตถุ เอาเท้าเดิน หรือแม้มีรถแล้ว เอารถวิ่งไป ตลอดจนไปด้วยเครื่องบิน ก็เรียกว่า เป็นการเดินทาง

ที่นี้ ชีวิตของเราก็เหมือนกัน ชีวิตก็เป็นการเดินทาง ชนิดหนึ่ง แต่เรามักเปลี่ยนคำพูดจากเดินมาเป็นดำเนิน ที่จริงเดินกับดำเนินนั้น ก็ศัพท์เดียวกัน นั่นแหละ เดินก็แผลงมาเป็นดำเนิน แล้วเราก็มีการดำเนินชีวิต ในการดำเนิน

ชีวิตนั้น ก็เหมือนกับว่า เราเอาชีวิตนี้ไปเดินทาง หรือว่าการเป็นอยู่ของเรา นั้นเปรียบเสมือนทาง ถ้าเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ก็เรียกว่าเดินทางชีวิตอย่างถูกต้อง คือดำเนินชีวิตได้ดี ถ้าเดินทางชีวิตไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่าดำเนินชีวิตที่ผิด

ในเมื่อปฏิบัติ หรือปฏิบัตินี้ แปลว่า การเดินทางและทางที่เดิน เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็คือเอาธรรมมาใช้ในการเดินทางชีวิต หรือเอามาช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง หรือเอามาช่วยในการเดินทางชีวิต เพื่อให้การดำเนินชีวิตนั้นเป็นไปด้วยดี

หมายความว่า ถ้าเราไม่เอาธรรมมาใช้ การเดินทางชีวิตของเรา ก็อาจจะผิด อาจจะเขว อาจจะพลาด อาจจะหลง อาจจะไปในทางที่เกิดความเสื่อม ความพินาศ แทนที่จะเป็นทางแห่งความสุขความเจริญ เราก็เลยเอาธรรมมาช่วย เอาธรรมมาปฏิบัติ ก็คือเอาธรรมมาใช้ช่วยให้การเดินทางชีวิตนี้ถูกต้อง เกิดประโยชน์ขึ้น

พูดง่ายๆ จึงว่าการปฏิบัติธรรมคือการเอาธรรมมาใช้นั่นเอง ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของเรา

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็จึงเป็นเรื่องกว้างๆ ไม่เฉพาะการที่จะปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่ป่า แล้วก็ไปนั่งบำเพ็ญสมาธิอะไร อย่างนั้น ไม่ใช่แค่นั้น อันนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เป็นการพยายามนำธรรมมาใช้ในชั้นลึก ในการที่จะฝึกฝนจิตใจอย่างจริงๆ จังๆ

ถ้าจะเรียกเป็นภาษาสมัยใหม่ การปลีกตัวไปปฏิบัติแบบนี้ก็เรียก

ว่าเป็นการปฏิบัติแบบ intensive เป็นการปฏิบัติแบบเข้มข้น หรือลงลึก เฉพาะเรื่อง

ที่จริงนั้น การปฏิบัติธรรมต้องมีตลอดเวลา เรานั่งกันอยู่ในที่นี้ ก็ ต้องมีการปฏิบัติธรรม คือเอาธรรมมาใช้ เมื่อปฏิบัติสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

เมื่อทำงานหรือทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง ตั้งใจทำให้ดี ให้เกิดคุณประโยชน์ ให้สำเร็จความมุ่งหมายที่ดีงาม ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

ดังนั้น ถ้าตนมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน แล้วศึกษาเล่าเรียนอย่างถูกต้อง มีความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจเล่าเรียน เล่าเรียนให้ได้ผล ก็เป็นการปฏิบัติธรรม เช่น เล่าเรียนโดยมีอิทธิบาท ๔ มีฉันทะ พอใจรักในการเรียนนั้น มีวิริยะ มีความเพียร ใจสู้ มีจิตตะ เอาใจใส่ รับผิดชอบ มีวิมังสา คอยไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ ทดลองให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป อย่างนี้ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม

หรือในการทำงานก็เหมือนกัน เมื่อมีอิทธิบาท ๔ เอาอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการทำงานนั้น ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

แม้แต่ออกไปในท้องถนน ไปขับรถ ถ้าขับโดยรักษากฎจราจร ขับเรียบร้อยดีไม่ประมาท มีความสุภาพ หรือลึกลงไป แม้กระทั่งว่า ทำจิตใจให้สบาย ไม่เครียด มีความผ่อนคลายสบายใจในเวลาขับขี่รถนั้นได้ ก็เป็นการปฏิบัติธรรมในระดับต่างๆ

แล้วแต่ว่าใครจะสามารถเอาธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต หรือใน

การทำกิจหน้าที่นั้นๆ ให้ได้ผลแค่นั้นเพียงไร ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมที่แท้จริงนั้น ต้องมีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราทุกคนมีหน้าที่ต้องดำเนินชีวิตให้ตั้งามถูกต้อง

แม้แต่การนั่งฟังปาฐกถาที่มีการปฏิบัติธรรม ในมงคล ๓๘ ก็มีข้อปฏิบัติที่ว่า “กาลเนน ฌมมสฺสวณฺ” การฟังธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม นี้ก็เป็นธรรมข้อหนึ่ง เมื่อตั้งใจฟัง ฟังเป็น ใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่รับ ฟังนั้น ทำให้เกิดปัญญาขึ้น ก็เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งนั้น

เป็นอันว่า การปฏิบัติธรรมนี้ เป็นเรื่องที่กว้างมาก หมายถึง การนำเอาธรรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต หรือการทำกิจทำงานทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ทำทุกเรื่องทุกอย่างให้ถูกต้อง ให้ดี ให้เกิดผลเป็นประโยชน์นั่นเอง เป็นการปฏิบัติธรรม

แต่เราเอาคำว่าปฏิบัติธรรมมาใช้ในความหมายแคบๆ เฉพาะการปฏิบัติธรรมที่มุ่งเน้นจะฝึกฝนกันอย่างจริงจังในทางจิตใจ และสงวนคำว่าปฏิบัติธรรมไว้ใช้ในความหมายนั้น หรือนิยมใช้กันในความหมายนั้น

ถ้าจะพูดให้ถูก ต้องบอกว่าปฏิบัติธรรมด้านนั้น ด้านนี้ การที่เราปลีกตัวไปทำกรรมฐาน ไปบำเพ็ญสมาธิ ก็คงจะเรียกว่าปฏิบัติธรรมด้านจิตตภาวนาอย่างนี้ได้ คือเรียกให้เต็ม แต่ถ้าจะพูดสั้นๆ เพื่อให้เข้าใจกันเอง โดยใช้คำนั้นต่อไป ก็ต้องใช้อย่างรู้กัน คือใช้ในความหมายที่ถือว่าเข้าใจกันอยู่แล้วหรือละไว้ในฐานเข้าใจ นี่เป็นข้อที่หนึ่งที่ควรจะทำความเข้าใจกัน

การศึกษา กับการปฏิบัติ ไม่ใช่คนละอย่าง

ต่อไป ประการที่สอง ธรรมนั้นเมื่อเราเอามาใช้ เอามาลงมือทำ ก็จะมาเข้าคู่กับธรรมที่ยังไม่ได้เอามาใช้ ยังไม่ได้เอามาทำ

ตอนที่ยังไม่เอามาใช้ ไม่เอามาทำ ธรรมนั้นก็ เป็นเพียงธรรมที่ได้ฟังมา ได้เล่าเรียนมา ธรรมที่ยังไม่ได้ใช้ไม่ได้ลงมือทำ ยังเป็นเพียงสิ่งที่รับฟังมาเล่าเรียนมานี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่ง

ตอนที่เอามาใช้เอามาทำเรียกว่า “ปฏิบัติ” ตอนที่ยังไม่ได้ใช้ไม่ได้ทำ เป็นเพียงเล่าเรียน จะเรียกว่าอะไร

หลายท่านคงจะบอกว่า การปฏิบัตินี้คู่กับการศึกษา เมื่อเอามาใช้เอามาทำเป็นการปฏิบัติ ยังไม่ได้ใช้ยังไม่ได้ทำก็เป็นเพียงการศึกษา อันนี้ก็เป็นปัญหาอีกแล้ว

คำว่า การศึกษานี้ในเมืองไทยนำมาใช้เป็นคำคู่กับการปฏิบัติ ศึกษาหมายความว่าเล่าเรียน ยังไม่ได้ทำ เข้าใจกันว่า ถ้าศึกษา ก็คือยังไม่ได้ทำ เพียงเล่าเรียนมา เมื่อปฏิบัติก็คือเอาสิ่งที่ศึกษานั้นมาลงมือทำ ความเข้าใจอย่างนี้ก็ไม่ถูกต้องอีก

คำว่าศึกษานั้นเดิมไม่ได้คู่กับการปฏิบัติ อันนี้จะต้องแยกจากความหมายที่แท้จริง ความหมายที่เข้าใจกันในสังคมไทยปัจจุบัน ที่ให้คำว่า ศึกษา คู่กับคำว่า ปฏิบัติ นั้น เป็นเรื่องของสังคมไทย เป็นเรื่องของภาษาไทยที่กลายหรือเพี้ยนไปเท่านั้น

คำที่คู่กับปฏิบัติ เป็นเพียงความรู้ที่เล่าเรียนรับฟังมานั้น มีศัพท์เฉพาะของมันอยู่แล้ว เรียกว่าปริยัติ

คำที่คู่กับปฏิบัติ ก็คือ ปริยัติ ปริยัติคือเล่าเรียนมา แล้วปฏิบัติก็เอามาลงมือทำ แต่ทำไมการศึกษาจึงกลายเป็นความหมายมาเป็นการเล่าเรียน

การศึกษาเดิมนั้น มีความหมายกว้าง ตั้งแต่เรียนรู้ไปจนกระทั่งฝึกหัดลงมือปฏิบัติ ปฏิบัตินี้ในแง่หนึ่ง ก็คือ ฝึกหัดเพื่อทำให้เป็น และทั้งหมดตลอดกระบวนการนั้น เราเรียกว่าการศึกษา

อาจจะเป็นไปได้ว่าในสมัยหลังๆ นี้ การศึกษาได้เน้นในด้านการเล่าเรียนหนังสือ อ่านตำราหรือคัมภีร์มากไป ความหมายของการศึกษาก็เลยแคบลง เหลือเป็นเพียงเล่าเรียนตำราไป พอเหลือเพียงเล่าเรียนตำรา ก็ไปได้แค่ปริยัติ แต่ที่จริงคำว่า ศึกษาที่มีความหมายเท่ากับปริยัติและปฏิบัติรวมกัน

เรื่องความหมายของการศึกษานี้ อาตมาเคยพูดที่นี้ครั้งหนึ่งยืดยาวแล้ว เพราะฉะนั้น จะไม่ขอพูดซ้ำ คราวนั้น ได้ยกบาลีมาอ้างด้วยซ้ำให้เห็นว่า คำว่าศึกษานั้นที่จริงมีความหมายคลุม ตั้งแต่ปริยัติมาจนถึงปฏิบัติอย่างไร คือรวมทั้งเล่าเรียนให้รู้ แล้วก็มาฝึกทำให้เป็น ตลอดกระบวนการนี้เรียกว่า ศึกษา

แม้แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตอนที่เริ่มมีการศึกษาแผนปัจจุบันกันใหม่ๆ ก็ปรากฏว่าได้มีการหลงเพี้ยนในความหมายของการศึกษา จนกระทั่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ต้องทรงเขียนชี้แจงว่า การศึกษานั้นไม่ใช่หมายถึงการเล่าเรียนตำราเท่านั้น แต่หมายถึง การสำเหนียก

ทำให้เป็นในอาชีพนั้นๆ ในเรื่องนั้นๆ แม้แต่เด็กอยู่กับบ้านเรียนรู้แล้วก็หัดทำงานทำอะไรไถนา ก็เรียกว่า การศึกษาทั้งสิ้น ทรงเขียนอธิบายไว้ในทำนองนี้

เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่ต้องมาทำความเข้าใจกันว่า คำว่าการศึกษานั้น ที่จริงไม่ได้คู่กับคำว่าปฏิบัติ แต่ปัจจุบันนี้เราใช้ลงตัวแล้ว ก็เลยกลายเป็นจำเป็นต้องใช้แบบยอมนๆ ตามกันไป แต่สำหรับผู้ที่ได้รับทราบแล้ว ก็ควรทำความเข้าใจ และใช้อย่างรู้ทัน คือรู้ว่าใช้กันไปอย่างนั้นเองตามนิยม แต่ความหมายที่แท้จริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น

ความหมายที่แท้จริงนั้น ปฏิบัติคู่กับปริยัติ ถ้าเป็นเพียงความรู้จากการเล่าเรียน ท่องจำอ่านตำรา เป็นธรรมะที่ฟังเขามาอย่างนั้น ก็เป็นขั้นปริยัติ ถ้าเป็นการเอามาลงมือฝึกหัดทำ ก็เป็นขั้นปฏิบัติ ทั้งปริยัติและปฏิบัติ ๒ อย่างนี้รวมกันเรียกว่าการศึกษา

นี่เป็นเรื่องที่ ๒ ที่อยากจะพูดในที่นี้ เมื่อมีปริยัติคู่กับการปฏิบัติ รวมเข้าเป็นการศึกษาแล้ว การเล่าเรียนก็โยงต่อมาถึงการลงมือทำ

ที่นี่ เมื่อลงมือทำแล้วก็จะเกิดผลขึ้นมา เป็นผลจากการศึกษา ผลจากการศึกษาที่ถึงขั้นปฏิบัติแล้ว ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “ปฏิเวธ”

เราต้องแยกว่าการศึกษามี ๒ ชั้น คือ การศึกษาในขั้นปริยัติกับการศึกษาขั้นปฏิบัติ เมื่อผ่านการศึกษาขั้นปริยัติมาแล้ว ก็ต่อด้วยการศึกษาขั้นปฏิบัติ พอปฏิบัติแล้วก็จะส่งผลเป็นปฏิเวธ ปฏิเวธก็เป็นอันดับที่ ๓ คือเป็นผลจากการปฏิบัตินั่นเอง

เพราะฉะนั้น ในทางพระศาสนา ท่านจึงมีคำใช้ ๓ คำ เรียงลำดับกันว่าปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ถ้าใช้ ๒ ก็เหลือศึกษา และปฏิเวธ ในพระไตรปิฎก บางแห่งท่านใช้ศึกษาคู่กับปฏิเวธไปเลย เพราะศึกษานับรวมทั้งปริยัติและปฏิบัติไปแล้ว จึงก้าวไปถึงปฏิเวธได้เลย

ในการใช้คำว่าการศึกษาในปัจจุบัน ถ้าจะเข้าถึงความหมายที่แท้จริงจะต้องให้คำว่าศึกษานี้คลุมไปถึงการฝึกหัด การลงมือทำ หรือการปฏิบัติด้วย

เป็นอันว่า ตอนนี้นำมาได้มาถึงความหมายของศัพท์ที่มีความสัมพันธ์กัน ๓ คำ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

ปริยัติ เป็นขั้นเล่าเรียน รับฟังผู้อื่นมา โดยเฉพาะสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ซึ่งสืบต่อกันมาในพระไตรปิฎก และเรามีครูอาจารย์แนะนำบอกกล่าวเอามาท่องมาบ่น มาสอบสวนทบทวนกัน ทั้งหมดนี้เรียกว่าปริยัติ

เมื่อเอาสิ่งที่ได้เล่าเรียนนั้นมาลงมือทำ ก็เป็นปฏิบัติ การปฏิบัติก็คือตัวศีล สมาธิ ปัญญา หรือถ้าขยายสำหรับคฤหัสถ์นิยมใช้คำว่า ทาน ศีล ภาวนา

ตัวแท้ของการปฏิบัติอยู่ที่ไหน

เริ่มด้วยชุดแรกก่อน ที่เรียกว่าปฏิบัติก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คำว่าปฏิบัติ จะต้องมีความหมายครบ ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ปัจจุบันนี้ เรามักจะใช้คำว่าปฏิบัติโดยเน้นไปที่สมาธิกันมาก

ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ เราจะเห็นว่าเรียงจากข้างนอกไปหาข้างใน

ศีล อยู่ที่ตัวของเราที่มองเห็น คือตัวของเราที่แสดงออกมาภายนอก ทางกาย และทางวาจา ถ้ากระทำทางกาย ก็เป็นกายกรรม ถ้าเป็นด้านวาจา คือคำพูด ก็เป็นวจีกรรม แม้ว่าทั้งหมดนั้นจะออกมาจากใจ คือ เจตนา แต่การกำหนดศีลนั้น กำหนดที่พฤติกรรมซึ่งแสดงออกมาทางกายและวาจา อยู่ที่ตัวเราที่ต่อกับภายนอก

ข้อต่อไปคือสมาธิ ลึกเข้าไปข้างในมองไม่เห็น ไม่อยู่ที่ตัวข้างนอก ไม่มองเห็นที่กายวาจา แต่อยู่ที่จิตใจ

แล้วสุดท้ายก็ปัญญา เป็นขั้นที่อาศัยจิตนั้นแหละทำงาน เมื่อใช้จิตนั้นทำงานให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ก็เกิดปัญญาขึ้น เป็นส่วนที่มาเสริม เพื่อปรับปรุงคุณภาพของจิตใจ แล้วจิตใจที่มีความรู้มีปัญญา ก็เอาความรู้ นั้นมาใช้ปรับปรุงชีวิตด้านกายวาจา อีกต่อหนึ่ง อันนี้ก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติ

ชุดที่ ๒ ที่เน้นสำหรับคฤหัสถ์ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา ชุดทาน ศีล ภาวนา นี้จะเห็นว่า เน้นส่วนภายนอกมากขึ้น เริ่มจากทาน ทานนี้ไปจับที่ของนอกตัวเลย ศีลยังอยู่ที่ตัว แต่ทานนี้ออกไปที่ของนอกตัว เป็นการเอาสิ่งของไปให้แก่ผู้อื่น การเอื้อเพื่อช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน พอถึงศีลก็มาอยู่ที่ตัว จากของนอกตัวแล้วมาอยู่ที่ตัว เสร็จแล้วถึงภาวนาก็เข้าไปในตัว

ภาวนาที่เข้าไปในตัวก็ไปแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ด้านจิตที่เป็นสมาธิ กับด้านปัญญา ได้แก่สมาธิและปัญญามารวมเข้าด้วยกันเป็นภาวนา

คำว่าภาวนานั้น หมายถึงทั้งภาวนาที่เป็นการฝึกอบรมด้านจิต ซึ่งเรียกว่าจิตตภาวนา และภาวนาที่เป็นการฝึกอบรมด้านปัญญา ที่เรียกว่าปัญญาภาวนา ภาวนาจึงแบ่งเป็น ๒ คือ จิตตภาวนา กับปัญญาภาวนา พุดง่าย ๆ ก็คือ เป็นสมาธิ และปัญญานั้นเอง

เพราะฉะนั้น ๒ ชุด คือ ทาน ศีล ภาวนา กับ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ที่จริงก็เรื่องเดียวกัน แต่ชุดหนึ่งเน้นด้านภายนอก เน้นด้านหยาบ จัดเป็นทาน ศีล และภาวนา โดยขยายด้านนอกเป็น ๒ อย่าง คือ ทาน กับ ศีล เอาข้างใน ๒ อย่างคือ สมาธิ และปัญญาไปยุบเป็นภาวนาอย่างเดียว

ส่วนชุดศีล สมาธิ ปัญญา นั้น เอาด้านในคือภาวนาไปแยกละเอียด เป็นจิตใจ (สมาธิ) กับปัญญา แต่ด้านนอกคือทานกับศีลนั้นรวมเป็นอันเดียว เพราะว่าศีลนั้นหลักการก็คืออยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่นในสังคม ส่วนทานก็เป็นองค์ประกอบในการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่นในสังคม ก็เลยมารวมอยู่ในคำว่าศีล

เพราะฉะนั้น เมื่อท่านได้ฟังคำว่า ทาน ศีล ภาวนา กับ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ก็ให้ทราบที่จริงเป็นระบบอันเดียวกัน แต่เราแยกเพื่อให้เห็นจุดเน้นที่ต่างกัน สำหรับคฤหัสถ์จะเน้นด้านนอก จัดเป็นทาน ศีล ภาวนา แต่สำหรับพระสงฆ์จะเน้นด้านใน วางหลักเป็นศีล สมาธิ ปัญญา

อนึ่ง ชื่อเรียกก็คล้ายๆ กัน ชุด ศีล สมาธิ ปัญญา ทุกท่านรู้จักกัน ดีแล้วว่าไตรสิกขา ไตร แปลว่า ๓ สิกขา คือ การศึกษา รวมเป็นไตรสิกขา

แปลว่า การศึกษา ๓ อย่าง

ส่วนชุดทาน ศีล ภาวนา เรียกชื่อต่างไปชนิดหนึ่งว่าบุญญสิกขา หรือบุญสิกขา ก็คือ การฝึกฝนในเรื่องความดี หรือการฝึกหัดทำความดีนั่นเอง บุญญ=ความดี สิกขา=การฝึกอบรม คือการฝึกฝนปฏิบัติอบรมในเรื่องความดี การทำให้คนเจริญองกงามขึ้นในความดีต่างๆ ด้วยทาน ศีล ภาวนา

รวมแล้วทั้ง ๒ ชุดก็เป็นอันเดียวกัน ต่างกันที่จุดเน้นดังกล่าว

จากที่พูดมานี้ จะเห็นได้ทันทีว่า ในเรื่องการศึกษา นั้น สารสำคัญของมันมาปรากฏเด่นที่การปฏิบัติ เพราะว่า การศึกษานั้นคือ สิกขา ซึ่งหมายถึง ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ทาน ศีล ภาวนานั้น และ สิกขา หรือการศึกษา ๓ อย่างนั้นแหละ ที่ท่านบอกว่าเป็นการปฏิบัติ

เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษาอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ตัวการปฏิบัติ คืออยู่ที่ทาน ศีล ภาวนา อยู่ที่ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเรื่องของกรกระทำทั้งนั้น

ฉะนั้น การศึกษาต้องเน้นที่การปฏิบัติ ไม่ใช่ความหมายที่ว่าเพียงมาเล่าเรียนตำรับตำรา นี่เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันในเบื้องต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อรู้เท่าทันแล้ว ต่อไป เราสามารถใช้ศัพท์ตามที่นิยามกันได้ ถึงแม้จะใช้คำว่าปฏิบัติธรรม โดยรู้ตามเขาว่าจะไปทำสมาธิก็เอา แต่เรารู้ว่าที่จริงนั้นความหมายมันกว้าง หมายถึงเอาธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งหมด ในการกระทำทุกอย่าง หรือเมื่อพูดว่าศึกษาและปฏิบัติ ก็ต้องรู้ว่า ที่จริง ศิกษานั้นคลุมปฏิบัติอยู่แล้ว

ปฏิบัติโดยไม่มีปริยัติ จริงหรือ

ขอก้าวต่อไป ในการทำความเข้าใจเบื้องต้น เพื่อปรับความรู้ความเข้าใจให้เข้ากันตีก่อน มีผู้ถกเถียงกันว่า ไปปฏิบัติเลยโดยไม่มีปริยัติก็ได้ เข้าป่าไปอยู่กับอาจารย์ หรือไปอยู่คนเดียว ไปถึงก็ลงมือบำเพ็ญสมาธิเลย ไม่ต้องมีปริยัติ นอกจากนั้นก็ยังมีกรณีเตือนว่า ถ้าปริยัติอย่างเดียวโดยไม่ปฏิบัติ ก็ไม่ทำให้ได้ประโยชน์อะไรขึ้นมา เพราะเมื่อไม่มีการปฏิบัติก็ไม่เกิดผลคือปฏิเวธ นี้ก็เป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจ แต่ก่อนที่จะเข้าใจเรื่องนี้ก็ต้องรู้ความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เล็กน้อย

อย่างที่กล่าวมาในเบื้องต้นแล้วว่า ปริยัติคือการเล่าเรียนสดับฟังจากผู้อื่น แม้แต่พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า ก็เป็นสิ่งที่ได้รับฟังจากผู้อื่น คือรับฟังจากที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้

แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นี้ คืออะไร ก็คือประสบการณ์ที่เป็นผลจากการปฏิบัติของพระองค์ใช่หรือไม่ คือพระพุทธเจ้าเคยปฏิบัติมาแล้ว แล้วก็ได้รับผล พระองค์มีประสบการณ์ในการปฏิบัติ และได้รับผลจากการปฏิบัตินั้นมาเองแล้ว พระองค์ทรงนำประสบการณ์นั้นแหละมาจัดเรียบเรียงขึ้น แล้วนำมาถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น ความรู้จากประสบการณ์ในการปฏิบัติของพระองค์นี้ ก็กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่าปริยัติ เพราะฉะนั้นปริยัติที่แท้จริง จึงเกิดจากปฏิบัติและปฏิเวธ ถ้าหากว่าปฏิบัติ และปฏิเวธไม่ถูก เราก็จะได้ปริยัติที่ผิด อันนี้เป็นของแน่นอน

ปฏิบัติธรรมโดยไม่มีปรีชา จริทหรือ

การที่เรายอมรับปรีชาตินี้ ก็เพราะเราเชื่อพระพุทธเจ้าใช่หรือไม่ เราไว้วางใจว่าพระพุทธเจ้าปฏิบัติถูกต้องได้รับผลจริงแล้ว เพราะฉะนั้น ประสบการณ์ที่พระองค์นำมาเล่า ซึ่งมาเป็นปรีชาสำหรับเรานี้ เราจึงเชื่อถือ นี่เป็นขั้นที่หนึ่ง คือ ปรีชาไม่ได้มาจากไหน ก็มาจากประสบการณ์ในการปฏิบัติของพระพุทธเจ้านั่นเอง

เมื่อเป็นเช่นนี้ ปรีชาติก็จะมาเป็นเครื่องช่วยให้ปฏิบัติได้ถูกต้องต่อไป เพราะเป็นประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติมาแล้ว เหมือนกับคนที่เดินทางมาแล้ว เขาเดินทางไปจนกระทั่งสำเร็จบรรลุความมุ่งหมายแล้ว เราจะเดินทางบ้าง เราไม่รู้เหนือรู้ใต้ จะเจออะไรที่ไหน มีสิ่งใดเป็นที่สังเกตบ้าง ไม่รู้ทางไปเลย แล้วจะเป็นอย่างไร

ปฏิบัตินี้บอกแล้วว่าคือเดินทาง เราเดินทางเองไม่ถูก เราไม่แน่ใจตนเอง เราก็เลยขอความรู้จากท่านที่เคยมีประสบการณ์ได้เดินทางมาก่อน

เราก็จึงมาเรียนปริยัติ เหตุผลที่เราเรียนปริยัติ ก็เพื่อให้ปริยัตินั้นแหละมาช่วย คือเอาประสบการณ์ของท่านที่เคยผ่านมาแล้ว มาช่วยให้เราเดินได้สะดวกขึ้น

ทีนี้ถ้าเราไม่อาศัยปริยัติจะเป็นอย่างไร เราก็สู่มสู่มทำเริ่มต้นใหม่ ลองผิดลองถูก ก็สามารทำได้ ปฏิบัตินั้นท่านไม่ได้ห้าม ใครจะปฏิบัติก็ได้ จะตั้งตัวเป็นศาสดาใหม่เสียเอง ใครจะไปห้ามได้ แต่ท่านไม่เคยเดินทางนี้ ก็รับรองไม่ได้นะ ท่านอาจจะไปตกหลุมตกบ่อ อาจจะหล่นเหวไปเสียก่อน ระหว่างทาง หรืออาจจะไปทางผิด เลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวาออกนอกกลุ่มนอกทางไป ก็ได้ เพราะในระหว่างทางนี้มีเลี้ยวมีแยกเยอะแยะไปหมด และในทางปฏิบัติ ก็เป็นความจริงอย่างนั้น

ในการปฏิบัติตามหลักการที่จะทำให้บรรลุถึงจุดหมายนั้นระหว่างทางมีทางรก ทางเลี้ยว ทางหลุม ทางบ่อ ทางแยกมากมาย ถ้าเราไม่มีความรู้ เราก็อาจจะไปผิดทางหรือประสบอันตราย ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความฉลาดของเรา แต่เรามานึกว่า ถ้าเราได้ประสบการณ์ของผู้ที่ผ่านมาแล้ว เอามาใช้ประโยชน์ มันจะช่วยเรา เราก็เลยเรียนปริยัติ ทีนี้ถ้าเราไม่เอาปริยัติเลย เราก็เสี่ยงต่อการที่จะปฏิบัติเดินทางผิดพลาด

ปริยัตินี้ท่านเปรียบเหมือนกับเข็มทิศบ้าง เหมือนกับแสงไฟส่องทางบ้าง เข็มทิศทำให้เรารู้ทิศทางไปถูก แสงไฟส่องทางหรือไฟฉายก็ทำให้เราเห็นทางที่จะเดิน ไม่ใช่เดินไปในความมืด แล้วก็คลำหาลองผิดลองถูกไป

อีกอย่างหนึ่ง ปริยัติเหมือนกับแผนที่ และเหมือนกับความรู้ใน

ภูมิศาสตร์หรือหนังสือแนะนำการท่องเที่ยว ความรู้ทางภูมิศาสตร์หรือหนังสือแนะนำการเดินทางก็ช่วยให้เรารู้ว่าเดินไปทางนี้ไปไหน แล้วในระหว่างทางที่ถูกต้องจะพบปะอะไรบ้าง ผ่านอะไร มีอะไรเป็นที่สังเกต ยิ่งกว่านั้น บางทียังได้รู้ว่าควรระวังที่ไหนบ้าง มีอะไรที่ควรระวัง มีอะไรที่จะได้พบเห็นเป็นความรู้พิเศษ ทำให้เราเตรียมตัวได้ถูกต้องทุกอย่าง

แผนที่และหนังสือภูมิศาสตร์นั้น ก็เกิดจากคนที่เขาได้สำรวจที่สำรวจทางมาก่อนแล้วทำไว้ ถ้าแผนที่หรือหนังสือภูมิศาสตร์ทำไว้ผิด ก็เป็นปัญหาซ้อนเข้ามา ซึ่งก็ต้องว่ากันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่รวมความแล้ว ถ้าไม่มีปรีชาญาณ ก็เสี่ยงต่อการที่จะเดินทางผิดและเกิดอันตรายอย่างที่กล่าวมาแล้ว

บางทีเราไม่ได้เรียนปรีชาญาณโดยตรงจากพระพุทธเจ้า เราก็เรียนผ่านอาจารย์ บางทีอาจารย์ไม่ได้ให้เราเรียนตำราหรือคัมภีร์ทั้งหมด อาจารย์สอนเรานิดๆ หน่อยๆ บางทีเราไปหาอาจารย์ปู่ป้า ท่านบอกเลยว่าให้ทำอย่างนั้นๆ เช่นบอกว่าให้กำหนดลมหายใจอย่างนั้นๆ อันนี้คืออะไร อันนี้ก็คือปรีชาญาณ เพียงแต่พบกับอาจารย์แล้ว ท่านบอกให้ทำอย่างนี้ๆ นะ นี่ก็คือปรีชาญาณแล้ว หลายท่านไม่เข้าใจ นึกว่าตัวเองไม่ได้ผ่านปรีชาญาณ ที่จริงผ่านโดยไม่รู้ตัว

อาจารย์มีหน้าที่อย่างหนึ่งที่สำคัญ คือการใช้ความสามารถคัดเลือกปรีชาญาณให้เหมาะกับตัวผู้ปฏิบัติ แทนที่เราจะต้องไปค้นปรีชาญาณ เรียนปรีชาญาณมากมาย หรือเรียนพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ๒๒,๐๐๐ กว่าหน้า อาจารย์ท่านมี

ความชำนาญ ท่านได้เคยใช้ปริยัติในการปฏิบัติ มีประสบการณ์ของตนเองแล้ว ท่านก็รู้ว่า อันไหนจำเป็นจะต้องใช้เมื่อไร ท่านก็คัดเลือกปริยัตินั้นมาให้เรา

ตอนนี้เธอจะเริ่มแรก เอาตรงนี้เท่านั้นพอ แล้วท่านก็ให้ปริยัติมา เค่นี้ คือท่านคัดเลือกปริยัติให้เรา ลัดเวลาให้เรา ประหยัดเวลาให้เรา เสร็จแล้ว พอเราก้าวไปอีกสักระยะ อาจารย์ก็มาตรวจสอบว่า เราปฏิบัติไปได้แค่ไหน แล้ว ท่านก็ให้ปริยัติต่อ กล่าวคือ คำแนะนำที่ว่าต่อไปให้ทำอย่างนั้นๆ หรือบอกให้ รู้ว่าประสบการณ์ที่ได้มาตอนนี้ผิดพลาด ให้แก้ไขอย่างนั้นๆ นี่คือปริยัติทั้งสิ้น

ในพระพุทธศาสนานั้น ท่านใช้คำว่าปริยัติในความหมายเฉพาะ ท่านจำกัดความไว้ที่เดียวว่า ปริยัติ หมายถึงพุทธพจน์ หรือคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่จะพึงเล่าเรียน

เราเป็นชาวพุทธ ก็คือเป็นคนที่ยึดถือและปฏิบัติตามคำสอนของ พระพุทธเจ้า แต่เวลานี้ พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ไม่มีพระชนมชีพอยู่ เรา จึงรู้จักพระพุทธเจ้าได้จากคำสอนของพระองค์ที่เรียกว่าปริยัตินี้ ปริยัติจึงเป็น สื่อเชื่อมโยงเราเข้าไปหาพระพุทธเจ้า ทำให้เรารู้จักพระองค์ และรู้ว่าพระองค์ สอนไว้ว่าอย่างไร

ถ้าจะพูดให้ตรงทีเดียว ผู้ที่กล่าวว่าปฏิบัติได้โดยไม่มีปริยัติ ก็ เท่ากับพูดว่า ตนสามารถปฏิบัติได้โดยไม่ต้องรู้คำสอนของพระพุทธเจ้า หรือไม่ต้องรู้เลยว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร ซึ่งก็มีความหมายอย่างเดียวกับ พูดว่า ตนสามารถปฏิบัติได้โดยไม่ต้องมีพระพุทธเจ้าเลยนั่นเอง

ถ้าอย่างนั้น คนอื่นก็ย่อมจะกล่าวกับผู้นั้นได้ว่า เขาไม่ได้ปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า หรือว่าเขาไม่ได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนา แต่เขาปฏิบัติอะไรๆ ที่เป็นเรื่องความคิดความเห็นของตัวเอง หรือของอาจารย์ท่านนั้นๆ โดยเฉพาะ ซึ่งก็อาจจะเก่งมาก เช่นอย่างโยคีหรือฤาษีซีไพร่ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ที่ได้ถึงฌานสมาบัติ หรือแม้กระทั่งจบโลกียภิญญาขั้นสูงสุด แต่ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา

รวมความว่า ปัญหาเกี่ยวกับปริยัตินั้น ไม่ใช่ถามว่าปริยัตินี้ต้องมีหรือไม่ แต่ควรถามว่า ปริยัติจะเอาแค่ไหนและจะรับเอามาอย่างไร

ปริยัติ จะเอาแค่ไหนและอย่างไร

เพราะฉะนั้น คนที่ปฏิบัติโดยไม่มีปริยัตินี้หาไม่ได้ นอกจากคนที่ไม่เกี่ยวข้องอะไรกับพระพุทธศาสนา คือ จะตั้งศาสนาใหม่ของตนเอง ทุกคนมีปริยัติ แต่อาจจะเป็นปริยัติในรูปที่เป็นวัตถุดิบหรือข้อมูลดิบเกินไป หรือเรียนปริยัติแบบอาจารย์ช่วยคัดเลือกมาให้ เพราะปริยัติที่ให้ผลดีนั้น ก็อยู่ที่เหมาะกับตัวเรา

พระพุทธเจ้าทรงให้ปริยัติไว้ แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้มาสอนเราโดยตรง เราไม่ได้พบพระพุทธเจ้าโดยตรง เรามาพบอาจารย์ ถ้าอาจารย์เป็นผู้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติมาแล้ว ก็มาช่วยคัดเลือกปริยัติให้เราอีกชั้นหนึ่ง

ก็จะทำให้ชัดเจนและทันเวลา

ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาก็คือ ปรียัตินั้นเป็นปรียัติของพระพุทธเจ้า หรือเป็นปรียัติของตัวอาจารย์เอง สิ่งที่เราต้องการแท้ๆ ก็คือ ให้เป็นปรียัติของพระพุทธเจ้า แต่พระอาจารย์ช่วยเลือกคัดมาให้ ในฐานะที่ท่านมีประสบการณ์ และมีความชำนาญ ยิ่งเป็นปรียัติของพระพุทธเจ้า ที่พระอาจารย์ท่านได้เอาไปปฏิบัติเห็นผลมาเองแล้วก็ยิ่งดี เพราะฉะนั้น อาจารย์จึงมีประโยชน์มาก ในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงเห็นว่า คนที่จะเริ่มปฏิบัติ ควรหาอาจารย์ ถึงกับเรียกว่าเป็นกัลยาณมิตร ก็เพราะเหตุนี้

พระอาจารย์จะช่วยเลือกเฟ้นปรียัติให้เราให้เหมาะสม ตามความจำเป็น ที่จะต้องใช้ในการปฏิบัติ สำหรับจุดหรือขั้นตอนนั้นๆ เช่นว่าตอนนี้จะตั้งต้น

ปรียัติ จะเอาแค่ไหนและอย่างไร

จะใช้ปริยัติอะไร คือ ควรบอกให้รู้ว่าจะปฏิบัติอย่างไร หรือมีอะไรที่ควรรู้อ่าง
ซึ่งจำเป็นสำหรับบุคคลนี้ เพราะปริยัติที่เหมาะสมสำหรับคนโน้นคนโน้นบางทีก็ไม่
เหมือนกัน เพราะในการปฏิบัตินั้นมีความแตกต่างระหว่างบุคคล

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าปริยัตินั้น เกิดจากการที่
พระองค์ได้ทรงสอนคนโน้นบ้างคนนี้บ้างมากมาย ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงสอน
ให้เหมาะแก่บุคคล ให้เหมาะที่จะได้ผลแก่บุคคลนั้นๆ ทีนี้ เราไปเรียนปริยัติ
ทั้งดุ้น รวมเอาที่ทรงสอนคนโน้นบ้างคนนี้บ้างมาปนเข้าด้วยกันทั้งหมด
เป็นวัตุถุติทั้งนั้น หลายเป็นไม่เหมาะกับตัวเราเลย ก็เลยไม่ค่อยได้ผล
นอกจากนั้นจะเอามาใช้ก็ใช้ไม่เป็น ปรับไม่ถูก

ตอนนี้แหละที่อาจารย์มีประโยชน์มาก คือมาทำหน้าที่เลือกเฟ้นให้
และปรับให้เหมาะกับตัวบุคคล เพราะฉะนั้น การเลือกเฟ้นปริยัตินั้น ให้เหมาะ
สมกับชั้นตอนอย่างหนึ่ง และให้เหมาะสมกับตัวบุคคลอย่างหนึ่ง แล้วก็ให้
เฉพาะเท่าที่ใช้ที่จำเป็นอย่างหนึ่ง จึงเป็นหน้าที่ของอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร
นี่คือความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติกับปฏิบัติ

เป็นอันว่า เราจะใช้ปริยัติโดยการเลือกเฟ้นของท่านผู้ชำนาญแนะนำ
ให้เรา หรือเราจะเรียนปริยัติโดยตรงทั้งดุ้นก็แล้วแต่ อันนี้ก็สุดแต่ว่าเราจะม
ีความประสงค์อย่างไร

ถ้าเราไม่ไว้อาจารย์ เราก็อาจจะนึกว่า สติปัญญาของเราก็ดีพอ
สมควร เราจะเลือกเฟ้นปริยัติด้วยตนเอง เราก็อาจจะไปศึกษาค้นคว้าตำรับ

ตำราคัมภีร์ด้วยตนเอง แล้วก็อาจจะเอาประสบการณ์ของอาจารย์ทั้งหลาย มาประกอบการพิจารณา มาเสริมความรู้ในปริยัติของเรา ในการที่จะนำมาใช้ ปฏิบัติต่อไป นี่ก็เป็นเรื่องของเรา

แต่บางคนนั้นเขาเรียนปริยัติโดยมีความมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่ง เช่น แม้แต่พระอรหันต์ซึ่งปฏิบัติเสร็จแล้ว บรรลุผลคือเข้าถึงปฏิเวธแล้ว หลายท่านก็ยังกลับมาเรียนปริยัติอีก เรียนเพื่ออะไร เรียนเพื่อว่าจะได้ สามารถในการสั่งสอนผู้อื่น เพราะว่าประสบการณ์เฉพาะตัวนี้ อาจจะไม่ เหมาะกับคนอื่นก็ได้

พระอรหันต์นั้นท่านก็แบบเดียวกับเรา บางที่ท่านมาเจออาจารย์ เลย อาจารย์นั้นเลือกเฟ้นปริยัติที่เหมาะสมกับท่านเท่าที่จำเป็นเฉพาะตัวท่าน เฉพาะชั้นตอนนั้นๆ ท่านก็เรียนรู้มาเฉพาะความรู้ที่จำเป็นในวงแคบ แล้วก็ ปฏิบัติมาจนสำเร็จ แต่ความรู้ที่จะไปสอนผู้อื่นนั้นควรจะกว้างขวางพอที่จะ เลือกเฟ้นให้เหมาะกับคนทั้งหลายที่ต่างๆ กันมากมาย มีข้อปลีกย่อยแง่มุมที่ จะประยุกต์ยกย่องได้ ท่านก็เรียนปริยัติเพิ่มเติมอีก จึงมีปริยัติที่ท่านเรียกว่า ภูษาคาริกปริยัติ ปริยัติของผู้เป็นเหมือนขุนคลัง เพราะเป็นดุจมีคลังที่เก็บ ของ ซึ่งเหมาะสมกับความต้องการของผู้ใช้คนอื่นๆ ด้วย ไม่เฉพาะตัวคนเดียว นี่คือความมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับปริยัติ เป็นอันว่า ตอนนี้นำรู้ความสัมพันธ์ ระหว่างปริยัติและปฏิบัติ

เมื่อปฏิบัติแล้ว ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ก็เกิดผลเป็นปฏิเวธ ถ้าปฏิบัติไม่

ถูก ก็ผิดพลาดเกิดความล้มเหลว ฉะนั้น ปฏิบัติที่จะถูกต้องก็อาศัยปริยัตินี้แหละเป็นฐาน เป็นอันว่าหลัก ๓ อย่างนี้สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

แต่หลายคนอาจจะเรียนปริยัติแล้ว ไม่ได้นำมาใช้ลงมือทำ ก็ไม่เกิดประโยชน์ เพราะว่าปฏิบัติเป็นตัวที่ต่อระหว่างปริยัติกับปฏิเวธ ในเมื่อปริยัติไม่มาสู่การปฏิบัติ ก็ไม่มีตัวต่อที่จะนำไปสู่ปฏิเวธ ปฏิเวธก็ไม่เกิดขึ้น ก็ไม่ครบวงจร

นี่ก็เป็นข้อหนึ่งที่ขอยกมาพูด เพื่อให้เข้าใจถึงเรื่องปริยัติและปฏิบัติ ว่า ปริยัติโดยไม่ปฏิบัติ และปฏิบัติโดยไม่ปริยัตินั้นเป็นอย่างไร

จริงหรือที่ว่า ผู้ปฏิบัติธรรม ต้องไม่มีความอยาก

ข้อสังเกตที่ควรมาทำความเข้าใจกันเรื่องต่อไป คือ หลายคนมีความรู้สึกที่ว่า ถ้ามาปฏิบัติธรรมหรือเป็นผู้ปฏิบัติธรรมได้ผลแล้ว ก็จะไม่อยากได้อะไร คือเป็นคนไม่มีความอยาก ถ้าจะไปเป็นชาวพุทธมีชื่อว่าเป็นนักปฏิบัติก็ให้รู้สึกไม่สบายใจที่จะพูดถึงคำว่า “อยาก” แล้วก็พยายามหลีกเลี่ยงอาการของความอยาก และพยายามแสดงตัวให้คนอื่นรู้สึกได้ว่าตัวเราไม่มีความอยาก อันนี้ก็เป็นเรื่องอันตรายอย่างหนึ่ง ทำกันจนกระทั่งซักจะให้เกิดความรู้สึกหรือมีภาพพจน์ของผู้ปฏิบัติหรือแม้แต่ชาวพุทธทั่วไปว่า เป็นคนที่ไม่มีความอยาก

ที่นี้ ความอยากนั้นเป็นคำที่ยังน่าสงสัยอยู่ ยังจะต้องทำความเข้าใจ

เหตุที่เราไปจำกัคิดว่า ถ้าเป็นนักปฏิบัติธรรมแล้วจะต้องกำจัดความอยาก ต้องเล็ก ไม่ให้มีความอยาก ก็เพราะเราเข้าใจความอยากนั้นว่าเป็นตัณหา เป็นอกุศลธรรม แล้วเราก็เข้าใจว่าความอยากนี้มีประเภทเดียว คือตัณหาเท่านั้น

พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า ตัณหาคือความอยากเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ จะต้องตัดต้องละต้องเลิกให้หมด เราก็เลยต้องพยายามไม่อยาก พยายามละเลิกความอยาก ต้องพยายามเป็นคนที่ไม่มีความอยาก แสดงตัวว่าเป็นคนปราศจากความอยาก อะไรทำนองนี้

จึงจะต้องมาทำความเข้าใจกันว่า ความอยากนั้นมี ๒ อย่าง มีทั้งความอยากที่ถูกต้องและความอยากที่ไม่ถูกต้อง อย่างรังเกียจความอยากกราดไปหมด ต้องระวังมาก ถ้าไม่มีความอยาก บางทีความไม่อยากหรือการไม่มีความอยากนั้นแหละอาจจะเป็นตัวกิเลส และเป็นอุปสรรคขัดขวางการปฏิบัติก็ได้ ความอยากมี ๒ แบบ คืออะไร

ความอยาก นั้น ในภาษาพระ ใช้คำกลางๆ ว่า ฉันทะ ฉันทะแปลว่าความอยาก เรากลับไปเริ่มต้นความอยากที่ฉันทะ ไม่เริ่มต้นที่ตัณหา

ความอยากเรียกว่า ฉันทะ หลายท่านคงเคยได้ยินคำว่าฉันทะ ที่นี้ฉันทะที่แปลว่าความอยากนั้นมี ๒ แบบ

ฉันทะ ประเภทที่ ๑ เรียกว่า ตัณหาฉันทะ ตัณหาฉันทะคือความอยากแบบตัณหา ความอยากแบบตัณหา คือความอยากได้สิ่งปรนเปรอตน ปรนเปรอตา ปรนเปรอหู ปรนเปรอจมูก ปรนเปรอลิ้น ปรนเปรอกาย ปรน

เปร้อใจ คือ ได้สิ่งที่ทำให้เกิดความสุขสบายทางประสาทสัมผัส

ความอยากประเภทนี้ มันมีตามธรรมชาติของมันเอง โดยที่มนุษย์ไม่ต้องมีความรู้อะไรเลย พอมนุษย์เกิดมา ก็จะมีอาการปรารถนา ความอยากจะได้สิ่งเสพมาบำรุงบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยไม่ต้องมีความรู้ว่าจะอะไรเป็นคุณแก่ชีวิตหรือไม่

ในเมื่อความอยากแบบนี้เป็นไปโดยไม่ต้องมีความรู้ จึงเรียกว่า เป็นความอยากที่เกิดจากอวิชชา ฉะนั้น ความอยากที่เรียกว่าตณหานี้จึงสัมพันธ์กับอวิชชา ไม่ต้องมีความรู้อะไรเลย เป็นไปตามความรู้สึกเท่านั้น พอรู้สึกถูกตา ถูกหู ถูกลิ้น ก็อยากทันที แต่ถ้าไม่ถูกตา ไม่ถูกหู ไม่ถูกลิ้น ก็ไม่อยาก ไม่ชอบใจทันที อยากรู้แต่สิ่งที่บำรุงบำเรอปรนเปรอตนเอง เอาแค่สุขตา สุขหู สุขลิ้น

พออยากขึ้นมาแบบนี้ ก็ไม่แน่ว่าจะเกิดคุณค่าแก่ชีวิตหรือไม่ สิ่งที่บำรุงบำเรอตนเองนั้น อาจจะก่อให้เกิดโทษเกิดภัยแก่ชีวิตก็ได้ หรือโดยบังเอิญ อาจจะเกิดประโยชน์ก็ได้ พูดอย่างภาษาสมัยปัจจุบันก็ว่าอาจจะทำให้เกิดคุณภาพชีวิต หรืออาจจะทำลายคุณภาพชีวิตก็ได้ เป็นเรื่องสุ่มๆ เสี่ยงๆ เพราะไม่เป็นไปด้วยความรู้ แต่เอาแค่ความรู้สึกเท่านั้น จึงมักจะทำลายคุณภาพชีวิตเสียมากกว่า

เหมือนตัวอย่างง่ายๆ ที่ยกมาพูดบ่อยๆ เช่นอยากในรสอาหาร ใดๆ พอเกิดมาไม่ต้องเรียนรู้อะไร ก็มีความรู้สึกว่าร่อยและไม่ร่อย แล้วก็อยากในสิ่งที่ร่อย เมื่ออยากในสิ่งที่ร่อย ถ้าไม่มีความรู้เลย ก็มุ่งแต่ร่อยอย่าง

เดียว ทำไปตามความอยาก กินจนกระทั่งเกินขนาด อาจจะมีกินสิ่งที่เป็นพิษ เป็นอันตราย ทำลายคุณภาพชีวิต นี่คือการอยากด้วยตัณหา

แต่ถ้ามีความรู้ขึ้นมา ก็จะมี ความอยากอีกประเภทหนึ่งเกิดขึ้น เป็น ความอยากที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ซึ่งต้องเกิดจากความรู้หรือต้องมีความรู้ความเข้าใจจึงจะเกิดขึ้นได้ คือมีความรู้ว่า สิ่งนี้จะทำให้เกิดคุณภาพชีวิต เป็นประโยชน์แก่ชีวิตหรือไม่ ความอยากอย่างนี้เป็นความอยากหรือฉันทะ ประเภทที่ ๒ เรียกชื่อว่า กุศลฉันทะ หรือ ธรรมฉันทะ แปลว่า ความอยาก ที่เป็นกุศล หรือ ความอยากในธรรม ตอนนี้เราก็ได้ความอยากครบ ๒ แบบ

ความอยากประเภทที่ ๒ เป็นความอยากในสิ่งที่มีคุณค่า ทำให้ เกิดคุณภาพชีวิต สัมพันธ์กับความรู้ โดยจะต้องมีการทำลายอวิชชา หรือ ลดอวิชชาและต้องมีวิชาเกิดขึ้นบ้าง พอเริ่มมีวิชา มีความรู้ เราก็เริ่ม รู้จักแยกแยะว่าอะไรจะเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต แล้วก็มี ความอยากประเภทที่ ๒ คือ อยากในสิ่งที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิต หรืออยาก ทำให้เกิดคุณภาพชีวิต

ความอยากประเภทที่ ๒ คือกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะนี้ เมื่อจะ เรียกสั้นๆ ท่านเรียกคำว่า ฉันทะ ระวังจะสับสนตรงนี้

ส่วนความอยากประเภทที่ ๑ ที่เรียกว่า ตัณหาฉันทะ เวลาเรียกสั้นๆ ก็เหลือแค่ ตัณหา

เพราะฉะนั้น คำว่า ตัณหา และคำว่า ฉันทะ ก็เลยกลายเป็นความ

อยากคนละประเภทไปเลย แต่ที่จริงนั้น ถ้าเรียกให้เต็มต้นหาก็คือเป็นต้นหาฉันทะ และฉันทะที่เป็นความอยากฝ่ายดี ก็เป็นกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะ ชื่อเต็มเป็นอย่างนั้น

รวมความตอนนี้เพื่อให้จำง่าย ๆ ก็แยกเป็นความอยาก ๒ อย่าง คือ ต้นหา อย่างหนึ่ง ฉันทะ อย่างหนึ่ง

ต้นหา คือความอยากโดยไม่มีความรู้ เพียงแต่จะสนองความรู้สึกเสพสม บำรุงบำเรอปรนเปรอประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของตนเอง

ส่วนฉันทะหรือความอยากประเภทที่ ๒ คือความอยากในคุณภาพชีวิต ในสิ่งที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์ ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้ เริ่มตั้งแต่รู้จักแยกว่าอะไรเป็นคุณอะไรเป็นโทษแก่ชีวิตอย่างแท้จริง

นี่เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจไว้ก่อน

วิธีปฏิบัติต่อความอยาก

ในทางธรรมนั้น ท่านแยกวิธีปฏิบัติต่อความอยาก ๒ ประการนี้ ความอยากประเภทที่ ๑ คือ ต้นหา ที่เกิดจากความไม่รู้ หรือเป็นไปโดยไม่มีความรู้ ซึ่งเป็นไปเพื่อการบำรุงบำเรอปรนเปรอประสาทสัมผัสนั้น ท่านบอกว่ามันเกิดขึ้นมาแล้ว เราต้องควบคุมให้ดี หรือแม้แต่ละเลิกให้ได้ แทนที่ด้วยฉันทะ หรือเอาไว้แต่ฉันทะ

ถ้าเรายังไม่มีฉันทะ ไม่มีปัญญามาก ตัณหานี้จะต้องใช้ในลักษณะของการควบคุม หรือเบนเอามาใช้ให้เป็นปัจจัยแก่ความอยากประเภทที่ ๒ คือจะต้องหันเหให้เข้ามาเป็นความอยากประเภทที่ ๒ ให้ได้

ส่วนความอยากประเภทที่ ๒ ที่เรียกว่า ฉันทะ นั้น เกิดขึ้นแล้ว ให้ระงับด้วยการทำให้สำเร็จ เมื่อทำสำเร็จแล้ว ฉันทะนี้จะระงับไปเอง อย่างที่หนึ่งนั้นระงับทันที หรือควบคุมทันทีเมื่อมันเกิดขึ้น เป็นความอยากประเภทที่ว่า พอมันเกิดขึ้นปั๊บ เราก็ระงับทันที หรือว่าคุมทันที หรือว่าเบนทันที ให้มันมาเชื่อมกับฉันทะให้ได้ ส่วนประเภทที่ ๒ คือฉันทะไม่ว่าจะเบนมาจากตัณหาก็คตาม หรือเกิดจากความรู้โดยตรงก็ตาม ให้ระงับด้วยการทำให้สำเร็จ

เพราะฉะนั้น ฉันทะนั้นพระพุทธรเจ้าก็ตรัสว่าต้องระงับเหมือนกัน แต่ระงับด้วยการทำให้สำเร็จ ไม่ใช่ปล่อยให้มันค้างอยู่ เมื่อมีฉันทะแล้วก็ต้องพยายามทำให้สำเร็จ นี่คือหลักสำคัญในการที่จะปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้า

คนที่จะปฏิบัติธรรม จะต้องมีความเป็นตัวเริ่มต้น ท่านถือว่าเป็นฉันทะเป็นมูลแห่งธรรมทั้งปวง ในเมื่อเราจะต้องมีความเป็นตัวเริ่มต้น เป็นแรงขับเคลื่อนเบื้องต้น จึงต้องรู้จักแยกกันให้ดี ระหว่างความอยากที่ถูกต้อง หรือความอยากที่เป็นธรรม ชอบธรรมกับความอยากที่ไม่ถูกต้อง หรือความอยากที่ไม่ชอบธรรม แล้วก็เลือกปฏิบัติในความอยากที่ถูกต้องชอบธรรม และกระตุ้นเร้าให้มันเกิดขึ้นด้วย เพราะฉันทะนี้เป็นแรงจูงใจที่ถูกต้อง

ในภาษาสมัยใหม่เขาใช้คำว่า แรงจูงใจ เราก็แบ่งแรงจูงใจออกเป็น

๒ ประเภท คือ แรงจูงใจประเภทค้นหา ที่ไม่สัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจ และไม่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต คือไม่รู้ว่าจะทำให้เกิดคุณภาพชีวิตหรือทำลายคุณภาพชีวิต กับแรงจูงใจประเภทฉันทะที่เป็นไปได้ด้วยความรู้และส่งเสริมคุณภาพชีวิต

ฉันทะหรือความอยากประเภทที่ ๒ นี้ ถ้าเราใช้ภาษาชาวบ้านก็จะแยกออกจากฉันทะประเภทที่ ๑ ได้ง่าย ความอยากประเภทที่ ๑ หรือตัณหานั้น ถ้าแปลเป็นภาษาไทยง่ายๆ ก็คือ อยากได้ อยากมี หรือใช้อีกคำหนึ่งว่า อยากเสพ ส่วนฉันทะหรือความอยากฝ่ายกุศล แปลว่า อยากรู้ อยากทำ หรือใฝ่รู้ ใฝ่ทำ เวลาท่านแปลเป็นภาษาบาลีโดยใช้ศัพท์เต็ม ฉันทะท่านขยายเป็น*กตตุกมยตามนุท* แปลว่าฉันทะคือความต้องการจะทำ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นบุญเป็นกุศล

ความอยากทั้งสองนี้ เมื่อเอามาใช้ในแนวคิดสมัยใหม่ ก็สัมพันธ์กับค่านิยม คือ อยากได้อะไรมีนั่น เช่ากันกับค่านิยมบริโภค ส่วนอยากทำ อยากรู้ เช่ากันกับค่านิยมผลิต มันสัมพันธ์กันอย่างนี้ จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของการปฏิบัติธรรมในความหมายแคบๆ แต่ใช้ได้กับการพัฒนาประเทศทั้งหมดด้วย

ปัจจุบันประเทศของเรามีปัญหาเรื่องค่านิยมและเรื่องแรงจูงใจนี้มาก คนในสังคมมีแรงจูงใจประเภทตัณหามากและทำให้เกิดค่านิยมบริโภค ซึ่งทำให้ไม่เกิดการสร้างสรรค์และทำให้พัฒนาประเทศไม่สำเร็จ คนไทยเรามักมองสิ่งทั้งหลายด้วยความรู้สึกที่อยากจะมีอยากจะใช้เท่านั้น

ไม่ได้คิดอยากจะทำอะไร ทำอย่างไรจะเปลี่ยนให้คนของเรา เมื่อเห็นอะไรที่เป็นความเจริญแล้ว อยากจะทำให้ได้อย่างนั้น

แม้แต่ความเข้าใจในคำว่าเจริญนี้ คนไทยเราก็มักเข้าใจความหมายแบบนักบิโรค ถามว่าเจริญคืออะไร เห็นฝรั่งเจริญ เราก็บอกว่า เจริญคือมีใช้อย่างฝรั่ง เพราะฉะนั้น เราก็มักเป็นนักบิโรค เพราะคิดแต่หาทางให้มีอย่างเขา

ทีนี้ ถ้าเข้าใจความหมายของความเจริญอย่างนักผลิต ก็จะมองใหม่ คือมองว่า เจริญคือทำได้อย่างเขา เราเคยมองอย่างนี้ไหม เด็กหรือคนของเรา นี่ มองภาพของความเจริญว่า คือทำได้อย่างเขา มีบ้างไหม แม้แต่ว่าจะเล่นเด็กๆ ของเราก็มักจะเล่นเพียงเพื่อสนุกสนาน เล่นแบบนักบิโรค นักเสพ เราไม่ค่อยได้ฝึกเด็กของเราให้เล่นแบบนักผลิต หรือนักทำ

สำหรับนักผลิตนั้นแม้แต่จะเล่นก็มีความหมายว่า เล่นแบบนักทำ คือฝึกทำอะไรต่ออะไรให้เป็น พยายามเล่นทำอะไรต่างๆ ให้เป็น อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก มันสัมพันธ์โยงกันไปหมด

เพราะฉะนั้น จากอันนี้คือแรงจูงใจที่ผิดพลาด เมื่อมีแรงจูงใจแบบตัณหาอยู่แล้ว ก็ยากที่จะแก้ไขปัญหาของประเทศชาติได้

ในการแก้ปัญหานี้ เราจะมัวมาลบล้างกำจัดตัณหากันอยู่ก็ไม่ไหว เป็นการแก้ด้านลบอย่างเดียว แต่เราก็มักจะเน้นกันมากในแง่ดี แม้แต่ในวงการนักปฏิบัติก็ไปเน้นที่การลดละตัณหา ลดละความอยาก ไม่เน้นในด้านบวก การเน้นด้านบวกก็คือให้ส่งเสริมฉันทะขึ้นมา ทำอย่างนี้จะเป็นการดีกว่ามัวไป

เน้นด้านลบ คือส่งเสริมให้เอาตัวบวกมาแทนตัวลบ เอาฉันทะมาแทนตัณหา

ผู้ที่ปฏิบัติธรรมต้องมีฉันทะ แล้วก็ระงับความอยากที่เรียกว่าฉันทะนั้น ด้วยการทำให้สำเร็จ ซึ่งอันนี้ก็เป็หัวใจของการพัฒนาประเทศด้วย เพราะความอยากมี อยากใช้ อยากได้ อยากบริโภคนั้น เป็นตัวการทำให้ประเทศชาติไม่พัฒนา ก็จะต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาคนให้มีความอยากทำ อยากผลิต พร้อมทั้งความอยากรู้ จึงจะพัฒนาไปได้

ธรรมฉันทะ แปลว่า อยากในธรรม ธรรมแปลว่าอะไร ธรรมแปลว่าสิ่งที่ตั้งงามและความจริง หรือความจริง ความถูกต้องดีงาม

แง่ที่ ๑ ธรรม คือความจริง ธรรมฉันทะก็คืออยากในความจริง เมื่ออยากในความจริง ต้องการเข้าถึงความจริง ก็ต้องอยากรู้ เพราะฉะนั้น อยากในความจริงจึงต้องมีความอยากรู้ จึงมีความหมายของฉันทะแง่ที่หนึ่งว่า อยากรู้ หรือใฝ่รู้

แง่ที่ ๒ ธรรม แปลว่าสิ่งที่ตั้งงาม ธรรมฉันทะก็คืออยากให้เกิดมีสิ่งที่ตั้งงาม เมื่ออยากให้เกิดมีสิ่งที่ตั้งงามก็ต้องทำให้เกิดให้มีขึ้น สิ่งที่ตั้งงามจะเกิดขึ้นสำเร็จได้ก็ด้วยการทำ เพราะฉะนั้นธรรมฉันทะหรือเรียกสั้นๆว่า ฉันทะก็จึงมีความหมายว่าอยากทำ

รวมความว่า ต้องการเข้าถึงความจริง และต้องการให้สิ่งตั้งงามเกิดขึ้น เมื่อต้องการเข้าถึงความจริง และให้สิ่งที่ตั้งงามเกิดขึ้น ก็ต้องอยากรู้และอยากทำ อยากรู้ก็จะได้เข้าถึงความจริง อยากทำก็เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ตั้งงามให้เกิดมี

เป็นจริงขึ้นมา เพราะฉะนั้น จึงแปลฉันทะว่า อยากรู้และอยากทำ

ในเมืองไทยปัจจุบันนี้ต้องส่งเสริมเรื่องนี้ให้มาก ส่งเสริมความใฝ่รู้
และใฝ่ทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำลังขาดแคลนมาก ในสังคมไทยปัจจุบัน

รวมความว่า ในหลักของพระพุทธศาสนานี้ มีความอยาก ๒ ประเภท
ที่เราจะต้องแยกให้ถูกต้อง อย่าไปนึกว่าการปฏิบัติธรรมนั้น เป็นการพยายาม
ที่มุ่งแต่เพียงลดละความอยาก แล้วก็รังเกียจกลัวความอยาก แสดงตัวว่าไม่มี
ความอยาก จะทำให้เกิด ท่าทีที่ผิดพลาด แล้วก็ก็เป็นภาพที่ไม่ดี ทำให้เกิดผล
เสียทั้งแก่ตนเองและพระพุทธศาสนา

อย่างที่บอกแล้วว่า ความอยากที่ถูกต้องสัมพันธ์กับปัญญา ตอนแรก
จะต้องรู้ การที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นความจริง และอะไรเป็นสิ่งที่งาม
ก็คือต้องมีปัญญา คนเราก็จึงต้องมีการเรียนรู้

การศึกษามีความมุ่งหมายประการหนึ่งเพื่อสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้อง
แต่แรงจูงใจที่ถูกต้องนั้น จะเกิดมีและเดินหน้าไปไม่ได้ ในเมื่อยังไม่รู้ว่าอะไร
เป็นอะไร ไม่รู้ว่าความจริงคืออะไร ไม่รู้ว่าสิ่งที่ถูกต้องดีงามคืออะไร แล้วที่นี้
เมื่อการศึกษาดำเนินไปถูกต้องแล้ว การศึกษานั้นก็ทำให้คนเกิดปัญญา มีความ
รู้ความเข้าใจ เมื่อมองเห็นคุณค่าของสิ่งใด ก็มีฉันทะในสิ่งนั้น พร้อมทั้งจะมีชีวิต
อยู่ด้วยปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะของการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาบอกว่า ชีวิตที่ประเสริฐ คือชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา
ตอนนี้ไม่ได้เป็นอยู่ด้วยตัณหา ไม่ได้เป็นอยู่ด้วยอวิชชา เปลี่ยนจากความไม่รู้

ที่ทำให้ดีนั้นจะไปตามความอยากซึ่งมุ่งแต่จะบำรุงบำเรอตนเอง หันมามีความรู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรแล้ว จึงมีความต้องการในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง จึงอยากในสิ่งที่ควรอยาก คืออยากในสิ่งที่มีคุณประโยชน์ ทำให้เกิดคุณภาพชีวิต

ความอยากอย่างนี้จึงต้องเริ่มต้นด้วยความรู้ก่อน หรือเป็นไปพร้อมด้วยความรู้ ความต้องการหรือแรงจูงใจที่ถูกต้องจึงเริ่มจากการมีความรู้ แต่จะมีความรู้ได้ก็ต้องศึกษาคือพัฒนาคนให้มีปัญญา เมื่อมีปัญญาจึงจะรู้จักที่จะอยากอย่างถูกต้อง แล้วก็ดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง เมื่อชีวิตดำเนินไปอย่างนี้ก็จะ เป็นชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา

เฉยไม่เอาเรื่องหรือคือปฏิบัติธรรม

คราวนี้ อีกเรื่องหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจกันก่อน ก็คือ ในวงการนักปฏิบัติไม่น้อยเลย ได้มีความโน้มเอียงที่จะรู้สึกกันว่า ถ้าเป็นนักปฏิบัติหรือปฏิบัติสำเร็จแล้ว จะเป็นคนเฉยๆ ไม่เอาเรื่องเอาราวอะไร ความรู้สึกนี้กลายเป็นทัศนคติที่ซักจะเป็นไปมาก เป็นเรื่องที่น่าจะต้องรีบยกขึ้นมาพิจารณา และถ้าผิดพลาดก็ต้องแก้ไข

เดี๋ยวนี้ชาวพุทธจำนวนมากมีความรู้สึกทำนองว่า เมื่อมีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้น ถ้าใครเฉยๆ ก็เป็นคนหมดกิเลส ความรู้สึกคลุมเครืออย่างนี้เป็นอันตรายมาก จะต้องมาทำความเข้าใจกันแม้แต่คำว่า เฉย ก่อน

คำว่าเฉย นี้ เรามักจะเอาไปโยงกับคำว่าอุเบกขา อุเบกขาแปลว่า

วางเฉย ทางพระท่านว่าวางเฉยมี ๒ แบบ

เฉยแบบที่ ๑ คือ วางเฉยแบบที่เป็นอนุศลเป็นบาป ควรกำจัด เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เรียกว่า อัญญาอนุเบกขา มาจากคำว่า อัญญาณ ญาณ แปลว่า ความรู้ อัญญาณ ก็คือความไม่รู้ แล้วไปบวกกับ อุเบกขา ที่แปลว่าความวางเฉย ก็แปลว่า วางเฉยโดยไม่รู้ เรียกตามภาษาไทยง่ายๆ ก็คือ เฉยโง่ เฉยเขลา เฉยไม่รู้เรื่อง คนจำนวนมากเฉยเพราะไม่รู้เรื่องรู้ราว เมื่อไม่รู้ก็เลยเฉย

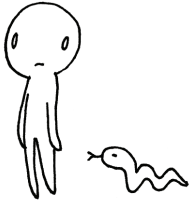
ที่นี่ เฉยแบบที่ ๒ เป็นกุศลธรรม เป็นสภาพจิตที่ติงาม คือเฉยด้วยความรู้ โดยวางใจเป็นกลางในสิ่งต่างๆ เพราะรู้จังหวะหรือความพอดีที่จะปฏิบัติต่อบุคคล สิ่งของ เรื่องราว หรือสถานการณ์นั้นๆ เรียกว่าเป็นอุเบกขาตรงๆ ไม่ต้องมีคำอะไรอื่นนำหน้า เป็นอุเบกขาแท้ๆ เป็นอุเบกขาที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของการวางท่าทีที่ถูกต้อง

ในสถานการณ์ที่เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นมา มีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เราจะเห็นคน ๓ ประเภท

คนพวกที่ ๑ เฉยเพราะไม่รู้เรื่องรู้ราว มีอะไรเกิดขึ้นก็ไม่รู้ มีเรื่องราวเดือดร้อนเป็นปัญหาก็ก็นิ่ง พวกนี้ก็เฉย

ต่อไปพวกที่ ๒ คือ คนที่เอะอะโวยวาย ตื่นตูม พอมีเรื่องราวปัญหาอะไรขึ้นมาก็ตื่นเต้น ไขว่คว้า ตีโพยตีพายต่างๆ พวกนี้ก็เลยเถิดไปอีกแบบหนึ่ง เป็นพวกที่รู้ครึ่งๆ กลางๆ

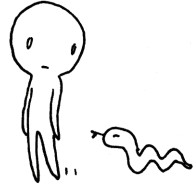
สุดท้ายพวกที่ ๓ คือ พวกที่รู้จริง คือ รู้ว่าอะไรเป็นอะไร และรู้ด้วย

เฉยเพราะไม่รู้เรื่องราว

เอะอะโวยวาย ตื่นตูม

พวกที่รู้จริงว่าอะไรเป็นอะไร

เฉยไม่เอาเรื่องหรือคือปฏิบัติธรรม

ว่าจะทำอะไรเมื่อไร พวกนี้รู้จังหวะ รู้ขั้นตอน รู้ว่าจะทำอะไร รู้วิธีแก้ไข พวกนี้อยู่ตรงกลาง ที่จุดพอดี ก็เฉยเหมือนกัน

มี ๓ พวก ท่านว่าพวกไหนปฏิบัติถูกต้อง พวกที่ ๑ แน่นนอนละ ไม่ถูกต้อง เรียกว่า อัญญาณูเบกขา คือ เฉยไม่รู้เรื่อง เพราะไม่รู้ก็เลยเฉย พวกที่ ๒ นั้น เอะอะโวยวาย เพราะรู้ครึ่งไม่รู้ครึ่ง ก็เลยตื่นเต้นหรือตื่นตูม พวกนี้ก็แก้ปัญหาไม่ค่อยสำเร็จ บางทีปะเหมาะแก่ถูกก็ตีไป แต่มักจะทำให้เรื่องสับสนหรือบานปลายออกไป

พวกที่ ๓ นั้นแหละ จึงจะเป็นพวกที่แก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง เพราะมีความรู้แล้วจึงวางใจเฉยนิ่งได้และเฉยไว้ก่อน แต่รู้จังหวะว่าจะทำอะไรเมื่อไร พวกนี้ไม่ใช่เฉยไปเลยนะ เฉยเตรียมพร้อม เฉยพร้อมที่จะทำทุกอย่างให้ถูกต้อง ให้ถูกจังหวะ เฉยคู่รู้ที่คอยทำพร้อมอยู่ อันนี้คือการวางเฉยที่ต้องการในทางธรรม

ในการปฏิบัติธรรมนั้น มีการวางเฉย คือวางใจเป็นกลาง ทั้งวางใจเป็นกลางต่อบุคคล วางใจเป็นกลางต่อสภาพแวดล้อม และวางใจเป็นกลางต่อธรรม แม้แต่ธรรมต่างๆ ก็ต้องมีการวางใจเป็นกลาง

ท่านยกตัวอย่างเหมือนกับสารถีชีม้า หรือแม้แต่ขับรถก็ตาม ตอนแรกขับรถ ulying ulying ไม่เข้าที่ ก็ต้องเร่งเครื่องบ้างต้องเลื่อนโน้นเลื่อนนี่บ้างอะไรต่างๆ ต้องใช้ความเพียรพยายาม เอาเร็วแรงมาทันพลิกดิ่งรั้งอะไรมากมาย แต่พอรถวิ่งเข้าที่ เช่นถ้าเป็นรถม้า ม้าวิ่งเรียบสนิทดีแล้ว สารถีจะนิ่ง แกจะวางเฉย นิ่งสงบสบาย แต่เป็นการเฉยที่มีความรู้ตัวพร้อมอยู่

คำว่าอุเบกขานั้น มาจาก *อุป + อภิข อภิข* แปลว่า เห็น หรือมอง *อุป* แปลว่า คอยหรือเข้าไป จึงแปลว่า เข้าไปมอง หรือคอยมองดู แสดงว่าไม่ได้เฉยเฉยหรือเฉยเมิน แต่เฉยคอยมองอยู่ คือรู้ตัวตื่นพร้อม ในคัมภีร์ท่านอธิบายว่า มองตามเรื่องที่เกิด คือมองพอเหมาะ มองพอดี มองเสมอกันอยู่ ไม่ตกไปข้างใดข้างหนึ่ง หรือยังไม่ไปข้างไหน จึงว่าวางใจเป็นกลาง อาจจะเฉยรอ คือเฉยดูรู้ที่คอยท่าพร้อมอยู่ หรือเฉยนิ่งสบายใจเรียบสงบ ในเมื่อทุกอย่างเข้าที่ลงตัวดำเนินไปอย่างประสานสอดคล้องกันหมด

สารถีที่ขับรถเก่งแล้ว ชีม้าเก่งแล้ว จะไม่ตื่นเต้นโวยวาย ไม่เหมือนคนมือใหม่ ซึ่งตื่นเต้นวุ่นวาย บางคนกระสับกระส่ายนั่งไม่สุข แต่คนที่เขาขี่ม้าได้เก่งแล้ว พอม้าวิ่งเรียบเข้าที่แล้ว เขานิ่งนิ่งสบาย นิ่งเรียบ แล้วก็

พร้อมตลอดเวลาที่จะแก้ไข มีอะไรจะต้องแก้ไข มัววิ่งผิดพลาดอย่างไร เขาแก้ไขได้ทันทีทันควัน

คนชั่วบรรดสมัยปัจจุบันก็เหมือนกัน ถือพวงมาลัยอยู่นี้ ชับชำนานูแล้ว แกกก็ไม่ตื่นเต้น ไม่วุ่นไม่กระวนกระวาย ไม่ทุรนทุรายอย่างคนชั่วใหม่ๆ แกจะนั่งนิ่งสบาย แต่พร้อมที่จะแก้ไขเหตุการณ์ได้ทุกเวลา นี้เรียกว่าอุเบกขา

อุเบกขาจะอยู่ในลักษณะของคนที่ชั่วบรรดหรือขี้มั่วได้นั่งสนิทแล้ว พร้อมที่จะแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันที หรือเหมือนอย่างพ่อแม่ พ่อแม่เห็นลูกอยู่เป็นปกติสุขสบายรับผิดชอบตัวเองได้ ก็วางเฉยแต่ก็มองดูอยู่และพร้อมที่จะแสดงเมตตากรณามูทิตาได้ทันที อันนี้เรียกว่าอุเบกขา เป็นธรรมที่สำคัญ ต้องมีปัญญาจึงทำได้

เราไปเข้าใจเป็นว่า ถ้าเป็นผู้สำเร็จแล้ว ก็วางเฉยไม่เอาเรื่องเอาราว เห็นเป็นคนไม่มีกิเลสไป แต่ที่จริงนั้น คนที่หมดกิเลสแล้ว เป็นคนหมดเหตุที่จะต้องทำอะไรเพื่อตนเอง เพราะฉะนั้น ท่านก็จะทำให้ผู้อื่นได้เต็มๆ ที่ ทำสิ่งที่ควรทำตามเหตุตามผล และทำในสิ่งที่เห็นว่าเป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริง โดยพร้อมที่จะทำได้ทันทีตลอดเวลา เพราะไม่มีกิเลสมาเหนี่ยวรั้ง ให้ออกยเห็นแก่ผลประโยชน์ของตัวเอง แม้แต่ความขี้เกียจ

ความขี้เกียจก็เป็นความเห็นแก่ตนเองอย่างหนึ่ง คือไม่อยากทำอะไร เพราะเห็นแก่สบาย อยากให้ตัวเองสบายคือเห็นแก่ตนจึงขี้เกียจไม่อยากทำโน่นทำนี่ ที่นี้คนที่หมดกิเลสแล้ว ท่านไม่มีกิเลสแม้แต่ความขี้เกียจ ที่จะมา

เหนียวรั้งให้ทำเพื่อตนเอง ท่านจึงทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะฉะนั้น พระอรหันต์จึงเป็นตัวอย่างของคนที่ทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

พระพุทธเจ้าเป็นผู้นำ เป็นโลกนาถ เป็นผู้บำเพ็ญโลกัตถจริยา เป็นผู้ไม่อยู่นิ่งเฉย ทรงบำเพ็ญพุทธกิจแต่ละวันไม่อยู่นิ่งเฉยเลย ทำงานตลอดวัน เดินไปปฏิบัติหน้าที่ แต่ละวัน ตื่นเช้าขึ้นมาก็นึกถึงคนอื่นก่อน พอตื่นขึ้นมา พระพุทธเจ้าทำอะไร พุทธกิจประการแรกคือ พิจารณาว่าวันนี้จะไปโปรดใคร คือใครมีความพร้อมสมควรไปแนะนำสั่งสอน ใครเป็นผู้มีปัญหา ใครเป็นผู้ที่มีอนิหิริย์แก่กล้า เราควรจะไปชุมชนไหน กลุ่มไหน คนไหน พระพุทธเจ้าพิจารณาแล้วก็เสด็จไปหา ไปโปรดเขา

เวลาเมื่อเหตุการณ์กระทบกระเทือนประโยชน์ส่วนรวมเกิดขึ้น พระอรหันต์นำก่อน ออกหน้าในการแก้ปัญหา ขอให้นึกถึงพระมหากัสสปะ จะได้ระลึกไว้เป็นเครื่องเตือนใจ ให้เห็นปฏิบัติทาของผู้สำเร็จแล้วหมดกิเลส ว่าท่านไม่อยู่นิ่งเฉย

พระมหากัสสปะนั้นเป็นพระประเภทอยู่ป่า ท่านอยู่ป่าตลอดชีวิต เป็นนักถืออุตุคค์ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะในทางถืออุตุคค์ ถ้ามองในสายตาคนทั่วไป ก็เห็นว่าท่านชอบปลีกตัวจากสังคมมากที่สุด

แต่พอมีเรื่องกระทบกระเทือนส่วนรวมขึ้นมา คือพอพระพุทธเจ้าปรินิพพาน มีพระองค์หนึ่งพุดขึ้นมาในทางที่ไม่น่าไว้วางใจ อาจจะกระทบกระเทือนต่อพระศาสนา พระมหากัสสปะเป็นองค์แรกที่ยกเรื่องขึ้นมา

พิจารณา นำเรื่องเข้าที่ประชุม เสนอว่าพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว
ไม่ทันไร มีผู้กล่าวถ้อยคำในทำนองที่ไม่น่าไว้วางใจ ถ้าเราไม่ประมวล
หลักธรรมคำสอนให้เป็นหมวดเป็นหมู่ไว้ชัดเจน แล้ววินิจฉัยกันให้จะ
แจ้งไว้ไม่ช้าไม่นานธรรมจะเลอะเลือนหมด คนก็จะถือเอาความสะดวกสบาย
ประพฤติเอาตามใจชอบ จากคำเสนอของท่านก็เป็นเหตุให้เกิดการสังคายนา
ขึ้น

ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในระยะหลังต่อมาก็เหมือนกัน
เวลาเกิดเหตุการณ์อะไรกระทบกระเทือนประโยชน์ส่วนรวมต่อพระศาสนา พระ
อรหันต์จะเป็นบุคคลที่ริเริ่มในการยกเรื่องมาเข้าที่ประชุม แล้วพระอรหันต์ก็
จะมาพร้อมเพรียงกันในการประชุมพิจารณาแก้ไขปัญหา

การประชุมกันนี้ถือเป็นกิจสำคัญของสงฆ์ เพราะว่าสงฆ์ก็คือส่วน
รวม สังฆกรรมก็คือการกระทำของสงฆ์ ได้แก่การประชุมกันพิจารณาแก้ไข
ปัญหา และจัดการเรื่องราวต่างๆ สังฆกรรมนี้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เป็น
สิ่งสำคัญในวินัย เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ซึ่งเป็นตัวอย่างของพระสงฆ์ และ
เป็นตัวอย่างของบุคคลที่ดีทั้งหมด จึงเป็นผู้นำในการที่จะกระตือรือร้นแก้ไข
ปัญหาและสิ่งที่กระทบกระเทือนต่อประโยชน์ส่วนรวม ดังมีคติอยู่ว่า ให้มี
ความเคารพสงฆ์ ให้ถือวินัยเป็นสิ่งสำคัญ

หัวใจสำคัญของวินัย คือความเคารพสงฆ์ ต้องถือสงฆ์เป็นใหญ่ การ
เคารพสงฆ์ก็คือเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง

อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ต้องนำมากล่าวไว้ เพราะมิฉะนั้นแล้วจะทำให้เรามีความไขว้เขว และมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง อาตมามองดูว่า ในสังคมไทยเรากำลังมีภาพอย่างนี้ มีทัศนคติอย่างนี้ คือไปมีความรู้สึกกันว่า ถ้าใครไม่เอาเรื่องเอาราวอะไรแล้ว ก็เป็นคนหมดกิลเลส ถ้าอย่างนี้แล้วอันตรายก็เกิดขึ้น

ปฏิบัติธรรมสำเร็จ วัดด้วยอะไร

อีกเรื่องหนึ่งที่น่าพิจารณา คือ ในการตัดสินผลการปฏิบัติว่าใครก้าวหน้าไปแค่ไหน ใครเป็นผู้สำเร็จ ใครบรรลุดุธรรมเป็นอรหัตต์หรือไม่ จะวัดกันด้วยอะไร

เรามักจะตื่นเต้นกัน บางทีก็ตื่นเต้นด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เห็นท่านไหนมีอิทธิฤทธิ์ ก็ฮือกันว่า โอ! ท่านคงจะสำเร็จแล้ว เป็นพระอรหัตต์แล้ว ใครทำนั่นทำนี่ได้ก็เป็นผู้วิเศษ บางทีก็ตื่นกันว่าท่านผู้นั้นเข้าสมาธิได้ เห็นโน้นเห็นนี่ มองเห็นสวรรค์วิมาน แม้แต่ไปพบพระพุทธเจ้าได้ เป็นผู้สำเร็จ หรือบางทีเห็นผู้ที่ถือศีลเคร่งครัดมากเป็นพิเศษ ก็นึกว่าเป็นผู้สำเร็จ

ทั้งหมดนั้นก็เป็นเรื่องที่มองกันไปต่างๆ แต่การตรวจสอบผลสำเร็จที่แท้จริงนั้นต้องวัดได้ที่ประสบการณ์ตรง ที่ในใจของทุกคนนี่เอง

พระพุทธเจ้าทรงเห็นแล้วว่า คนเรานี้จะเขวได้ง่าย จึงตรัสหลักในการตรวจสอบไว้ การตรวจสอบด้วยประสบการณ์ตรงก็คือให้ดูใจของตนเองว่ามีโลภ โกรธ หลงไหม แล้วละคลายไปได้แค่ไหน มีความก้าวหน้า

ในเรื่องนี้แค่นั้นเพียงไร มีความคิดประทุษร้ายต่อผู้อื่นหรือไม่ มีความเกลียดชังผู้อื่นหรือไม่ มีความต้องการในทางที่เห็นแก่ตนมากมายแค่นั้นเพียงไร มีความลุ่มหลงเพลิดเพลินมัวเมาแค่นั้นเพียงไร ใจตัวเองรู้

ถึงจะปฏิบัติมีศีลเคร่งครัดแค่นั้นเพียงไร หรือได้ฌานสมาบัติ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์อะไร หรือจะได้สมาธิมีค่าอะไรก็ตาม ก็ไม่ใช่เป็นเครื่องวินิจฉัย

ในพระธรรมบทก็มีคาถาซึ่งเป็นพุทธพจน์ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า น สีสพตมตเตน เป็นต้น

คาถานี้มีใจความว่า ภิกษุไม่ว่าจะถือศีลวัตรเคร่งครัดแค่นั้น ไม่ว่าจะได้เล่าเรียนปริยัติมีความรู้กว้างขวางลึกซึ้งเพียงใด ไม่ว่าจะได้สมาธิสักเท่าใด ไม่ว่าจะปลื้มตัวไปอยู่ในที่สงัด ไปอยู่ป่า อยู่เขา ขนาดไหน หรือแม้แต่จะารู้สึกประจักษ์แก่ตัวเองว่า เรานี้ได้สัมผัสกับความสุขอันประณีตลึกซึ้งภายใน ที่เรียกว่าเนกขัมมสุข ซึ่งเป็นความสุขที่บุุคคลไม่รู้จัก แม้แต่ได้ความสุขอย่างนั้น ตราบใดที่ยังไม่สิ้นอาสวะ ก็อย่าเพิ่งวางใจ

เป็นอันว่ามีพุทธพจน์ตรัสเตือนไว้แล้ว ที่จริงท่านเตือนพระแต่ละองค์นั่นเอง ให้อวินิจฉัยให้ตรวจสอบตนเอง แต่เราก็สามารถนำมาใช้กันในสังคมได้ด้วยว่า อย่าไปหลงเพลินวัดกันด้วยสิ่งที่ปรากฏอันน่าทึ่งน่าตื่นเต้น ด้วยการที่มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ด้วยการที่ได้สมาธิ ด้วยการที่มีความเคร่งครัดเข้มงวดอะไรต่างๆ ทั้งหมดนั้น เป็นสิ่งที่ท่านไม่ให้วางใจ สิ่งที่ตรวจสอบได้แท้จริงคือความ

จาง คลายหมดสิ้นไปของความโลภ ความโกรธ ความหลง

ที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่ควรทำความเข้าใจกันก่อน ซึ่งเป็นเรื่องทั่วๆ ไป
เกี่ยวกับการปฏิบัติ ต่อไปนี้จะค่อยๆ เข้าสู่การปฏิบัติ เมื่อจะเข้าสู่การปฏิบัติ
ก็ต้องมีจุดเริ่มต้นก่อน

ตอน ๒

การเริ่มและก้าวหน้าในการปฏิบัติ

แรงขับเคลื่อนที่จะเริ่มปฏิบัติธรรม

ตอนแรกขอพูดถึงต้นทุน และเครื่องประกอบในการปฏิบัติ คนเราจะออกเดินทาง ถ้าจะให้ดีก็ควรจะต้องมีเสบียง หรือมีทุนและเครื่องมือที่ช่วยในการเดินทาง อาจจะมีเข็มทิศ มีไม้เท้า มีไฟฉาย มีกระติกน้ำ และมีอะไรต่างๆ นี้เราจะเดินทางชีวิตที่เรียกว่าการปฏิบัติธรรม ก็ต้องมีทุน มีเสบียง มีเครื่องประกอบเหมือนกัน

อย่างหนึ่งก็คือทุนเริ่มแรกเราจะออกเดินทาง ตอนแรกก็ยังไม่รู้ว่าจุดหมายนี้มีทางที่คนเดินไปถึงได้จริงหรือไม่ แต่เราอาจจะเชื่อตำรา เชื่อครูอาจารย์ เชื่อคนที่บอกว่าเคยเดินทางไปถึง แล้วเราก็มีความมั่นใจอย่างน้อยก็มีความเชื่อเป็นต้นทุนว่าทางที่เขาบอกนี้เขารู้และเคยไปถึงจุดหมายจริง ซึ่งเราก็จะเดินทางไปถึงได้ ถ้าไม่เช่นนั้นเราก็ไม่เริ่มเดินทาง

คนที่เดินทางชีวิตคือปฏิบัติธรรมก็เหมือนกัน จะต้องมีความเชื่อขั้นพื้นฐาน ความเชื่อนี้ท่านเรียกว่า ศรัทธา

ศรัทธาในที่นี้ เป็นศรัทธาในความหมายจำเพาะ ต้องเต็มคำว่า โภธิเข้าไป เป็น โภธิสัทธา

เต็มยาวออกไปอีกหน่อยให้เต็มว่า ตถาคตโพธิสัทธา แต่จะเรียกสั้นๆ ก็ได้ว่า โพธิสัทธา

ตถาคตโพธิสัทธานี้ ท่านแปลกันว่า ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หมายความว่าอย่างไร พระพุทธเจ้าเคยเป็นมนุษย์ธรรมดา ต่อมาพระองค์ได้ตรัสรู้ค้นพบสัจธรรมก็กลายเป็นพระพุทธเจ้า ก็หมายความว่า มีปัญญาที่ทำให้คนกลายเป็นพระพุทธเจ้าได้ หรือมนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาของตัวเองให้เป็นพุทธได้ เพราะฉะนั้น เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็คือ เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพระพุทธเจ้า

มนุษย์จะต้องมีปัญญาดำนี้ และมนุษย์ก็สามารถพัฒนาให้ปัญญานี้เกิดขึ้นได้ ตรงกับที่ภาษาสมัยใหม่เรียกว่า เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่พัฒนาได้ ถ้าไม่มีความเชื่ออันนี้ ก็ไปไม่รอด หรือก้าวไปไม่ได้

ฉะนั้น คนที่จะเริ่มต้นปฏิบัติธรรมจะต้องมีความเชื่ออันนี้ คือ มีตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต คือเชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธ เชื่อว่ามนุษย์นี้สามารถพัฒนาตนเองจนกระทั่งมีปัญญาสูงสุด ตรัสรู้เป็นพุทธได้ เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้

ในเรื่องนี้มีพุทธภาษิตมากมายมาช่วยประกอบ เช่น พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ทนต์ เสฏโฐ มนุสเสสุ** ในหมู่มนุษย์นี้ มนุษย์ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐ ฝึกแล้วคือพัฒนาแล้ว หรือได้รับการศึกษาแล้ว

คำว่า *ทม* แปลว่า ฝึก คำว่าภาวนา แปลว่าเจริญ หรือพัฒนา คำว่า
สิกขา แปลว่า ศึกษา นี่ เป็นศัพท์ที่ใช้แทนกันได้ ใช้แทนกันบ่อย ฝึกแล้ว ก็หมายถึง
ถึงมีการศึกษาหรือได้พัฒนาแล้วนั่นเอง ในบรรดามนุษย์ทั้งหลายนั้น มนุษย์ที่
ฝึกแล้วหรือมีการศึกษาหรือพัฒนาแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด

พุทธพจน์แห่งหนึ่ง ตรัสสอนให้คนมีความกล้าหาญเชื่อมั่นในตนเอง
ท่านว่า

กल्याณํ วต โภ สกุชิ อุตตानํ อติมณฺเณติ

ท่านเอ๋ย ท่านก็สามารถทำได้ ไยจึงมาห่มตนเองเสีย

คนจำนวนมาก ดูถูกตนเอง นึกว่าตนเองไม่มีความสามารถ ก็เลย
ย่อท้อ ไม่สามารถทำสิ่งที่ดีงาม พระพุทธเจ้าได้ตรัสเตือนด้วยพุทธพจน์นี้
ซึ่งก็เป็นบทหนึ่งที่เราใจเรา มีพุทธพจน์ประเภทนี้หลายแห่งสำหรับเราใจอยู่
เสมอให้มนุษย์มีความกล้าหาญ มีความเชื่อมั่นในตนเอง แต่ไม่ใช่เชื่อมั่นอย่าง
เลื่อนลอย ให้เชื่อมั่นในการที่จะพัฒนาตนเองต่อไป เพราะฉะนั้น สิ่งเริ่มแรก
คือมีโพธิสัตธา ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ ที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธได้

โพธิสัตธานี้ เมื่อโยงออกไปให้เต็มระบบ ก็คือศรัทธาในพระรัตนตรัย
นั่นเอง

ตอนนี้จะเข้าสู่ทางแล้ว พอมีความเชื่อ ก็เริ่มต้นเดินทางได้

ที่นี้ ตัวทางเรียกว่าอะไร ตัวทางนี้เมื่อก็ได้ใช้คำหนึ่งว่า ปฏิปทา

เช่น มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่าทางสายกลาง แต่คำที่สามัญกว่านั้น คือ คำว่า มรรคา หรือมรรค มรรค แปลว่าทาง และในพระพุทธศาสนานี้หลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติทั้งหมด ก็คือมรรค

ตกลงมาสอดคล้องกันที่นี้ชัดเจนเลยว่า การปฏิบัติธรรมก็คือการเดินทาง ได้แก่การดำเนินชีวิต เพราะว่าหลักธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดรวมอยู่ในมรรคทั้งสิ้น

เครื่องช่วยในการปฏิบัติธรรม

ตอนนี้เราจะเข้าสู่มรรคแล้ว แต่ท่านว่าก่อนที่มรรคจะเกิดขึ้น หรือจะเข้าถึงทางนั้น จะมีบุญนิमित บุญนิमित แปลคล้ายๆ คำว่าลาง แต่คำว่าลางก็ไม่เหมาะ เป็นความเชื่อถือโชคกลาง ก็ไม่ค่อยดี เอาเป็นว่าหมายถึงสิ่งที่สื่อแสดงหรือเครื่องหมายนำหน้า คือเครื่องหมายที่แสดงก่อนหน้าที่เหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งจะเกิดขึ้น กล่าวคือ เมื่ออะไรบางอย่างจะเกิดขึ้น จะมีบุญนิमितหรือเครื่องหมายที่สื่อแสดงก่อน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า เปรียบเหมือนว่า เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้นมาจะมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุญนิमित ฉันทใด ก่อนที่เราจะเข้าสู่มรรคก็จะมีบุญนิमितของมรรคขึ้นมาก่อน ฉันทนั้น

บุญนิमित ที่ท่านกล่าวไว้นี้มีถึง ๗ ประการด้วยกัน ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งหมด

ตั้งที่ได้บอกแล้วว่า การปฏิบัตินั้นคือการศึกษา ปรีชาและปฏิบัติ รวมกันคือการศึกษา มรรคของเรานั้น รวมลงในอะไร มรรคมืองค์ ๘ ตั้งแต่สัมมาทิฐิ จนถึงสัมมาสมาธิ จัดรวมเข้าเหลือ ๓ หมวด คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เรียกว่าอะไร เรียกชื่อว่าไตรสิกขา

ตกลงว่ามรรคกับสิกขามาชนกันแล้ว มรรคนั้นแยกออกไป พอสรุปอีกทีก็กลายเป็นสิกขา

สิกขาก็คือ การทำตัวให้เดินตามมรรค หมายความว่ามรรคเป็นตัวทางเดิน มันยังอยู่หนึ่งๆ พอสิกขาขึ้นมา ก็คือเราทำตัวให้เดินไปตามมรรค เมื่อเราทำตัวให้เดินไป ทางที่เดินไปนั้นก็เป็นมรรค เพราะฉะนั้น มรรคก็คือสิกขา สิกขาก็คือมรรค แต่ไม่ใช่อันเดียวกันนะ ต้องแยกให้ถูก

สิกขานั้น คือการที่เราทำตัวให้เดินไปตามมรรค ส่วนมรรคก็คือทางที่เราจะเดินด้วยสิกขา

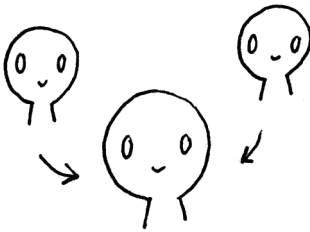
ตกลงว่า มรรคคือการดำเนินชีวิตนี้เป็นเรื่องของการศึกษาทั้งหมด เพราะฉะนั้น สิ่งที่เป็นบุญนิมิตของมรรค ก็เป็นบุญภาคของการศึกษาด้วย

ในวงการศึกษานั้น ถ้าถือตามหลักพระพุทธศาสนาจะมองเห็นตรงนี้เป็นจุดสำคัญ เราจะเห็นว่า พระพุทธศาสนาแสดงหลักการอะไรบ้าง ประการที่หนึ่ง ต้องมีศกาคตโพธิสัตธา เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของมนุษย์ ที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเป็นพุทธะได้ เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ก่อน ในการศึกษาที่เหมือนกัน ต้องมีความเชื่อมั่น แล้วก็ต้องมีบุญนิมิต ๗ ประการเหมือนกัน ถ้าจะดูว่า

ตรงกันใหม่ อย่างน้อยต้องดูว่าพระพุทธศาสนาเสนออะไร ที่จะมานำมรรคและการศึกษาโดยดูที่บุพนิมิต ๗ ประการนี้

บุพนิมิตนั้นไม่ใช่เฉพาะว่าเป็นกลางหรือเป็นเครื่องหมายที่สื่อแสดงว่าเราจะเข้าถึงมรรคเท่านั้น แต่เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งท่านบอกว่า จะทำให้มรรคที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น มรรคที่เกิดขึ้นแล้วก็จะเจริญเต็มบริบูรณ์ด้วย หมายความว่า มันเป็นเครื่องช่วยในระหว่างเดินทางด้วย กล่าวคือ ตอนแรกมันเป็นเครื่องช่วยนำเข้าสู่ทาง แล้วต่อไประหว่างเดินทาง มันก็เป็นเครื่องช่วยให้เราเดินทางได้ผลดีจนกระทั่งบรรลุจุดมุ่งหมายด้วย เพราะฉะนั้น จึงเป็นทั้งตัวนำและตัวช่วย

ตัวนำและตัวช่วยที่เรียกว่าบุพนิมิตของมรรค หรือบุพภาคของการศึกษา ๗ ประการ คืออะไรบ้าง

มีกัลยาณมิตร

๑. กัลยาณมิตรตตา ความมีกัลยาณมิตร ข้อนี้ พูดกันบ่อยๆ อยู่แล้ว ท่านเอามายกเป็นข้อที่หนึ่งเลย

ความมีกัลยาณมิตร ถ้าพูดอย่าง

ภาษาง่ายๆ ก็คือมีสภาพแวดล้อมทางสังคม

ที่ดี ซึ่งถ้าจำกัดแคบเข้ามาก็เป็นตัวบุคคล เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ โดยเฉพาะครูอาจารย์ซึ่งทำหน้าที่สำคัญที่สุดของกัลยาณมิตร คือการช่วยแนะนำชี้แจง ชักนำเด็กเข้าสู่ทางที่ถูกต้อง ชักนำเข้าสู่การศึกษา ครูมีหน้าที่ในแง่นี้ จึงเป็นบุพนิมิตของการศึกษา

เพราะฉะนั้น พูดในความหมายหนึ่ง ครูทำหน้าที่เป็นบุญพินิตของการศึกษา ไม่ใช่เป็นตัวการศึกษา ครูไม่สามารถให้การศึกษาแก่เด็กได้ แต่ครูเป็นผู้สามารถชักนำเด็กเข้าสู่กระบวนการของการศึกษา เพราะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ตลอดไปจนกระทั่งถึงเสื่อมวลชนที่ดี

เสื่อมวลชนปัจจุบันทำหน้าที่สำคัญในทางการศึกษามาก รวมทั้งทำลายการศึกษาด้วย ถ้าเป็นเสื่อมวลชนที่ไม่ดีก็ทำลายการศึกษา ถ้าเป็นเสื่อมวลชนที่ดีก็ทำหน้าที่ให้การศึกษา ปัจจุบันนี้ดูเหมือนว่าเสื่อมวลชนจะทำบทบาททางการศึกษามากยิ่งกว่าครูอาจารย์ในโรงเรียนด้วยซ้ำไป อันนี้เป็นเรื่องสำคัญประการแรก คือจะต้องมีกัลยาณมิตร

อย่างไรก็ตาม การมีกัลยาณมิตรนั้น ไม่ใช่ทุกคนอื่นจะมาเป็นกัลยาณมิตรให้อย่างเดียว ตัวเองก็ต้องรู้จักเลือกคบหากัลยาณมิตรด้วย

จริงอยู่ เป็นหน้าที่ของสังคม โดยเฉพาะหัวหน้าที่รับผิดชอบ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ปกครองจะต้องทำตัวเป็นกัลยาณมิตร สรรหา และสรรคส์สร้างกัลยาณมิตรให้แก่คนในความรับผิดชอบของตน เช่น สรรหาและสรรคส์สร้างรายการทางเสื่อมวลชนที่ดีๆ เป็นต้น แก่เด็กและประชาชน แต่ตัวเด็กและตัวคนนั้นๆ เอง ก็ต้องรู้จักเลือกคบหากัลยาณมิตรเองด้วย เช่น รู้จักเลือกคบคน รู้จักหาแหล่งความรู้ แหล่งความคิดสร้างสรรค์ รู้จักเลือกบุคคลที่จะนิยมเป็นแบบอย่างในความประพฤติหรือในการครองชีวิต เป็นต้น

การศึกษาจะเริ่มต้นจริง เมื่อคนนั้นเองเริ่มรู้จักหากัลยาณมิตร พูด

ง่ายๆ ว่า ถ้าเด็กเริ่มรู้จักเลือกดูรายการโทรทัศน์ รู้จักเลือกอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ รู้จักคบหาหรือเลือกปรึกษาคน นั่นคือการศึกษาเริ่มต้นแล้ว ช่องทางแห่งชีวิตที่ติงามหรือมรรค ได้เปิดขึ้นแล้ว

ถ้าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมลงลึกในด้านจิตตภาวนา เช่น จะไปทำกรรมฐาน ถ้าได้อาจารย์ที่เป็นกัลยาณมิตรหรือรู้จักเลือกกัลยาณมิตร รู้จักสอบถามปรึกษา แม้แต่รู้จักเลือกอ่าน คั่นคว่าหนังสือคู่มือคำอธิบาย ก็เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความหวัง ในการที่จะก้าวหน้าต่อไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมนั้น

การทำศิลปะให้ถึงพร้อม

๒. ศิลสัมปทา การทำศิลปะให้ถึงพร้อม ศิลคืออะไร ศิลคือความเป็นระเบียบเรียบร้อยราบรื่นในการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมในสังคม เริ่มต้นแต่ความมีวินัยและข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม ความสัมพันธ์ในสังคมที่ดี

เมื่อถึงข้อ ๑ เรามีสิ่งแวดล้อมที่ดีในสังคม เป็นเรื่องที่เราได้จากสังคมมาให้กับตัว แต่มาถึงข้อที่ ๒ นี้ เรามีส่วนร่วมที่จะต้องให้แก่สังคมบ้าง และเป็นการเริ่มฝึกตนเองแล้วด้วย คือฝึกตัวเองให้มีวินัยที่จะไม่ให้ตัวเองไปเป็นเครื่องก่อกวนให้เสียความเรียบร้อยของสังคม แต่ให้เป็นส่วนร่วมที่ช่วยสร้างความเรียบร้อยราบรื่น

ศิลปะสัมปทาที่มีความหมายว่าทำศิลปะให้สมบูรณ์ ทำศิลปะให้เต็มขึ้นมา การทำให้มีศิลปะขึ้นมานี้ก็หมายถึงว่า ต้องสร้างสรรค์ความมีศิลปะสัมปทาในที่นี้คือการสร้างสรรค์หรือทำให้สมบูรณ์ ทำให้มีขึ้นมาเต็มที่ ศิลปะสัมปทาคือสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

ตัวเองจะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นดีด้วย ต้องเกื้อกูลแก่สังคมด้วย ไม่ใช่เป็นฝ่ายรับจากกัลยาณมิตรอย่างเดียว ตัวเองจะต้องแสดงออกต่อผู้อื่นในทางที่ไม่เบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่สังคม จะต้องมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อสังคม ต่อเพื่อนมนุษย์ แล้วก็จัดระเบียบการดำเนินชีวิตของตนให้ดี

ทำไมจะต้องมีศิลปะ ถ้าอุปมาจะเข้าใจง่าย ในบ้านหรือที่ทำงาน หรือในห้องที่อยู่ของเรา ถ้าข้าวของเครื่องใช้วางสุมเกะกะสับสนไปหมด จะเคลื่อนไหวทำอะไรจะหยิบอะไรใช้ก็ติดขัด ไม่สะดวก ไม่มีช่องที่จะลงหาของที่จะใช้ก็ไม่เจอ จึงต้องจัดวางสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ให้เป็นระเบียบ เป็นที่เป็นทาง จึงจะอยู่สบาย และทำอะไรๆ ได้คล่องสะดวก

ชีวิตของเราและสังคมก็เหมือนกัน ถ้าสับสนวุ่นวายไม่เป็นระเบียบ เช่นวันหนึ่งๆ ไม่รู้เลยว่าจะทำอะไรเวลาไหน อยู่ด้วยกันมีแต่การเบียดเบียน ต้องหวาดกลัวคอยระวังระวังอันตราย ก็ไม่เป็นอันทำอะไร ไม่มีทางจะทำอะไรให้ชีวิตและสังคมเจริญงอกงามขึ้นไปได้ จะทำอะไรก็ไม่มีช่องที่จะลง จึงต้องมีการจัดระเบียบชีวิตและจัดระเบียบสังคม อย่างน้อยไม่ให้เป็นอย่างสับสนวุ่นวาย ไม่ให้สังคมเต็มไปด้วยการเบียดเบียน ละเมิดต่อกัน

เมื่อจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมสังคมให้เรียบร้อยดีแล้ว สภาพชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ก็เอื้อโอกาสแก่การที่จะทำความดีงาม ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือทำกิจกรรมอย่างอื่นๆ ในทางที่จะพัฒนาชีวิตและพัฒนาสังคมนั้นให้มากและให้ได้ผลดีต่อไป

ความมีชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่เป็นระเบียบเรียบร้อย เรียกว่าศีล การจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมกันให้เรียบร้อยราบรื่น เรียกว่าวินัย

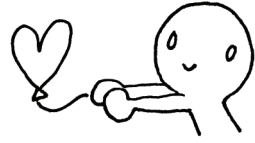
พูดอีกอย่างหนึ่งในทางกลับกันว่า วินัย คือ การจัดระเบียบชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคมให้เรียบร้อย เพื่อเอื้อโอกาสต่อการสร้างสรรค์พัฒนาต่างๆ ขึ้นไป และศีล ก็คือ ความมีวินัย หรือความเป็นผู้ตั้งอยู่ในวินัยนั้น

พูดให้สั้นอีกสำนวนหนึ่งว่า วินัย คือการจัดระเบียบให้เอื้อโอกาสต่อการพัฒนาของชีวิตและสังคม และศีล คือความเป็นผู้ตั้งอยู่ในวินัยนั้น

การที่จะฝึกให้มีศีล ข้อสำคัญก็คือการมีวินัย โดยเฉพาะสำหรับพระจะเห็นว่า การที่จะมีศีลนั้น หลักสำคัญก็คือการฝึกในเรื่องวินัย วินัยก็คือระเบียบการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมในสังคม

เพราะฉะนั้น หลักข้อนี้ก็คือการที่จะต้องสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่ดีในทางสังคม การรู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดีโดยไม่เบียดเบียนกัน โดยเกื้อกูลกัน และมีระเบียบในการดำเนินชีวิต อันนี้ก็เป็นบุพนิมิตของการศึกษา

๓. ฉันทสัมปทา การทำฉันทะ
ให้สมบูรณ์ ก็คือ การสร้างสรรค์แรงจูงใจ
ที่เรียกว่าฉันทะ ที่หลุดไปแล้ว

แรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญมากใน
การศึกษา ถ้าไม่มีแรงจูงใจเราจะก้าวเดิน

การสร้างสรรค์แรงจูงใจ

ไปได้ยาก เราจะเดินไม่ออกหรือไม่ยอมออกเดิน เพราะฉะนั้น จะต้องมีความ
จูงใจ แต่ต้องเป็นแรงจูงใจที่ถูกต้อคือ ฉันทะ คือความใฝ่รู้ และใฝ่ทำ หรือ
อยากรู้อยากทำ ที่ได้พูดมาแล้ว ไม่ใช่เอาแต่อยากได้ อยากมี อยากเสพ สำหรับ
ปัจจุบันอย่างน้อยต้องให้เกิดค่านิยมในการผลิต โดยเลือกผลิตแต่สิ่งที่ดีงาม มี
คุณค่าส่งเสริมคุณภาพชีวิต

๔. อัตตสัมปทา การทำตนให้
สมบูรณ์ หรือพัฒนาตนให้เต็มที่

อัตตสัมปทานี้ขอใช้ภาษาอังกฤษ
หน่อย คือพอตีมีคำภาษาอังกฤษที่เขาใช้
มาตรงกันเข้า เรียกว่า self-actualization

การทำตนให้สมบูรณ์

ในจิตวิทยาการศึกษาปัจจุบัน หลักการนี้มีความสำคัญอยู่พอสมควร self-
actualization ที่จริงอยู่ในอัตตสัมปทานี้เอง

เรามีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์อยู่แล้วตามหลักโภทิสัทธา มาถึงตอนนี้ การสร้างสรรค์ตนเองให้สมบูรณ์ ก็คือการพัฒนาศักยภาพนั้น ให้เต็มที่

อรรถสัมปทานี้เป็นศัพท์ธรรมที่เรามองข้ามไป แปลกเหมือนกันว่า ทำไมเราจึงข้ามหลักนี้ไป พระพุทธเจ้าตรัสไว้กับข้ออื่นๆ ในชุดเดียวกันรวม เป็น ๗ ข้อ และเรียงลำดับไว้แบบนี้ แต่ธรรมชุดนี้ถูกมองข้ามไป ไม่มีใครสนใจ พูดถึง ข้อไหนบังเอิญปรากฏในที่อื่นด้วยก็มีคนรู้จัก แต่หลายข้อในชุดนี้ เป็น หลักธรรมที่คนไม่คุ้นเลย จึงต้องเอามาทบทวนกัน

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าบุพนิมิตของมรรคข้อที่ ๔ คือ อรรถสัมปทา การสร้างสรรค์ตนเองให้สมบูรณ์ หรือพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เต็มที่ หมายความว่า ต้องทำศักยภาพของตนให้เต็มบริบูรณ์ ผู้ที่เป็นปุถุชนก็ต้อง พัฒนาตนให้เป็นอารยชน หรืออริยบุคคล ผู้ที่เป็นอริยบุคคลอยู่แล้ว ก็ต้อง พัฒนาให้สูงขึ้นไป ถ้าเป็นโสดาบันก็ก้าวต่อไปให้เป็นพระสกทาคามี และพระ อนาคามีตามลำดับ จนกว่าจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ถึงความเป็นพระอเสขะ หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ จบกระบวนการของการศึกษา

อย่างไรก็ตาม ข้อนี้นจะไม่อธิบายมาก เพราะในความหมายทั่วไปสมัย ปัจจุบันก็อธิบายกันอยู่แล้ว เพียงแต่ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้เป็น ข้อที่ ๔ ในบุพนิมิตของการศึกษา ส่วนที่จะต่างกันก็คือ ที่ว่าเต็มบริบูรณ์นั้น คืออย่างไร และการทำให้เต็มนั้นคือทำอะไร

๕. ทิฏฐิสัมปทา การทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม หรือการสร้างสรรคทิฏฐิให้สมบูรณ์

ทิฏฐิคืออะไร ทิฏฐิคือ ทศนคติ ค่านิยม ความคิดเห็น ท่าทีของบุคคลต่อสิ่งต่างๆ การทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม เจตคติ หรือ ทศนคติ และค่านิยมมีความสำคัญมากในการศึกษา พระพุทธเจ้าสอนว่า จะต้องมิติฏฐิมิตศนคติมิตค่านิยมที่ถูกต้อง ในการศึกษา นั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องทำก็คือการพัฒนาในเรื่องทศนคติและค่านิยม ซึ่งเรียกว่าทิฏฐิสัมปทา

ทศนคติและค่านิยมที่สำคัญซึ่งพระพุทธศาสนาย้ำก่อนอื่น ถือว่าเป็นสัมมาทิฏฐิเบื้องต้น ก็คือการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย อันนี้เป็นทศนคติสำคัญในการมองโลกเพื่อจะให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เด็กของเราได้ฝึกการมองโลกมองชีวิตแบบนี้บ้างไหม

หลักการต่างๆ ในชุดนี้ ว่าที่จริงก็สัมพันธ์กันหมด แม้แต่แรงจูงใจในการสร้างสรรค์และในการใฝ่รู้ ถ้าเรามีทศนคติในการมองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ก็จะสนับสนุนให้เราอยากรู้อยากเข้าถึงความจริง ทำให้เราสืบค้นเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย เพราะการที่จะเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลายได้นั้นจะต้องค้นหาเหตุปัจจัยของมัน

หลักความจริงประการสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาประกาศหลักการแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ทัศนคติหรือท่าทีของมนุษย์ต่อโลก ที่ควรจะต้องมีเป็นประการแรก ก็คือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์ หรือตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย จะต้องพยายามฝึกกันให้มีทัศนคตินี้ ส่วนท่าทีหรือทัศนคติและค่านิยมที่พึงประสงค์อย่างอื่น จะตามมาทีหลัง เช่นค่านิยมในการผลิต เป็นต้น

ถ้าเรารู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัยแล้ว มันก็ส่งเสริมการสร้างสรรค์ เพราะการมองเห็นเหตุปัจจัย ก็คือการมองเห็นกระบวนการเกิดมีขึ้นของสิ่งต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย

การมองในแนวทางที่จะสืบค้นเหตุปัจจัยย่อมส่งเสริมการอยากรู้ความจริง และการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้น เพราะในการเรียนรู้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น จะทำให้มองเห็นอาการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมีขึ้น และการที่สิ่งที่เกิดมีขึ้นแล้วนั้น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดผลดีหรือผลร้ายสืบทอดต่อไปอีกอย่างไร ทำให้อยากเห็นการเกิดขึ้นของสิ่งที่ดีงาม และอยากรู้ความจริงในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้น

ในทางกลับกัน ความใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ ก็ส่งเสริมการมองหาเหตุปัจจัยด้วย เพราะเมื่อเด็กอยากจะทำอะไร อยากจะสร้างสรรค์อะไร แกจะต้องเรียนรู้เหตุปัจจัยว่า สิ่งนี้ทำขึ้นมาได้อย่างไร มีเหตุมีปัจจัยมีองค์ประกอบอะไรบ้างที่เขาจะต้องทำเพื่อสร้างสรรค์มันขึ้นมา

อย่างน้อย ผู้ที่ดำเนินชีวิตอยู่ในโลกอยู่ในสังคม ทำการอย่างใดอย่าง

หนึ่ง หรือปฏิบัติธรรมอะไรก็ตาม เมื่อมองดูความสำเร็จหรือความล้มเหลว ความเจริญหรือความเสื่อมของตนเองก็ตาม ของผู้อื่นก็ตาม ถ้ามีทัศนคติที่มองตามเหตุปัจจัย ก็จะได้พิจารณาสืบค้นหาเพื่อจะได้แก้ไขป้องกันหรือส่งเสริมตามเหตุปัจจัยอย่างถูกต้อง ไม่ใช่เอาแต่โทษคนโน้นคนนี้ สิ่งโน้นสิ่งนี้ เรื่อยไปอย่างเลื่อนลอย

นอกจากนั้น ท่าทีของการมองตามเหตุปัจจัย ยังไปสนับสนุนตัวทำ ที่จะพูดต่อไปด้วย คือทำให้รู้จักคิดพิจารณาสืบสาวหาเหตุปัจจัย ตามหลัก โยนิโสมนสิการ เพราะฉะนั้น จึงให้มีการสร้างเสริมหรือสร้างสรรค์ทัศนคติ และค่านิยมที่ถูกต้อง คือให้มีทิวฐิสัมปทา เป็นประการที่ ๕

๖. อัมปมาทสัมปทา การสร้างสรรค์

ความไม่ประมาทให้สมบูรณ์

ความไม่ประมาทนั้นคือการมีจิต

สำนึกในเรื่องกาลเวลา และความเปลี่ยนแปลง

คนที่มีความไม่ประมาท ก็เพราะ

การไม่ประมาท

สำนึกในเรื่องกาลเวลาว่า เวลาเคลื่อนไปผ่านไปตลอดเวลา เดี่ยววันๆ เดี่ยววันหมดไป เดี่ยวคืนเวียนมา เดี่ยวเดือนหนึ่ง เดี่ยวปีหนึ่ง กาลเวลาและวาริไม่รอใคร จะทำอะไรต้องรีบทำ เพราะฉะนั้น จะต้องมีความกระตือรือร้น เร่ง ขวนขวายทำสิ่งต่างๆ อันนี้คือจิตสำนึกในกาลเวลา

ที่นี้ความสำนึกในกาลเวลาเกิดขึ้นเพราะอะไร ก็เพราะมองเห็น การเปลี่ยนแปลง กาลเวลาเกิดขึ้นเพราะอะไร กาลเวลากำหนดด้วยการ เปลี่ยนแปลง ที่มีวันมีคืนก็เกิดจากโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ โลกหมุนรอบตัว เองรอบหนึ่ง ก็เป็นวันหนึ่ง หมุนรอบดวงอาทิตย์ไปได้รอบหนึ่งเต็มบริบูรณ์ก็ เป็นปีหนึ่ง

กาลเวลาผ่านไป พร้อมด้วยการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้ง หลาย รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของเราที่ไม่อยู่นิ่งตลอดเวลา ทุกส่วน ในชีวิตของเราทั้งรูปธรรมนามธรรม มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา ชีวิตของเรา จะต้องแตกดับอย่างแน่นอน และชีวิตจะเป็นอย่างไรต่อไปก็ไม่แน่นอน แล้ว แต่เหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก จึงต้องชวนชวนเรียนรู้และกระทำเหตุ ปัจจัยเท่าที่เราทำได้ให้ดีที่สุดด้วยความไม่ประมาท

พระพุทธศาสนาสอนนักสอนหนาในเรื่องความเปลี่ยนแปลง สอน หลักอนิจจังว่ามีการเกิดขึ้นและการดับสลาย ก็ด้วยต้องการให้เราไม่ ความไม่ ประมาท พระพุทธเจ้าตรัสปัจฉิมวาจา วาจาสุดท้ายที่ตรัสก่อนปรินิพพาน เหมือนกับวาจาสั่งเสียของพระองค์ คือ คำว่า

วธมฺมา สงฺขารา, อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ.

แปลว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม หรือแปลว่า จงทำกิจให้บริบูรณ์ด้วย ความไม่ประมาท หรือที่นิยมแปลกันให้ได้ความเต็มที่ว่า จงยังประโยชน์ตน

และประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท

พุทธพจน์นี้แสดงถึงการที่พระองค์นำเอาหลักอนิจจัง หรือหลักความไม่เที่ยงนี้มาสัมพันธ์กับความไม่ประมาท คือ ตรัสเรื่องความเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยง เพื่อกระตุ้นเร้าให้ไม่ประมาท แต่เรามองข้ามพระพุทพจน์สำคัญที่เป็นปัจฉิมวาจา หรือวาจาสุดท้ายนี้ไป

การที่พระพุทธเจ้าสั่งเสียสิ่งใด ก็แสดงว่าพระองค์ต้องถือว่าสิ่งนั้นสำคัญมาก แต่ชาวพุทธไม่ค่อยเอาใจใส่คำสั่งเสียของพระศาสดา

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ไม่ประมาท เพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เราจึงควรมีจิตสำนึกในกาลเวลาและจิตสำนึกในความเปลี่ยนแปลง และให้จิตสำนึกในความเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นตัวกระตุ้นเร้าให้มี ความไม่ประมาท

เพราะฉะนั้น สิ่งหนึ่งที่เป็นบุญนิมิตของการศึกษา หรือเป็นเครื่องนำเข้าสู่การเดินตามมรรคหรือการปฏิบัติธรรม ก็คือความกระตือรือร้น ความเร่ง ขวนขวายไม่ประมาท

หลักพระพุทศาสนาอย่าเตือนเราไม่ให้เป็นคนเฉื่อยชา ไม่ให้เป็นคน อยู่นิ่งเฉย ให้มีสติ ระลึกระวัง ตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้ผ่านไปเปล่า มีอะไรเกิดขึ้น จะเป็นเหตุของความเสื่อม ก็เร่งหลีกเลี่ยงแก้ไขป้องกัน อะไรจะเป็นเหตุของความเจริญ ก็เร่งปฏิบัติจัดทำ

อุปมาภทธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสย้ำไว้ไม่รู้กี่ครั้ง ย้ำในฐานะบุญนิมิตของการศึกษา ย้ำในฐานะปัจฉิมวาจา ย้ำในฐานะที่เป็นธรรมที่ครอบคลุมการ

ปฏิบัติทั้งหมดเหมือนกับรอยเท้าช้าง

หลายท่านคงเคยได้ยิน พระพุทธเจ้าตรัสว่า รอยเท้าของสัตว์บกทั้งหลาย ย่อมรวมลงได้ในรอยเท้าช้าง ฉะนั้นใด ธรรมทั้งหลายก็รวมลงได้ในความไม่ประมาท ฉะนั้นนั้น ถ้ามีความไม่ประมาทแล้ว ก็สามารถปฏิบัติธรรมทุกข้อ แต่ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมทั้งหลายที่เรียนมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะไม่เอามาปฏิบัติ ไม่เอามาใช้ เพราะฉะนั้น จึงให้ความไม่ประมาท

ตกลงว่า อัปมาทสัมปทา การสร้างสรรค์ความกระตือรือร้น ความเร่งชวนขวย หรือการมีจิตสำนึกในเรื่องกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลง ที่ทำให้กระตือรือร้นอยู่เสมอนี้ เป็นหลักสำคัญที่เรียกว่า เป็นบุพนิมิตประการที่ ๖ ของการศึกษา

๗. โยนิโสมนสิการสัมปทา การทำ โยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม หรือสร้างสรรค์โยนิโสมนสิการให้สมบูรณ์

โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การทำในใจโดยแยกกาย โดยแยกกาย คือการรู้จักพิจารณาโดยแยกกาย แปลแบบภาษาสมัยใหม่ว่า รู้จักคิด หรือคิดเป็น โดยเฉพาะการพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามแนวทางของเหตุปัจจัย

ถ้าเรามีทิวฐีสัมปทา มีท่าที่แห่งการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยแล้ว ก็หวังได้ว่าเราจะใช้โยนิโสมนสิการ และถ้าเราใช้โยนิโสมนสิการ เราก็

จะเจริญยิ่งขึ้นในทิวทัศน์สัมปทา

ความจริง หลักเหล่านี้สัมพันธ์กันหมด เมื่อตัวใดตัวหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ก็โน้มเอียงที่จะพาตัวอื่นๆ เกิดตามมาด้วย ดังนั้น เมื่อมีแรงจูงใจที่ถูกต้องตามหลักฉันทสัมปทาซึ่งเป็นข้อที่ ๓ ก็จะทำให้เราใจให้คิดพิจารณาสืบค้นเหตุปัจจัยเป็นต้น โยงมาถึงข้อสุดท้าย คือ โยนิโสมนสิการด้วยเช่นกัน

แม้แต่ข้อที่ ๑ คือ ความมีกัลยาณมิตร ก็สัมพันธ์กับโยนิโสมนสิการ นี้อย่างใกล้ชิด ตัวอย่างเช่น การรู้จักเลือกหากัลยาณมิตร ทำให้เด็กรู้จักเลือกดูรายการทีวี และเลือกอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ จากนั้นโยนิโสมนสิการนี้ก็พาลึกลงไปอีก คือทำให้เด็กรู้จักดูรู้จักอ่านรู้จักพิจารณาให้ได้สาระประโยชน์จากรายการที่ดู และจากหนังสือที่อ่านนั้นอย่างแท้จริง เพราะถ้าเรามีโยนิโสมนสิการ เราก็จะมองสิ่งทั้งหลายโดยพิจารณาว่า เหตุปัจจัยของมันเป็นอย่างไรมองแยกแยะให้เห็นว่าองค์ประกอบของมันเป็นอย่างไรมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงว่ามีคุณสมบัติอย่างไร มีทางแก้ไขอย่างไร จะเอาอะไรไปใช้ประโยชน์ได้บ้างอย่างไร

ผู้ที่ดำเนินชีวิตอยู่ในโลกในสังคม หรืออยู่กับตนเอง หรือจะปฏิบัติธรรมอะไรก็ตาม ก็ต้องรู้จักคิดพิจารณา รู้จักทำใจต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง รู้จักพิจารณาประสบการณ์ที่เข้ามา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และสถานการณ์ที่เผชิญ ในทางที่จะให้เกิดกุศลธรรม เกิดความรู้สึกที่ดีงาม ไม่เกิดโทษแก่ชีวิต และเกิดปัญหาที่จะแก้ไขโดยวิธีที่ถูกต้อง ตลอดจนรู้เข้าใจเท่าทันโลกและชีวิต

หรือสังขารทั้งหลายตามเป็นจริงว่ามีอาการแห่งไตรลักษณ์อย่างไร จนถึงขั้นมีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใสด้วยความรู้แจ้งได้ ทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของโยนิโสมนสิการทั้งสิ้น หลักประการที่ ๗ คือโยนิโสมนสิการนี้ ได้พูดในที่อื่นมากแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องย้ำอีก

ตกลงว่า บุพนิมิตของการปฏิบัติธรรม หรือ รุ่งอรุณของการศึกษา มี ๗ ประการด้วยกัน ในการให้การศึกษา จะต้องเน้นองค์ ๗ ประการนี้

เมื่อองค์ ๗ ประการนี้เกิดขึ้นแล้ว ตัวการศึกษาก็จะเกิดขึ้นตามมา แน่นอน เหมือนสีทั้งเจ็ดที่เป็นองค์ประกอบของรุ้งเจ็ดสี กลมกลืนกันเข้าเป็นแสงตะวันส่องโลกให้สว่างหายมืดมนพันอันตราย

ตัวการศึกษานั้นเริ่มที่สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นแสงสว่างเริ่มต้นของดวงปัญญา คือ อย่างเข้าสู่มรรคาหรือตัวมรรค นั้นเอง

เมื่อเราทำตัวให้เดินตามมรรค ก็คือศึกษา ศึกษาที่มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ สติ สมาธิ ปัญญา แล้วแยกออกไปเป็นสัมมาทิฐิจนถึงสัมมาสมาธิ แต่บุพนิมิตของมรรคและของการศึกษานั้น คืออะไร เราอย่าลืม

ถึงตอนนี้ บางท่านอาจจะสงสัย ก็เลยขอแทรกคำถามเข้ามาว่า หลักธรรมที่เป็นบุพนิมิต ๗ ข้อนี้ไม่ได้อยู่ในมรรคหรือ เช่นอย่างศีลนี้ ไม่ได้อยู่ในมรรคหรือ

ตอบว่า ใช่ หลัก ๗ ข้อนี้ ที่จริงก็อยู่ในมรรคแล้ว แต่ก็มีเหตุผลที่ต้องยกมาตั้งไว้ต่างหากอีก

จะขออุปมาให้ฟัง เหมือนกับเราพูดว่า แพทย์ พระภิกษุ ครูอาจารย์
นี่เป็นผู้มีอุปการคุณ เป็นบุคคลที่มีประโยชน์แก่สังคมหรือแก่ประชาชน ก็ต้อง
ถามว่า แล้วแพทย์ พระภิกษุ ครูอาจารย์นั้น ไม่ได้เป็นประชาชนหรือ ก็เป็น
ใช้ไหม แต่เป็นการแยกพูดเพื่อความประสงค์พิเศษ

เรื่องนี้ก็เหมือนกัน หลัก ๗ ข้อนี้ ก็รวมอยู่ในมรรคนั้นแหละ แต่แยก
ออกมาตั้งไว้สำหรับทำหน้าที่พิเศษอีกอย่างหนึ่ง ในความหมายแบบเดียวกับ
ที่ว่า แพทย์ พระภิกษุ ครูอาจารย์ แม้จะเป็นประชาชนเหมือนกัน แต่ในบาง
กรณีเราพูดแยกออกมาจากประชาชนว่าเป็นบุคคลต่าง ๆ ที่บำเพ็ญประโยชน์
แก่ประชาชน

คำว่า ตำรวจ ทหาร ข้าราชการ และประชาชน ก็เหมือนกัน อาจมีคน
สงสัยได้ว่า ทำไมไปแยกอย่างนั้น ตำรวจ ทหาร ข้าราชการไม่ได้เป็นประชาชน
หรือ ก็เป็นเหมือนกัน แต่พูดแยกเพื่อความหมาย หรือเพื่อวัตถุประสงค์บาง
อย่าง นี่ก็เหมือนกัน

ตกลงว่า ตอนนี้อย่างนี้เราพูดถึงบุญนิมิตของการศึกษาได้ครบแล้วทั้ง ๗
ประการ

ผู้ที่ปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเด็กอยู่กับพ่อแม่ที่บ้าน หรือไปเป็นนัก
เรียนอยู่กับครูอาจารย์ในโรงเรียน คนที่ทำงานอยู่ในองค์กรและหน่วยราชการ
ต่างๆ ตลอดจนถึงผู้ที่ไปบำเพ็ญจิตตภาวนา เจริญสมถกรรมฐานอยู่ในป่า อยู่
ในที่สงัดหลักเรือน หรือบำเพ็ญวิปัสสนาอยู่ที่ใดก็ตาม ก็ควรจะต้องสร้างสรรค์

หลักบุญนิมิต ๗ ประการนี้ ให้มีประจำตัว จะได้เป็นหลักประกันในการที่จะก้าวหน้าต่อไปในการปฏิบัติธรรมนั้นๆ จนกว่าจะบรรลุความเจริญงอกงามเต็มบริบูรณ์แห่งศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่มีในตน

ปัจจัยตัวเอกของการศึกษา

ในบรรดาหลักบุญนิมิต ๗ ประการนี้ จะเห็นว่ามีหัวข้อสำคัญอยู่เป็นตัวต้นกับตัวท้าย ๒ ตัว คือ ตัวควบหัวกับควบท้าย พระพุทธเจ้าทรงจับเอามาวางเป็นหลักสำคัญอีกอย่างหนึ่ง จัดเป็นชุดว่ามี ๒ อย่าง เป็นหลักใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นตัวการที่จะนำเข้าสู่การศึกษาที่แท้จริง คือตัวต้นกับตัวท้าย ได้แก่ ตัวที่ ๑ กับตัวที่ ๗ ได้ชื่อพิเศษอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ กล่าวคือ

ข้อที่ ๑ กัลยาณมิตร ทำหน้าที่ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เช่นครูอาจารย์เป็นปัจจัยสำคัญที่จะชักนำเด็กเข้าสู่การศึกษา โดยชักนำให้เกิดสัมมาทิฐิ และ

ข้อที่ ๒ โยนิโสมนสิการ การรู้จักคิด คิดเป็น จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องพร้อมกับการพึ่งตนเองได้ เป็นปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ

ท่านแยกเป็นปัจจัย ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายใน กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอก เป็นอิทธิพลจากภายนอก ที่เรียกว่าปรโตโฆสะที่ดี ส่วนโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยภายใน

ตกลงว่า ตัวนำของการศึกษาจะมาเน้นที่ปัจจัยหลัก ๒ ตัวนี้ เพราะฉะนั้น ครูอาจารย์จะมีบทบาทสำคัญในการศึกษามากก็ในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร แล้วบทบาทท้ายสุดและสำคัญที่สุดก็อยู่ที่ตัวเด็กเอง ที่จะต้องมีโยนิโสมนสิการ

ตอนสุดท้าย เหลือ ๒ ปัจจัย ใน ๗ ประการ คือปัจจัยตัวนอก เช่น ครูอาจารย์ ที่เป็นกัลยาณมิตรฝ่ายหนึ่ง และตัวเด็กเองที่มีโยนิโสมนสิการฝ่ายหนึ่ง ปัจจัยสำคัญ ๒ ตัวนี้จะเป็นตัวการเอกที่นำเข้าสู่การศึกษา

ถ้ามองในแง่การจัดการศึกษาอบรมโดยทำเป็นกิจกรรม และกิจการกัลยาณมิตรที่ดีจะทำหน้าที่กระตุ้นบุญนิมิตทั้ง ๗ ประการได้หมดเลย คือ กัลยาณมิตรกระตุ้นให้เด็กเป็นคนรู้จักเลือกหากัลยาณมิตร ให้เด็กรู้จักจัดระเบียบการดำเนินชีวิตให้เป็น และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี สร้างเสริมแรงจูงใจที่ถูกต้อง เราให้เด็กพัฒนาศักยภาพของตนเองขึ้นไปจนสมบูรณ์ นำให้เด็กมีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้อง ทำให้เด็กมีจิตสำนึกในกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลง ปลูกให้มีความกระตือรือร้นขวนขวาย ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดโยนิโสมนสิการก็ได้

ครูทำหน้าที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาองค์ประกอบทั้ง ๖ อย่างที่เหลือ พร้อมทั้งช่วยให้เด็กรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ แหล่งการสร้างสรรค์ อันเป็นหลักกัลยาณมิตรตตาที่แท้ซึ่งเกิดขึ้นในตัวเด็กเอง รวมเป็นบุญนิมิตครบทั้ง ๗ ประการ

แต่ถ้ายังต้องอาศัยกัลยาณมิตรมากอยช่วย เด็กนั้นคนนั้นก็ยังพึ่งตนเองไม่ได้จริง ต่อเมื่อใดเด็กรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดี ก็พึ่งตนเองได้จริง ในกระบวนการของการศึกษา

เพราะฉะนั้น ในขั้นสุดท้าย ท่านจึงยกเอาตัวต้นกับตัวสุดท้ายเข้าอีกทีหนึ่ง ว่าเป็นปัจจัยของสัมมาทิฐิ และเมื่อถึงที่สุดหรือถึงแก่นที่แท้จริง ตัวสุดท้ายคือโยนิโสมนสิการจะเป็นตัวตัดสิน

เป็นอันว่า ในที่นี้ก็ได้เห็นบทบาทความสำคัญของครู ในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร แม้จะไปบำเพ็ญกรรมฐานไปทำสมาธิ ท่านก็สอนว่าเริ่มต้นให้เข้าไปหากัลยาณมิตร เพราะอะไร ก็เพราะว่าการเข้าไปหากัลยาณมิตรนั้นแหละ เป็นการปฏิบัติตามหลักบุพนิมิตข้อแรก แล้วกัลยาณมิตรนั้นก็จะเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ บุพนิมิตทั้ง ๖ ประการหลังเกิดขึ้น โดยในที่สุดก็ไปยุติที่ต้องรู้จักใช้โยนิโสมนสิการด้วยตนเอง และถ้าเราไม่มีกัลยาณมิตรที่สามารถ เราก็ต้องพยายามใช้โยนิโสมนสิการให้มาก

ปฏิบัติธรรม วัตถุประสงค์อย่างไร

เมื่อเราได้ทุนและเครื่องประกอบในการเดินทางแล้ว ต่อไปนี้ ก็จะเข้าสู่การเดินทางตามมรรค

ได้บอกแล้วว่า ตัวทางที่เดินก็คือ มรรค มรรคมีองค์ ๘ ประการ อันนี้ทราบกันแล้ว ไม่ต้องบรรยายในรายละเอียด และก็ได้อธิบายแล้วด้วยว่า

การฝึกชีวิตให้ดำเนินตามมรรค หรือการทำตัวให้เดินไปตามมรรคนั้น คือศึกษา หรือการศึกษา ดังได้อธิบายแล้วว่า การศึกษากับมรรคสัมพันธ์กันอย่างไร

ที่นี้ต่อไป ก็จะพูดถึงการตรวจสอบหรือวัดผล เมื่อกัณนี้ได้บอกให้ตรวจสอบด้วยประสบการณ์ตรงของตัวเองโดยดูว่า โลก โกรธ หลง มีน้อยหรือมาก ได้ลดละให้เบาบางหรือหมดไปหรือยัง แต่นั่นเป็นการตรวจสอบโดยพูดเชิงลบบอย่างรวบรัด

ก) อุกุศลธรรมที่เพิ่มขึ้น

โดยทั่วไปมีการวัดด้วยคุณธรรมต่างๆ ที่งอกงามขึ้นมาแทนอกุศลธรรม คือจะต้องดูว่า กุศลธรรมเจริญขึ้นมาแทนที่อกุศลแค่ไหน หลักการวัดความเจริญในการเดินตามมรรค หมวดหนึ่งมี ๕ อย่าง

อกุศลธรรมที่เพิ่มขึ้น

ประการที่ ๑ ดูว่ามีความมั่นใจ มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ เป็นกุศล สิ่งที่เป็นความดีงามมากขึ้นหรือไม่ มีความมั่นใจแม้แต่ในโพธิสัตธา เชื่อในศักยภาพของตนเองที่จะพัฒนาขึ้นไปหรือไม่ เมื่อมีความเชื่อมั่นมากขึ้น ก็เรียกว่า มีศรัทธามากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี เป็นกุศลธรรมที่เจริญเพิ่มขึ้น โดยสรุป คือดูว่ามีศรัทธามีความเชื่อมีความมั่นใจในกุศลธรรมในความดีงามต่างๆ มากขึ้นหรือไม่

ประการที่ ๒ เมื่อปฏิบัติเดินตามมรรคไป มีระเบียบในการดำเนินชีวิตดีขึ้นใหม่ มีการประพฤติตนอยู่ในสุจริตดีขึ้นใหม่ อันนี้เป็นส่วนที่แสดงออกภายนอกในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้น ต้องเอามาวัดดูด้วยว่าเราดำเนินชีวิตดีขึ้นใหม่ มั่นคงในสุจริตมากขึ้นใหม่ มีระเบียบวินัยราบรื่นดีใหม่ มีความสัมพันธ์กับโลกกับมนุษย์กับสังคมดีขึ้นใหม่ เรียกสั้นๆ ว่า มีศีลดีขึ้นใหม่

ประการที่ ๓ ดูว่าเรามีความรู้จากการที่ได้สดับได้คั่นคว่าอะไรต่างๆ มากขึ้นใหม่ ได้เรียนรู้มากขึ้นและกว้างขวางเพียงพอใหม่ในธรรมที่จะปฏิบัติต่อไป หรือในสิ่งที่จะนำมาใช้แก้ปัญหา หรือในการพัฒนาตน ได้ประสบการณ์ต่างๆ มาเป็นข้อมูลของความรู้มากขึ้นหรือไม่ เรียกสั้นๆ ว่า มีสุตะมากขึ้นใหม่

ประการที่ ๔ มีความลดละกิเลสได้มากขึ้นใหม่ กิเลสต่างๆ โดยเฉพาะความโลภ ความโกรธ ความหลง ความเห็นแก่ตัวนี่ละได้ มีความเห็นแก่ตัวน้อยลงบ้างใหม่ มีความเสียสละมากขึ้นใหม่ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ เห็นแก่ผู้อื่นมากขึ้นใหม่ มีจิตใจกว้างขวางโปร่งเบามากขึ้นใหม่ เรียกสั้นๆ ว่า มี จาคะ มากขึ้นใหม่

ประการสุดท้าย คือปัญญา ได้แก่ความรู้ความเข้าใจในความจริงของสิ่งทั้งหลาย ตรวจสอบว่า เรามีความเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ เรา รู้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงมากเพียงใด เรามองเห็นเหตุปัจจัยและความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายชัดเจนดี สามารถนำความรู้มาเชื่อมโยง

ใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์พัฒนาให้เป็นผลดีหรือไม่ อันนี้เป็นตัวแกนแท้ที่ต้องการเป็นตัวคุมทั้งหมด

ตกลงว่า หัวข้อนี้ก็เป็นหลักหนึ่งในการตรวจสอบความเจริญ คือดูว่ามีศรัทธามากขึ้นไหม มีศีลมากขึ้นไหม มีสุตะมากขึ้นไหม มีจาคะมากขึ้นไหม และมีปัญญามากขึ้นหรือไม่

หลักนี้เรียกว่า “อริยวัฑฒิ” แปลว่า ความเจริญของอริยชน ความเจริญแบบอารยะ ได้แก่ หลักวัดความเจริญหรือพัฒนาการของอารยชน

ถ้ามีความเจริญเพียงว่ามีทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นอย่างเดียว แต่มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น อย่างนั้นไม่ถือว่ามี ความเจริญในการศึกษา หรือในการพัฒนาชีวิตที่แท้จริง หรือมีโทสะมีความเกลียดชังมีกิเลสต่างๆ มากขึ้น ก็เช่นเดียวกัน

ข) ดูการทำหน้าที่ต่อธรรมต่าง ๆ

ที่จริงหลักตรวจสอบมีหลายอย่าง หลักอย่างหนึ่งเป็นการดำเนินตามอริยสัจ ๔ กล่าวคือ การปฏิบัติธรรมนั้น ได้แก่การดำเนินตามหลักการแก้ปัญหาด้วยวิธีการของอริยสัจ ๔ ในการปฏิบัติจึงต้องดูว่าเราปฏิบัติหน้าที่ต่ออริยสัจ ๔ ถูกต้องหรือไม่

อริยสัจ ๔ มีหน้าที่ประจำแต่ละข้อ ถ้าปฏิบัติต่ออริยสัจ ๔ แต่ละข้อ ผิด ก็ถือว่าเราได้เดินทางผิดแล้ว

อริยสังข์ข้อที่หนึ่ง ทุกข์ คือตัวปัญหา เรามีหน้าที่ต่อมันอย่างไร หน้าที่ต่อปัญหาหรือความทุกข์ ก็คือหน้าที่ที่เรียกว่าทำความเข้าใจ ทำนเรียกว่า กำหนด รู้ รู้จักว่ามันคืออะไร อยู่ตรงไหน มีขอบเขตเพียงใด เราจะแก้ปัญห เราจะแก้ความทุกข์ เราต้องรู้ว่าทุกข์คืออะไร ปัญหาของเราคืออะไร ขอบเขตของมันอยู่ที่ไหน อะไรเป็นที่ตั้งของปัญหา ถ้าจับไม่ถูกแล้วก็เดินหน้าไปไม่ได้ จับตัวปัญหาให้ได้เสียก่อน แล้วก็เรียนรู้สิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปัญหานั้นทั้งหมด

เราไม่มีหน้าที่ที่จะไปสร้างปัญหา เราไม่มีหน้าที่ไปเอาปัญหามา วุ่นวายใจ มาเก็บมากังวลใจมาทำให้เกิดความทุกข์ ไม่ใช่อย่างนั้น เราไม่มีหน้าที่ทุกข์ แต่เรามีหน้าที่รู้จักทุกข์ นี่เป็นประการที่หนึ่งคือรู้จักตัวปัญหา ตามที่เป็นจริง

อริยสังข์ข้อที่สอง สมุทัย คือเหตุของทุกข์ เรามีหน้าที่อย่างไร หน้าที่ที่จะต้องทำต่อสมุทัย ก็คือสืบสาวค้นหาให้พบ ให้รู้ว่ากระบวนการที่มันเกิดขึ้นเป็นอย่างไร แล้วละมันให้ได้ แก้ไขกระบวนการให้สำเร็จ คือกำจัดสาเหตุของปัญหา หรือสาเหตุของความทุกข์ ไม่ใช่กำจัดปัญหา ปัญหานั้นเรากำจัดไม่ได้ เราแก้ปัญหาด้วยการกำจัดเหตุของมัน

อริยสังข์ข้อที่สาม นิโรธ คือความดับทุกข์ การแก้ปัญหาสำเร็จหรือภาวะปราศจากปัญหา เป็นความมุ่งหมาย การแก้ปัญหาสำเร็จคืออะไร จุดหมายที่ต้องการคืออะไร เป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือไม่ กระบวนการแก้เป็นอย่างไร เมื่อรู้ว่ามันคืออะไรและเป็นไปได้แล้ว เราก็มองหน้าที่ต่อมันคือ บรรลุถึง หรือ เข้า

ถึง แต่การที่จะเข้าถึงมัน คือจะเข้าถึงจุดหมายก็ดี จะกำจัดสาเหตุของปัญหา
ก็ดี แก้ปัญหาได้ก็ดี จะต้องไปสู่ข้อสุดท้าย คือ มรรค

อริยสังข์ข้อที่สี่ มรรค มรรคเป็นทางเดินก็คือข้อปฏิบัติ ซึ่งเรามีหน้าที่คือ ลงมือทำ เป็นข้อสุดท้าย ต้องลงมือทำตั้งแต่บุพนิมิตของมรรคเป็นต้น
ไปทีเดียว

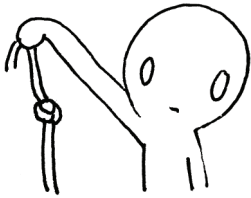
ธรรมทั้งหมด จัดเข้าในอริยสังข์ ๔ ได้ทั้งสิ้น

- สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ตามที่สัมพันธ์กับมนุษย์ หรือที่มนุษย์ต้อง
เกี่ยวข้องกับประเภทหนึ่งนั้น จัดเข้าในจำพวกที่เรียกว่าทุกข์ ซึ่งเป็นปัญหา
และสิ่งที่ต้องเผชิญ
- สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ประเภทที่สอง จัดเข้าในจำพวกสิ่งที่เป็นโทษ ก่อ
ทุกข์ภัย หรือเป็นสาเหตุของปัญหา
- สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ประเภทที่สาม จัดเข้าในจำพวกสิ่งที่พึงประสงค์
หรือเป็นจุดหมาย และ
- สิ่งทั้งหลายประเภทที่สี่ จัดเข้าในจำพวกสิ่งที่จะต้องทำ หรือเป็น
วิธีปฏิบัติ

และเราก็มีหน้าที่ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง อย่างที่หนึ่งทำความรู้จัก กำหนดให้ถูก อย่างที่สองกำจัดสาเหตุ อย่างที่สามคือเข้าถึงจุดหมาย และ อย่างที่สี่ คือลงมือทำหรือลงมือเดินทาง

หลักการนี้ก็ใช้ในการปฏิบัติธรรมเหมือนกัน คือ ในเวลาที่เป็น เกี่ยวข้องกับธรรม ก็ควรจะจัดให้ถูกต้องด้วยว่า ธรรมนั้นอยู่ในประเภทไหนใน ๔ ข้อนี้ เมื่อจัดเข้าถูกต้องแล้ว เราก็จะปฏิบัติถูกหน้าที่ว่าหน้าที่ต่อข้อนั้นคือเรา จะต้องทำอะไรอย่างไร

ธรรม ๔ ประเภทนั้น หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น มีชื่อเรียกเฉพาะ ตามหน้าที่ที่เราพึงปฏิบัติต่อมัน คือ

๑. สิ่งทั้งหลายที่เป็นทุกข์ เป็นปัญหา

เป็นที่ตั้งของปัญหาหรือเป็นจุดเกิดปัญหาเมื่อ มนุษย์ปฏิบัติต่อมันไม่ถูกต้อง เรียกว่า ปริณไฉย-ธรรม คือ สิ่งที่จะต้องกำหนดรู้ หรือทำความรู้จัก

ตัวอย่าง เช่น ร่างกาย จิตใจ ชีวิต โลก

สิ่งที่ควรกำหนดรู้

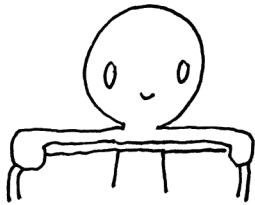
ความผันผวนปรวนแปร วิบโยค โศกเศร้า ผิด

หวัง ความรู้สึกสุขหรือทุกข์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความคิด ความจำ ความเปลี่ยนแปลง ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ฯลฯ (ชั้น ๕ อายุตะนะ ๑๒ ไตรลักษณ์ และธรรมอื่นทำนองนี้)

๒. สิ่งทั้งหลายที่เป็นจำพวกเหตุก่อ
ทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา เรียกว่า ปหัตตัพ-
พธรรม คือ สิ่งที่จะต้องละเลิก แก้ไข กำจัด

ตัวอย่าง เช่น ความโลภ ความโกรธ
ความหลง ความเห็นแก่ตัว ความถือตัว ความ สิ่งที่ควรแก้ไขจัดการ
เยอหยิ่ง ความเกียจคร้าน ความเกลียดชัง ความริษยา ความเบื่อหน่าย ความ
ท้อแท้ ความเฉื่อยชา ความฟุ้งซ่าน ความระแวง ความประมาท ความโง่เขลา
ฯลฯ (อกุศลมูล กิเลส ตัณหา มานะ ทิณฺฐิ อวิชา อุปาทาน สังโยชน์ นิ वर्ณ
และธรรมอื่นทำนองนี้)

๓. สิ่งทั้งหลายที่พึงประสงค์ เป็น
จุดหมายที่ควรทำให้สำเร็จ หรือควรได้ควรถึง
เรียกว่า สัจฉิกาตัพพธรรม คือ สิ่งที่จะต้องเข้า
ถึงหรือประจักษ์แจ้ง

สิ่งที่ควรประจักษ์แจ้ง

ตัวอย่าง เช่น ความสงบ ความร่มเย็น
ความบริสุทธิ์ ความปลอดโปร่งโล่งเบา ความ
ผ่อนคลาย ความเบิกบาน ความไร้ทุกข์ ความสุขที่แท้ สุขภาพ ภาวะปลอดพ้น
ปัญหา ความเป็นอิสระ หรืออิสรภาพ ฯลฯ (วิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน
และธรรมอื่นทำนองนี้)

สิ่งที่ควรปฏิบัติ

๔. สิ่งทั้งหลายที่เป็นข้อปฏิบัติ เป็นวิธีการ เป็นสิ่งที่ต้องทำต้องบำเพ็ญเพียร ก้าวไปให้ถึงจุดหมาย เรียกว่าภาเวตัพพะธรรม คือ สิ่งที่จะต้องทำให้มีให้เพิ่มขึ้น ให้เจริญงอกงามเพิ่มพูนขึ้น หรือต้องลงมือทำ ลงมือปฏิบัติ

ตัวอย่าง เช่น เมตตา ไฉตริ หรือมิตรภาพ กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร ความมีกำลังใจ ฉันทะ ศรัทธา สติ สมาธิ ปัญญา สัมปชัญญะ ฯลฯ (มรรค ไตรสิกขา สมณะ วิปัสสนา และธรรมอื่นทำนองนี้)

รายละเอียดของธรรม ๔ ประเภท หรือการจัดประเภทสิ่งทั้งหลายในโลกมีอย่างไร จะไม่กล่าวในที่นี้ แต่พูดง่ายๆ ว่า หลักนี้ท่านให้ใช้ในการตรวจสอบวัดผลสำเร็จในการศึกษาหรือการปฏิบัติธรรมว่า

- สิ่งที่เราควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้หรือรู้จักแล้วหรือไม่
- สิ่งที่เราควรแก้ไขกำจัด เราได้แก้ไขกำจัดแล้วหรือยัง
- สิ่งที่เราควรประจักษ์แจ้ง เราได้ประจักษ์แจ้งแล้วแค่ไหน และ
- สิ่งที่เราควรปฏิบัติจัดทำให้เกิดให้มีขึ้นจนบริบูรณ์ เราได้ปฏิบัติจัดทำแล้วเพียงใด

ค) คุณภาพจิตที่เดินถูกระหว่างทาง

ในการปฏิบัติธรรม คือ ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง หรือฝึกฝนพัฒนาตน ไปนั้น ระหว่างการปฏิบัติ พัฒนาหรือศึกษาก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ควรจะสังเกต คุณภาพจิตใจของตนไปด้วยว่าเป็นอย่างไร

ในกรณีทั่วไป ถ้าไม่มีเหตุพิเศษ เมื่อปฏิบัติถูกต้องจิตเดินถูกทาง ก้าวหน้าดี ก็จะมีสภาพจิตที่ดีงามสอดคล้องกัน ซึ่งเป็นทั้งคุณสมบัติของ จิตนั้น และเป็นลักษณะของการปฏิบัติที่ได้ผล

ลักษณะของจิตที่เดินถูกทางนั้น ที่ควรสังเกตมี ๕ อย่าง ซึ่งเป็นปัจจัย ส่งทอดต่อกันตามลำดับ คือ

๑. ปราโมทย์ ได้แก่ ความแช่มชื่น ร่าเริง เบิกบานใจ

ปราโมทย์

๒. ปีติ ได้แก่ ความอึดใจ ความปลาบปลื้มใจ ใจฟูขึ้น

ปีติ

ปัสสัทธิ

๓. *ปัสสัทธิ* ได้แก่ ความรู้สึกผ่อนคลายกายใจ
ใจเรียบรื่น ระวังปลง เย็นสบาย

สุข

๔. *สุข* ได้แก่ ความสุข ความคล่องใจ โปร่งใจ
ไม่มีความติดขัด ปีบคั้น

๕. *สมาธิ* ได้แก่ ความมีใจตั้งมั่น สงบ อยู่ตัว อยู่กับงานที่ทำหรือเรื่องที่เกี่ยวข้อง
ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน

สมาธิ

พอสมาธิเกิดขึ้น จิตใจก็มีสภาพเหมาะแก่งาน ที่ท่านเรียกว่าเป็น
กัมมณีย์ พร้อมทั้งจะเอาไปใช้สร้างสรรค์พัฒนา คิดการ และเป็นทำงานของ
ปัญญาอย่างได้ผลดี และสมาธิก็อาศัยองค์ธรรม ๔ อย่างแรกนั้นแหละช่วย
เกื้อหนุนและทำให้เกิดขึ้น

สภาพจิต ๕ อย่างนี้ เป็นทั้งคุณสมบัติที่ติงามโดยตัวของมันเอง และ
เป็นเครื่องหมายของความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม จึงควรพยายามทำให้
เกิดขึ้น และการทำสภาพจิตเหล่านี้ให้เกิดขึ้น ก็เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัว

เพียงแค่ว่าข้อที่ ๑ มีปราโมทย์ ทำให้ใจให้แจ่มขึ้นเบิกบานไว้มากๆ เมื่อ
ปราโมทย์นั้นเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง จิตเดินดีแล้ว ท่านให้ความมั่นใจ
ว่าจะถึงสันติบรมธรรมที่เป็นจุดหมาย ดังคาถาธรรมบท ที่ ๓๗๖, ๓๘๑ ว่า

ตโต ปาโมชชพหุโล ทุกขสสันต์ กิริสสติ

... ลำดับนั้น เธอผู้มากด้วยปราโมทย์ จักทำทุกข์ให้หมดสิ้น

ปาโมชชพหุโล ภิกขุ ปสนโน พุทธสาสเน

อริคจเฉ ปทํ สนต์ สงขารูปสมํ สุขํ

ภิกษุผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า มากด้วยปราโมทย์ จะพึง
บรรลूसันติบาท ที่สงบระงับสังขาร เป็นสุข

ตอน ๓

เนื้อหาของ การปฏิบัติ

หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม

ต่อไปนี้จะเข้าถึงเนื้อหาของ การปฏิบัติแล้ว เนื้อหาของการปฏิบัติ ที่เป็นหลักธรรมหัวข้อต่างๆ ได้บอกไปแล้วว่า ได้แก่สิกขาซึ่งแยกออกไปเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา หรือแยกแบบง่าย ๆ ที่เน้นด้านภายนอก สำหรับคฤหัสถ์เป็นทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเรียกว่าบุญสิกขา

หลักการศึกษา ๓ อย่าง จะเป็นไตรสิกขา หรือบุญสิกขาก็ตาม ควร จะทบทวนความหมายกันไว้เล็กน้อยพอได้สาระ

๑. ศีล ได้แก่ การมีสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมที่จัดระเบียบไว้ เป็นอย่างดี ไม่สับสนวุ่นวายด้วยความหวาดระแวงเวรภัยและความไร้กำหนด กฎเกณฑ์ปราศจากกติกา เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียน ไม่ละเมิดทำร้ายต่อชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของกันและกันเป็นต้น ตามหลักศีล ๕ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ ความสัมพันธ์พื้นฐานในสังคม ตลอดจนข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกหัดขัดเกลา พฤติกรรมของบุคคล เพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้สอดคล้อง และเอื้อโอกาสแก่การที่จะปฏิบัติให้เข้าถึงภาวะ สูงสุดที่เป็นจุดหมายของบุคคลหรือสังคมนั้น

ศีลมีหลายระดับ หรือจัดไว้หลายประเภท ให้เหมาะกับสภาพชีวิต และสังคมหรือชุมชนนั้นๆ ในการที่จะปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน เช่น

ศีล ๕ เริ่มด้วยการไม่เบียดเบียนชีวิตหรือการไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกาย เป็นมาตรฐานอย่างต่ำสำหรับการจัดระเบียบชีวิตและสังคมของมนุษย์ ให้อยู่ในสภาพที่เอื้อโอกาสขั้นพื้นฐาน ในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือทำการพัฒนาไม่ว่าอย่างหนึ่งอย่างใด ทางจิตใจก็ตาม ทางวัตถุก็ตาม

ศีล ๘ เพิ่มการรับประทานอาหารจำกัดเวลา และการหัดลดละการหาความสุขจากสิ่งบันเทิง หรือเครื่องปรนเปรอความสุขทางประสาทสัมผัส ตลอดจนงดการใช้เครื่องนุ่งนอนฟูกฟูหุรหุรา เป็นการฝึกฝนตนให้รู้จักที่จะมีชีวิตที่เป็นอิสระได้มากขึ้น สามารถอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือขึ้นต่อวัตถุภายนอกมากเกินไป

ศีล ๘ นั้น เป็นเครื่องเสริมและเอื้อโอกาสยิ่งขึ้นไป ทั้งด้านเวลาและแรงงาน ในการที่จะพัฒนาชีวิตทางด้านจิตใจและปัญญา พุทธอีกสำนวนหนึ่งว่าเป็นเครื่องเสริมและเอื้อโอกาสในการบำเพ็ญจิตตภาวนา และปัญญาภาวนา

การมีสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่จัดระเบียบไว้ด้วยดี เรียกว่าศีล การจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมกันให้เรียบร้อย รวมทั้งตัวระเบียบนั่นเอง เรียกว่าวินัย

ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการจัดสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมให้มีระเบียบ เรียกว่าสิกขาบท

ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมเพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อการปฏิบัติในแนวทางที่จะเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการยิ่งๆ ขึ้นไป เรียกว่า วัตร

ทั้งหมดนี้เมื่อเรียกคลุมๆ รวมๆ ก็พูดว่า ศีล

๒. สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบแน่วแน่นมั่นคงเพื่อให้เป็นจิตใจที่สามารถทำงานหรือใช้การได้ดี โดยเฉพาะในการคิดพิจารณาให้เกิดปัญญา หรือใช้ปัญญาอย่างได้ผล และเป็นจิตใจที่เอื้อเหมาะต่อการพัฒนาของคุณสมบัติต่างๆ เช่น คุณธรรมทั้งหลายที่จะเจริญเพิ่มพูนพ่วงมาด้วยในจิตนั้น รวมทั้งการที่จิตใจที่สงบมั่นคงแน่วแน่นั้น อยู่ในภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบกวนของความเศร้าหมองขุ่นมัวความเร่าร้อนสับสนวุ่นวายต่างๆ แล้วจึงเป็นจิตที่ปลอดโปร่งเบาสบายเบิกบานสดชื่นผ่องใสเป็นสุข พุดสั้นๆ ว่าเป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจ ทำให้บุคคลมีสมรรถภาพจิตคุณภาพจิต และสุขภาพจิต

๓. ปัญญา ได้แก่ การมีความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และการฝึกฝนอบรมหรือพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเช่นนั้น เริ่มแต่การรู้เข้าใจสิ่งที่เล่าเรียนสดับตรับฟัง หรือข่าวสารข้อมูลต่างๆ และประสบการณ์ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และที่ปรากฏหรือสัมผัสอยู่ในใจ การรับรู้ประสบการณ์นั้นๆ อย่างบริสุทธิ์ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยความชอบชัง ยินดียินร้าย ไม่เอนเอียงด้วยอคติต่างๆ การพิจารณาวิวินิจฉัยและคิดการ

ต่างๆ ได้ถูกต้องชัดเจน โดยไม่ถูกกิเลสเช่นความเห็นแก่ได้ และความเกลียด
 โกรธเคียดแค้นชิงชังเป็นตัวครอบงำชักจูง การมองเห็นสิ่งทั้งหลายลวงทะลุ
 ถึงเหตุปัจจัยต่างๆ สามารถเชื่อมโยงความรู้ในสิ่งต่างๆ มาใช้แก้ไขปัญหาและ
 ทำการสร้างสรรค์ จัดดำเนินการต่างๆ จนถึงรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลก
 และชีวิต หายติดข้องหมดความถึมมั่นในสิ่งทั้งหลาย ซึ่งส่งผลย้อนกลับไปยัง
 จิตใจ ทำให้เกิดความเป็นอิสระหลุดพ้น เป็นอยู่ด้วยความปลอดโปร่งโล่งเบา
 เบิกบานผ่องใสอย่างแท้จริง

ส่วนทาน ศีล ภาวนา ที่เรียกว่าบุญสิกขา ก็มีสาระสำคัญอย่างเดียวกับ
 ไตรสิกขานี้เอง ดังได้อธิบายแล้วข้างต้น

ทาน เป็นเครื่องเสริมการอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นไปด้วยดี มีระเบียบ
 มั่นคงยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องฝึกหัดขัดเกลาทั้งพฤติกรรมภายนอก
 ทางกาย วาจา และฝึกฝนอบรมจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นไปในคุณธรรม และ
 ความเบิกบานผ่องใส

ศีล ก็มีสาระอย่างศีลในไตรสิกขานี้

ส่วน ภาวนา ก็แยกเป็นภาวนาในด้านสมาธิ และในด้านปัญญา ตรง
 กับที่ได้บรรยายมาแล้ว

การปฏิบัติธรรมในความหมายที่เราพูดกันมาก ตามที่นิยามกันใน
 ปัจจุบันนี้ เป็นการจำกัดแคบในระดับภาวนา คือเป็นการปฏิบัติในระดับ
 ภาวนาและเน้นที่รูปแบบ เช่นไปนั่งสมาธิ เข้าไปในวัดที่วิเวก เข้าไปในป่า ก็

เลยจะขอพูดเจาะจงเฉพาะระดับนี้เสียทีหนึ่งก่อน ว่าในแง่ที่เราานิยมปฏิบัติธรรมคือไปบำเพ็ญสมาธิเป็นต้นนี้ เราจะต้องรู้จักตัวภาวนาเสียก่อนว่ามันเป็นอย่างไร

ภาวนา นั้น จะต้องแยกจากภาวนาในภาษาไทยก่อน คือ ไม่ใช่เป็นเพียงว่ามามุบมิบๆ แต่ปาก แล้วบอกว่าเป็นภาวนา หรือเอาถ้อยคำในภาษาพระ เอามาตั้งเอาคาถามาท่องมาบ่นแล้วว่าเป็นภาวนา ไม่ใช่อย่างนั้น

ภาวนาแปลว่า ทำให้เกิดให้มีขึ้น ทำให้เป็นขึ้น สิ่งที่ยังไม่เป็นก็ทำให้มันเป็น สิ่งที่ยังไม่มีก็ทำให้มันมีขึ้น เรียกว่าภาวนา เพราะฉะนั้น จึงเป็นการปฏิบัติ ฟีกหัด หรือลงมือทำ ภาวนาจึงแปลอีกความหมายหนึ่งว่า การฝึกอบรมฝึคนั้น เมื่อยังไม่มีเป็นก็ทำให้มันเป็น อบรมนั้น เมื่อยังไม่มีก็ให้มีขึ้น ยิ่งกว่านั้น เมื่อทำให้เกิด ให้มี ให้เป็นขึ้นมาแล้ว ก็ต้องทำให้เจริญออกงามเพิ่มพูนพร้อมพร้อมขึ้นไปด้วยจนเต็มที

ภาวนาจึงมีความหมายตรงกับคำว่า พัฒนา ด้วย และจึงแปลง่าย ๆ ว่า เจริญ

ในภาษาไทยแต่โบราณมากก็นิยมแปล ภาวนา ว่าเจริญ เช่น เจริญสมาธิ เรียกว่าสมาธิภาวนา เจริญเมตตา เรียกว่าเมตตาภาวนา เจริญวิปัสสนา เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา

ตกลงว่า ภาวนา แปลว่าการฝึกอบรมหรือการเจริญ หรือการทำให้เป็นให้มีขึ้นมา และพัฒนาให้่งอกงามบริบูรณ์

การภาวนาในระดับที่เราต้องการในที่นี้แยกเป็น ๒ อย่างคือ จิตตภาวนา การฝึกอบรมจิตใจ อย่างหนึ่ง และปัญญาภาวนา การฝึกอบรมปัญญา อีกอย่างหนึ่ง

ถ้าใช้นิยามของภาษาสมัยใหม่ เจริญ แปลว่า พัฒนา เพราะฉะนั้น จิตตภาวนา ก็แปลว่า การพัฒนาจิต หรือพัฒนาจิตใจ ส่วนปัญญาภาวนา ก็แปลว่า การพัฒนาปัญญา

จิตตภาวนานั้น เรียกว่าง่าย ๆ ว่า สมถะ บางทีก็เรียกว่าสมถภาวนา สมถะนี้ตัวแก่นของมันแท้ๆ คือสมาธิ เพราะสมถะนั้นแปลว่า ความสงบ ตัวแก่นของความสงบก็คือสมาธิ ความมีใจแน่วแน่ สมถะนั้นมุ่งที่ตัวสมาธิ จะว่าสมาธิเป็นสาระของสมถะก็ได้ ฉะนั้นก็เลยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สมาธิภาวนา คำว่าจิตตภาวนาก็ดี สมถภาวนาก็ดี สมาธิภาวนาก็ดี จึงใช้แทนกันได้หมด

ต่อไปอย่างที่สอง ปัญญาภาวนานั้นเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วิปัสสนาภาวนา การเจริญวิปัสสนา มุ่งให้เกิดปัญญา คือ ปัญญาที่เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย ปัญญาในขั้นที่รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เรียกว่า วิปัสสนา แปลว่ารู้แจ้ง ไม่ใช่รู้แค่ทำมาหาเลี้ยงชีพได้เท่านั้น แต่รู้สภาวะ รู้สภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงเรียกว่า วิปัสสนา ซึ่งก็เป็นปัญญา ระดับหนึ่งนั่นแหละ

เพราะฉะนั้น วิปัสสนาภาวนา ถ้าจะเรียกให้กว้างก็เป็นปัญญาภาวนา

ตกลงก็แยกภาวนาเป็น ๒ อย่าง

อย่างหนึ่ง เรียกว่า จิตตภาวนาบ้าง สมถภาวนาบ้าง สมาธิภาวนา
บ้าง

อย่างที่สอง เรียกว่า ปัญญาภาวนา หรือเรียกให้แคบจำกัดลงไปว่า
วิปัสสนาภาวนา

เอาละ เรื่องภาวนาก็ทำความเข้าใจกันง่ายๆ อย่างนี้

หลักการ/ผลสำเร็จของการปฏิบัติธรรมชั้นภาวนา

นี่ต่อไป ตัวหลักการของสมาธิอยู่ที่ไหน การบำเพ็ญเพียรทางจิต
การบำเพ็ญสมณะ การบำเพ็ญสมาธินั้น ตัวหลักการที่แท้อยู่ที่ไหน บางท่าน
ง การทำสมาธินี้เดี่ยวกำหนดลมหายใจ เดี่ยวไปเพ่งกสิณ เดี่ยวไปภาวนา
พุทโธ เดี่ยวไปเจริญ เมตตา เดี่ยวเจริญพรหมวิหาร อะไรกันแน่ เป็นสมาธิ

ถ้าจับหลักได้แล้ว ก็นึกเดี่ยวเท่านั้นเอง สมาธิ ไม่มีอะไร คือการที่
สามารถทำให้จิตกำหนดแน่วอยู่กับสิ่งเดียวได้ตามที่ต้องการเท่านั้นเอง

การที่เรากำหนดลมหายใจเพื่ออะไร ก็เพราะว่าใจของเรามันยังไม่
ไม่แน่วแน่ ยังกำหนดสิ่งเดียวไม่ได้ มันฟุ้งซ่านเลื่อนลอยเรื่อยไป เราก็เลย
พยายามหาเทคนิค หากลวิธีมาช่วยให้มันกำหนดแน่วแน่วอยู่กับสิ่งเดียวให้
ได้ สิ่งที่เขาามาช่วยนั้นเราเรียกว่ากรรมฐาน เป็นเครื่องมือ เป็นที่ทำงานหรือ
ที่ฝึกงานของจิตใจ

กรรมฐาน แปลว่าที่ทำงาน คือที่ทำงานหรือที่ฝึกงานของจิต เพื่อให้จิตได้รับการฝึกจนสามารถอยู่กับสิ่งเดียวได้ ฝึกให้จิตทำงานเป็น เพราะจิตทำงานไม่ได้ดี จิตยุ่งวุ่นวาย คอยจะเล่น เต็มๆก็ไปเที่ยวชุกชอน ฟุ้งซ่าน จึงให้มันทำงาน ให้มันอยู่กับสิ่งเดียวให้ได้ เอาจมหายใจมาให้มันกำหนดบ้าง เอาจมตตามาให้มันกำหนดบ้าง เอาจมสุภะมาให้มันกำหนดบ้าง เอาจมสิณมาให้มันเพ่งบ้าง เอาจมโอมมาเคลื่อนไหวให้มันตามให้ทันบ้าง เอาจมจกรมบ้าง เอาจมมาเป็นอุบายเป็นเทคนิคต่างๆ แต่สิ่งที่ต้องการเมื่อเกิดผลสำเร็จแล้วมีอันเดียวคือ จิตกำหนดจับอยู่กับสิ่งเดียวได้

ถ้าเมื่อใดจิตกำหนดแน่วอยู่กับสิ่งเดียวได้ นั่นคือสมาธิ ไม่ว่าท่านจะใช้วิธีการอย่างไรก็ตาม ขอให้ได้ผลสำเร็จนี้ก็ใช้ได้ ไม่จำเป็นต้องเอาวิธีที่ท่านบอกไว้ก็ได้ แต่วิธีที่ท่านบอกไว้นั้นท่านเคยได้ทดลองกันมาแล้วว่าได้ผล เป็นประสบการณ์ที่ได้บอกเล่ากันมาบันทึกกันไว้เป็นปริยัติ เราก็มั่นใจปริยัติ ในแง่ที่ว่าประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติมาแล้ว ได้ผลมาแล้ว เราจะได้ไม่ต้องมาทดลองผิดลองถูกกันอีก

เป็นอันว่าหลักการของ สมถะ มีอันเดียว คือทำให้จิตแน่วแน่วอยู่กับสิ่งเดียวที่ต้องการได้ แล้วก็ทำตามต้องการได้ด้วย

อยู่กับสิ่งเดียวที่ต้องการ บางทีทำสำเร็จแล้วแต่ไม่ทำตามต้องการ เช่นมันอยู่ได้สักพักก็เตลียวก็ไปเสียอีกแล้ว อย่างนี้เรียกว่าไม่ได้ตามต้องการ ถ้าจะสำเร็จจริงก็ต้องให้ได้ตามต้องการ จะเอาชั่วโมงก็ได้ชั่วโมง ครึ่งชั่วโมงก็ได้

ครึ่งชั่วโมง สองชั่วโมงก็ได้สองชั่วโมง ถ้าอย่างนั้นเรียกว่าสมาธิจริง แน่วแน่ ต้องการให้อยู่กับอะไรนานเท่าไร ก็อยู่กับอันนั้นนานเท่านั้น ใจไม่วอกแวก ไปอื่นเลย

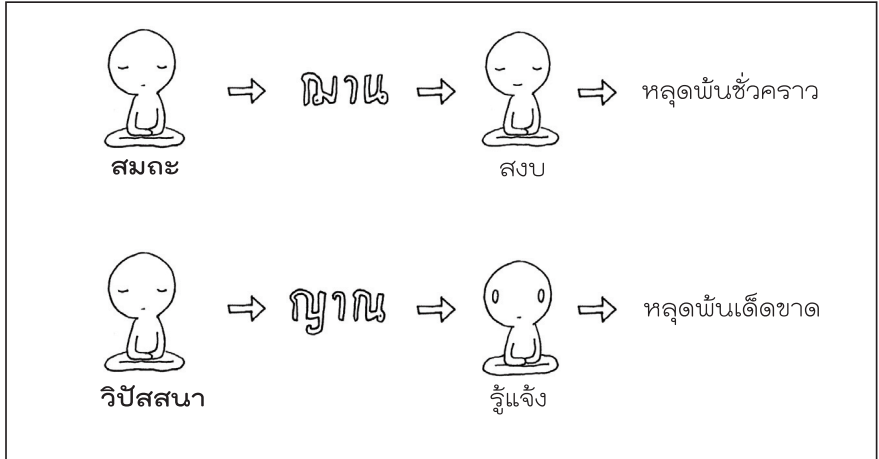
ต่อไป วิปัสสนา จะมีวิธีปฏิบัติมีเทคนิคอย่างไรก็ตาม สาระหรือหลักการของมันมีอันเดียว คือการรู้เห็นตามเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ไม่ใช่รู้เห็นตามที่เราคิดให้มันเป็น ไม่ใช่รู้เห็นตามที่อยากให้มันเป็น

คนเรานี้มักจะเป็นอย่างนั้น คือรู้เห็นตามที่คิดให้มันเป็น เรียกว่าคิดปรุงแต่งไป แล้วมันก็เหมือนจะเป็นตามที่คิดอย่างนั้น เมื่อได้รู้เห็นตามที่มันเป็นของมันเป็นจริงๆ ก็เรียกว่า นี่ละเกิดวิปัสสนา ความรู้แจ้งแล้ว วัตถุประสงค์ของวิปัสสนา ตัวหลักการที่แท้ก็เท่านั้นเอง คือ รู้เห็นตามที่มันเป็น แต่ว่าเพียงเท่านั้นแหละมันยากนักหนา เพราะว่าคนเรารู้เห็นตามที่ใจอยากให้มันเป็น หรือรู้เห็นตามที่คิดปรุงแต่งให้มันเป็นเสียมาก

ทีนี้ พอได้หลักการแล้ว ต่อไป เมื่อปฏิบัติได้ผลดีแล้ว สมณะก็จะนำไปสู่ผลสำเร็จที่เรียกว่า ฌาน กล่าวคือ พอได้สมาธิลึกๆ แล้ว แน่วแน่ขึ้น ดีขึ้นตามต้องการ ต่อไปก็ได้ฌาน

ฌาน คือสภาพจิตที่มีสมาธิเป็นแกน ประกอบด้วยคุณสมบัติอื่นๆ ที่ดีงามอีก ๒-๓-๔-๕ อย่าง แล้วแต่ฌานขั้นไหน ฌานเป็นผลที่ประสงค์สำคัญของสมณะ หรือจิตตภาวนา

ฝ่ายวิปัสสนา ที่ว่ามีหลักการคือรู้เห็นตามความเป็นจริงนั้น ผลที่เกิด

หลักการ/ผลสำเร็จของการปฏิบัติธรรมชั้นภาวนา

ขั้นของมันเป็นคือ ญาณ ซื่อใกล้กันมาก ระวังสับสน ผลที่มุ่งหมายของวิปัสสนาคือ ญาณ

เมื่อถึงผลที่ประสงค์ของสมถะ คือ ฉาน พอถึงผลสำเร็จของวิปัสสนาเป็น ญาณ

ฉาน ของสมถะนั้น แปลว่าการเพ่งพินิจ แน่วแน่อยู่ จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการได้ แต่วิปัสสนาทำให้เกิด ญาณ คือตัวความรู้ หรือความหยั่งรู้ ญาณจึงเป็นผลที่มุ่งหมายของวิปัสสนา

ที่พูดมาแล้วนี้เป็นผลสำเร็จทั่วไป ต่อไป ผลสำเร็จขั้นสุดท้าย ผลสำเร็จขั้นสุดท้ายของสมถะ เมื่อทำให้จิตแน่วแน่เป็นอารมณ์เดียว

เกิดมาน พอได้มานแล้ว จะเกิดความสำเร็จขั้นสุดท้ายขั้น คือจิตจะปลอดพ้น หลุดไป หมายถึงหลุดพ้นไปจากสิ่งที่ไม่ดีที่ไม่ต้องการทั้งหมด

จิตใจของคนเรานี้มีความขุ่นมัว มีความเศร้าหมอง มีกิเลส มีเรื่อง ทุกข์ร้อนต่างๆ มากมาย พอเราทำสมาธิ ได้มานแล้ว จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการ ได้ สงบ มั่นก็พ้นไปจากสิ่งที่ไม่ต้องการ สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่เป็นทุกข์ สิ่งที่เป็นความ ขุ่นมัวเดือดร้อนวุ่นวาย สิ่งที่เป็นกิเลสทั้งหมด ก็เรียกว่าเป็นความหลุดพ้น

แต่ความหลุดพ้นนั้นเป็นไปได้ชั่วคราว ตลอดเวลาที่เรายู่ใน สภาพจิตนั้น เมื่อไรเราออกจากสิ่งที่กำหนด ออกจากสมาธิ จิตของเรา ก็เข้าสู่สภาพเดิม เราก็มีปัญหาได้อีก เราก็มีความทุกข์ได้อีก จิตใจของเราก็มีความ ขุ่นมัวเศร้าหมองได้อีก อันนี้จึงถือว่าเป็นความหลุดพ้นชั่วคราว ตอน นี้จะมีความยุ่งเรื่องศัพท์นิดหน่อย ศัพท์ไม่จำเป็นต้องจำ แต่ถือว่าฟังไว้ ประดับความรู้ เรียกว่า วิกขัมภนวิมุตติ

วิกขัมภนวิมุตติ บางที่ท่านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สมยวิมุตติ แปลว่า หลุดพ้นชั่วสมัย สมย หรือสมัย แปลว่าเวลา วิมุตติ แปลว่า ความหลุดพ้น พ้นจากกิเลสและความทุกข์ สมย ชั่วสมัย คือช่วงเวลา ได้แก่ช่วงเวลาที่เราอยู่ ในสมาธิ แต่สมัยหลังมักเรียกกันว่า วิกขัมภนวิมุตติ แปลว่าหลุดพ้นด้วยกต ทัปปิไวั เหมือนอย่างเอาหินไปทับหญ้า ทำให้หยุดงอกงามไป พอเอาหินออก แล้วหญ้าก็กลับเจริญงอกงามต่อไปอีก เหมือนกับกิเลสและความทุกข์ พอได้ สมาธิ กิเลสและความทุกข์ก็สงบเงียบเหมือนกับหายไปหมดไป แต่พอออก

จากสมาธิ กิเลสและความทุกข์นั้นก็เฟื่องฟูขยายตัวขึ้นมาได้อีก นี่คือผลสำเร็จสุดท้ายของสมาธิหรือของสมถะ คือสมยวิมุตติ หลุดพ้นชั่วคราว หรือวิกขัมภณวิมุตติ หลุดพ้นด้วยกตทัพบหรือข่มไว้

ส่วนวิปัสสนา ทำให้เกิดญาณมีความรู้แจ่มแจ้ง รู้ตามที่เป็นจริง เมื่อรู้เห็นตามที่เป็นจริงแล้ว จิตจะเป็นอิสระหลุดพ้นจากสิ่งนั้นๆ เต็ดขาดไปเลย

เมื่อเรารู้เข้าใจสิ่งใดตามความเป็นจริงแล้ว จิตของเราก็จะหลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งนั้น แล้วเราก็ไม่ขุ่นมัวไม่ขัดข้องเพราะสิ่งนั้น เมื่อยังไม่รู้ว่าอะไรเราก็กัดข้องอยู่กับสิ่งนั้น เมื่อเรารู้เราก็กัด เราก็พ้นได้ รู้เมื่อไรก็หลุดเมื่อนั้น

ที่นี้ ความรู้เห็นตามเป็นจริงก็นำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นอิสระอย่างชนิดเด็ดขาดสิ้นเชิง เรียกว่า อสมยวิมุตติ คือหลุดพ้นไม่จำกัดสมัย เรียกอีกอย่างว่า สมุจเฉทวิมุตติ คือหลุดพ้นโดยเด็ดขาด

นี่เป็นการให้หลักการต่างๆ ไป เป็นอันว่า ภาวนา มี ๒ ทวนอีกครั้งหนึ่ง คือ

อย่างที ๑ จิตตภาวนา หรือสมถภาวนา หรือสมาธิภาวนา มีหลักการคือการทำให้จิตแน่วแน่อยู่กับสิ่งเดียวที่กำหนดได้ ตามที่ต้องการ แล้วก็ทำให้เกิดฌาน ทำให้เกิดความหลุดพ้นจากความทุกข์ความขุ่นมัวเศร้าหมองจากกิเลสทั้งหลายได้ชั่วคราว

อย่างที ๒ ปัญญาภาวนา มุ่งเอาวิปัสสนาภาวนา มีหลักการสำคัญที่

เป็นสาระคือการรู้เห็นตามความเป็นจริง หรือ ตามสภาวะของมัน แล้วทำให้เกิดญาณ ความหยั่งรู้ ทำให้เกิดความหลุดพ้นจากความทุกข์ความขุ่นมัวเศร้าหมองและกิเลสทั้งหลาย อย่างไม่จำกัดกาลเวลา อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงตลอดไป

หลักพุทธธรรมเพื่อการปฏิบัติธรรม

เท่านี้ก็เพียงพอแล้วได้หลักการแล้ว อาตมาพูดวันนี้เป็นการรวมหลักการคร่าวๆ เท่านั้นเอง ไม่ได้เข้าเนื้อในลึกซึ้ง

ต่อไปนี้จะพูดถึงตัวข้อธรรมในการปฏิบัติไว้บ้าง ข้อธรรมในการปฏิบัตินี้จะเสนอไว้อย่างกว้างๆ ให้เห็นหลักในการปฏิบัติธรรมแบบคลุมทุกระดับ

หนึ่ง หลักการปฏิบัติทั่วไปตลอดสายแบบคร่าวๆ ชุดหนึ่งที่น่าจะนำมาใช้แนะนำทำกันให้มาก ก็คือหลัก มงคล ๓๘ ประการ

หลักนี้มีข้อปฏิบัติตั้งแต่ต้นไปตลอด บอกวิธีดำเนินชีวิตตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นสูงสุด เริ่มตั้งแต่ อเสวนา จ พาลานํ ปณฺชิตานญจ เสวนา ไม่คบพาล คบบัณฑิต ก็คือเริ่มด้วยการมีกัลยาณมิตร เข้าหลักเมื่อกี่นี้ทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงเอามาประยุกต์แล้ว เริ่มด้วยกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นบุพนิมิตของการศึกษาข้อต้น ปุชา จ ปุชฌิยานํ บุชชานนํที่ควรบูชา นี่คือให้มีทัศนคติและค่านิยมถูกต้องเกี่ยวกับบุคคล ให้อย่างบุคคล ด้วยความดีความงาม ไม่ใช่ข่มขู่ในทางผิด เป็นการส่งเสริมค่านิยมที่ถูกต้อง ทำให้มีปฏิญญาที่ถูกต้อง

ข้อปฏิบัติอื่นๆ ก็จะมีไปตามลำดับจนถึง ๓๘ ประการ ตอนท้ายๆ ก็จะมี อริยสัจจานทสนน์ การเห็นอริยสัจ นิพพานสัจฉิกิริยา จ การทำนิพพาน ให้แจ้ง จนกระทั่งท้ายสุดจิตของผู้ใดถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว เป็นจิตไร้ความโศก ไม่มีมรุตี ไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง เป็นจิตเกษม ก็จบลงที่จิตปลอดโปร่งผ่องใส ไม่มีความทุกข์ด้วยประการใดๆ ทั้งสิ้น

มงคล ๓๘ ประการนี้มีตั้งแต่ต้นจนสูงสุด จึงว่าเป็นหลักปฏิบัติธรรมหมวดหนึ่งที่มีข้อปฏิบัติตลอดสายแบบคร่าวๆ

ต่อไป สอง หลักปฏิบัติในระดับสมณะ คราวนี้ต้องการเน้นเฉพาะจุด เมื่อกี้นี้มงคล ๓๘ ประการ เป็นหลักที่ขยายส่วนล่าง คือธรรมในส่วนต้นๆ มีการขยายพิสดารน้อย แต่พอขึ้นมาถึงระดับสูงๆ แล้ว พุดแต่หัวข้อนิดๆ

ที่นี่ พอเราต้องการเจาะในการปฏิบัติธรรมขั้นจิตตภาวนา หรือสมณะ ท่านก็ให้หลักไว้มากมาย เรียกว่ากรรมฐาน ๔๐ ประการ คือเทคนิค ๔๐ อย่าง เช่น อนุสสติ ๑๐ มีการระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า ระลึกถึงคุณพระธรรม ระลึกถึงคุณพระสงฆ์ ระลึกถึงจาคะ จนกระทั่งถึงกำหนดกลมหายใจ แล้วยังมีการเพ่งสณนิ การบำเพ็ญอัปมัถญาพรหมวิหาร การเจริญสุภะอะไรต่างๆ เหล่านี้ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของระดับสมณะ มีกรรมฐาน ๔๐ ประการ เป็นการลงลึกไปในระดับจิตตภาวนา

สาม หลักปฏิบัติระดับวิปัสสนา เนื้อหาสาระที่สำคัญ ท่านเรียกว่าธรรมที่เป็นภูมิของวิปัสสนา คือวิปัสสนาภูมิ ตอนนี้อยากหน่อยแล้ว ฟังหัวข้อ

ไว้เฉยๆ อาตมายกเอามาพูดให้ครบไว้เท่านั้นเอง ไม่ต้องถือเป็นสำคัญนัก

วิปัสสนาภูมินั้นก็มีเรื่องขันธห้า เรื่องอายตนะ ๑๒ ซึ่งสองเรื่องนี้ ทรากันตั้งอยู่ข้าง ต่อไปเรื่อง ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ สองเรื่องนี้ไม่คั่นหู ต่อไป เรื่องอริยสัจ ๔ ก็คั่นหน่อย แล้วก็เรื่องปฏิจจสมุปบาท ทั้งหมดนี้เป็นภูมิของ วิปัสสนา เมื่อเราเรียนธรรมในพวกนี้ ก็เป็นการเรียนเกี่ยวกับวิปัสสนา

หลักธรรมสำคัญมาก ที่จะเข้ามาสู่การพิจารณาศึกษาในขั้นนี้ก็คือเรื่องไตรลักษณ์ เมื่อปฏิบัติธรรมตามแนววิปัสสนา ปัญญาเกิดขึ้น ก็ จะเห็นไตรลักษณ์ เช่นพิจารณาขันธห้าไป ก็ จะเห็นไตรลักษณ์ ตลอดจนถึงข้อ สุตท้ายพิจารณาในหลักปฏิจจสมุปบาท ก็ จะเห็นไตรลักษณ์เช่นเดียวกัน เพราะปฏิจจสมุปบาทนั้นก็คือ หลักแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และสิ่ง ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย ก็คือขันธ ๕ นั่นเอง แม้แต่หลักธรรมอื่นๆ ที่กล่าวถึง มาแล้ว เช่น อายตนะ ๑๒ ก็เป็นแง่ด้านต่างๆ ของเรื่องเดียวกันนี้เอง อยู่ใน กระบวนการของความเป็นเหตุปัจจัยนี้ หรือไม่บางอย่างก็เป็นเรื่องของการ แก้ปัญหาในกระบวนการ

ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นก็ปรากฏเป็นการเปลี่ยนแปลง ทำให้ มองเห็นการที่องค์ประกอบทั้งหลายมารวมกันเข้า ประชุมกันเข้าเป็นองค์ รวมอย่างใดอย่างหนึ่งที่สมมติเรียกว่าเป็นสิ่งที่นั่นสิ่งนี้ แต่ละส่วนนั้นไม่เที่ยง ไม่คงที่ เกิดดับอยู่ตลอดเวลา คงทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน เรียก ว่า เป็นไตรลักษณ์

ถ้าเข้าใจชัดเจน เห็นแจ้งในไตรลักษณ์ ก็รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เกิดความสว่างไสว สงบ ปลอดภัยโปร่งใส เบาสบาย หายยึดติด ถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย มีจิตใจที่หลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นสุขอย่างแท้จริง การเป็นอยู่เท่าที่ต่อโลกและชีวิต และการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย จะเป็นไปด้วยปัญญา ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำและแรงผลักดันของวิชาและตำหนาคูปาทานอีกต่อไป เรียกว่า บรรลุผลที่หมายของวิปัสสนา ซึ่งก็คือจุดหมายของการศึกษา หรือการปฏิบัติธรรมขั้นสุดท้ายนั่นเอง

ในการปฏิบัติธรรมทั้งหมดนี้ มีตัวธรรมที่เป็นผู้ทำงาน ซึ่งอาจจะใช้ศัพท์เรียกว่าเป็น คณะทำงานในการปฏิบัติธรรม ก็ได้ เรียกว่า โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ชุดนี้เป็นตัวทำงาน

เรื่องต่างๆ ที่พูดมาก่อนนี้เป็นตัวถูกระทำ เช่น กรรมฐาน ๔๐ นั้น จะเป็นลมหายใจ หรืออสุภะ หรือกสิณ หรืออะไรก็ตาม เป็นตัวถูกระทำ เป็นสิ่งที่เราเอามาใช้กำหนดพิจารณา หรือวิปัสสนาภูมิ เช่น ชันธหาก็เป็นตัวถูกระทำ ถูกลำมาพิจารณาเช่นเดียวกัน

เป็นอันว่า ตัวการปฏิบัติเอง ก็คือโภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งถ้าพูดขึ้นมาแล้ว หลากอย่างก็อาจจะคั่นหูกันพอสมควร ในที่นี้จะไม่พูดรายละเอียด เพราะจะยืดยาวไปกันใหญ่ แต่จะแนะนำให้ผู้รู้จักไว้เท่านั้น ท่านที่ต้องการทราบรายละเอียด ก็ขอให้ไปค้นคว้าต่อ

โภธิปักขิยธรรม แปลว่า ธรรมที่อยู่ฝ่ายของโภธิ พุดง่ายๆ ว่า ธรรม

ที่เป็นพวกของโพธิ คือเกื้อหนุนการตรัสรู้ หรือช่วยสนับสนุนอริยมรรค มี ๓๗ อย่าง จัดเป็น ๗ หมวด คือ

๑. สติปัฏฐาน ๔ แปลว่า การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามเป็นจริง คือ ตามที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมัน ไม่ใช่ตามความคิดปรุงแต่งของเรา ที่คิดให้มันเป็นหรืออยากให้มันเป็น

หลักสติปัฏฐานนี้ก็คือ การเอา สติ มาเป็นตัวนำ เป็นตัวเด่น เป็นตัวทำงาน โดยกำกับจิตตั้งต้นแต่การรับรู้ให้อยู่กับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปอยู่จริง ในขณะนั้นๆ ที่เรียกว่า อยู่กับขณะปัจจุบัน ไม่เลื่อนไหลล่องลอยไปในอดีตและอนาคต ที่เป็นเรื่องของการคิดปรุงแต่ง และให้สตินั้นเป็นตัวสร้างโอกาสแก้ปัญหา โดยจับสิ่งที่ได้เห็นได้ยินในขณะนั้นๆ ให้ปัญญาเข้าสู่ใจตรงไปตรงมา

สติปัฏฐานทำงานกับทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตของเรา ตลอดเวลานี้เอง ท่านจึงจัดแยกสติปัฏฐานออกตามประเภทของสิ่งที่ชีวิตของเราเกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น ๔ ข้อ คือ

๑) กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน ใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันสภาพทางร่างกาย

๒) เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน ใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันความรู้สึกสุขทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ที่เกิดขึ้น

๓) จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน ใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันสภาพจิตใจ

๔) ธรรมานุปัสสนา สติปัญญา ใช้สติตามดูโดยมีปัญญารู้เท่าทันเรื่องราวทั้งหลาย ที่รู้ที่คิดที่เกิดขึ้นในใจ

๒. ปธาน ๔ ปธาน แปลว่า ความเพียร การตั้งความเพียร หรือการประกอบความเพียร หลักนี้ไม่ค่อยคุ้น ท่านที่ต้องการจะเรียนและปฏิบัติให้ลึกซึ้ง สามารถเริ่มต้นจากหลักการที่กล่าวในที่นี้ แล้วไปค้นคว้ารายละเอียดต่อไป หมวดที่ ๒ คือ ปธาน ๔ หมายถึง ความเพียร ๔ ประการ ได้แก่

๑) สัจวรปธาน ความเพียรในการที่จะระวังหรือปิดกั้นอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็ไม่ให้เกิดขึ้น

๒) ปธานปธาน ความเพียรในการละเลิกกำจัดอกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นหายไป

๓) ภาวนापธาน ความเพียรในการฝึกอบรมทำกุศลธรรมหรือธรรมที่ดี ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔) อนุรักษนาปธาน ความเพียรในการรักษาส่งเสริมกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบุลย์

๓. อิทธิบาท ๔ คือ ธรรมให้ถึงความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ หลักนี้รู้จักกันหมดแล้ว ต้องเอามาใช้ในการปฏิบัติด้วย อย่าลืม

อิทธิบาท ๔ เป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้เกิดสมาธิ กล่าวคือ

ฉันทะ (ความพอใจ; มีใจรัก) = ถ้าเราชอบหรือพอใจในสิ่งใดแล้ว เมื่อทำสิ่งนั้นก็จะเกิดสมาธิได้ง่าย

วิริยะ (ความพากเพียร; พากเพียรทำ) = ถ้าเราเห็นสิ่งใดเป็นสิ่งที่
ทำหามมีใจสู้ เมื่อทำสิ่งนั้นก็เกิดสมาธิได้ง่าย

จิตตะ (ความใส่ใจ; เอาจิตฝึกใจ) = ถ้าเรารู้สึกว่าสิ่งใดสำคัญเราจะ
ต้องรับผิดชอบเอาใจจดจ่ออยู่ เมื่อทำสิ่งนั้นก็เกิดสมาธิได้ง่าย

วิมังสา (ความใคร่ครวญ; ใช้ปัญญาสอบสวน) = ถ้าเราต้องการ
ทดลองอะไรใจชอบตรวจสอบมันอยู่ เมื่อทำสิ่งนั้นก็เกิดสมาธิได้ง่าย

๔. อินทรีย์ ๕ แปลว่า ธรรมที่เป็นใหญ่ในการทำหน้าที่เฉพาะแต่ละ
อย่าง หรือธรรมที่เป็นเจ้าการในการข่มกำราบอกุศลธรรมที่ตรงข้ามกับตน

หลักนี้หลายท่านเคยได้ยิน แต่หลายท่านก็ยังไม่เคยได้ยิน เช่น ใน
คำพูดที่ว่าต้องมีอินทรีย์เสมอกัน ต้องปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน คนนี้มี
อินทรีย์อ่อน คนนี้มีอินทรีย์แก่กล้า ดังนี้ เป็นต้น อินทรีย์ ๕ นั้นได้แก่ ศรัทธา
วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติธรรมเหมือนกัน

ข้อ ๑ ศรัทธา คือความเชื่อ ความที่จิตใจพุ่งแล่นไปหาและคล้อยไป
ตาม เข้าคู่กับข้อ ๕ ปัญญา ความพิจารณาไตร่ตรองมองหาความจริงให้รู้เข้าใจ
เข้าถึงสภาวะ ถ้าศรัทธาแรงไป ก็โน้มไปในทางที่จะเชื่อง่าย ยอมรับง่าย เชื่อ
ดิ่งไป ตลอดจนงมงาย ถ้าเอาแต่ปัญญา ก็โน้มไปในทางที่จะคิดมาก สงสัยเกิน
เหตุ หรือดวงปฏิเสศ ฟุ้งไปเรื่อย ไม่จับอะไรลงลึก ท่านจึงให้ปรับศรัทธากับ
ปัญญาให้เสมอกัน

ข้อ ๒ วิริยะ คือความเพียร มีใจสู้ มุ่งหน้าจะทำให้ก้าวหน้าเรื่อยไป

เข้ากับข้อ ๔ สมาธิ คือ ความสงบของจิตใจที่แน่วแน่นอยู่ที่ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถูกอารมณ์ต่างๆ รบกวน ถ้าวิริยะแรงไป ก็จะเครียดและฟุ้งซ่าน โน้มไปทางล้าเลยเขต ถ้าเอาแต่สมาธิก็จะสงบสบาย ขวนให้ติดในความสงบจากความสงบนั้น ตลอดจนกลายเป็นเกียจคร้านเฉื่อยชาปลีกตัวออกหาความสบาย ปล่อยปละละเลยหรือไม่เผชิญภาระ ท่านจึงให้เสริมสร้างวิริยะและสมาธิอย่างสม่ำเสมอสมดุลกัน เพื่อจะได้ประคับประคองกันไปและเป็นเครื่องอุดหนุนกันให้ก้าวหน้าไปในการปฏิบัติ

ส่วนข้อ ๓ สติ นั้น เป็นตัวคุมตัวเตือน ต้องใช้ในทุกระณี เช่นเป็นเหมือนยามที่คอยบอกว่า เวลานี้ศรัทธาจะแรงไปแล้ว ปัญญาจะหย่อนไปแล้ว เวลานี้ควรเร่งวิริยะขึ้นมา เพราะทำท่าจะติดในสุขจากสมาธิเสียแล้ว ดังนี้ เป็นต้น

๕. พละ ๕ ธรรมที่เป็นกำลังในการต้านทานไม่ให้อกุศลธรรมเข้าครอบงำ ก็ได้แก่อินทรีย์ ๕ นั้นแหละ แต่มาทำหน้าที่เป็นฝ่ายรับ เรียกว่าพละ ๕ หมายความว่า ธรรม ๕ อย่างนี้ เมื่อทำหน้าที่เป็นฝ่ายรุก ไปแก้ไขกำจัดอกุศลธรรม เรียกว่าอินทรีย์ ๕ แต่ถ้าทำหน้าที่ฝ่ายรับ ต้านทานอกุศลธรรมไม่ให้บุกเข้ามาทำลายได้ ก็เรียกว่าเป็นพละ ๕

๖. โภชณงค์ ๗ แปลว่า องค์ของผู้ตรัสรู้ หรือองค์ประกอบของการตรัสรู้ เป็นกลุ่มธรรมสำคัญในการทำงานให้เกิดโพธิคือปัญญาตรัสรู้ ซึ่งทำให้ทั้งรู้ ทั้งตื่น และทั้งเบิกบาน ได้แก่

๑) สติ ความระลึกได้ เป็นตัวที่จับไว้หรือรวบรวมเอามา ซึ่งสิ่งที่ควร
รู้เข้าใจ มานำเสนอให้ปัญญาตรวจสอบพิจารณาอย่างถนัดชัดเจน

๒) ธรรมวิจย ความเพียรธรรม หมายถึงการใช้ปัญญาสอบสวน
พิจารณาสิ่งที่สติกำหนดไว้ หรือนำเสนอนั้น ให้รู้เข้าใจเห็นสาระเห็น
ความจริง

๓) วิริยะ ความเพียร คือความแกล้วกล้า กระตือรือร้น รุดหน้าต่อ
ไปในการทำงาน ให้จิตใจไม่หดหู่ ถดถอย หรือท้อแท้

๔) ปิติ ความอิมใจ คือปลาบปล้ำ ตี๋มดำ ซาบซึ้ง พูใจ ที่เป็นไปพร้อม
กับการทำงานก้าวรุดหน้าต่อไป

๕) ปัสสัทธิ ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ เป็นความเรียบเย็น ไม่
เครียด ไม่กระสับกระส่าย เบาสบาย ซึ่งสืบเนื่องจากปิติ และเป็นองค์ธรรม
สำคัญในการรักษาสุขภาพจิต ความเพียรพยายามทำงานการที่ฟุ้งมาด้วย
ปัสสัทธิ จะไม่ทำให้คนเป็นโรคจิตอย่างที่เป็นกันมากในหมู่คนทำงานในยุค
ปัจจุบัน

๖) สมานิ ความมีใจตั้งมั่น คือจิตใจแน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กำหนดเป็น
หนึ่งเดียว อยู่กับกิจ อยู่กับเรื่องที่พิจารณา ไม่วอกแวก ฟุ้งซ่าน

๗) อุเบกขา ความวางที่เฉยดู หมายถึงความมีใจเป็นกลาง จิตใจ
เรียบสม่ำเสมอ นิ่งดูไปอย่างพร้อมสบาย ในขณะที่จิตปัญญาทำงานก้าวหน้า
ไปเรียบรื่นตามกระบวนการของมัน

๗. สุดท้ายก็คือตัวมรรคมืองค์ ๘ อันได้แก่ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (ทำการชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)

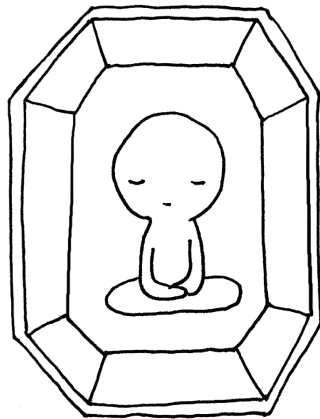
ว่าที่จริง โภธิปักขิยธรรมก็ขยายจากมรรคมืองค์ ๘ นั้นแหละ หลักสุดท้ายนี้จึงเป็นตัวรวม แต่ขยายออกไปเพื่อให้เห็นประชาชนซึ่งทำหน้าที่ต่างๆ กัน เป็นข้าราชการ เป็นตำรวจ เป็นทหาร เป็นแพทย์ เป็นครูอาจารย์ เป็นพระ ฯลฯ มากมาย

เมื่อพูดมาถึงโภธิปักขิยธรรมแล้ว ก็เรียกว่าจบ เพราะโภธิปักขิยธรรมเป็นตัวการปฏิบัติ หรือเป็นคณะทำงาน เมื่อคณะทำงานในการปฏิบัติธรรมมาถึงแล้ว ก็ยกให้เป็นหน้าที่ของคณะทำงานนั้นทำหน้าที่ของเขาต่อไป

อาตมามาทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำตัว เมื่อได้แนะนำตัวจนกระทั่งท่านทั้งหลายได้รู้จักคณะทำงานแล้วว่า มีใครบ้าง ได้แกโภธิปักขิยธรรม ๓๗ ตัว เมื่อพูดถึงตอนนี้แล้วก็จึงเป็นอันว่าจบ

ต่อจากนี้ก็ขอให้ท่านไปทำความรู้จักกับคณะทำงาน เมื่อรู้จักกับคณะทำงานแล้ว ก็ขอให้ไปร่วมมือกับคณะทำงานนั้น หรือใช้คณะทำงานนั้นทำงานคือการปฏิบัติธรรมต่อไป หน้าที่ของอาตมภาพก็จบลงเพียงเท่านี้ ขออนุโมทนาทุกท่าน และเจริญพร

สมาธิแบบพุทธ

สมาธิแบบพุทธ*

ขอเจริญพร ท่านกงสุลใหญ่ประเทศไทย ประจำนครชิคาโก คุณนาย
 ญาติโยมวัตธัมมาราม ชาวชิคาโกและเมืองใกล้เคียงทุกท่าน

ปัจจุบันนี้ในเมืองฝรั่ง เช่น ประเทศอเมริกันเอง คนสนใจพระพุทธ-
 ศาสนามากขึ้น อย่างที่อาตมาได้ทราบด้วยตนเองก็ดี หรือได้สดับตรับฟังจาก
 การที่มาพบปะกับพระสงฆ์และญาติโยมที่นี้ก็ดี หรือแม้กระทั่งญาติโยมที่เป็น
 ฝรั่ง เขาพูดกันว่าคนเมืองนี้ศึกษาปฏิบัติพระพุทธานุศาสนากันมากขึ้น จุดสนใจ
 อย่างหนึ่งก็คือเรื่องสมาธิ เรื่องสมาธินี้ฝรั่งเขาสนใจมานานแล้ว

ในเมื่อฝรั่งสนใจพระพุทธานุศาสนาและสนใจเรื่องสมาธิ เราในฐานะ
 ชาวพุทธที่ใกล้ชิดศูนย์กลาง ใกล้คำสอน ใกล้สถาบันพระศาสนา ใกล้วัดวาอาราม
 ใกล้พระสงฆ์มากนี้ ก็น่าจะมีความรู้เป็นหลักแก่เขาได้ อย่างน้อยก็รู้ทันความ
 เป็นไปและรู้เข้าใจสิ่งที่เขาสนใจ เพื่อมีอะไรเกี่ยวข้องก็จะได้แนะนำเขาถูก ถ้า
 เขาเข้าใจผิด ก็อาจจะแก้ไขชี้แจงแนะนำไป หรือแม้แต่ช่วยให้ตัวเองเข้าใจให้
 ถูกต้อง จึงคิดว่าวันนี้จะพูดกันถึงเรื่องสมาธินิดหน่อย เป็นการพูดในแง่หลัก
 การทั่วไป กว้างๆ

เมื่อพูดถึงคำว่าสมาธิ ถ้าจะถามถึงคำฝรั่งที่เรามักจะได้ยินเขาใช้
 สำหรับสมาธิ โยมมักจะนึกถึงคำว่า meditation ซึ่งใช้กันเกลื่อน แต่ความ

* ปาฐกถา แสดงที่วัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๙

จริง meditation ไม่ใช่คำตรงแท้สำหรับสมาธิ เพราะเป็นคำที่มีความหมายคลุมเครือ เป็นคำภาษาอังกฤษที่มีมาแต่เก่าก่อน ถ้าจะแปลเป็นภาษาไทยก็คล้าย ๆ คำว่า ความรุ่มคิดพิจารณา ซึ่งก็ไม่ได้มีความชัดเจนว่ารุ่มคิดพิจารณาอย่างไร เมื่อคำว่าสมาธิของเราเข้ามาเขาไม่รู้จักใช้คำอะไร ก็เอาคำว่า meditation ใช้ไปก่อนเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น มันจึงไม่สามารถสื่อความหมายที่แท้จริงได้

สมาธิในความหมายที่แท้ของเรา ฝรั่งเศสไม่มีการปฏิบัติกัน อาตมาเคยคุยกับ Professor อเมริกันที่สอนพุทธศาสนาในประเทศอเมริกาท่านหนึ่ง ท่านบอกว่า ในประเทศนี้หรือในเมืองฝรั่งนี้ไม่มีสมาธิในความหมายที่ฝึกกันในพระพุทธศาสนา ถ้าจะหาการปฏิบัติอย่างใกล้เคียงที่สุด ก็น่าจะดูได้จากศาสนาคริสต์นิกายของพวก Quakers พวก Quakers มาประชุมกัน แต่เขาไม่ได้มีการสวดอ้อนวอนเพื่อทำพิธีกรรมอะไรแบบของนิกายอื่น แม้แต่โรงประชุมของเขา เขาก็ไม่เรียกว่า church ด้วยซ้ำ เขามานั่งสงบนิ่ง ใครมีความคิดอะไรผุดขึ้นมาในระหว่างที่กำลังนั่งสงบกันอยู่ ก็ให้คนนั้นลุกขึ้นมาพูดถึงความคิดของตนเองที่ผุดขึ้นนั้น อันนี้เขาเรียกว่าเป็น meditation ของเขา Professor ท่านนั้นบอกว่าจะเรียกสมาธิของฝรั่งที่ใกล้เข้ามาก็มีอย่างนี้ ซึ่งถ้าเทียบกับพุทธศาสนาแล้ว ยังไม่ใช่เลย

เพราะฉะนั้น ต่อมาฝรั่งที่ใช้ภาษาอังกฤษ เมื่อมาศึกษาพระพุทธศาสนา รู้เข้าใจหลักธรรมดีขึ้น ก็คือวงการชาวพุทธเองที่ใช้ภาษาอังกฤษ จึง

ได้ตกลงกันว่า สำหรับคำว่าสมาธินี้ ซึ่งเป็นชื่อธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ศัพท์ที่ใช้ตรงมากกว่าคำว่า meditation ก็คือคำว่า concentration ตกลงให้ใช้คำนี้เป็นคำแปลสำหรับคำว่า สมาธิ

สำหรับคำว่า meditation นั้นก็ได้มีความโน้มเอียงอย่างหนึ่งว่า ให้ถือเป็นการใช้แบบกว้างๆ แล้วก็เลยเอามาใช้กับคำว่า ภavana จะเห็นว่าคำว่า meditation เดียวนี้มักจะใช้สำหรับคำว่าภavana ซึ่งก็ไม่ได้ตรงทีเดียว เพราะคำว่าภavanานั้น แปลว่า การเจริญหรือการทำให้เพิ่มพูนขึ้นมา หรือแปลให้ตรงศัพท์ว่าทำให้มีให้ เป็น หมายความว่า สภาพจิตที่ดี เช่น คุณธรรม ยังไม่มีในจิตใจของเราทำให้เป็นให้มีขึ้นมา อย่างนี้เรียกว่าภavana เช่น ศรัทธายังไม่มี ก็ทำให้มีขึ้นมา เมตตายังไม่มีก็ทำให้มีขึ้นมา อะไรต่างๆ เหล่านี้ แม้แต่สมาธิยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้นมา ก็เรียกว่าภavana นอกจากทำให้มีให้เป็นแล้ว ก็ทำให้เพิ่มพูนขึ้นไปด้วย

ในภาษาไทยเราแปล ภavana ว่า เจริญ เช่น เจริญเมตตา เรียกว่า เมตตาภavana เจริญสมาธิก็เรียกว่าสมาธิภavana เจริญวิปัสสนาก็เรียกว่า วิปัสสนาภavana เจริญปัญญา ก็เรียกว่าปัญญาภavana เมื่อคำว่าภavana แปลว่าเจริญ ฝรั่งจะแปลให้ตรงแท้ก็แปลว่า development การใช้ศัพท์เหล่านี้ ถือว่ายังไม่ลงตัวแน่นอน

ภavanaหรือการเจริญนั้น ถ้าพูดถึงในทางจิตใจและทางปัญญา รวมแล้วก็มีสองด้านสำคัญที่เราู้กัน ซึ่งบางที่เราเรียกว่า กรรมฐาน การเจริญกรรมฐานก็มีสายสมณะ คือทำจิตให้สงบ เป็นสมาธิ เรียกว่าสมถภavana และ

อีกด้านหนึ่งคือวิปัสสนา เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา ได้แก่เจริญปัญญา คือทำปัญญาให้เกิดขึ้น ให้ความรู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย ให้ความรู้ว่าจะสังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง และเป็นไปตามเหตุปัจจัย การรู้ความจริงนี้เรียกว่าวิปัสสนา จึงมีภาวนาใหญ่ ๆ ที่เป็นหลักอยู่ ๒ อย่าง คือ เจริญสมถะ ทำจิตใจให้สงบ มุ่งให้เกิดสมาธิ เรียกว่า สมถภาวนา และเจริญวิปัสสนา ทำปัญญาความรู้เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย ทั้งโลกและชีวิตให้เกิดขึ้น เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา

บางทีเอาคำ meditation มาใช้แทนภาวนา ก็เลยมี meditation ๒ แบบ สำหรับสมถภาวนาก็ใช้ว่า Tranquillity Meditation ถ้าให้ตรงก็เป็น Tranquillity Development หมายถึงการทำให้ความสงบเกิดขึ้น (tranquillity คือความสงบ บางทีก็ใช้คำว่า calm ซึ่งก็คือความสงบ หมายถึงถึงสมถะ) มุ่งที่ตัวสมาธิ ส่วนอีกด้านหนึ่งคือ วิปัสสนาภาวนา วิปัสสนาใช้คำว่า insight ซึ่งแปลว่าการหยั่งรู้หยั่งเห็น เอา meditation ต่อเข้าไปเป็น Insight Meditation แปลว่า วิปัสสนาภาวนา ถ้าให้ตรงก็เป็น Insight Development แปลว่า การเจริญวิปัสสนา เมื่อเอาคำว่า meditation มาใช้ในความหมายของภาวนา ก็แบ่งเป็น ๒ อย่างนี้

นี่เป็นตัวอย่างของการเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องศัพท์ ซึ่งต้องให้โยมทำความเข้าใจก่อนว่ามันยังไม่ลงตัว อย่างที่ว่านี่ก็เป็นความนิยมอย่างหนึ่ง เป็นอันให้รู้ว่า คำว่า meditation เป็นศัพท์ที่ไม่ชัดเจน แล้วแต่เราจะตกลงกันว่าเอา

มาใช้อย่างไร ตอนนี้มีแนวโน้มเอียงว่าให้เอา meditation มาใช้กับภาวนา แบ่งเป็น ๒ อย่าง เป็น meditation ๒ แบบ คือ Tranquillity Meditation เป็นการเจริญความสงบ เรียกว่า สมถภาวนา กับ Insight Meditation การเจริญปัญญาที่หยั่งรู้หยั่งเห็น เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา

ส่วนตัว สมาธิ นั้น ก็นิยมให้ใช้จำกัดจำเพาะลงไปว่า concentration ซึ่งจะมีความหมายชัดขึ้น เราจะศึกษาอะไร เราจะพิจารณาเรื่องอะไร จิตต้อง concentrate หมายความว่าต้องแน่วแน่ ต้องมุ่งแน่วแน่ปักลงไปในเรื่องนั้น ถ้าไม่ concentrate ก็จะมองเห็นเข้าใจสิ่งนั้นได้ยาก จะไม่ชัดเจน ความหมายจึงใกล้เข้ามา

ตอน ๑

การปฏิบัติสมาธิให้ถูกทาง

ที่นี้มาดูสมาธิของเรา สมาธินั้นแปลง่าย ๆ ว่า ภาวะที่จิตตั้งมั่น พุทธศาสนิกชนจำแนกที่เดียว เช่น ในองค์ของมรรคข้อสัมมาสมาธิ เราแปลกันว่าจิตตั้งมั่นชอบ จิตตั้งมั่น หมายความว่าจิตเรียบสม่ำเสมอ จับอยู่กับสิ่งใด ก็มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น แล้วเดินเรียบ ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กระสับกระส่าย ไม่กระวนกระวาย จิตอยู่ตัวลงตัวแน่วแน่ ถ้าจะพิจารณาคิดเรื่องอะไรก็อยู่กับ สิ่งนั้นสิ่งเดียว สิ่งอื่นเข้ามาแทรกมากวนไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่า สมาธิ

ถ้าพูดอย่างภาษาชาวบ้าน สมาธิก็คือการที่จิตของเราอยู่กับสิ่ง ที่ต้องการได้ตามต้องการ แค่นี้ก็เป็นสมาธิแล้ว แต่ถ้าแปลตามภาษาแบบ วิชาการก็จะบอกอย่างที่กำลังกล่าวว่า ความมีจิตตั้งมั่น คือจิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว หมายความว่า จะคิดจะกำหนดจะจับอยู่กับเรื่องใด ก็อยู่กับเรื่องนั้น ไม่ฟุ้งซ่าน หลุดลอยไปเรื่องอื่น ถ้าใจอยู่กับสิ่งที่ต้องการได้อย่างนี้เรียกว่าเป็น สมาธิ

การที่จะให้เข้าใจเรื่องสมาธิดีนี้ เราไม่ต้องพูดความหมายกันมากมาย หันไปพูดในแง่คุณประโยชน์บ้าง เมื่อพูดถึงคุณประโยชน์ก็จะเห็นความหมาย ชัดขึ้นไปด้วย

จิตที่เป็นสมาธินี้จะมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ซึ่งเป็นประโยชน์

ของมันด้วย เรามาคูว่าพระพุทธศาสนากล่าวถึงคุณลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิอย่างไร เอาที่เป็นข้อสำคัญ ๓ ประการ

- ๑) จิตที่มีสมาธิจะเป็นจิตที่มีกำลัง เรียกว่ามีพลังมาก
- ๒) จิตสมาธิจะผ่องใสเหมือนน้ำที่ใส เพราะมันนิ่งสงบ ทำให้มองเห็นอะไรได้ชัดเจน ข้อนี้เกื้อกูลต่อปัญญา
- ๓) ข้อที่ ๓ สืบเนื่องมาจากข้อที่ ๑ และ ๒ คือ พอจิตของเราสงบ ไม่มีอะไรกวน ไม่มีอะไรรบกวนวาย จิตของเราก็ไม่กระสับกระส่าย ไม่วอกแวก ไม่กระวนกระวาย มันก็สงบ พอสงบไม่มีอะไรกวนก็เป็นสุข เพราะฉะนั้นคนที่จิตเป็นสมาธิก็สงบ เมื่อสงบก็มีความสุข ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่น่าปรารถนาอีกประการหนึ่ง

นี่เป็นคุณสมบัติหลัก ๆ ที่สำคัญของจิตที่เป็นสมาธิ ๓ ประการ ถ้าดูจากนี้ก็จะเห็นได้ว่าเวลานี้เราเอาสมาธิมาใช้ประโยชน์อะไรกันบ้าง และเราจะต้องดูว่าใน ๓ อย่างนี้ อย่างไหนเป็นคุณสมบัติที่พระพุทธเจ้าต้องการให้เราใช้

๑) พลังจิต ขอให้ดูพุทธพจน์ต่อไปนี้

“เปรียบเหมือนแม่น้ำที่เกิดบนภูเขา ไหลลงเป็นสายยาวไกล มีกระแสเชี่ยว พัดพาสิ่งทีพอจะพัดพาเอาไปได้ หากคนปิดปากเหมืองของแม่น้ำนั้นทั้งสองข้าง กระแสน้ำในท่ามกลาง ไม่กระจาย ไม่ส่ายพราว ไม่เขวคว้าง ก็

ไหลลื่น มีกระแสเชี่ยว และพัดพาสิ่งที่พอมจะพัดพาเอาไปได้ . . .”

(อง.ปญจก. ๒๒/๕๑)

ที่จริง พุทธพจน์นี้ก็ทรงมุ่งประโยชน์ด้านพลังจิตในแง่เสริมกำลังปัญญา แต่คนก็มักชอบเอาพลังจิตนั้นไปใช้ทางฤทธิ์เดช ด้านพลังจิตแบบหลังนี้ไปไกล ในเมืองฝรั่งเวลานี้ ก็ชอบกันมาก ถึงกับเอามาทดลองกันว่า จิตที่เป็นสมามีพลังมากเพราะพุ่งตั้งไปทางใดทางหนึ่ง พอพุ่งไปแล้วก็มีกำลัง แม้แต่จะทำให้วัตถุเคลื่อนไหวก็ได้ หรือจะตั้งใจมองตั้งใจฟังตั้งไปเฉพาะจุดก็ทำให้มองเห็นสิ่งไกล ๆ จนกระทั่งเกิดตาทิพย์ หรือได้ยินเสียงไกล ๆ จนเกิดหูทิพย์ได้ เหล่านี้เป็นเรื่องของพลังจิตแบบอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ปรากฏว่าในเมืองฝรั่งมีคนพวกหนึ่งฝักใฝ่กับเรื่องนี้ มีการค้นคว้าทดลองกันอย่างเอาจริง เอาจัง เป็นการสนใจในประโยชน์ของสมาธิด้านหนึ่ง

๒) ความสุขสงบ (ขอกลับข้อข้างบน เอา ๓ เป็น ๒ และเอา ๒ เป็น ๓) มีพุทธพจน์แห่งหนึ่งว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนา ที่เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว จะเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เป็นไฉน? ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนี้ ภิกษุ ปลอดภัยจากกาม ปลอดภัยจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงปฐมฌาน . . . ทุตติยาน . . . ตติยาน . . . จตุตถฌาน . . .”

(อง.จตุกก. ๒๑/๔๑)

มองดูในสังคมฝรั่งก็ชอบข้อนี้มากเหมือนกัน เพราะในสังคมฝรั่งมีปัญหาเรื่องจิตใจมาก มีความกังวล มีความกระวนกระวายใจ และมีความเครียด เนื่องจากการแข่งขัน การแย่งชิงกันหาผลประโยชน์ ระบบต่างๆ ทางสังคมมันบีบคั้นจิตใจคน ทำให้จิตใจไม่สบาย ในที่สุดก็มีความทุกข์มาก จึงปรากฏว่าฝรั่งทั้งหลาย ทั้งที่เจริญด้วยวัตถุมาก แต่จิตใจไม่สบาย เมื่อมีทุกข์มากก็หาทางออก หาไปหามา พอมารู้เรื่องสมาธิจากพระพุทธศาสนา จากศาสนาฮินดู จากโยคะ เป็นต้น พุตสนั่นๆ ว่าจากตะวันออก ก็เห็นว่าสมาธินี้เป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้จิตใจสงบมีความสุข ก็เลยชอบใจ เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่า ฝรั่งหันมาหาสมาธิเพราะจุดมุ่งหมายคือต้องการประโยชน์ในแง่ความสงบหรือความสุขกันมาก คือเพื่อแก้ปัญหาด้านจิตใจนั่นเอง

๓) จิตใสและขยายปัญญา คราวนี้มาดูพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนห้วงน้ำ ที่ใสแจ้ว ไม่ขุ่นมัวเลย คนตาดียืนอยู่บนฝั่ง ก็จะเห็นได้ แม้ซึ่งหอยโข่ง หอยกาบ แม้ซึ่งก้อนหิน ก้อนกรวด แม้ซึ่งฝูงปลา ที่กำลังแหวกว่ายอยู่ก็ตาม กำลังหยุดอยู่ก็ตาม ในห้วงน้ำนั้น นั้น เพราะเหตุไร? ก็เพราะน้ำไม่ขุ่น แม้ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้น ด้วยจิตที่ไม่ขุ่นมัว ก็จักรู้ได้ซึ่งประโยชน์ตน จักรู้ได้ซึ่งประโยชน์ผู้อื่น จักรู้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้งสอง ฝ่าย จักประจักษ์แจ้งได้ซึ่งคุณวิเศษล้ำมนุษย์สามัญ กล่าวคือญาณทัสสนะ ที่สามารถทำให้เป็นอริยชน . . .”

(อง.เอก. ๒๗/๔๐)

คุณประโยชน์สำคัญของสมาธิคือการทำให้จิตใส ช่วยให้เห็นสิ่งที่ต้องการได้ชัดเจน ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญา สมาธิเป็นเรื่องของจิต คือ ทำจิตให้สงบ แต่พอสงบแล้วจิตก็ใส ก็เลยใช้ปัญญาได้ดี มองเห็นอะไรได้ชัดเจน หลายนานจำพุทธพจน์แม่นยำว่า “*สมาธิโต ยถาภูตํ ปชานาติ*” [อง.เอภาทสก. ๒๔/๒๐๙] แปลว่า ผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว จะรู้ชัดตามที่มั่นเป็น คือ มีสมาธิแล้ว จะเกิดปัญญารู้จริงได้ หมายความว่า สมาธิเป็นฐาน เป็นตัวเอื้อ เป็นปัจจัย หรือเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การใช้ปัญญาได้ผลดี ข้อนี้เป็นคุณประโยชน์ที่บางทีถูกมองข้าม แต่กลับเป็นข้อสำคัญ เพราะเป็นประโยชน์ที่มุ่งหมายในพระพุทธานุภาพ

เมื่อได้ทำความเข้าใจเบื้องต้นอย่างนี้แล้ว ก็มาพิจารณากันให้ละเอียดขึ้นอีกสักหน่อย เพื่อจะให้เห็นเหตุผลที่ชัดเจน

๑. สมาธิเพื่อพลังจิต

คนไทยก็สนใจเรื่องสมาธิในแง่พลังจิตกันมาก เพราะชอบเรื่องฤทธิ์ เรื่องปาฏิหาริย์ ถ้าสมาธิมีประโยชน์เพียงพอพลังจิตให้มีฤทธิ์เก่งกล้าแล้ว พุทธศาสนาไม่ต้องเกิดขึ้น เพราะในอดีตเขามีความชำนาญในเรื่องนี้กันมานานแล้ว การปฏิบัติโยคะก็เกิดมีก่อนพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ก็ไปเข้าสำนักโยคะด้วย ไปหาอาจารย์สำนักต่าง ๆ เช่นเสด็จไปที่อาฬารดาบส กาลามโคตร ท่านที่เรียนพุทธประวัติคงจะเคยได้ยินพระพุทธเจ้าเสด็จไปเรียน การบำเพ็ญสมาธิ จนกระทั่งจบชั้นที่เขาเรียกว่าฌานสมาบัติทั้งหมด

ฌานสมาบัตินี้มี ๘ ชั้น เป็นรูปฌาน ๔ และอรูปรฌาน ๔ ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร ได้สมาธิถึงอรูปรฌานชั้นที่ ๓ เรียกว่าอากิญจัญญายตนสมาบัติ พระพุทธเจ้าเข้าไปปฏิบัติในสำนักของท่านนี้ ก็ได้ฌานสมาบัติชั้นนี้ด้วย จบสมาบัติ ๗ พระพุทธเจ้าไม่ทรงพอพระทัยจึงเสด็จออกจากสำนักนี้

แล้วไปยังสำนักของ อุททกดาบส รามบุตร ท่านนี้ได้ฉานสูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง ครบสมาบัติ ๘ คือจบเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ พระพุทธเจ้าก็จับด้วย พระอาจารย์ก็นิมนต์ว่าท่านจบความรู้ของสำนักนี้ ขอให้ช่วยสอนลูกศิษย์ต่อไป พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่านี่ยังไม่ใช่จุดหมาย พระองค์จึงได้ขอ ลาออกไปแสวงธรรมด้วยพระองค์เอง

พวกโยคี ฤาษี ดาบส สมัยก่อนพุทธกาล มีฤทธิ์ ทรงฉาน ได้อิทธิปาฏิหาริย์กันเยอะแยะ พระพุทธเจ้าไม่ทรงพอพระทัย ถ้าเราเอาแค่ฤทธิ์ แค่ ฉานสมาบัติแล้ว ก็ไม่ต้องมีพระพุทธศาสนา เพราะเขาได้กันมามีอยู่ก่อนแล้ว แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพอพระทัยจึงเสด็จต่อไป เรื่องนี้เป็นจุดที่จะต้องระวัง ขอให้สังเกตว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว พระองค์ไม่ทรงสรรเสริญการใช้สมาธิในทางของฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์

โยมคงจำได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **ปาฏิหาริย์** มี ๓ อย่าง

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ มากมาย เช่น เหาะเหินเดินอากาศ เดินน้ำ ดำดิน

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการทายใจได้ สามารถทายใจคนว่าเขาคิดอะไร คิดอย่างไร คิดจะทำอะไร หรือจิตใจมีสภาพเป็นอย่างไร

๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการสั่งสอนให้เกิด ปัญญา รู้ความจริงด้วยตัวของเขาเอง

ปาฏิหาริย์ข้อที่ ๓ เท่านั้นที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญ ส่วนปาฏิหาริย์

ที่ ๑ และ ๒ พระพุทธเจ้าถึงกับตรัสว่า ทรงรังเกียจ เพราะว่าปาฏิหาริย์ที่ ๑ และ ๒ นั้น ใครทำได้ก็เป็นเรื่องของคนนั้น คนอื่นก็ได้แต่ทึ่ง เห็นว่าน่ามหัศจรรย์ แล้วก็มาหวังฟัง เมื่อหวังฟังแล้วก็ฟังตัวเองไม่ได้ ไม่เป็นตัวของตัวเอง แต่ปาฏิหาริย์ข้อ ๓ สอนให้เขาเกิดปัญญา เป็นอัครจรรย์ เพราะเมื่อเขาเกิดปัญญาแล้ว เขาก็เห็นด้วยตัวเอง พระองค์เห็นความจริงอย่างไร เขาก็เห็นความจริงอย่างเดียวกันกับที่พระองค์เห็น พอเขาเกิดปัญญาเห็นเหมือนที่พระองค์เห็น เขาก็เป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นต่อพระองค์ต่อไป แต่ถ้าเป็นปาฏิหาริย์ ๑ และ ๒ เขาก็ต้องขึ้นต่อพระองค์ ต้องหวังพึ่งพระองค์ตลอดต่อไป พระพุทธเจ้าต้องการให้ทุกคนเป็นอิสระ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงไม่สรรเสริญปาฏิหาริย์ที่ ๑ และ ๒ ซึ่งใช้ได้เฉพาะเรื่องเฉพาะราวและต้องระวางในระยะยาว เพราะมันทำให้เกิดความประมาท ถ้ามีผู้มีฤทธิ์ เราเคารพนับถือ เราก็ไปหวังพึ่ง ท่านอยากจะได้อะไรก็ต้องให้ท่านบันดาล ตัวเราเองก็ไม่รู้จักเผชิญปัญหา ไม่รู้จักแก้ปัญหา ไม่รู้จักทำอะไรให้เป็น อยู่เท่าไหนก็เท่านั้น เพราะฉะนั้นก็ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาไม่ต้องการให้คนเป็นอย่างนั้น

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นยอดของผู้มีฤทธิ์ แต่พระองค์สรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือการสอนให้เกิดปัญญาข้อเดียว พระองค์เองนั้นทรงมีทั้งอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ด้วย มีครบหมด มีฤทธิ์มาก แต่ขอให้สังเกตดูตลอดพุทธประวัติ ๔๕ ปี เคยมีปรากฏครั้งใดไหมที่พระพุทธเจ้าเอาฤทธิ์ของพระองค์ บันดาลผลที่ต้องการให้แก่ใครผู้ใดผู้หนึ่ง นี่เป็นจุดสังเกตที่

สำคัญ หลายคนไม่เคยคิด พระพุทธเจ้าเป็นยอดของผู้มีฤทธิ์ ไม่มีใครมีฤทธิ์เท่าพระองค์ แต่พระองค์ไม่เคยใช้ฤทธิ์บันดาลผลที่ต้องการให้แก่ใครเลยตลอด ๔๕ พรรษา ทำไม? เพราะพระองค์ไม่ต้องการให้ใครมาขึ้นต่อพระองค์ มาหวังพึ่งพระองค์ ถ้าเขามาหวังพึ่งพระองค์ต่อไปเขาจะประมาท ไม่คิดพึ่งตนเอง ไม่คิดพัฒนาตนเอง ไม่คิดแก้ปัญหา คนเราลองไม่สู้ปัญหา ไม่ทำอะไรด้วยตนเอง ก็ไม่พัฒนา อยู่เท่าไรก็เท่านั้น พวกเราที่ชอบเรื่องฤทธิ์ ต้องระวังให้มาก อย่าให้ขัดหลักพุทธศาสนาเป็นอันขาด ถ้าจะชอบบ้างก็อย่าให้ผิดหลักพึ่งตน อย่าให้ผิดหลักฝึกฝนพัฒนาตน และต้องเพียรพยายามทำการต่างๆ ให้สำเร็จตามเหตุตามผล อันนี้เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงพ้นจากลัทธิฤชาชีไพร ไม่เฉพาะในสมัยโบราณที่เขานิยมเรื่องฤทธิ์ปาฏิหาริย์ โยคี ฤาษี ดาบสในอินเดียจนกระทั่งปัจจุบันเดี๋ยวนี้อีกยังแข่งฤทธิ์กันตามเดิม พระพุทธศาสนาไม่เอาด้วย บอกว่าถ้าขึ้นอยู่กับฤทธิ์อยู่อย่างนี้คนก็ไม่พัฒนา พระพุทธเจ้าใช้ฤทธิ์ทำอะไรบ้าง? พระพุทธเจ้าทรงใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เพราะสมัยนั้นเขาถือกันว่าเรื่องฤทธิ์นี้สำคัญ เขาถือว่า ถ้าใครไม่มีฤทธิ์ก็ไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ เขามีค่านิยมอย่างนี้ พระพุทธเจ้าถือว่าฤทธิ์ไม่ใช่เป็นเครื่องหมายของความเป็นพระอรหันต์ แต่พระองค์อยู่ท่ามกลางค่านิยมของสังคมที่มีความเชื่ออย่างนั้น พระองค์เป็นพระศาสดา เป็นผู้ประกาศพระศาสนา พระองค์ก็ต้องทำได้เพื่อจะได้ให้เขายอมรับเชื่อถือไว้ก่อน เพราะฉะนั้นพระองค์จึงมีฤทธิ์เพื่อ

ใช้เป็นเครื่องมือประกาศพระศาสนา ให้เหนือกว่าพวกมีฤทธิ์กันเหล่านั้น เพราะพอไปเจอกันแล้ว เขาทดลองฤทธิ์ ถ้าพระองค์ไม่มีฤทธิ์ เขาก็ไม่ยอมฟัง ไม่ยอมเชื่อ

ยกตัวอย่างเช่นพวกขมุฑ เป็นที่นับถือของประชาชน พวกขมุฑนี้ ถือตัวว่ามีฤทธิ์มากและถือว่าใครเป็นพระอรหันต์ต้องมีฤทธิ์ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่าถ้าไม่ไปปราบพวกนี้ก่อน ประชาชนไม่ฟังพระองค์ เพราะเขาถือว่าถึงอย่างไรก็สู้อาจารย์ขมุฑของเขาไม่ได้ พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปหาขมุฑก่อน พอไปถึง ขมุฑก็ลองดี เอาฤทธิ์มาแก้งหลายคืน พระพุทธเจ้าก็ผ่านทุกคืน จนกระทั่งในที่สุดขมุฑยอมรับ รู้ว่าสู้ไม่ได้ พอขมุฑสู้ไม่ได้ยอมรับ เขาก็ยอมฟัง ก่อนนั้นเขาไม่ยอมฟัง จะพูดอะไรเขาก็ว่าสู้เราไม่ได้ อย่างนั้น อย่างนี้ พอเขายอมรับในเรื่องฤทธิ์แล้ว ก็ยอมฟัง พระองค์ก็เลิกใช้ฤทธิ์ หันมาใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือสอนให้เกิดปัญญาให้เขา รู้ความจริง เข้าถึงสัจธรรม พอไปเจอรายใหม่ถ้าเป็นพวกที่เมาฤทธิ์ พระองค์ก็ใช้ฤทธิ์ปราบใหม่ พอเขา ยอมรับ พระองค์ก็เลิกใช้ฤทธิ์ แต่พระองค์ไม่ใช้ฤทธิ์บันดาลผลที่ต้องการให้ แก่ผู้ใดทั้งสิ้น

การใช้สมาธิเพื่อให้มีฤทธิ์ มีพลังปาฏิหาริย์ นอกจากมักทำให้คน เสียนิสัย ทำให้คนคอยหวังพึ่งแล้ว สำหรับตัวเอง ฤทธิ์ทำให้หมดกิเลสไม่ได้ ฤทธิ์ไม่สามารถกำจัดกิเลสได้ ฤทธิ์ทำให้หมดทุกข์ไม่ได้ การใช้สมาธิใน แง่นี้ไม่เป็นหลักประกันอะไร อย่างดีจิตสงบแล้วกิเลสก็สงบไปชั่วคราวด้วย

กำลังสมาธิ ท่านเรียกว่า วิกขัมภณวิมุตติ แปลว่าหลุดพ้นด้วยขมไว้ชั่วคราว แต่ถ้ามีอะไรมาล่อหรือกระทบ กิเลสก็ฟูขึ้นได้อีก เพราะฉะนั้นจึงไม่มั่นคง

มีพระเถระองค์หนึ่งเป็นอาจารย์สอนกรรมฐานในยุคหลังพุทธกาล ตัวเองได้สมาธิขั้นสูง ได้ฌานสมาบัติ ชำนาญมาก และเพราะการที่บำเพ็ญสมาธิอยู่ตลอดเวลา จิตสงบอยู่เสมอ กิเลสก็ไม่มีโอกาสฟูขึ้นมา เลยหลงผิดคิดว่าตัวเองสำเร็จเป็นพระอรหันต์ อาจารย์ที่ไม่สำเร็จอรหันต์สามารถสอนลูกศิษย์ให้เป็นอรหันต์ได้ เพราะการเป็นอรหันต์ขึ้นต่อตัวของคนนั่นเอง

ลูกศิษย์บางท่าน ได้มารู้หลักจากท่านแล้วไปปฏิบัติด้วยตนเอง ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ รู้ว่าพระอาจารย์ยังไม่สำเร็จ ก็จะเตือน แต่ถ้าจะไปบอกตรงๆ ท่านถือตัวเป็นอาจารย์ก็จะไม่ดี กิเลสขึ้นมา เกิดแรงต้านจะเป็นอันตรายต่อการปฏิบัติ ลูกศิษย์ก็เลยใช้อุบายวิธีทำให้เกิดนิมิตเป็นรูปช้าง วันหนึ่ง ขณะนั่งอยู่เพลินๆ ก็ทำให้เห็นเป็นช้างวิ่งเข้ามา พระอาจารย์ตกใจตั้งสติไม่ทัน ลูกขึ้นจะกระโจนหนี ลูกศิษย์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ก็จับชายจิวรดึงกระตุกไว้ พระอาจารย์ก็ได้สติ

ที่พระอาจารย์ได้สติ ก็เพราะท่านเจริญธรรมปฏิบัติมานาน เรียกว่าสติไม่ทันนิดเดียว พอลูกศิษย์กระตุกปั๊บก็ได้สติ รู้ตัวว่าเรานี่ยังไม่สำเร็จ เพราะพระอรหันต์ไม่ตกใจ คือไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้เกิดความกลัว คนที่จะเกิดความกลัวก็เพราะมี โลภะ โทสะ โมหะ ยังมีตัณหาอยู่ ถ้าไม่มีกิเลสก็ไม่มีความกลัว ท่านรู้หลักการอันนี้อยู่ ท่านก็รู้ว่ากิเลสของท่านยังไม่หมด ก็เลย

หันมาบอกให้ลูกศิษย์เป็นที่พึ่ง ช่วยเป็นหลักให้แล้วปฏิบัติต่อ พระอาจารย์ก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วย

ที่อาตมาพูดนี้ ต้องการให้เข้าใจว่า การมีฤทธิ์ การได้ฌานสมาบัติ หรือการใช้สมาธิฝ่ายพลังจิต ไม่ได้ช่วยให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ไม่หมดกิเลส ไม่หมดความทุกข์ แต่สามารถทำให้จิตสงบ แล้วเหมือนกับหมดกิเลสไปได้ชั่วคราว เป็นสิ่งที่ดีมาก มีประโยชน์ แต่บางท่านเพราะเหตุที่ได้สมาธิระดับต่างๆ แล้วกิเลสยังไม่หมด เกิดความลำพองใจตัวเอง กลับไปหมุนวนะขึ้นมา เลยยิ่งหนักเข้าไปอีก คราวนี้กิเลสกลับฟู เพราะคนเรานี้ ถ้าไม่มีกำลัง ไม่มี อำนาจ กิเลสถึงมีอยู่ก็จะมีกำลัง แต่พอรู้ว่าเรามีอำนาจ มีพลังมาก ก็จะมีรู้สึกอีกเข็มใจ คนที่มีฤทธิ์ก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังมีกิเลสอยู่ ก็เกิดความอีกเข็มใจ เลยทำการร้ายได้ยิ่งใหญ่

ยกตัวอย่างเช่น พระเทวทัตได้ฌานสมาบัติ ได้อภิญญาที่เป็นโลกีย์ มีฤทธิ์มาก แต่เพราะยังไม่หมดกิเลส เลยเกิดไปลำพองใจในฤทธิ์ของตัวเอง แล้วไปนึกถึงการมีอำนาจ การที่จะได้ลาภสักการะอะไรใหญ่โต ก็เลยเอาฤทธิ์เข้ามาหมุนการอยากได้อำนาจและลาภสักการะนั้น เลยไปกันใหญ่ พระเทวทัตก็เสียไปเลย

จะเห็นว่า การใช้สมาธิเพื่อวัตถุประสงค์ด้านฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์นี้อาจจะกลายเป็นเครื่องกีดขวางกั้นตัวเองไม่ให้ก้าวหน้าต่อไปในการที่จะบรรลุธรรมก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังโดยไม่ประมาท

๒. สมาธิเพื่อความสงบ

ก่อนถึงประโยชน์ข้อสำคัญ คือจิตใส ขอบพูดถึงการใช้สมาธิในแง่ความสงบและความสุข การใช้สมาธิเพื่อความสงบสุขก็มีประโยชน์มาก นอกจากเป็นเครื่องพักผ่อนอย่างดียิ่งแล้ว ยังใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาทั้งหลายในทางจิต เช่น ความเครียด ความฟุ้งซ่าน ความสับสน ว้าวุ่น กระวนกระวาย ความเหงา ความว้าเหว เป็นต้น ทำให้จิตใจสบายมีความสุข

อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์จากสมาธิเพียงเท่านี้ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่ายังไม่เพียงพอ ยังไปไม่ถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา เป็นเพียงการใช้สมาธิแก้ปัญหาจิตใจหรือแก้ความทุกข์ในระดับหนึ่ง นอกจากนั้นยังอาจจะกลายเป็นโทษได้ จะต้องใช้ด้วยปัญญา เพราะถ้าไม่ระวังให้ดี สมาธิที่ใช้เพื่อประโยชน์ข้อนี้อาจจะกลายเป็น *สิ่งกล่อม* หรือ *ยากล่อม* ชนิด

หนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดความประมาท นำไปสู่ความเสื่อมเสียหาย และกลายเป็นเครื่องขัดขวางการบรรลุจุดหมายของพระพุทธศาสนา

มีบุคคลอยู่ระดับเดียวกับที่ใช้สมาธิในแง่ของความสงบได้อย่างปลอดภัยเต็มที่ โดยจะไม่มีทางกลายเป็นสิ่งก่อกวน คือพระอรหันต์ เพราะท่านบรรลุจุดหมายของพระศาสนาแล้ว ท่านไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อก้าวสู่จุดหมายนั้นอีก และท่านพ้นไปแล้วจากการที่จะมีความประมาท ท่านจึงใช้สมาธิเป็นเครื่องพักผ่อน ระหว่างทำงานเผยแผ่ธรรมเป็นต้น เรียกว่าเป็น ฅิฏฐธรรมสุข-วิหาร สำหรับคนทั่วไปก็ทำตามอย่างท่านได้ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่ตามท่านจริงๆ ไม่ใช่เกินเลยไปจนกลายเป็นสิ่งก่อกวน

สิ่งก่อกวน มีความหมายอย่างไร? ก่อกวนก็หมายความว่าทำให้สบายใจ ทำให้เพลิน คล้ายกับยาแก้ปวดประสาท ประสาทเราไม่สบาย เราตื่นเต้น เรากระวนกระวาย เราเครียด เรานอนไม่หลับ เราก็เอายานอนหลับมากิน พอกินยานอนหลับเข้าไป ก็สบาย นอนหลับได้ ก็ดีเหมือนกัน แต่สิ่งก่อกวนนั้นมีขอบเขต และมีโทษด้วย ถ้าสิ่งก่อกวนอยู่อย่างนั้นตลอดไป ก็ไม่ดีแน่ ควรก่อกวนได้ชั่วคราว คือก่อกวนพอให้หายอาการนั้น เช่น หายจากความกระวนกระวาย กระสับกระส่าย เตื่อตร้อน นอนไม่หลับ พอหายแล้วก็หยุด แต่อย่าอยู่ด้วยยานอนหลับตลอดชีวิต ไม่ดีแน่

ฉันใดก็ฉันนั้น สิ่งก่อกวนของมนุษย์มีมาก ยิ่งมนุษย์ที่มุ่งหาความสุขจากสิ่งเสพทางวัตถุ ต่อไปจะมีปัญหามาก วัตถุนั้นให้ความสุขได้ระดับหนึ่ง เมื่อ

ได้ความสุขแล้ว บางทีก็เกิดความเบื่อหน่าย หรือคนอีกพวกหนึ่ง วิ่งหาความสุขจากวัตถุเรื่อยไป แต่ไม่สนใจ ไม่ถึงจุดหมายสักที ก็วิ่งไล่ความสุขอยู่นั้น ชีวิตที่เร่งรัดแข่งขันหาผลประโยชน์ หาความสุขจากวัตถุ ทำให้เกิดสภาพจิตที่เครียด กระทบกระวาย ฟุ้งซ่าน กังวลถึงผลประโยชน์หรือลาภที่ยังไม่ได้ และหวาดกลัวหวั่นใจในสิ่งที่ได้มาแล้วว่าจะหลุดหาย อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นความสุขจากวัตถุเสพนี้ จึงรบกวนจิตใจตลอดเวลา ด้วยประการต่าง ๆ

จนกระทั่งในขั้นสุดท้ายก็คือว่า คนที่มุ่งหวังความสุขจากการเสพวัตถุนี้ จะเอาความสุขไปฝากไว้กับวัตถุอย่างเดียว แต่วัตถุนั้นมีเวลาที่สุข มีเวลาที่เบื่อหน่าย พอเราเอาความหวังในความสุขไปฝากไว้กับวัตถุอย่างเดียวต่อไปชีวิตจะมีความหมายด้วยวัตถุสิ่งเสพเท่านั้น พอเบื่อหน่ายวัตถุก็เบื่อหน่ายชีวิตด้วย พอผิดหวังวัตถุ ก็ผิดหวังชีวิตด้วย พอวัตถุหมดความหมายชีวิตก็หมดความหมายด้วย นี่คือปัญหาในสังคมที่เจริญแล้วที่มากไปด้วยวัตถุสิ่งเสพบริโภค

วัตถุสิ่งเสพบริโภคเหล่านั้นไม่ได้เป็นหลักประกันของความสุข มนุษย์ที่อยู่ในสังคมที่เจริญ มีสิ่งบริโภคมากมายพร้อมพร้อม กลับปรากฏว่าฆ่าตัวตายกันมาก คนในสังคมที่ยากจนกลับไม่ค่อยฆ่าตัวตาย สังคมอเมริกันเดี๋ยวนี้ก็จะทราบกันอยู่แล้วว่า คนฆ่าตัวตายเพิ่มมากขึ้น คือคนหนุ่มสาววัยรุ่น สถิติของ *USA Today* บอกว่าในช่วงเวลา ๓๐ ปีที่ผ่านมา เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวอเมริกัน อายุ ๑๕-๑๙ ปี ฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น ๓๐๐% นี่เป็นสถิติของสถาบัน

สุขภาพจิตแห่งชาติของอเมริกัน เป็นที่งังนกันไปแล้วว่า ทำไมหนุ่มสาววัยรุ่นฆ่าตัวตาย ในขณะที่สังคมมั่งคั่งพร้อม คนเหมือนมั่งมีศรีสุข จะเอาอะไรก็ได้ หนุ่มสาวก็อยู่ในวัยที่กำลังสดใส มีกำลังวังชาที่จะหาความสุข โฉนจึงมาฆ่าตัวตาย หนีความสุขไป

สังคมที่มั่งคั่งพร้อม ไม่เป็นหลักประกันในเรื่องที่จะมีความสุข ในสังคมแบบนี้คนมักไปฝากความสุขไว้กับการเสพวัตถุ ต่อมาพอเบื่อหน่ายวัตถุ ก็เบื่อหน่ายชีวิตด้วย ผิดหวังวัตถุก็ผิดหวังชีวิตด้วย วัตถุหมดความหมาย ชีวิตก็หมดความหมายด้วย อันนี้เป็นอันตรายที่สำคัญของสังคมและอารยธรรมปัจจุบัน มนุษย์สมัยก่อนฝากความสุขไว้กับวัตถุเสพน้อย เพราะคนสมัยก่อนไม่ค่อยมีวัตถุบริโภคมาก ความสุขของเขาอยู่ที่แหล่งอื่น แหล่งความสุขของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่สิ่งเสพอย่างเดียว ความสุขของเขาขึ้นกับวัตถุเสพน้อย เพราะฉะนั้นเมื่อเขาผิดหวังจากสิ่งเหล่านี้ เขาก็ไม่ฆ่าตัวตาย

มนุษย์เรานี้มีช่องทางของความสุขมากมายหลายอย่าง แต่มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ ทำการพัฒนาด้วยมุ่งความเจริญพร้อมทางเศรษฐกิจ หรือทางวัตถุ จนกระทั่งเป็นบริโภคนิยม เห็นแก่การบริโภค ความสุขก็เลยมาอยู่ที่การบริโภค อยู่ที่สิ่งเสพ เพราะฉะนั้นก็เอาความหมายของชีวิต ไปรวมเป็นอันเดียวกันกับวัตถุเสพ อย่างที่กล่าวมาแล้วเมื่อไรผิดหวังวัตถุเสพก็ผิดหวังชีวิตด้วย เมื่อไรวัตถุเสพหมดความหมาย ชีวิตก็หมดความหมายด้วย นี่คือสภาพสังคมอเมริกันเป็นต้น ในปัจจุบันที่กำลังจะเป็นมากขึ้น เป็นพิษเป็นภัยของ

อารยธรรมที่เดินมาในทางที่ผิดพลาด

ขอหันกลับมาพูดเรื่องการใช้สมาธิเป็นสิ่งกล่อม ในสังคมที่มีปัญหาจิตใจมาก คนต้องการความสุขจากวัตถุเสพ คนอยากได้แต่ไม่ได้อย่างใจบ้าง หรือได้แล้วแต่ไม่สุขสมหวังบ้าง อยากมีวัตถุหวังว่าจะมีความสุข แต่พอได้จริงๆ หาได้มีความสุขอย่างนั้นไม่ ทำอย่างไรชีวิตนี้จึงจะมีความหมาย บางคนก็เบื่อชีวิตไปเลย อาจจะมีฆ่าตัวตาย ถ้าไม่เอาอย่างนั้นก็หันไปหาสิ่งกล่อม เพราะฉะนั้นทางออกสำคัญสำหรับคนเหล่านี้ที่ไม่ได้ความสุขสมหมายก็คือ สิ่งกล่อมเริ่มด้วยยาเสพติด สังคมแบบนี้ก็มียาเสพติดเป็นที่พึ่ง ยาเสพติดเป็นทางออกช่วยให้มีความสุข ในสังคมแบบนี้ก็จะปรากฏว่า มีสิ่งเสพติดเกลื่อนกลาดไปหมด ตอนนี้อย่างเสพติดก็เข้าไปเมืองไทยด้วย แม้แต่ในโรงเรียน ยาม้าก็กำลังระบาด พอถึงวันเหมาะๆ ก็ต้องตรวจปัสสาวะนักเรียนทุกคน ว่าคนไหนติดยาม้าบ้าง เวลานี้ปัญหาเมืองไทยกำลังหนัก เยาวชนของเราที่จะแย่

สังคมปัจจุบันมุ่งหวังความสุขจากสิ่งเสพ ความสุขของเขาอยู่ที่สิ่งเสพ เมื่อไม่ได้ความสุขจากสิ่งเสพก็หาสิ่งกล่อมมาแทน คือยาเสพติด สิ่งกล่อมที่มีในสังคมมานานแล้ว ที่เป็นสิ่งเสพติดเก่าก็คือสุรา ถ้าไม่สุราก็การพนัน ถ้าไม่การพนันก็สิ่งกล่อมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาคือดนตรี สิ่งบันเทิง กีฬา ซึ่งมีทั้งคุณทั้งโทษ บางอย่างก็ใช้ในทางเป็นประโยชน์ได้บ้าง เช่นดนตรี สิ่งบันเทิง กีฬา พวกนี้ใช้เป็นประโยชน์ได้ด้วย แต่ถ้าใช้เป็นสิ่งกล่อมไปติดเพลินเมื่อไรก็มีโทษทันที สิ่งกล่อมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาทางจิต คือ สมาธิ ซึ่งช่วยให้ไม่ต้องหันไปพึ่งสิ่งเสพติด

ไม่ต้องหันไปพึ่งคนตรี มีปัญหา เครียด มีความทุกข์ใจ กระวนกระวาย กลุ้มใจ เข้าสมาธิก็สงบ สบาย หนีจากสิ่งเดือดร้อนกลุ่มใจไปได้ เพราะสมาธิเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความสุขสงบ

แต่ถ้าใช้ในความหมายนี้ ไข่ไปไข้มา ถ้าไม่ระวัง สมาธิก็กลายเป็นสิ่งกล่อมมันเอง สิ่งกล่อมเป็นอย่างไร ก็ทำให้เราหายจากความเครียด ความทุกข์ ความเดือดร้อนใจ มีความสุข หลบปัญหาได้ หนีปัญหาได้ พ้นไปจากทุกข์ชั่วคราว แต่ปัญหาที่แท้จริงไม่ได้แก้ ก็เลิสในใจส่วนลึกก็ยังมีอยู่ และปัญหาภายนอก ปัญหาในครอบครัว ปัญหาในสังคมก็ได้แก้ เวลาเกิดทุกข์ขึ้นมา ไม่สบายใจก็มานั่งสมาธิ หลบไปที่หนึ่ง ก็กล่อมไปได้ที่หนึ่ง แต่ปัญหาไม่ได้แก้ ถ้าอย่างนี้ก็ลำบาก สะสมปัญหา ในสังคมฝรั่ง คนไม่น้อยเลยที่หันมาสนใจสมาธิในฐานะเป็นสิ่งกล่อม เพราะฉะนั้น เราอย่ามาจมอยู่แค่นั้น ถ้าซึนจมอยู่ในแง่เป็นสิ่งกล่อมก็จะผิด ผิดอย่างไร ผิดหลักการสำคัญ ๒ ประการ

๑. ตกอยู่ในความประมาท พอกล่อมแล้วสบายใจ หลบปัญหาได้ หลบทุกข์ได้ชั่วคราว ก็กลายเป็นคนหนีปัญหา ปัญหาที่แท้จริงไม่แก้ เมื่อหลบปัญหาที่**เกิดความประมาท** มัวแต่นั่งสบาย ไม่ต้องทำอะไร สิ่งที่จะต้องทำก็ไม่ทำ ปัญหาที่ควรจะแก้ก็ไม่แก้ ความเพียรพยายามที่จะกระทำการก็หยุด เกิดความประมาท อันนี้ผิดหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา

๒. ขัดกับไตรสิกขา แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ ตามหลักพระพุทธศาสนา ธรรมทั้งหมดอยู่ในระบบของหลักการใหญ่ที่ เรียกว่า สิกขา ๓

สิกขาคือการฝึกฝน การเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาตน ทำให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า
ไปสู่จุดหมายคือความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง トラบใดที่ยังไม่ถึงจุดหมายหยุด
ไม่ได้ กระบวนการปฏิบัตินี้เรียกว่า ไตรสิกขา สมาธิเป็นองค์ประกอบอยู่
ในกระบวนการของไตรสิกขานี้ เพราะฉะนั้นสมาธิจะต้องเป็นเครื่องช่วย
ให้เราก้าวต่อ สู่ธรรมที่สูงขึ้นไป ไม่ใช่กล่อมให้หยุดให้เพลินจมอยู่กับที่
ขัดกับไตรสิกขา

๓. สมาธิเพื่อจิตใสและขยายปัญญา

ไตรสิกขา เป็นระบบที่รวมองค์ธรรมต่างๆ มากมายเข้ามาสัมพันธ์กัน เพื่อจะเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ดังนั้นองค์ธรรมทุกอย่างในไตรสิกขาซึ่งเป็นข้อย่อยๆ นี้ จะต้องสัมพันธ์กัน ในลักษณะที่ส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยส่งต่อแก่ข้ออื่นๆ ต่อไป ข้อธรรมทั้งหลายในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแห่งไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบสัมพันธ์แห่งองค์ธรรมที่เป็นปัจจัยหนุนเนื่องต่อกันไปสู่จุดหมาย เพราะฉะนั้นองค์ธรรมทุกข้อ จะต้องมีความหมายในเชิงเป็นปัจจัยหนุนเนื่องส่งต่อแก่ข้ออื่น ถ้าปฏิบัติธรรมแล้ว ล่องลอยอยู่ หรือทำให้อยู่กับที่ แสดงว่าผิด อันนี้คือหลักใหญ่ที่ใช้วินิจฉัย เพราะธรรมทุกข้อไม่พ้นไตรสิกขา คือ *ศีล สมาธิ ปัญญา*

ไม่ว่าท่านจะเอาหลักธรรมข้อไหนมา จะเอาเมตตา กรุณา สติ สมาธิ ข้อไหนก็ตาม ทุกข้ออยู่ในไตรสิกขาหมด เมื่อมันอยู่ในไตรสิกขา มันก็อยู่ในระบบ มันก็อยู่ในกระบวนการศึกษา ที่ต้องเดินไปสู่จุดหมายเดียวกัน ทุกข้อจึงต้องส่งผลต่อกัน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ถ้าปฏิบัติธรรมข้อใดแล้ว ทำให้หยุด ทำให้ล่องลอยไร้จุดหมาย ก็แสดงว่าผิด

ถ้าเราปฏิบัติสมาธิแล้ว กลายเป็นเครื่องกล่อม ทำให้เพลินสงบอยู่ ก็หยุด แสดงว่ามันดื้อน ไม่ส่งผลต่อกระบวนการไตรสิกขา ไม่เดินหน้า ก็ผิด ถ้าปฏิบัติถูก ต้องส่งผลในไตรสิกขา

สมาธิเป็นปัจจัยแก่อะไร? ว่าโดยหลักใหญ่ สมาธิเป็นปัจจัยแก้ปัญญา เพราะสมาธิทำให้จิตสงบ ใส และมีกำลัง แต่ลักษณะที่จิตสงบก็ดี ใส่ก็ดี มีกำลังก็ดี คือจิตพร้อมที่จะทำงาน ลักษณะสำคัญของจิตที่เป็นสมาธิ ท่านเรียกว่า เป็นกัมมณีย์ หรือกรรมณีย์ นี่แหละเป็นตัวสำคัญที่พระพุทธเจ้าต้องการ คือ จิตเป็นสมาธิปุ๊บ ก็เป็นกัมมณีย์ทันที กัมมณีย์ หรือกรรมณีย์ แปลว่า เหมาะแก่การใช้งาน จึงต้องเอาไปใช้ อย่าไปหยุดอยู่ ถ้าจิตเป็นสมาธิแล้วหยุดสบาย ก็แสดงว่าพลาดแล้ว พระพุทธเจ้าต้องการให้เอาจิตที่เป็นกรรมณีย์นี้ไปใช้งาน ไม่ใช่ให้มานอนเสวยสุขอยู่เฉยๆ ใช้งานอะไร? ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สมาธิเป็นองค์ที่ ๒ ส่งผลหนุนเนื่องให้เกิดปัญญา ก็เอาไปใช้งานทางปัญญา นี่คือประโยชน์ข้อที่ ๒ ที่บอกว่าเป็นคุณลักษณะของจิตที่สำคัญ คือทำให้จิตใส ไม่มีอะไรมารบกวน ทำให้ใช้งานในทางปัญญาได้เต็มที่

คนเรานี้ยังเรื่องละเอียดอ่อนลึกซึ้งเท่าไร การที่จะคิดพิจารณาให้รู้ให้เข้าใจ ก็ยังต้องการจิตที่แน่วแน่เท่านั้น ถ้าเรื่องไม่ละเอียดอ่อน ไม่ลึกซึ้ง เราก็ไม่ต้องใช้ปัญญามาก แม้แต่จะทำงานทำการ หรือฟังครูอาจารย์สอนบรรยาย ถ้าเราไม่มีสมาธิบ้างเลยก็ไม่รู้เรื่อง ปัญญาไม่เกิด เพราะฉะนั้นปัญญาจะทำงานได้ ต้องอาศัยจิตที่เป็นสมาธิมากบ้างน้อยบ้างตามแต่เรื่องนั้นจะละเอียดลึกซึ้งแค่ไหน

ตกลงว่า สิ่งที่ต้องการในพระพุทธานุชาตนาอยู่ในข้อที่ ๓ นี้ คือการมีสมาธิ ที่ทำให้จิตพร้อมที่จะใช้งาน และงานสำคัญที่ต้องการใช้คือปัญญาที่จะรู้เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย จนกระทั่งเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ รู้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายว่าเป็นอย่างไร รู้สิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นจริง นี่เป็นสิ่งที่ต้องการ ถ้าไม่รู้ถึงขั้นนี้แล้ว ก็เลิสมหมด ฉะนั้นจึงต้องให้เชื่อมต่อระหว่างสมาธิกับปัญญา

ตอนนี้ที่พูดมากก็เพื่อให้เห็นว่า เรื่องสมาธินี้ต้องระวังเหมือนกัน ถ้าไม่เข้าใจหลักการของพระพุทธานุชาตนาให้ชัด ก็อาจจะเหลวได้ เพราะคุณประโยชน์ ๓ ประการนี้ มีช่องทางการใช้ต่างกันออกไป ตอนนี้อยู่สรุปขั้นหนึ่งก่อนว่า คุณสมบัติหรือคุณประโยชน์ของสมาธิที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. สมาธิทำให้จิตแน่วแน่เกิดพลัง ซึ่งอาจจะนำไปใช้ในเรื่องราวของฤทธิ์ เรื่องของปาฏิหาริย์ เป็นพลังจิต

๒. สมาธิทำให้จิตใส ทำให้มองอะไรชัดเจน เกื้อกูลต่อการใช้ปัญญา

๓. สมาธิทำให้จิตสงบ ทำให้เกิดความสุข

เวลานี้สังคมมีปัญหาทางจิตใจมากเพราะพิษภัยของวัตถุนิยม คนจึงไปหวังประโยชน์ข้อที่ ๓ จากสมาธิมาก ซึ่งยังไม่ใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา

ขอให้จำหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาว่า ถ้าปฏิบัติธรรมอะไรแล้ว ทำให้เกิดความประมาท ก็ผิด ถ้าปฏิบัติธรรมอะไรแล้ว ไม่ส่งผลให้ก้าวต่อไปในระบบแห่งกระบวนการของไตรสิกขา ไม่เคลื่อนสู่จุดหมาย ก็ผิด ต้องระวังให้ดี

ผลพลอยได้

ก่อนที่จะย้อนกลับมาพูดเรื่องสมาธิในแง่ที่เป็นจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนา จะพูดถึงผลพลอยได้พิเศษบางอย่าง ซึ่งเป็นประโยชน์ในยุคปัจจุบัน แต่เป็นประโยชน์ข้างเคียง ซึ่งจะเอามาเป็นจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาไม่ได้

จิตที่เป็นสมาธินั้น เป็นจิตที่อยู่ตัวลงตัว เรียกว่าจิตเข้าที่ ต่างกับจิตของเราตามปกติที่วุ่นวาย ฟุ้งซ่าน เตียวคิดเรื่องโน้น เตียวคิดเรื่องนี้ ท่านว่าเหมือนกับลิง ลิงนี้อยู่กับที่ไม่ได้ มันอยู่ไม่สุข กระโดดจากกิ่งไม้ขึ้นไปกิ่งไม้โน้น วิ่งไปกระโดดไปเรื่อย จิตของเราก็เป็นอย่างนั้น ออกจากเรื่องนี้ไปเรื่องโน้น มีเรื่องราวมากมาย และชอบไปจับเอาเรื่องที่ไม่ควรคิดมาคิด เรื่องที่ผ่านไปแล้ว ที่กระทบกระเทือนใจ ก็เอามาคิด เอามาปรุงแต่ง หวนละห้อย โกรธงอน เรื่องที่ยังไม่มาก็ไปวิตกกังวล จิตก็ไม่สบาย พอจิตไม่สบาย จิตไม่อยู่ตัว ทุกข์ทางใจก็เกิดขึ้น แต่จิตใจนี้ทำงานสัมพันธ์กับร่างกาย เราต้องระวังนึกถึงหลักนี้เสมอ

ชีวิตของเรานี้ประกอบด้วยกายกับใจ ใจกับกายนี้ทำงานประสานกัน สัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบต่อกัน ถ้าจิตไม่ปกติ จิตไม่ลงตัว กายก็มีปัญหาด้วย เพราะฉะนั้นการทำงานของร่างกายก็ไม่เข้าที่ด้วย เช่นเกิดอารมณ์ขี้ขึ้นมา มีความโกรธ พอจิตโกรธ กายเป็นอย่างไร หัวใจก็เต้นแรง หายใจตั้ง ยิ่งโกรธมากยิ่งขึ้น หายใจตั้งพืดพาดอย่างกับคนขึ้นเขา พอมีอารมณ์กลัวก็หน้าซีด บางทีหยุดกลั้นหายใจ เลือดลมเดินไม่ปกติ ร่างกายเปลี่ยนหมด ทำให้

เกิดปัญหาทางร่างกาย ถ้าเป็นบ่อยๆ จิตจะเครียดอยู่ตลอดเวลา สภาพจิตกับกายตอนนี้เป็นรอยต่อสำคัญ คือตอนเครียด ถ้าจิตเครียดกายก็จะเครียดด้วย พอกายเครียด การทำงานของร่างกายก็จะวิปริตหมด สุขภาพก็เสีย โรคภัยไข้เจ็บก็ตามมา

เพราะฉะนั้นผลพลอยได้ที่สำคัญก็คือพอเราทำสมาธิได้ จิตทำงานดี ลงตัว เรียบและราบรื่น เข้าอยู่ในดุลยภาพ เมื่อจิตอยู่ในภาวะสมดุล ปลอดภัย โปร่ง การทำงานของร่างกาย เช่นลมหายใจ ก็ปรับดีด้วย สม่าเสมอ ถ้าจิตเป็นสมาธิลึกขึ้นไป ละเอียดขึ้นไป ก็สงบมาก พอสงบมาก การใช้พลังงานก็น้อยลง

การทำงานของจิตนี้อาศัยสมอง สมองทำงานก็ต้องใช้เลือดเลี้ยง เลือดก็ต้องอาศัยออกซิเจน ออกซิเจนก็อาศัยการหายใจ เมื่อจิตเป็นสมาธิดีขึ้น ใจสงบ ไม่หนัก ไม่เหนียว ก็ต้องการพลังงานน้อยลง การเผาผลาญของร่างกายก็น้อยลง ความต้องการออกซิเจนก็น้อยลง การหายใจก็ประณีตขึ้น หลักก็มีบอกไว้ว่า ถ้าเข้าสมาธิถึงฌานที่ ๔ ไม่หายใจเลย หมายความว่า วัดด้วยมาตรฐานของคนปกติ เรียกว่าไม่หายใจ เอามือมาแตะรูจมูกจะไม่ปรากฏลมหายใจ เพราะลมหายใจประณีตมาก ต้องการออกซิเจนนิดเดียว ออกซิเจนที่เข้าไปในร่างกายเล็กน้อยก็เลี้ยงร่างกายไปได้ยาวนาน คนที่เข้าสมาธิลึกๆ จิตสงบมาก การหายใจก็ราบรื่นและต้องการพลังงานน้อย การเผาผลาญร่างกายน้อย ก็มีผลต่อร่างกาย ทำให้สุขภาพดี เลือดลมเดินคล่อง ทำให้อายุยืน และสมาธินี้มาได้ในรูปแบบต่างๆ เช่นเจริญพรหมวิหาร

ทำให้จิตใจชุ่มชื้นเย็นสบาย ทำให้หน้าตาอึมเฉิบ ผ่องใส แก่ช้าเป็นต้น

สภาพร่างกายกับจิตใจสัมพันธ์กัน ถ้าเราทำตรงข้ามกับที่กล่าวมานี้ คือไม่มีสมาธิ เช่นโกรธขึ้นมา ปัญหาทางกายก็ตามมาทันที เพราะต้องการพลังงานเผาผลาญมาก ก็ต้องหายใจแรงๆ หัวใจก็ต้องเต้นแรง ปอดก็หายใจฟุดฟาดๆ ใช้ลมมากเหมือนอย่างคนเดินขึ้นเขา ซึ่งเหนื่อยมาก ถ้าโกรธอยู่เรื่อย ทั้งใจและกายก็เสื่อมโทรมไป

พอได้หลักนี้ก็หมายความว่า สมาธิมีผลในด้านสุขภาพ ก็เลยเอาสมาธิมาใช้ในการรักษาโรคได้ด้วย อันนี้เป็นผลพลอยได้อย่างหนึ่ง เวลานี้ก็ปรากฏว่าในเมืองอเมริกันเอง มีการนำสมาธิมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค แม้แต่โรคที่แก้ไขไม่หาย เช่น University of Massachusetts ที่ได้เปิดคลินิกด้านนี้ขึ้นมา ตอนนี้องค์บาลอเมริกันก็ถึงกับยอมรับให้ Medicare ให้เงินมาสำหรับการรักษาโรคโดยวิธีของการใช้สมาธิประสานกันกับการบริหารร่างกายด้วย อาจารย์ที่ชำนาญในสมาธิก็ไปทำงานเป็นจริงเป็นจัง มหาวิทยาลัยยอมรับ กลายเป็นกิจการ เป็นคลินิกในโรงพยาบาล หรืออย่างที่มีมหาวิทยาลัย Harvard คุณหมอต่านหนึ่งแล้วว่า เขาเปิดการสอนสมาธิในการรักษาโรค อันนี้ก็เป็นเรื่องผลพลอยได้

ที่จริง ถ้าโยมดูแล้ว ทั้งหมดที่กล่าวมาก็เป็นเรื่องเดียวกัน คือพอจิตอยู่ตัวเป็นสมาธิแล้วก็ได้ดุล จิตก็ลงตัวของมัน ไม่มีอะไรมาทวน ลองนึกดูว่า จิตของคนที่ไม่ทำอะไรมาทวน จะสบายแค่ไหน เมื่อไม่มีอะไรมาทวน สภาพ

จิตดีแล้ว สภาพร่างกายก็ปรับเข้ากัน สอดคล้องกับจิตนั้น การทำงานของร่างกายก็ราบรื่นลงตัวดี อย่างที่ภาษาไทยโบราณเรียกว่า เลือดลมเดินดีทุกอย่างก็เป็นไปด้วยดี ร่างกายก็ปกติ ไม่เครียด ไม่มีตัวมาก็ดีมาขึ้นมาบีบมากด การทำงานของเลือดลมต่าง ๆ ก็เลยคล่อง สุขภาพก็ดี จึงรักษาโรคได้

เอากันง่าย ๆ แม้แต่ในชีวิตประจำวัน เวลาไหนเราเกิดใจไม่สบาย เช่น โกรธขึ้นมา หรือกลัวขึ้นมา หรือประหม่า ถ้าเรามีสตินึกได้ ก็หายใจยาว ๆ เท่านั้นแหละ จะดีขึ้นทันที พอโกรธขึ้นมาก็หายใจยาว ๆ หายใจเข้ายาว หายใจออกยาว แบบสบาย ๆ อย่างมีสติ ความโกรธก็จะบางเบาลง และสภาพร่างกายที่ไม่สบายก็จะผ่อนคลายไปด้วย หรือมีเรื่องอะไรที่เป็นปัญหาทางอารมณ์ ก็เอาวิธีนี้มาใช้ทันที เป็นวิธีง่าย ๆ ใช้แค่ลมหายใจที่มีอยู่แล้ว

การหายใจเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ ระหว่างกายกับจิต เหมือนกายคนเดินขึ้นเขา พอเหนื่อยก็หายใจแรง แต่ถึงแม้ไม่ได้ไปขึ้นเขาสักหน่อย ไม่ได้ใช้แรงกายสักหน่อย พอโกรธขึ้นมาก็หายใจแรงอย่างกับคนเดินขึ้นเขา แสดงว่ากายกับจิตมันสัมพันธ์กัน ทีนี้เราย้อนกลับเอากายมาช่วยปรับจิต คือในเวลาที่สภาพจิตไม่ดีนั้น ลมหายใจเราไม่ปกติ เราก็ปรับลมหายใจของเราให้ดี ปรับลมหายใจให้สม่ำเสมอ สติก็มา เพราะเวลาเราหายใจอย่างนั้น เราต้องมีสติ พอสติมาอย่างนี้ สติเป็นองค์ธรรมฝ่ายจิต กายกับจิตมาสัมพันธ์กันก็ปรับสภาพจิตอีก ทำให้ความโกรธเบาลง จากนั้นก็มีปัญญาเริ่มมองเห็นอะไร ๆ พิจารณาได้ แต่ถ้าโกรธ

เอาแต่อารมณ์ ปล่อยอารมณ์ไปอย่างไม่มีสติ จะทำอะไรก็ไม่รู้จักยับยั้ง ก็พลาดเสียเลย ฉะนั้นท่านจึงบอกว่าคนโกรธปัญญาดับมืด ปัญญาหายไป คนโกรธไม่รู้ดำไม่รู้แดง ไม่รู้ดีไม่รู้ชั่ว คนโกรธฆ่าได้แม้กระทั่งแม่ของตัวเอง ซึ่งก็เป็นความจริงอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าเราเกิดความโกรธขึ้นมา ก็อาศัยวิธีต่างๆ ตั้งใจหายใจให้ดี เพราะตอนนั้นเราไม่รู้ตัวว่าเราแทบไม่หายใจ หรือหายใจแรงเกินไป เราก็ปรับลมหายใจให้สบายๆ หายใจ ยาวๆ เข้ายาวออกยาว อารมณ์ของเราก็จะบรรเทาเบาลง จิตก็จะสงบลง สติก็ดีขึ้น ปัญญาก็จะมา คิดอะไรได้ชัดเจนขึ้น

แม้แต่ในชีวิตประจำวัน การนำสมาธิมาใช้ก็มีประโยชน์ เอามาใช้ได้ทุกเรื่องทุกเวลา แม้แต่ถ้าไม่มีอะไรจะทำ แม้แต่ไม่ได้เกิดอารมณ์โกรธ ไม่ได้เครียด นั่งอยู่เฉยๆ จิตมันจะฟุ้งซ่าน ก็มาดูแลสุขภาพ หายใจเข้าหายใจออก สบายๆ อย่างมีสติ ให้จิตของเราอยู่กับลมหายใจ แค่นี้ก็มีประโยชน์

การทำสมาธิในชีวิตประจำวันมีประโยชน์มากมาย แต่ประโยชน์นั้นมีหลายชั้นหลายตอนอย่างที่กล่าวมาแล้ว ประโยชน์ที่แท้จริง ที่ตรงตามหลักการของพุทธศาสนา คือประโยชน์ในไตรสิกขาที่ว่าสมาธิเป็นตัวส่งผลต่อปัญญา โดยเป็นปัจจัยในกระบวนการปฏิบัติสู่จุดหมาย หมายความว่า เมื่อสมาธิมาแล้ว ก็ทำให้จิตเป็นกรรมนิย เหมาะแก่การใช้งาน แล้วก็เอามาใช้งานทางปัญญา คือทำการพิจารณาจนเข้าถึงพระไตรลักษณ์ รู้ความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วจิตหลุดพ้นเป็นอิสระ ก็จะถึงจุดหมายของ

พระพุทธศาสนา อันนี้แหละเป็นตัวจริงที่ต้องการ

เวลานี้เมื่อคนมาพูดเรื่องสมาธิกัน เราจะต้องพิจารณาว่า เขากำลังพูดถึงสมาธิในความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์แง่ใด และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาหรือไม่ ขอย้ำว่า เวลานี้ในสังคมตะวันตก คนมักนึกถึงสมาธิในความหมายแบบที่ว่ามานี้ คือ มุ่งแค่จะเอามาแก้ปัญหาจิตใจที่เครียด ที่มีความทุกข์เท่านั้นเอง ซึ่งถ้าไม่ระวังให้ดี ก็จะกลายเป็นสิ่งกล่อมอย่างทีกล่าวมา และพอกล่อมแล้ว ก็กลับจะมีโทษแก่ชีวิตและสังคมได้ ไม่ใช่สิ่งที่จะมีแต่ผลดี

ตอน ๒

วิธีป้องกันและแก้ไขโทษของสมาธิ

ท่านพูดไว้ในคัมภีร์ให้รู้ว่า สมาธิมีทั้งคุณและโทษ โทษของสมาธิคืออะไร ท่านสอนไว้ว่า สมาธิเป็นพวกเดียวกันกับโกสัชชะ คือความเกียจคร้าน พอได้สมาธิ จิตสงบ ก็สบาย สบายก็เฉย ชักเฉื่อยชา ชี้เกียด ไม่อยากทำอะไร ซึ่งก็เป็นธรรมดาว่าคนมีความสุขสบาย มักไม่อยากทำอะไร ฉะนั้นในการปฏิบัติจึงต้องระวัง เรียกว่าต้องมีดุลยภาพ แต่ท่านใช้คำว่ารักษาอินทรีย์ให้สม่ำเสมอ หรือรักษาอินทรีย์ให้เสมอกัน ถ้าใช้ภาษาปัจจุบัน ก็บอกว่ารักษาอินทรีย์ให้มีดุลยภาพ หรือรักษาความสมดุลของอินทรีย์

๑. ปรับอินทรีย์ให้สมดุล

อินทรีย์ ๕ เป็นหัวข้อธรรมสำคัญในการปฏิบัติธรรม ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ ปัญญา

ก. **ศรัทธา** กับ **ปัญญา** ศรัทธาเป็นความเชื่อ ใจโน้มไป มีความซาบซึ้งอะไรต่ออะไรง่าย ศรัทธามีข้อดีคือทำให้จิตใจมีพลัง คนมีศรัทธา เชื่ออะไรก็มีกำลังในเรื่องนั้น ถ้าโยมไม่มีศรัทธา โยมก็ไม่มีกำลังมาวัดนี้ ยิ่งศรัทธาแรงเท่าไร ก็ยิ่งมีกำลังเท่านั้น แม้วัดนี้จะห่างไกลเท่าไร จะ ๑๐๐ กิโลเมตร หรือ ๕๐๐

กิโลเมตร ถ้ามีศรัทธาแรง ก็ไปได้ทั้งนั้น แต่ถ้าโยมหมดศรัทธาเมื่อไร แม้แต่วัดอยู่ข้างบ้านก็ไม่ไป ถ้าไม่มีศรัทธาก็หมดแรงทันที ศรัทธาทำให้มีกำลัง เพราะฉะนั้นจึงสำคัญมาก แต่ศรัทธานี้ท่านว่าต้องมีตัวหนุน คือปัญญา

ปัญญาเป็นตัวที่ทำให้มีเหตุมีผล ทำให้รู้ความถูกต้อง ความสมควร ความเหมาะสม ความจริงหรือไม่จริง รู้สิ่งที่แท้สิ่งที่เท็จ สิ่งที่มีดีสิ่งที่ถูก ศรัทธาเชื่อฟังเชื่อฟังไปต่างๆ ถ้าไม่มีปัญญาประกอบ ก็จะเชื่อหลงๆ ใหลๆ ไปเลย แล้วมีกำลังก็ไปทำตามที่เชื่อ อาจจะมีกำลังในการทำสิ่งที่ร้าย แม้แต่เบียดเบียนกัน เช่นในศาสนาต่างๆ ที่เอาแต่ศรัทธา คนมีกำลังผลักดันใจแรงมาก ทำให้สามารถแม้แต่ไปฆ่าคนศาสนาอื่นหรือทำสงครามศาสนากันก็ได้ ท่านจึงเตือนว่าต้องระวัง ศรัทธาต้องมีปัญญาคุม

แต่ถ้าไม่มีศรัทธา มีแต่ปัญญา ก็เป็นปัญหา เจ้าปัญญานี้รู้ในรู้นี้ แต่บางที่ไม่เอาจริงเอาจั่งสักอย่าง เรียกว่าปัญญาจับจด เรื่องนี้ก็รู้เรื่องนั้นก็รู้ ไม่เอาจริงสักเรื่องหนึ่ง ก็เสียอีก แต่พอมีศรัทธาแล้ว ทำให้จับแน่นและพุ่งตั้ง เพราะศรัทธาเป็นตัวจับและเป็นตัวพุ่งตั้งไปในเรื่องนั้น พอเราศรัทธาในเรื่องใดใจเราก็พุ่งตั้งไปในเรื่องนั้น ทั้งมีกำลัง ทั้งมีทิศทางชัดเจน พอมีทิศทาง ปัญญาที่จะศึกษาเรื่องนั้น ก็เจาะตั้งไปในเรื่องนั้น ปัญญา กับ ศรัทธาก็เสริมกัน ศรัทธาในเรื่องไหน ปัญญา ก็พิจารณาจั่งจ้งในเรื่องนั้น เช่น ศรัทธาในธรรมข้อไหน ก็ใช้ปัญญาศึกษาธรรมข้อนั้นอย่างจั่งจ้ง ศรัทธาจึงมาเสริมปัญญา ทำให้ปัญญามีทิศทางชัดเจนเอาจริงเอาจั่งแน่นแฟ้นและมีกำลังมาก จนกระทั่งประสบความสำเร็จ

สำเร็จ จึงต้องมีคู่กัน เมื่อไรปัญญาถึงจุดหมาย รู้จริงแล้ว ก็ไม่ต้องอาศัยศรัทธา อีกต่อไป แต่ระหว่างปฏิบัติต้องอาศัยศรัทธา อย่าไปบอกว่าไม่ต้องมีศรัทธา ไม่ได้ ต้องมี แต่ศรัทธาต้องหนุนปัญญา

เป็นอันว่า ศรัทธา

๑. กำหนดทิศทางให้แก่ปัญญา
๒. ทำให้ใช้ปัญญามั่นแน่วในเรื่องนั้น
๓. ทำให้ (การแสวง) ปัญญามีกำลัง

แล้วปัญญาก็เป็นตัวพิจารณาในเรื่องที่ศรัทธาจับตั้งมุ่งไปนั้นจนถึงที่สุด ทำให้เกิดความแจ่มแจ้งชัดเจนทะลุโล่งไป

แต่ศรัทธาบางชนิดเป็นศรัทธาขาดปัญญาและบังปัญญา คือให้เชื่ออย่างเดียว ห้ามถาม ในบางลัทธิศาสนาให้ศรัทธาต้องเชื่อ ห้ามถาม ถามแล้วผิด อย่างนี้ท่านไม่เอาด้วย เรียกว่าเป็นศรัทธาที่ขัดขวางปัญญา หรือศรัทธาตาบอด ไม่เกิดปัญญา และก่อความขัดแย้ง ฉะนั้นศรัทธาต้องเสริมปัญญา ต้องช่วยให้ปัญญาเกิด พอปัญญาเกิดแล้ว ในที่สุดศรัทธาจะหมดหน้าที่ เพราะปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ประจักษ์แจ้งเองแล้ว ไม่ต้องอาศัยความเชื่ออีกต่อไป

ข. **วิริยะ** กับ **สมาธิ** วิริยะคือความเพียร สมาธิคือภาวะจิตที่ มั่นคง แน่วสงบ สองอย่างนี้ต้องมาเสริมกัน มาช่วยพุงกัน มาดูแลกัน

วิริยะ ความเพียรนี้มาจากคำว่า วีระ ซึ่งแปลว่า แกล้วกล้า จะเดิน หน้า เห็นอะไรๆ ก็ทำหายความสามารถไปหมด จะต้องเอาชนะ จะต้องทำให้

สำเร็จให้ได้ เจ้าวิริยะนี้จะเดินหน้าไปเรื่อย เดินหน้าๆ ท่าเดียว จึงทำให้เกิดความกระวนกระวายได้ แล้วก็พรา ไม่หนักแน่น ท่านจึงให้อาสมานิมาช่วย เมื่อสมาธิมาก็ทำให้สงบและมั่นคง ก็เกิดความพอดีขึ้น

ในทางตรงข้าม ถ้าไม่มีวิริยะ สมาธิก็นิ่งเฉยเฉื่อยชา จะนอนสบาย เสวยความสุข ก็ซี้เกียจ กลายเป็นนอนนิ่งอย่างแน่วแน่ ท่านจึงว่า สมาธิแรง ไปก็มีโทษ ทำให้เกิดความเกียจคร้าน ต้องมีวิริยะมาช่วยพยุง เมื่อวิริยะมาพยุง ก็ไม่นอนนิ่ง แต่เดินหน้า แต่ถ้ามีวิริยะฝ่ายเดียว ก็เดินหน้าอย่างกระสับกระส่าย กระวนกระวาย เกร้อร้อน เมื่อมีทั้งวิริยะมาพยุงและมีสมาธิมาคุม ก็เดินหน้าอย่างมั่นคง ไม่ใช่เดินหน้าอย่างกระสับกระส่าย และเดินหน้าอย่างแน่วแน่ ไม่ใช่นอนนิ่งอย่างแน่วแน่

เพราะฉะนั้น ๒ คู่นี้ คือ

๑. ศรัทธา กับ ปัญญา ต้องเข้าคู่ตรึงกันไว้ให้พอดี

๒. วิริยะ กับ สมาธิ ต้องเข้าคู่คุมและพยุงกันให้พอดี

แล้วมีสติคอยตรวจดู และบอกให้รู้ว่า ตอนนี้ตัวนี้ซึกจะหย่อน ไปเต็มซะ ตัวนั้นเกินแล้ว ต้องลดสักหน่อย

สติซึ่งเป็นข้อที่ ๓ เป็นตัวเดียว ต้องใช้ทุกกรณี สติจะคอยดูคอยระวัง ให้อยู่ตลอดเวลา แม้ในการทำงานทำการต่างๆ ก็ต้องใช้หลักการนี้ เพราะเมื่ออินทรีย์ ๕ มีความสม่ำเสมอสมดุลกัน ก็จะทำให้การปฏิบัติธรรมและการทำกิจการงานเดินหน้าไปสู่ความสำเร็จด้วยดี

๒. ปรับการปฏิบัติ ให้ดำเนินตามไตรสิกขา

ที่ว่ามานี้เป็นการพูดขยายกว้างออกไปจากเรื่องสมาธิ ตกลงว่าสมาธิเป็นองค์ธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา มีประโยชน์มากมาย แต่ฐานะของสมาธิในพระพุทธศาสนานั้นชัดเจน คือสมาธินั้นอยู่ในกระบวนการของไตรสิกขา หรืออยู่ในระบบสัมพันธ์ของการปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิบัติที่องค์ธรรมทุกข้อต้องสัมพันธ์ส่งผลต่อกันในการเคลื่อนเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ถ้ายังไม่ถึงจุดหมายแล้วหยุดไม่ได้ องค์ธรรมทุกข้อต้องส่งผลอย่างที่ว่านั้น จะเป็นองค์ธรรมตัวนั้นๆ ลอยๆ ปฏิบัติไปโดยมีผลเฉพาะตัวไม่ได้

ผู้ปฏิบัติจะต้องมองเห็นว่าธรรมะข้อนี้ส่งผลไปสู่ธรรมะข้อไหนอย่างไร ถ้าตีข้อนี้ไม่ออก ก็แสดงว่ายังไม่เข้าใจธรรมะนั้นชัด จุดนี้สำคัญ เพราะเป็นหลักการของไตรสิกขาที่บอกว่า องค์ธรรมทุกข้อ เป็นหน่วยหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติที่สัมพันธ์กัน ต้องส่งผลหนุนเนื่องกันไปสู่จุดหมาย จุดนี้เป็นเรื่องที่มีมักจะพลาด เวลาองความหมายของธรรมะ เรามักจะมองแต่ละข้อพอมองแต่ละข้อแล้วก็หยุดอยู่แค่นั้น ไม่ไปสัมพันธ์กับข้ออื่น ถ้ามองไม่สัมพันธ์กับข้ออื่นแล้วก็หยุดอยู่แค่นั้น และแม้แต่ความหมายของธรรมะข้อนั้นเองก็ไม่ชัด

สันโดษ

สันโดษ

ขอยกเรื่องสันโดษเป็นตัวอย่าง เพราะสันโดษเป็นตัวหนุนาการเจริญสมาธิอย่างสำคัญ ที่จริงไม่ใช่หนุนเฉพาะสมาธิเท่านั้น แต่หนุนาการปฏิบัติธรรมทุกอย่าง รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน

สันโดษนี้เราจะปฏิบัติไปทำไม? คนที่สันโดษจะมีลักษณะที่สุขง่ายด้วยวัตถุน้อย มีวัตถุแค่นี้ก็สุขได้หมด ตรงข้ามกับคนที่ไม่สันโดษ ซึ่งไม่รู้จักมีความสุข เพราะสุขไม่ได้ด้วยวัตถุที่มี หมายความว่าความสุขอยู่ที่สิ่งที่ยังไม่ได้ คนไม่สันโดษ คือจะสุขด้วยสิ่งที่ยังไม่มี เพราะฉะนั้นก็ยังไม่สุขสักที เพราะสุขด้วยสิ่งที่ยังไม่ได้ยังไม่ได้ ส่วนคนที่สันโดษก็คือสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย แล้วสุขด้วยสิ่งที่มี อะไรมีแล้วก็สุขได้ทั้งนั้น

แต่ความสุขก็ไม่ใช่ผลที่ต้องการของสันโดษ ถ้าใครไปเข้าใจว่า สันโดษเพื่อความสุข หรือสันโดษแล้วจะได้มีความสุข ก็ผิดอีก กลายเป็น สันโดษนอน คือจะเป็นสันโดษแบบสมาธิ ที่ไม่ส่งผลต่อในกระบวนการของ ไตรสิกขา ที่ทำให้อะไรหนึ่งเสวยความสุข สันโดษก็เหมือนกัน สันโดษแบบที่ว่าสุข ง่ายด้วยวัตถุน้อยแล้วจบที่ความสุข ก็นอนสบาย ทีนี้ก็ไม่ต้องทำอะไร ฉันทสุข แล้วพอ ก็หยุด ไม่ส่งผลต่อไปในกระบวนการของไตรสิกขา ใช้ไม่ได้ ไตรสิกขา ต้องเดินหน้า

สันโดษจะส่งผลอย่างไรในกระบวนการของไตรสิกขา โยมต้องมีคำตอบว่ามันส่งผลต่อไปอย่างไร ความสุขเป็นเพียงผลพลอยได้ของสันโดษ มัน เป็นผลที่พ่วงมาในตัวเอง พอเราสันโดษเราก็มีสุข เพราะสันโดษก็คือพอใจและ ช่วยทำให้จิตสงบ ไม่กระวนกระวาย ไม่เร่าร้อน ตอนนี้อาศัยเป็นมันก็มากลับ เป็นตัวเสริมอีก พอเราสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย ใจเราสบายสงบแล้ว ไม่ทุรนทุราย เราก็พร้อมที่จะเอาใจมาอยู่ในกระบวนการปฏิบัติ

สันโดษที่ส่งผลในกระบวนการปฏิบัติคืออย่างไร ตอนนี้นักนอกเรื่องไป นิดหนึ่ง คือ ออกจากเรื่องสมาธิมาพูดเรื่องสันโดษ เรามาดูคนไม่สันโดษก่อน คนไม่สันโดษจะมีความสุขด้วยวัตถุที่ยังไม่ได้ เขาก็ต้องตะลอนวิ่งหาสิ่งที่ยัง ไม่มี เมื่อเขาวิ่งหาวัตถุที่ยังไม่มีเพื่อจะมีความสุข เขาก็ไม่สุขสักที

๑. ความสุขจากวัตถุเขาก็ยังไม่มี
๒. เขาต้องวิ่งพ่นหาความสุข

- ก. ใช้เวลาหมดไปกับการที่จะหาวัตถุมาเสพ
- ข. ใช้แรงงานหมดเปลืองไปกับการหาสิ่งเสพ
- ค. ครุ่นคิดอยู่นั่นแหละว่าจะหาอะไรมาเสพ พรุ่งนี้จะไปเสพอะไรที่ไหน จะบริโภคอะไรให้มีความสุข

เป็นอันว่า สำหรับคนที่ไม่สันโดษ เขาจะใช้เวลา ใช้แรงงาน และใช้ความคิดหมดเปลืองไปกับการพยายามหาวัตถุมาเสพ ที่นี้เวลา แรงงาน และความคิดยังไม่พอที่จะหาสิ่งเสพมาบำรุงความสุข เมื่อเวลาไม่พอก็เบียดบังเวลาทำการงานทำหน้าที่ของตัว เพื่อเอาเวลานั้นไปหาสิ่งเสพบำรุงสุข การจะได้สิ่งเสพก็ต้องใช้เงินทอง เงินทองไม่พอก็จะต้องไปเบียดบังทำทุจริตเพื่อเอาเงินไปหาซื้อสิ่งเสพ ยิ่งกว่านั้นที่สำคัญคือ เวลาทำงานใจก็ไม่อยู่กับงาน ใจก็คิดแต่จะไปหาสิ่งเสพ เพราะยังไม่ได้ความสุขที่ต้องการ ก็ทำงานด้วยความฝืนใจ ทุกข์ทรมานใจในการทำงาน และไม่มีสมาธิ ตกลงว่าความสุขจากวัตถุก็ยังไม่ได้ แล้วเวลาทำงานก็ทำด้วยความทุกข์ทรมานใจ เวลา แรงงานและความคิดก็หมดเปลืองไปกับการพยายามหาสิ่งเสพ แล้วยังล่อให้ทำทุจริตอีกด้วย หมดเลย คนไม่สันโดษมีแต่เสีย

คนสันโดษเป็นอย่างไร คนสันโดษสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย มีอะไรแก่ก็สุขได้ทันที ความสุขจากวัตถุก็ได้แล้ว ที่สำคัญก็คือ แก่ไม่ต้องเอาเวลาแรงงาน และความคิดไปใช้ในการพยายามวิ่งเร่หาความสุขจากการเสพวัตถุ เวลา แรงงานและความคิดก็จึงมีอยู่เหลือเพื่อ

เมื่อเวลาแรงงานและความคิดที่อ้อมไวกี้ได้มีอยู่มากมาย ก็เอาเวลาแรงงานและความคิดนั้นมาทุ่มเทกับการทำสิ่งที่ดีงาม ที่ทางพระท่านเรียกว่ากุศลธรรม ถ้าเป็นชาวบ้านญาติโยมก็เอามาใช้ทำงานทำการ ทำหน้าที่ ทำประโยชน์ ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็เอาเวลาแรงงานและความคิดนั้นมาใช้ในการเล่าเรียนศึกษาปฏิบัติค้นคว้าสั่งสอนเผยแผ่ธรรม ถ้าเป็นนักปฏิบัติก็อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่ธรรมได้เต็มที่ เราก็บำเพ็ญกิจหน้าที่ของเราได้เต็มที่ เสร็จแล้วยังมีความสุขจากการทำงานหรือการปฏิบัติหน้าที่นั้นอีก เพราะเรารักงาน ชอบงาน มีจิตใจพอใจในกุศลธรรม ในการทำสิ่งที่ดีงาม เราทำงานปฏิบัติหน้าที่ไปเราก็มีความสุข สุขจากวัตถุประสงค์เราก็ได้ สุขจากการทำงานทำการเราก็ได้ แล้วเรายังมีเวลาแรงงานและความคิดเหลือเพื่อที่จะมาทำงาน ทำสิ่งที่ดีงาม สร้างสรรค์อีก ดีทุกอย่าง

จุดที่ต้องย้ำก็คือ สันโดษจะพลาดตอนที่ไม่มีจุดหมาย กลายเป็นสันโดษด้วนลอย มันด้วนและลอยตอนที่ว่า สันโดษแล้วจะมีความสุขก็เลยนอนสบาย ถ้าอย่างนั้นก็สันโดษขี้เกียจ ใช้ไม่ได้ สันโดษที่ว่าส่งผลในกระบวนการไตรสิกขา โยมจะเห็นว่า พอเราสันโดษถูกต้อง ก็จะส่งผลทำให้เรายิ่งพร้อมที่จะบำเพ็ญกุศลธรรม เพราะเรามีเวลาแรงงานและความคิดเหลือเพื่อเราก้เอาเวลาแรงงานและความคิดนั้นมาทุ่มเทให้กับการทำกิจหน้าที่ ทำความดีสร้างสรรค์ บำเพ็ญกุศลธรรม ก้าวหน้าไปในไตรสิกขา

นี่แหละสันโดษที่ถูกต้องส่งผลต่อไปอย่างนี้ เพราะฉะนั้นพระพุทเจ้า

ตรัสสันโดษที่ไหน พระองค์จะไม่ตรัสไว้ด้วนๆ พระองค์จะตรัสต่อ เช่นในหลักธรรมชุดหนึ่งเรียกว่า อริยวงศ์ ๔ พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“๑. ภิกษุสันโดษในจีวร

๒. ภิกษุสันโดษในอาหารบิณฑบาต

๓. ภิกษุสันโดษในที่อยู่อาศัย

๔. ภิกษุยินดีในการละอกุศลธรรมและบำเพ็ญกุศลธรรม”

(ที.ปา. ๑๑/๒๓๗)

นี่คือ ๓ ข้อต้นมาหนุนข้อสุดท้าย พอสันโดษแล้ว ภิกษุก็มีเวลา แรงงานและความคิด ที่จะมาบำเพ็ญข้อที่ ๔ เช่น จะเจริญสมาธิและวิปัสสนา หรือจะเล่าเรียนปริยัติ จะเผยแผ่ธรรม ก็อุทิศตัวได้เต็มที่

สันโดษนี้ ถ้าไม่ตรัสไว้กับการบำเพ็ญกุศลธรรมและละอกุศลธรรม พระพุทธเจ้าก็จะตรัสไว้คู่กับความเพียร ในหลักธรรมชุดไหนมีสันโดษ หลักธรรมชุดนั้นจะมีความเพียรด้วย อันนี้เป็นหลักทั่วไป เพราะมันจะมาหนุนกัน คนที่สันโดษก็พร้อมที่จะเพียร ยิ่งกว่านั้นพระพุทธเจ้ายังตรัสสำคัญไว้อีกอย่างหนึ่งว่า *ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม*

โยมต้องจำไว้ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนแต่สันโดษ ถ้าถามว่า พระพุทธเจ้าสอนให้เราสันโดษใช่ไหม? โยมต้องตอบว่า ต้องแยกแยะก่อน ยังไม่ใช่อย่างนั้น ถ้าไปตอบว่าพระพุทธเจ้าสอนให้เราสันโดษ ก็ยังไม่ถูก เพราะ

พระพุทธเจ้าสอนทั้งสันโดษและไม่สันโดษ ท่านเรียกว่า วิภังขชาต คือ ต้องจำแนกแยกให้ถูก ถ้าถามว่า พระพุทธเจ้าสอนให้สันโดษใช่ไหม? ตอบว่าใช่ก็มี ไม่ใช่ก็มี ที่ว่าใช้อย่างไร คือพระพุทธเจ้าสอนให้เราสันโดษในวัตถุเสพ หรือในวัตถุบำรุงบำเรอ แต่ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่าเพราะเราไม่สันโดษในกุศลธรรม เราจึงตรัสรู้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เราเห็นคุณค่าของธรรม ๒ ประการ คือ

๑. ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย
๒. ความเพียรไม่ระย่อ

พระพุทธเจ้าทรงบรรยายถึงการที่พระองค์ไม่สันโดษและมีความเพียร ถ้าพระพุทธเจ้าสันโดษ พระองค์ก็ไม่ได้ตรัสรู้ พระองค์เสด็จไปสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร ที่เล่าไปแล้ว ได้อาภิเษกัญญาตนสมาบัติ ไปสำนักอุททกดาบส รามบุตร ได้เนวสัณญานาสัณญญาตนสมาบัติ จบสมาบัติ ๘ ถ้าพระองค์สันโดษพอใจ ก็จบเท่านั้น อยู่แค่สมาธิ พระพุทธเจ้าก็ไม่ตรัสรู้ แต่พระพุทธเจ้าไม่สันโดษ ไม่อ้อม ไม่พอนในกุศลธรรม ถ้าไม่บรรลุลุคตหมายก็ไม่หยุด เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงออกจากสำนักของพระอาจารย์เหล่านั้น แล้วไปบำเพ็ญเพียรต่อ ทรงก้าวสู่ปัญญาจนถึงโพธิ์ จึงตรัสรู้ พระองค์จึงตรัสไว้ว่า ที่พระองค์ได้ตรัสรู้นี้ ได้เห็นคุณค่าของความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย

ถ้าเราสันโดษในวัตถุเสพ มันก็จะมาหนุนให้เราไม่สันโดษในกุศลธรรมได้เต็มที่ เราก็จะเอาเวลาแรงงานและความคิดมาทุ่มเทในการเพียร

พยายามบำเพ็ญกุศลธรรม ทำการสร้างสรรคส์สิ่งที่ดีงามยิ่งขึ้นไป จึงเห็นได้ชัดว่า สันโดษในวัตถุเสพ ก็เพื่อให้พร้อมที่จะเพียร ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม ก็เพื่อให้มุ่งหน้าไปในความเพียร เป็นอันว่าทั้งสันโดษและไม่สันโดษก็เพื่อหนุนความเพียร

สติปัฏฐาน

สติปัฏฐาน

หันมาเรื่อง*สติปัฏฐาน* ก็หลักการเดียวกัน พอได้สมาธิที่ถูกต้อง ก็มาเป็นตัวเอื้อแก่ปัญญา จุดหมายของธรรมะในพุทธศาสนานั้นอยู่ในกระบวนการของไตรสิกขา สมาธิเพื่อเป็นปัจจัยแก่การใช้ปัญญา เราก็ก้าวจากสมณะหรือสมาธิไปสู่วิปัสสนา

วิปัสสนามีวิธีปฏิบัติสำคัญที่เรียกว่า *สติปัฏฐาน* คือการเอาสติมาใช้ในการที่จะกำหนดอารมณ์ต่าง ๆ หรือตามดูสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตจิตใจของเรา เอาสติไปจับให้ทันหมด แล้วส่งให้ปัญญาพิจารณา สติกับปัญญาทำงานคู่กัน (ปัญญาในที่นี้เรียกว่า สัมปชัญญะ) ขอเปรียบเทียบให้ฟัง เหมือน

กับตาเรานี้เป็นปัญญา เราจะมองอะไรสิ่งนั้นต้องอยู่ต่อหน้า ถ้าสิ่งนั้นมันล่องลอยไปเราก็มองไม่ได้ ปัญญาที่ต้องมองสิ่งที่อยู่ต่อหน้าจิต สิ่งนั้นจะอยู่ต่อหน้าจิตได้อย่างไรก็ต้องจับหรือกำกับไว้ สิ่งที่จับไว้ก็คือสติ สติจับสิ่งนั้นไว้ต่อหน้าแล้ว ปัญญาที่เหมือนตาที่มองดูสิ่งนั้น

ในวิธีปฏิบัติวิปัสสนาจะมีสติเป็นตัวสำคัญ เป็นตัวจับสิ่งนั้นไว้ให้ปัญญา สติกับปัญญาจึงทำงานคู่กัน สติเป็นองค์ธรรมฝ่ายจิต คืออยู่ในหมวดสมาธิ ก็มาทำงานประสานกับปัญญา เหมือนกับรับใช้ปัญญา

สติตามทุกอย่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ให้พลาดไป สติจับ ปัญญาที่ดู ปัญญาดูรู้ตามเป็นจริง ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในด้านร่างกาย ความเคลื่อนไหว การยืน การนั่ง การนอน การกิน การดื่ม การรับประทานอาหาร สติจับทั้งหมด ปัญญาที่ดูรู้ตามเป็นจริง อาการที่เกิดขึ้นเป็นไปในจิตใจ เช่น ความรู้สึกสุขทุกข์ และความคิดอะไรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตจิตใจของเราทุกอย่าง สติจับให้ปัญญาดูหมดทันกับปัจจุบัน เมื่อดูไป ๆ ปัญญา ก็เห็นความไม่เที่ยง เห็นความเปลี่ยนแปลง เห็นความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะสิ่งทั้งหลาย เมื่อเรามองตามที่มีมันเป็น ตามดูต่อเนื่องไปและไม่ขาดตอน ก็ จะเห็นการเกิดขึ้น การตั้งอยู่ การดับไป ซึ่งเป็นอาการของอนิจจังตลอดเวลา พอเราดูโดยไม่มีอะไรมาบังตา ก็เห็นตามเป็นจริง เห็นสภาพที่เป็นอย่างนั้น คือเห็นความเปลี่ยนแปลง ความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันนี้คือเรื่องของสติปัญญา

สรุปความ

เท่าที่พูดมานี้ก็ให้รู้เรื่องสมาธิเป็นพื้นฐานไว้ก่อน ให้รู้ว่าสมาธิในพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอย่างไร ให้รู้ประโยชน์คุณค่า ทั้งที่เป็นผลพลอยได้ และผลที่ต้องการที่แท้จริง

แต่ก่อนพุทธกาล เขาใช้สมาธิกันมานานแล้ว อย่างพวก โยคี ถาษี ดาบสที่ได้ฤทธิ์ ได้ปาฏิหาริย์ ได้อภิญญา พวกนี้ใช้สมาธิเพื่อฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ พลังจิต แล้วไม่สามารถหมดกิเลส เพราะสมาธิกำจัดกิเลสไม่ได้ สมาธิช่วยให้จิตสงบจากกิเลสได้ชั่วคราว และทำให้จิตพร้อมที่จะทำงาน ต้องเอาจิตนี้ไปใช้ทำงานอีกทีหนึ่ง จึงจะกำจัดกิเลสได้ ไม่ใช่สมาธิกำจัดกิเลส

อีกพวกหนึ่งเอาสมาธิมาใช้เป็นตัวกล่อม ทำให้ใจสบายมีความสุข ถาษี โยคีในสมัยก่อนพุทธกาลก็เป็นแบบนี้ด้วย เขาปลีกตัวแยกจากสังคม อยู่นิเวศน์ป่า แล้วก็มีความสุขจากฌานสมาบัติ ได้เสวยความสุข เรียกว่าเป็นพวกตัดขาดจากสังคม ปลีกตัวออกไปเลย ไม่เอากับใครทั้งนั้น แยกเพลินกับการเล่นฌาน ศัพท์พระท่านเรียกว่า *ฌาน* ก็มีความสุขเพลินกับฌานสมาบัติไม่เอาเรื่องเอาราวกับชีวิตจริง ก็เสียผลเหมือนกัน

พระพุทธเจ้าไม่ทรงยอมรับด้วย เสด็จแยกออกมาเลย พุทธศาสนาไม่ใช่อย่างนั้น พุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิถาษี โยคี ดาบส ต้องแยกให้ได้ บางทีเราเอาพุทธศาสนาไปปนกับลัทธิถาษี โยคี ดาบส ซีไพร ก็มีผิดอีก เรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่จะต้องแยกให้ถูก

แม้แต่ลักษณะของพระในพุทธศาสนาก็ไม่ใช่ฤาษี ซีไพร มีหลักการที่แยกกันเด่นชัด ดีไม่ดี ถ้าเข้าใจผิดเอาพระไปเป็นฤาษีอีกก็จะยุ่ง ต่างกันมาก ในหลักการ วินัยของพระที่พระพุทธรเจ้าวางไว้ ป้องกันเด็ดขาดไม่ให้พระไปเป็นฤาษี แต่เราอาจจะเอาคำว่าฤาษี มาใช้ในความหมายใหม่ เหมือนอย่างที่เราเรียกพระพุทธรเจ้าเป็น มหามุนี หรือ มหาฤาษี แต่เป็นการเปลี่ยนศัพท์ของเขา มาใช้ในความหมายใหม่ คือ อิลิ หรือ ฤาษี แปลว่าผู้แสวงหาคุณงามความดี พระพุทธรเจ้าเป็นมหาฤาษี (มหา + อิลิ) แปลว่าผู้แสวงคุณที่ยิ่งใหญ่ แต่ไม่ใช่ฤาษีแบบโบราณในอินเดีย พวกนั้นมีมาก่อนพุทธกาล พระพุทธรเจ้าทรงไปทดลองมาหมด เห็นว่าไม่ใช่ทางที่ถูกต้องจึงได้ละทิ้งมา เพราะฉะนั้นพวกเรา ถ้าไม่ระวังให้ดี จะไปตกอยู่ในลัทธิฤาษี ซีไพร

ได้พูดเรื่องสมาธิ ให้เห็นความหมาย คุณประโยชน์ และการใช้ที่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธรศาสนา พร้อมทั้งการใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่นที่ข้างเคียง ซึ่งถ้าเรารู้เท่าทันแล้ว แม้แต่ประโยชน์ข้างเคียง เราก็ก็นำมาใช้ได้หมด ไม่ใช่หมายความว่าจะไม่ให้โยมใช้

แม้แต่เป็นตัวกล่อมก็ใช้ได้ แต่ใช้ได้ในขอบเขตที่ว่า อย่าให้เกิดความประมาท อย่าให้มันดึงเราให้หยุดอยู่นิ่ง แต่ใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าชั่วคราวผ่านไป เหมือนอย่างใช้ยานอนหลับแก้โรคได้ แต่อย่าให้ติด

จะใช้เพื่อพลังจิตก็ใช้ได้ อย่างน้อยยรวมจิตไม่ให้มันฟุ้งซ่านไปก็ยังมี แต่อย่าลืมหักก้าวต่อไปในการใช้ประโยชน์ที่แท้คือ ประโยชน์ ตามจุดมุ่งหมาย

ของพุทธศาสนา ที่จะกำจัดกิเลส และให้รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย ให้รู้ถึงความที่สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างไร แล้วรู้จักโลกและชีวิตตามเป็นจริง จนกระทั่งวางจิตวางใจต่อชีวิตและโลกได้ถูกต้อง เป็นจิตสงบราบเรียบ โปรงโล่ง ผ่องใส เป็นอิสระ เพราะไม่มีกิเลส ไม่มีอะไรหรือความเป็นไปใดๆ ในโลก ที่จะมาทำให้จิตหวั่นไหวได้ เพราะปัญญาเข้าถึงความจริงแล้วดำเนินชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่รู้และทำตรงเหตุปัจจัย อันนี้คือสิ่งที่เราต้องการ ซึ่งจะสำเร็จด้วยการที่มาปฏิบัติตามกระบวนการส่งต่อของไตรสิกขา

ถ้าจะเอา meditation ๒ อย่างที่พูดแต่ต้น คือ Tranquillity Meditation (เดี๋ยวนี้นิยมเรียก Tranquillity Development) ได้แก่ สมถภาวนา และ Insight Meditation (เดี๋ยวนี้นิยมเรียก Insight Development) คือวิปัสสนาภาวนา ก็มาประสานกัน โดยให้สมถภาวนาส่งผลต่อไปสู่วิปัสสนาภาวนา แล้วก็บรรลุถึงจุดหมายที่แท้จริง

วันนี้ ได้พูดมาในเรื่องเกี่ยวกับสมาธิพอให้เป็นแนวทาง ก็คิดว่า เป็นเวลาพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาโยมญาติมิตรสาธุชนทุกท่าน ที่ได้มีศรัทธามาฟังธรรมในวันนี้ แล้วก็ไม่เฉพาะในกรณีนี้ แต่ขออนุโมทนาด้วยใน การที่ทุกท่านได้มีศรัทธาช่วยกันส่งเสริมค้ำจุนกิจการพระศาสนา มาช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์ ไม่เฉพาะแก่ตัวโยมญาติมิตรเองเท่านั้น แต่เป็นการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคมด้วย ซึ่งถูกต้องตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า ให้เราบำเพ็ญทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น โยมได้ปฏิบัติอย่างนี้

แล้ว ก็ขอให้มีความอึดใจ มีปิติในคุณความดีที่ตนได้บำเพ็ญ ทั้งส่วน ทาน ศีล ภาวนา และเมื่อมีปิติอึดใจอย่างนี้ ก็จะเป็นสภาพจิตที่ดีอันจะนำไปสู่สมาธิได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ขอทวนอีกที่ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมควรจะทำสภาพจิต ๕ ประการต่อไปนี้ให้เกิดอยู่เสมอ

๑. *ปราโมทย์* ความร่าเริงเบิกบานใจ
๒. *ปิติ* ความอึดใจ
๓. *ปัสสัทธิ* ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด
๔. *สุข* ความสะดวกใจ คล่องใจ ไม่มีอะไรติดขัดคับข้องใจ
๕. *สมาธิ* จิตอยู่ตัว ลงตัวเข้าที่ สงบราบเรียบ ไม่มีอะไรมา
รบกวนได้

สภาพจิต ๕ ประการนี้ขอให้ญาติโยมรักษาไว้ให้ดี แล้วปลูกฝังปรุงแต่งเพิ่มพูนให้เกิดขึ้นในจิตใจอยู่เสมอ ก็จะทำให้ชีวิตมีความสุข และก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม แล้วให้สมาธิซึ่งเป็นตัวที่ ๕ ส่งผลแก้ปัญหาต่อไป ก็จะถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา

ขอนุโมทนาโยมทุกท่านอีกครั้งหนึ่ง และขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย อวยชัยให้พรอภิบาลรักษา ขอโยมญาติมิตรทุกท่านจงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ในการประกอบกิจการหน้าที่การงาน และในธรรมปฏิบัติ ให้กุศลองงาม ร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั่วกัน ตลอดกาลทุกเมื่อ

ภาคผนวก

(คัดตัดมาจากปาฐกถาอีกเรื่องหนึ่ง)

โดยทั่วไป สมานินั้นนิยมปฏิบัติกันในการบำเพ็ญสมณธรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน และก็น่าจะมองกันในแง่ที่ว่าจะต้องเข้าวัดเข้าป่าไปปฏิบัติ แต่ที่จริงไม่ควรจะรอช้า เราควรเจริญสมาธิหรือทำสมถวิปัสสนากันตั้งแต่ในชีวิตประจำวันนี่แหละ ทั้งนี้เพราะสภาพจิตของเรานั้นก็เหมือนอาการกิริยาทางกาย มันขึ้นต่อความเคยชิน การสะสม การทำให้คุ้น ที่เรียกว่าเสพคุ้น หรือทำให้มาก พอทำให้มากก็จะชิน เราเคยเดินอย่างไร เคยพูด หรือเคยทำอาการกิริยาอย่างไร ต่อไปก็จะมีนิสัยอย่างนั้น จิตของเราก็เหมือนกัน ถ้าเราปล่อยให้จิตใจฟุ้งซ่านวุ่นวาย ชอบปรุงแต่งอารมณ์กระทบกระทั่ง เก็บเอาสิ่งไม่ดีมาคิด มาปรุงแต่ง ก็จะทำให้เกิดความเครียด เกิดความกระวนกระวายใจ พอทำอย่างนี้บ่อยๆ ชินเข้า จิตก็จะลงร่อง พอไปนั่งที่ไหนก็มีความโน้มเอียงที่จะเครียดทันที อารมณ์ไม่ดีเกิดและไม่สบายใจ กลายเป็นจิตที่ขาดสมาธิอยู่ตลอดเวลา และไม่มีความสุข

เพราะฉะนั้นเรามาลองปฏิบัติดู เอาอะไรสักอย่างมาให้จิตกำหนดที่สัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต เช่นลมหายใจ พอลมหายใจดี มันจะปรับสภาพร่างกายด้วย และจะเอื้อต่อการทำงานของจิตให้ดี จิตก็จะมีสติกำหนดด้วย

ทำให้หายเครียดไปเลย เพียงแค่นี้ก็ได้แล้ว ไม่จำเป็นต้องเอาลมหายใจอย่าง
เดียว เอาอย่างอื่นก็ได้ เอาอะไรที่ตีๆ มากำกับจิต

ชาวพุทธนับถือพระรัตนตรัย เอาเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระ
สงฆ์มาพิจารณา ระลึกถึงพระคุณของท่าน เอาเรื่องการบำเพ็ญทาน เรื่องบุญ
กุศล เอาหลักคำสอน เอาข้อธรรมต่างๆ มาไตร่ตรองพิจารณา ทำให้จิตใจสบาย
และเกิดปัญญา ก็หายเครียดไป

ตอนแรกให้สติมาก่อน ถ้าเกิดสภาพจิตไม่ดีจะเครียดขึ้นมา หรือจะ
ฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ เรารู้ตัวนึกได้ สติก็คือนึกได้ว่า ไม่ได้ละ เป็นอีกแล้ว หยุดยๆ
ไปเอาดีมาแทน ก็ไปเอาสภาพจิตที่ดีเข้ามาแทน หรือเอาจิตไปอยู่กับสิ่งที่ไม่
เสียหาย เช่น กำหนดลมหายใจ สภาพจิตก็เปลี่ยนไป ลองกำหนดลมหายใจ
เข้า-ออก พร้อมกับว่าในใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น

(หายใจเข้า) **พุท-** (หายใจออก) **โธ**

(หายใจเข้า) **เข้า-หนอ** (หายใจออก) **ออก-หนอ**

ท่านให้กรรมฐานวิธีต่างๆ ไว้ใช้ ถ้ามองในความหมายของสุข ก็คือ
การปรุงแต่งความสุขนั่นเอง จนกระทั่งในที่สุดเราก้าวต่อไป ก็จะเหนือปรุง
แต่ง คือความสุขนี้มีความสุขขั้นปรุงแต่ง กับความสุขขั้นเหนือปรุงแต่ง ถ้า
เป็นขั้นตามธรรมดาของพวกเรา ก็ใช้สมถะ เป็นความสุขขั้นปรุงแต่ง แต่ถ้า
เราเลยจากนี้ไปเป็นขั้น วิปัสสนา ก็จะพาไปถึงสุขเหนือปรุงแต่ง ตกลงว่าทั้ง
๒ อย่างทำลายคลายเครียดทั้งนั้น

ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น

เกริ่นนำ*

ขอเจริญพร ท่านอธิบดี ท่านรองอธิบดี และท่านผู้บริหารระดับสูง
ของกรมการศาสนาทุกท่าน

อาตมามีความคุ้นเคยอยู่บ้างกับกรมการศาสนา เพราะมีงานการ
เกี่ยวข้องกันอยู่ แต่ระยะหลังนี้ออกจะห่างๆ ไปหน่อย เมื่อมีการประชุม ก็
ไม่ค่อยได้มา เพราะเรื่องที่อยู่ไกลไปหน่อยบ้าง เรื่องของสุขภาพบ้าง และเรื่อง
การทำงานใกล้ตัวบ้าง

วันนี้ นับว่าเป็นโอกาสที่ดีมาที่กรมฯ อีกครั้งหนึ่ง เมื่อเข้ามาวันนี้
ก็ได้พบกับผู้บริหารระดับสูงเกือบจะครบถ้วน แต่เริ่มต้นก็มีเหตุต้องขออภัย
นิดหน่อย ที่ว่ารถติดทำให้มาช้าไป และพอเริ่มขออภัย ก็มีเรื่องขออภัยเรื่อย
หลายอย่าง เป็นต้นว่าไม่ได้เตรียมอุปกรณ์มาให้พร้อม เช่น เครื่องช่วยในการ
ที่จะศึกษาเรื่องราวเป็นต้น ขอให้ถือว่าเป็นการมาคุยกันก็แล้วกัน

* บรรยายแก่ผู้บริหารระดับสูงของกรมการศาสนา ที่กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
ณ วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น

(แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา)

หัวข้อที่ตั้งให้พูดวันนี้ว่า “แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา” เป็นเรื่องสำคัญมาก และสำหรับพระพุทธศาสนาถือเป็นเรื่องที่ยากมากด้วย พิจารณา
ง่ายๆ แค่เรื่องคัมภีร์ก่อน

“พระไตรปิฎก” เป็นคัมภีร์ชั้นต้นหรือชั้นที่หนึ่งของพระพุทธศาสนา
ที่ถือว่าบรรจุพุทธพจน์ เพียงแค่คัมภีร์ชั้นหนึ่งนี้ก็มากมายตั้ง ๔๕ เล่ม หรือที่
พูดกันว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เราจะจับแก่นได้อย่างไร แก่นแท้อยู่ตรง
ไหน และความคิดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องตัวแก่นแท้ นั้นจะตรงกันหรือไม่

-๑-

หัวใจพุทธศาสนา

หัวใจพุทธศาสนาคืออะไร ว่ากันไปหลายอย่าง
ถูกทั้งนั้น อันไหนก็ได้

พอดีเมื่อวานเป็นวันมาฆบูชา ก็ชวนให้นึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า
ในวันมาฆบูชา เพราะว่าวันมาฆบูชา นั้น ชาวพุทธจำกันมาว่าเป็นวันที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการที่เรียกกันว่า “หัวใจพระพุทธศาสนา” ซึ่ง
เป็นคำไทยที่เราพูดกันง่ายๆ ถ้าพูดเป็นภาษาบาลีก็คือ “โอวาทปาฏิโมกข์”

เมื่อพูดถึงคำ ว่า “แก่น” ก็ใกล้กับคำว่า “หัวใจ” และเราได้พูดถึง
หัวใจพระพุทธศาสนากันมาเมื่อวาน จึงขอนำมาทบทวนกันนิดหน่อย แต่ไม่ได้
หมายความว่า จะจับเอาคำสอนที่เรายึดถือกันว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา
ว่าเป็นแก่นแท้ในที่นี้ แต่เรียกว่าเอามาเป็นอารมณ์บท เพราะไหนๆ เมื่อวาน
นี่เป็นวันที่เราได้ฟังเรื่องหัวใจพระพุทธศาสนามาแล้ว ก็เอามาทบทวนกันดู

หลักที่เราถือว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ก็คือคำ ไทยที่สรุปพุทธ-
พจน์ง่ายๆ สั้นๆ ว่า “เว้นชั่ว ทำ ดี ทำใจให้บริสุทธิ์” ภาษาพระหรือภาษา
บาลีว่า

สัพพปาปสฺส อกรรมิ กุสลสฺสุปสมปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ

แปลให้เต็มเลยว่า “การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้เพียบพร้อม การชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”

คาลงท่ายว่า “นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ทำให้เราคิดว่า นี่แหละเป็นคำสรุป แสดงว่าเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่นี้ เราก็เลยเรียกว่า “หัวใจ” นี้ว่าตามเรื่องวันมาฆบูชา เอามาเป็นจุดเริ่มต้น

แต่กระนั้นชาวพุทธผู้ที่ได้ยินได้ฟังพระสอนมาหลายๆ บางทีก็ได้ยินพระอาจารย์หรือพระเถระผู้ใหญ่บางท่านพูดถึงหลักการอื่นว่าอันโน้นอันนี่นี่สิเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา เมื่อได้ฟังอย่างนั้นบางทีโยมก็ซังกง จึงขอยกเอาเรื่องนี้มาพูดเสียในตอนปรารภนี้ ว่าอะไรกันแน่ที่เรียกว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา

บางท่านบอกว่า “อริยสัจสี่” เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา เพราะว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดรวมอยู่ในอริยสัจสี่

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เสด็จไปแสดงปฐมเทศนา พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระองค์ตรัสพุทธพจน์ตอนหนึ่งมีความว่า トラบโดทีเรายังไม่ (จตุสฺ อริยสจฺเจสุ ติปริวิภูมฺหิ ทวาทสาการํ ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ) มีญาณทัสนะที่มีปริวิภู ๓ มีอาการ ๑๒ ในอริยสัจสี่ เราก็ยังปฏิญาณไม่ได้ว่า ได้ตรัสรู้ ต่อ

เมื่อเรามีญาณที่ขณะนั้น จึงปฏิญาณได้ว่าตรัสรู้

หมายความว่า ตรัสรู้อริยสังคีตครบ ๓ ด้าน คือทั้งรู้ว่าคืออะไร แล้วก็รู้ว่าหน้าที่ต่ออริยสังคีตแต่ละอย่างนั้นคืออะไร และรู้ว่าได้ทำ หน้าที่ต่ออริยสังคีตนั้น แล้วเวียนไปในทุกข้อ เรียกว่า ๓ ปริวัฏ

อธิบายว่า รู้ในอริยสังคีตแต่ละอย่าง เริ่มตั้งแต่รู้ว่าทุกข์คืออะไร รู้ว่าเราจะต้องทำอะไรต่อทุกข์ แล้วก็รู้ว่าหน้าที่ต่อทุกข์นั้นเราได้ทำ แล้ว และต่อไปในข้อสมุทัย นิโรธ มรรค ก็เช่นเดียวกัน

ถ้ายังไม่รู้อริยสังคีตด้วยญาณที่ขณะครบทั้ง ๓ ในแต่ละอย่าง (รวมทั้งหมดเป็น ๑๒ เรียกว่ามีอาการ ๑๒) ก็ยังไม่สามารถปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้ เป็นสัมมาสัมพุทธะ ต่อเมื่อได้ตรัสรู้อริยสังคีต โดยมีญาณในอริยสังคีตแต่ละข้อครบทั้ง ๓ รวม เป็น ๑๒ จึงปฏิญาณได้ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ

พุทธพจน์นี้มาในพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จึงทำให้กำหนดเอาไว้แน่แท้คือตัวหลักใหญ่ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ท่านที่สวดธรรมจักรได้คงนึกบาสีออกมาว่า ยาวกัณฺจ เม ภิกฺขเว อิมสฺส จตฺตฺส อริยสจฺเจสฺส

รัชกาลที่ ๖ ทรงมีงานพระราชนิพนธ์เล่มหนึ่งชื่อว่า “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร” ซึ่งก็ทรงจับเอาที่จุดนี้คือ อริยสังคีต

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสังคีต และการตรัสรู้อริยสังคีตทำให้เป็นพระพุทธเจ้า อริยสังคีตจึงเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

บางท่านไปจับเอาที่พระไตรปิฎกอีกตอนหนึ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้

กระตือรือร้นมากกว่า “ปุพฺพเจจาหิ ภิกฺขเว เอตฺรทิจ ทฺทุกฺขญฺเจว ปญฺญาเปมิ ทฺทุกฺขสฺส จนิโรธิ” ภิกษุทั้งหลาย ทั้งในกาลก่อนแลบัดนี้ เราบัญญัติแต่ทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น ถ้าจับตรงนี้ก็แสดงว่าที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งหมดนั้น หลักการของพระพุทธศาสนาก็มีเท่านี้ คือ **ทุกข์และความดับทุกข์**

ท่านพุทธทาสกล่าวถึงหลักอีกข้อหนึ่ง ให้ถือว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา คือ “สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสยา” แปลว่า “**ธรรมทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่น**”

คำว่า “นาลิ” แปลว่าไม่ควร หรือไม่อาจ ไม่สามารถ คำว่า “ไม่ควร” ในที่นี้ หมายความว่า เราไม่อาจไปยึดมั่นมันได้ เพราะมันจะไม่เป็นไปตามใจเราแน่นอน เมื่อมันไม่อาจจะยึดมั่น เราก็ไม่ควรจะยึดมั่นมัน อันนี้ท่านก็ว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา

เมื่อได้ฟังอย่างนี้ ก็ทำให้เรามาสงสัยกันว่า จะเอาหลักไหนดีเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ก็เลยขอให้ความเห็นว่ามันไหนก็ได้

**แต่ต้องระวัง อันไหนก็ได้ จะทำให้พุทธศาสนาง่อนแง่น
ชาวพุทธต้องมีหลักที่แน่ชัด ให้ปฏิบัติเด็ดแน่วเป็นหนึ่งเดียว**

แต่การพูดว่า “อันไหนก็ได้” นี้ ก็ไม่ดีเหมือนกัน เพราะทำให้ชาวพุทธ เหมือนว่ามีมือโหล่งตัวแน่นอน แล้วก็เลยกลายเป็นคนที่เอาอย่างไรก็ได้ โง่งเง่งง่อนแง่น หรือแกว่งไปแกว่งมา เหมือนไม่มีหลัก ก็จะเป็น

อริยสัจ

มรรค ๘

ศีล

สมาธิ

ปัญญา

เว้นชั่ว

ทำดี

ทำใจให้ผ่องใส

ไม่ได้เรื่อง เราต้องชัดเจนว่า ที่ว่าอันไหนก็ได้ นั่น ทั้งหมดคืออันเดียวกัน

ทำไมจึงว่าเป็นอันเดียวกัน เพราะว่าการพูดถึงหลักคำสอนเหล่านี้ นั้นเป็นการพูดโดยจับแง่จับมุมต่างๆ กันของคำสอน ซึ่งที่จริงทั้งหมดอยู่ในระบบเดียวกัน โยงถึงกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะจับที่จุดไหน ก็โยงถึงกันได้ทั้งนั้น ขอชี้แจงอย่างง่ายๆ

ถ้าเราพูดว่าหัวใจพระพุทธศาสนา คือ “เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส” ก็จะเห็นว่า หัวใจที่ว่าเป็นหลักในเชิงปฏิบัติทั้งนั้น คือเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตว่า เราจะไม่ทำชั่ว ทำดี และทำใจให้ผ่องใส

นี่ลองหันไปดูหลักอริยสัจสี่ ซึ่งมีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จะเห็น

ว่าข้อที่ ๔ คือ “มรรค” เป็นข้อปฏิบัติ

ถ้าพูดว่ามรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น และสัมมาสมาธิเป็นข้อสุดท้าย องค์ทั้ง ๘ นี้ มีตั้ง ๘ ข้อ ก็จำยาก จึงย่อง่ายๆ เหลือ ๓ เท่านั้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ชาวพุทธจำกันแม่นยำว่า มรรคมืองค์ ๘ จำให้ง่ายก็สรุปเหลือ ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีลนั้นอธิบายง่ายๆ ว่า “เว้นชั่ว” สมาธิ ก็คือ “ทำความดีให้ถึงพร้อม” เพราะความดีแท้จริงที่สุดก็เป็นคุณสมบัติคือคุณธรรมต่างๆ อยู่ในจิตใจ ซึ่งจะต้องบำเพ็ญขึ้นมาให้พร้อม แล้วสุดท้าย ปัญญา ก็ได้แก่ “ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์” เพราะการที่จิตจะบริสุทธิ์หมดจดสิ้นเชิง ก็ต้องหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ด้วยปัญญา

ฉะนั้น เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์นี้ ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง “เว้นชั่ว” เป็นศีล “ทำดี” เป็นสมาธิ “ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์” เป็นปัญญา พอแยกแยะอย่างนี้ก็เห็นแล้วว่า อ้อ เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ที่ว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนานั้น ก็อยู่ในมรรคนี้เอง เป็นอริยสัจ ข้อที่ ๔ คือข้อสุดท้าย

ตกลงว่า หลักหัวใจพระพุทธศาสนาในวันมาฆบูชา นี้ เป็นส่วนหนึ่งในอริยสัจ คือเป็นอริยสัจข้อสุดท้าย ได้แก่มรรค ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ อริยสัจจึงกว้างกว่าและครอบคลุมหลักหัวใจพระพุทธศาสนาในวันมาฆบูชา

ทุกข์ คือตัวปัญหา เป็นสิ่งที่เราไม่เอา แต่เราก็ยังไม่ต้องปฏิบัติ เราต้องรู้ให้ชัดว่าอะไรเป็นปัญหาที่เราจะต้องพ้นไป

สมุทัย คือตัวเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งต้องสืบสาวให้รู้ตามหลักความจริงที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยว่า อ้อ ทุกข์เกิดจากเหตุและเหตุนั้นคืออะไร เหตุนั้นเรารู้ว่าจะต้องกำจัดแต่เราก็กังขังไม่ได้ทำอะไร

จากนั้นเรารู้ด้วยว่าเมื่อกำจัดเหตุแห่งทุกข์ได้ เราจะเข้าถึงจุดหมายคือ นิโรธ

แต่ทั้งหมดนี้จะสำเร็จได้ก็ด้วยการลงมือทำในข้อสุดท้ายคือ มรรค

ฉะนั้น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ สามอย่างนี้เราเข้าใจว่ามั่นคืออะไร และเราจะทำอะไรต่อมั้น แต่เราปฏิบัติมั่นไม่ได้ สิ่งที่จะปฏิบัติได้คือข้อที่ ๔ ได้แก่มรรค

เมื่อเราปฏิบัติตามมรรค เราก็กำจัดสมุทัย...แก่เหตุแห่งทุกข์ได้ เราก็พ้นจากทุกข์...หมดปัญหา และเราก็บรรลุนิโรธ...เข้าถึงจุดหมายได้ เพราะฉะนั้น ด้วยมรรคข้อเดียวนี้ สามารถทำให้สำเร็จงานสำหรับ ๓ ข้อแรกทั้งหมด

เป็นอันว่า สิ่งที่เราต้องปฏิบัติมีอยู่ข้อเดียวคือข้อ ๔ แต่เราต้องรู้ ๓ ข้อต้นด้วย

ถึงตอนนี้ ก็หันกลับไปดูหลัก เว้นชั่ว ทำดี ทำ ใจให้บริสุทธิ์ จะเห็นว่าเป็นหลักการในภาคปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในมรรค คือ ข้อที่ ๔ ของอริยสัจ เพราะมรรคเป็นฝ่ายลงมือทำ ลงมือปฏิบัติ ส่วนในแง่ของหลักความจริงตามสภาวะว่าเป็นอย่างไร จุดหมายคืออย่างไร ก็อยู่ในข้อ ๑-๒-๓ ของอริยสัจ

เพราะฉะนั้นอริยสังกักร้างกว่าและครอบคลุม คือครอบคลุมหลักวัณ
ชู้ ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ด้วย

ถ้าเราต้องการจะพูดเฉพาะในเชิงปฏิบัติ ในภาคลงมือทำ หรือใน
การดำเนินชีวิต เราก็พูดในแง่วัณชู้ ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ เอาแค่นี้ ว่าหัวใจ
พระพุทธศาสนาอยู่ตรงนี้ ปฏิบัติเท่านั้นก็ครบหมด เพราะเป็นของที่ให้ลงมือ
ทำปฏิบัติได้ทันที

ถ้าพูดถึงอริยสังกักร้างขวางและต้องทำความเข้าใจกันมาก สำหรับ
ชาวพุทธทั่วไป เริ่มต้นก็ให้เห็นก่อนว่าจะปฏิบัติอะไร แต่เมื่อปฏิบัติไปถึงระดับ
หนึ่ง ก็เกิดความจำ เป็นต้องรู้หลักการ หรือหลักความจริงทั่วไปด้วยมิฉะนั้น
การปฏิบัติก็ไม่ตลอด ถึงตอนนั้นก็ต้องรู้หลักอริยสังคี แต่เบื้องต้นนี้พอพูด
ขึ้นมาก็ให้เริ่มปฏิบัติได้เลย

เป็นอันว่า เริ่มต้น เรียบอกว่า...เอานะ วัณชู้ ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์
ก็เข้าใจง่าย ทำได้เลย สะดวก ก็เอาอันนี้มาเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา แล้ว
จากหลักปฏิบัตินี้เราก็ก้าวไปสู่หลักการที่ใหญ่ขึ้นไป คือ ก้าวไปสู่หลักอริยสัง
ซึ่งเป็นหลักที่ครอบคลุม สมบูรณ์ไปเลย

พูดอย่างนี้ก็เหมือนกับบอกว่า หลักวัณชู้ ทำดี ทำใจให้ผ่องใส นี้ เป็น
หัวใจพระพุทธศาสนาภาคบหน้า หรือเป็นบหน้า ที่เปิดเข้าสู่หัวใจพระพุทธ
ศาสนา

อย่าลืมว่าได้หลักแน่ชัดแล้วนะ เริ่มด้วย “วัณชู้ ทำดี ทำใจให้

บริสุทธิผ่องใส” นี่แหละเอาเป็นหัวใจพระพุทธศาสนาไว้ก่อน แล้วก้าวต่อไปให้ครบ อริยสัจทั้ง ๔ ให้ได้ จึงจะเป็นชาวพุทธที่แท้จริงและสมบูรณ์

ว่ากันไป ก็หลักก็หัวใจ ในที่สุดก็หลักใหญ่เดียวกัน

ที่นี้ลองเทียบหลักอื่นอีก เมื่อก็บอกว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้ “ทั้งในกาลก่อนและบัดนี้ เราบัญญัติแต่ทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น” อันนี้ก็เป็นการพูดถึงอริยสัจสี่นั่นเอง คืออริยสัจ ๔ แบบสั้นที่สุด ย่อเป็น ๒ คู่ คือ

ทุกข์ และ สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ อันนี้ ๑ คู่

นิโรธ ความดับทุกข์ และมรรค ทางให้ถึงความดับทุกข์ ก็ ๑ คู่
รวมแล้วมี ๒ คู่

เพราะฉะนั้น เวลาพูดสั้นๆ ก็บอกว่า **เรื่องทุกข์** (พร้อมทั้งเหตุของมัน อยู่ในวงเล็บ ละไว้ในฐานเข้าใจ) อย่างหนึ่ง แล้วก็**เรื่องความดับทุกข์** (พร้อมทั้งวิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) อย่างหนึ่ง ตกลงพูดง่ายๆ อริยสัจสี่ก็ย่อเป็น ๒

ฉะนั้น ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ทั้งในกาลก่อนและบัดนี้ เราบัญญัติแต่ทุกข์และความดับทุกข์ ก็อันเดียวกัน คืออริยสัจสี่นั่นเอง ไม่ได้ไปไหน

ยังมีอีก...เมื่อก็ลืมนพูดไป คือ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วตอนจะออกประกาศพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทรงพระดำริ ซึ่งมีความตอนนี้ในพระไตรปิฎกบอกว่า “*อธิคโต โข มยา ยัม ธมโม*” ธรรมที่เราบรรลุล้วนนี้ พุทธุโพธิ์

เป็นของที่รู้ตามได้ยาก กล่าวคือ หนึ่ง...อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท สอง...

นิพพาน

แล้วพระองค์ก็ตรัสเล่าต่อไปว่า พระองค์ทรงดำริว่า หมูสัตว์ทั้งหลาย มีวาลงระเริงกันอยู่ในสิ่งที่ล่อให้ติด ยากที่จะเข้าใจหลักการทั้ง ๒ นี้ จึงน้อมพระทัยไปในทางที่จะไม่ทรงสั่งสอน

ถ้าดูตรงนี้ก็เห็นชัดตามที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุ คือ อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท และนิพพาน” ถ้าจับตรงนี้ก็บอกได้ว่านี่ก็หัวใจพระพุทธศาสนาเหมือนกัน

แต่ถ้าเราโยงดูก็บอกได้ว่าสาระไม่ไปไหน ที่แท้ก็อันเดียวกันนั่นแหละ อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท คืออะไร คือหลักความจริงของธรรมชาติ ในแง่ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เราเรียกว่าความทุกข์ คือจับที่ตัวกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปของการที่มีทุกข์ มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น

ฉะนั้น อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท ก็เป็นเรื่องของทุกข์และสมุทัย แต่แทนที่จะจับที่ปรากฏการณ์คือทุกข์ ก็ไปจับที่กระบวนการของกฎธรรมชาติ เริ่มที่ข้อสมุทัย ดูเหตุปัจจัยที่เป็นไปจนปรากฏทุกข์เป็นผลขึ้น จึงรวมทั้งข้อทุกข์และสมุทัย

ดังจะเห็นได้ว่า เวลาตรัสปฏิจจสมุปบาท พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า “เอวมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส สมุทโย โทติ” แปลว่า “สมุทัย คือการเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกข์ จึงมีด้วยประการฉะนี้” หมายความว่า จากความเป็น

ไปตามกระบวนการของกฎธรรมชาตินี้ จึงเกิดมีทุกข์ขึ้น

เพราะฉะนั้น ข้อว่า **อิทัปปัจจยตาปฏิจสุมุปาท** ก็คือตรัสเรื่อง **ทุกข์และสมุทัย**

จากนั้นอีกอย่างหนึ่งที่ตรัสไว้ คือ **นิพพาน** ซึ่งก็คือข้อ**นิโรธ** ซึ่งเราจะต้องบรรลุถึงด้วยการปฏิบัติตาม**มรรค** การที่จะบรรลุนิพพานที่เป็นจุดหมายก็เรียกร้องหรือเป็นเงื่อนไขอยู่ในตัวให้ต้องปฏิบัติตามมรรค ดังนั้น การตรัสถึงนิพพาน คือ ข้อ**นิโรธ** ก็โยงเอา**มรรค** เข้ามาพ่วงไว้ด้วย

พูดให้ลึกลงไป ข้อแรก **อิทัปปัจจยตาปฏิจสุมุปาท** ก็คือ**สังขตธรรม**พร้อมทั้งกระบวนการความเป็นไปของมันทั้งหมด ส่วนข้อหลัง **นิพพาน** ก็คือ**สังขตธรรม** ที่พ้นไปจากสังขตธรรมนั้น

ในพุทธพจน์นี้ จับที่ตัวความจริงของกฎธรรมชาติด กับสภาวะธรรมสุดยอดที่ต้องการ จึงเอา **อิทัปปัจจยตา** ที่เรียกกันง่ายๆ ว่ากฎปฏิจสุมุปาทกับเรื่อง**นิพพาน** มาเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา

แต่สองอย่างนี้ เวลาขยายออกมา ก็เป็นอริยสัจนั่นเอง เพราะฉะนั้น ก็จึงไม่ไปไหน ที่แท้ก็อันเดียวกัน

อริยสัจนั้นเป็นวิธีพูดหรือวิธีแสดงกฎธรรมชาตินี้ในแง่ที่มาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งมนุษย์จะนำ มาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต หรือแก้ปัญหาชีวิตของตน พระพุทธเจ้าตรัสวางไว้ในรูปที่ใช้การได้ เรียกว่า **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**

แต่ตัวความจริงในกฎธรรมชาตีก็คือ **อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท** และสถานะที่เป็นจุดหมาย คือ **นิพพาน** ก็มีเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าจะไม่ไปไหน

ส่วนอีกหลักหนึ่งคือ “*สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย*” แปลว่า **ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น** คือ เราไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นไว้ได้ อันนี้ก็เป็น การสรุป หัวใจของการปฏิบัติที่โยงไปหาตัวความจริงของธรรมชาติ หรือสภาวะธรรมว่า สิ่งทั้งหลายหรือปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวง หรือสิ่งที่แวดล้อมชีวิตของเราหรืออะไรก็ตามที่เราเกี่ยวข้องนี้ มันไม่ได้อยู่ใต้อำนาจความปรารถนาของเรา แต่มันเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือมีอยู่ดำรงอยู่ตามสภาวะของมัน เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นมันได้ เราจะต้องวางใจปฏิบัติต่อมันให้ถูก

หลักนี้เป็นการโยงธรรมตาธรรมชาติหรือความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายมาสู่ทำที่ปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งเหล่านั้น ซึ่งรวมสาระสำคัญว่า... เราต้องรู้ทันว่าสิ่งเหล่านี้มันไม่เป็นไปตามใจปรารถนาของเรานะ มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เราจะไปยึดมั่นถือมั่นตามใจของเราไม่ได้ แต่ต้องปฏิบัติด้วยปัญญา คือด้วยความรู้เท่าทันและให้ตรงตามเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น หลักนี้ก็เป็นแง่มุมหนึ่งของการประมวลวิถีปฏิบัติทั้งหมดต่อสิ่งทั้งหลาย ซึ่งก็เป็นพุทธพจน์เหมือนกัน

เรื่องมีอยู่ว่าพระสาวก (พระมหาโมคคัลลานะ) ทูลถามพระองค์

ว่า “สังขิตเตนะ” ด้วยวิธีการอย่างย่อ ทำอย่างไรภิกษุจะเป็นผู้ที่หลุดพ้นแล้วโดยความสิ้นไปแห่งตัณหา หมายความว่า โดยย่อทำอย่างไรภิกษุจะเป็นผู้บรรลุนิพพาน

พระพุทธเจ้าก็ตรัสพุทธพจน์นี้ขึ้นมาว่า ภิกษุได้สติหลักการที่ว่า “สพเพ ธมมา นาลํ อภินิเวสาย” (อง. สุตตค. ๒๓/๕๘/๙๐) ธรรมทั้งปวงไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นได้ เพราะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อรู้เข้าใจความจริงของมั่น ก็จะไม่ยึดติดถือมั่นสิ่งใดในโลก จึงไม่ร่ำรอนเร่าร้อน ก็จะสงบเย็นนิพพาน

รู้ว่าธรรมทั้งปวงไม่อาจยึดมั่นได้ ก็คือรู้สภาวะของมั่นที่เป็นทุกข์ ความยึดมั่นที่จะต้องละนั่นคือสมุทัย ปัญญาที่ทำให้ละความยึดมั่นนั้นเสียได้ ก็เป็นมรรค เมื่อละความยึดมั่นได้ก็สงบเย็น นิพพาน คือชอนิโรธ

หลักนี้นับว่าเป็นจุดยอดของการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายในขั้นที่ถึงปัญญาเลย ซึ่งให้รู้เท่าทันความจริงว่าสิ่งทั้งหลายมันเป็นของมันตามสภาวะของธรรมชาติ เช่น เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันเอง เราจะเอาความยึดมั่นถือมั่นของเราไปกำหนดมันไม่ได้

ตกลงว่า เท่าที่มีการกล่าวถึงหัวใจพระพุทธศาสนาทั้งหลายแบบหลายแนวนั้น ทั้งหมดก็เป็นอันเดียวกัน ซึ่งในที่สุดหลักใหญ่ที่ครอบคลุม ก็คืออริยสัจสี่นี้แหละ ไม่ไปไหน

ที่พูดมาในตอนนี้ทั้งหมด ก็เป็นการแยกแยะและเชื่อมโยงให้เห็นชัดเจนไปว่า หลักหัวใจพระพุทธศาสนา ที่พูดกันหลายอย่างนั้น ที่จริงก็อันเดียวกัน

ต่างกันโดยวิธีพูดเท่านั้น และขออย่าว่า

อย่าว่าพูดว่าอย่างนั้นก็ได้อย่างนี้ก็ได้อีก ขอให้จับหลักลงไปให้ชัด และปฏิบัติให้มันให้เด็ดเดี่ยวแนลงไป อย่างที่ว่าแล้วข้างต้น

ถึงจะเล่าเรียนจบหลัก ถ้าไม่รู้จักหน้าที่ต่ออริยสัจ ก็ปฏิบัติไม่ถูก และไม่มีทางบรรลุธรรม

เมื่อพูดถึงอริยสัจสี่ ก็เลยจะต้องพูดถึงหน้าที่ต่ออริยสัจด้วย เมื่อก็นี้ได้พูดไปแล้วว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่าถ้าพระองค์ยังไม่ทรงรู้เข้าใจอริยสัจสี่โดยมีญาณที่ศณะครบทั้ง ๓ อย่างในอริยสัจสี่แต่ละข้อ ซึ่งเมื่อรวมแล้ว ๓ คุณ ๔ เป็น ๑๒ ก็จะไม่ปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้แล้ว

ดังนั้น เราจะรู้อริยสัจอย่างเดียวไม่ได้ ต้องรู้หน้าที่ต่ออริยสัจและปฏิบัติหน้าที่ต่ออริยสัจให้สำเร็จด้วย การเรียนอริยสัจโดยไม่รู้หน้าที่ต่ออริยสัจอาจจะทำให้เข้าใจสับสน

พระพุทธเจ้าตรัสกิจหรือหน้าที่ต่ออริยสัจสี่ไว้ครบถ้วนแล้วแต่ละอย่างๆ

๑. หน้าที่ต่อทุกข์ คือ “ปริญญา” แปลว่ากำหนดรู้ รู้เท่าทัน จับตัวมันให้ได้
๒. หน้าที่ต่อสมุทัย คือ “ปหานะ” แปลว่า ละ หรือกำจัด
๓. หน้าที่ต่อนิโรธ เรียกว่า “สังฉิกิริยา” แปลว่า ทำให้แจ้ง คือ

บรรลุถึงนั่นเอง

๔. หน้าที่ต่อมรรค เรียกว่า “ภาวนา” แปลว่า บำเพ็ญ ก็คือปฏิบัติลงมือทำ ทำให้เกิด ทำให้มีขึ้น

๑) ทุกข์...เรามีหน้าที่ต่อมันอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ทุกขังปริญญะยัง” ทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องรู้เท่าทัน ภาษาพระแปลกันว่า “กำหนดรู้” **ทุกข์เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้** ปริญญะยังนี้เป็นคุณศัพท์ ถ้าใช้เป็นคำนามก็เป็นปริญญา ที่เราเอามาใช้เป็นชื่อของการสำเร็จการศึกษา

ทุกข์...เรามีหน้าที่รู้จักมัน รู้ทันมัน เรียกว่า “ปริญญา” ทุกข์นั้นเป็น

๑. ทุกข์ เรามีหน้าที่รู้จักมัน

ตัวปัญหา เป็นปรากฏการณ์ ท่านเปรียบเหมือนกับ “โรค”

ในทางร่างกายของเราเนี่ย เมื่อเรามีโรค เราก็จะแก้ไขบำบัดหรือกำจัดโรค แต่พอเอาเข้าจริง เรากำจัดโรคไม่ได้ แต่เราต้องเรียนรู้จักโรค เหมือนหมอจะแก้ไขโรคต้องกำหนดรู้ให้ได้ว่าเป็นโรคอะไร เป็นที่ไหนตรงไหน เพราะฉะนั้น

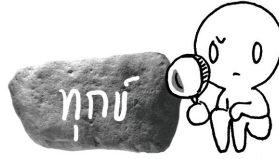
นอกจากต้องรู้โรคแล้ว ต้องรูปร่างกายซึ่งเป็นที่ตั้งของโรคด้วย

ทำนองเดียวกัน ในข้อทุกขนี้ จึงไม่ใช่เรียนเฉพาะปัญหา แต่เรียนชีวิต ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งปัญหาด้วย หมายความว่า ทุกข์คือปัญหาเกิดที่ไหน มันเกิดที่ชีวิตหรือเกิดในโลก เราก็ต้องรู้จักโลก รู้จักชีวิต

เหมือนกับแพทย์จะแก้ไขโรค เวลาเรียนเริ่มที่อะไร ก็ต้องไปเรียนตั้งแต่ anatomy (กายวิภาค) ต้องไปเรียน physiology (สรีรวิทยา) แทนที่จะเริ่มเรียนที่โรค ก็ไปเรียนที่ร่างกายซึ่งเป็นที่ตั้งของโรค เช่นเดียวกับเราจะแก้ไขทุกข์ เราต้องเรียนรู้เข้าใจชีวิต ตลอดถึงโลกที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ซึ่งในที่สุดปัญหาเกิดที่ชีวิต ถ้าเราไม่เข้าใจชีวิต เราก็แก้โรคของมัน คือปัญหาหรือทุกข์ไม่ได้ เรื่องนี้ก็ทำนองเดียวกัน

ดังนั้น ในข้อทุกขนี้ความหมายจึงคลุมทั้งตัวปัญหาและสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งปัญหา โดยเฉพาะชีวิตมนุษย์นี้เราจะต้องเข้าใจ คือปริญญามัน

ทุกข์ ก็คือความผันแปรบีบคั้นกระทบกระทั่ง ซึ่งเกิดเป็นปัญหาแก่ชีวิต เหมือนกับโรค ก็คือความแปรปรวนวิปริตผิดปกติของร่างกาย เช่น อวัยวะบางส่วนถูกบีบคั้นบ่อนเบียนกระทบกระทั่งเสียตางตลอดจนทำงานไม่ปกติ เมื่อเรียนรู้จักร่างกายและระบบการทำงานของมันแล้ว ก็กำหนดรู้โรคที่จะบำบัดแก้ไขได้ นี่ก็เช่นเดียวกัน การจะกำหนดรู้ทุกข์ ก็ต้องรู้จักชีวิตและดูที่ชีวิต (นามรูป/ขันธ ๕) นี้แหละ

๒. สมุทัย สืบสาวหาสาเหตุ

๒) พอรู้โรคว่าเป็นโรคอะไร จับได้แล้ว ก็ต้องสืบสาวหาสาเหตุของโรค สมุทัยได้แก่ตัวเชื้อโรคที่เราจะต้องกำจัด หรือความบกพร่องทำงานผิดปกติของร่างกายที่จะต้องปรับแก้ เวลาแก้ไขบำบัดโรคนี้ เราไม่ได้แก้ไม่ได้กำจัดตัวโรคนะ เช่น เราไม่ได้ขจัดความปวดหัว เราต้องขจัดสาเหตุของความปวดหัว ถ้าไม่อย่างนั้นเราจะแก้ได้แต่อาการ ยาจำนวนมากได้แค่ระงับอาการไข้ใหม่ เช่นระงับอาการปวดหัว

ตราบไตที่เรายังไม่ได้กำจัดเหตุของการปวดหัว เราก็กั้โรคปวดหัวไม่สำเร็จ ฉะนั้น ในข้อที่หนึ่งนี้เราจึงเรียนรู้จักทุกข์เหมือนกับแพทย์ที่วินิจฉัยโรคให้ได้ ต่อจากนั้นก็สืบสาวหาตัวสาเหตุของโรค ซึ่งอาจจะเป็นเชื้อโรค หรือความบกพร่องของอวัยวะ ไม่ใช่เชื้อโรคอย่างเดียว

บางทีการเป็นโรคนั้น เกิดจากการกระทบกระทั่งกับสิ่งแวดล้อม ความบกพร่องของอวัยวะ หรือการทำงานวิปริต หรือความแปรปรวนต่างๆ ซึ่งจะต้องจับให้ได้ เพราะเมื่อมีโรคก็ต้องมี**สมุฏฐาน** หรือ**สมุทัย**

สมุทัยนี้แหละเป็นตัวที่ต้องแก้ไขหรือกำจัด หน้าที่ต่อสมุทัยเรียกว่า “**ปหานะ**”

๓. นิโรธ วางเป้าหมาย

๓) ต่อไป เมื่อจะกำจัดโรค เราต้องมีเป้าหมายว่าเราจะเอาอะไรและจะทำได้แค่ไหน จุดหมายอะไรที่เราต้องการกำหนดให้ได้ อันนี้เรียกว่านิโรธ... รู้ว่าเราต้องการอะไร และรู้ความเป็นไปได้ในการแก้ไข คนที่ไม่มีความชัดเจนว่าเราต้องการอะไร มีความเป็นไปได้อย่างไร ก็จะทำอะไรไม่สำเร็จ

แพทย์ก็ต้องวางเป้าหมายในการรักษาเหมือนกันว่ามันเป็นไปได้แค่ไหน เราจะเอาอะไรเป็นจุดหมายในการรักษา呢 แล้วก็ทำไปให้ได้ ให้บรรลุจุดหมายนั้น เรียกว่า “**สังฆิกิริยา**” แปลว่า ทำให้ประจักษ์แจ้ง ทำให้เป็นจริงขึ้นมาคือทำให้สำเร็จ หรือบรรลุถึง

๔. มรรค ชั้นลงมือปฏิบัติ

๔) พอวางเป้าหมายเสร็จ ก็มาถึงชั้นลงมือปฏิบัติ จะผ่าตัด ให้อา และให้คนไข้ปฏิบัติตัวบริหารร่างกายอย่างไร วิธีรักษาทั้งหมดมาอยู่ในข้อ ๔ คือ **มรรค** เป็นขั้นที่ต้องลงมือทำ เรียกว่า “ภาวนา” ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ มีรายละเอียดมากมาย

เพราะฉะนั้นอริยสัจ ๔ จึงเป็นวิธีการวิทยาศาสตร์ จะใช้ในการสอนก็ได้ในการรักษาโรคก็ได้ แพทย์ก็ใช้วิธีการนี้

**อริยสัจ คือ ธรรมที่นำเสนอเป็นระบบปฏิบัติการ
ให้มนุษย์บริหารประโยชน์จากความจริงของธรรมชาติ**

ที่จริงสถานะตามธรรมชาตินั้น ในที่สุดก็คือกระบวนการที่ปัจเจก-
ตาปฏิบัติสมบูรณ์ และภาวะเหนือกระบวนการนั้นคือนิพพาน เท่านั้นเอง แต่
พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงเป็นอริยสัจ เพื่อให้เห็นขั้นตอนในการปฏิบัติของ

มนุษย์ และเป็นวิธีสอนด้วย คือเป็นวิธีสอนที่จะให้คนเข้าใจได้ง่ายและเกิดผล
ในเชิงการปฏิบัติที่เราใจให้ทำตาม และทำได้เป็นขั้นตอนชัดเจน

อริยสังขันธ์ แท้จริงเป็นหลักของเหตุและผล ธรรมดาเราพูดถึงเหตุ
ก่อนแล้วจึงพูดถึงผลใช่ไหม แต่ให้สังเกตว่าพระพุทธเจ้ากลับทรงยกผลขึ้น
แสดงก่อน แล้วแสดงเหตุทีหลัง ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

ทุกข์ คือปรากฏการณ์ซึ่งเป็นผล และ **สมุทัย** เป็นเหตุของทุกข์นั้น...
นี่ผลกับเหตุ ๑ คู่แล้ว

นิโรธ คือจุดหมายที่ต้องการ จัดเป็นผล แล้วก็ มรรค คือวิธีปฏิบัติ
ให้บรรลุจุดหมายนั้น จัดเป็นเหตุ...นี่ก็ผลกับเหตุอีก ๑ คู่รวมเป็นผลกับเหตุ
๒ คู่นี้เป็นข้อที่น่าสังเกต เป็นการพลิกกลับกันกับความรู้สึกทั่วไปซึ่งมองไป
ที่เหตุก่อนผล

ตามปกติพระพุทธเจ้าก็ตรัสเหตุก่อนผล แต่ในกรณีนี้กลับแสดงผล
ก่อนเหตุ เพราะอะไร...เพราะเป็นเรื่องของวิธีสอน ซึ่งต้องเริ่มด้วยสิ่งที่มอง
เห็นอยู่และต้องเริ่มที่ปัญหาาก่อน เรื่องอะไรจู้ๆ ก็พูดถึงเหตุของปัญหาโดย
ไม่ได้พูดถึงปัญหา เป็นหลักของการสอนและการชี้แจงอธิบายว่า ต้องเริ่มที่
ปัญหาโดยชี้ปัญหาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทำความเข้าใจปัญหา แล้วจึงค้นหา
สาเหตุเสร็จ แล้วก็ชี้ถึงจุดมุ่งหมาย หรือสิ่งที่ต้องการ แล้วก็บอกวิธีปฏิบัติที่
จะให้เข้าถึงจุดหมาย

วิธีสอนอย่างนี้เป็นที่เร้าใจด้วย พอพูดถึงปัญหา โดยเฉพาะ

ปัญหาของตัวเอง หรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกระทบถึงตัว คนก็สนใจ อยากจะรู้ อยากจะแก้ไขปัญหานั้น แล้วจึงสืบสาวว่า ปัญหานี้เกิดจากเหตุอะไร เมื่ออยากกำจัดเหตุแล้ว พอพูดถึงจุดหมายว่าดีอย่างไร คนก็อยากจะไปถึงจุดหมายนั้นแล้วจึงบอกวิธีปฏิบัติ

ถ้าเราไปบอกวิธีปฏิบัติก่อน วิธีปฏิบัติอาจจะยากมาก คนก็จะท้อใจ ไม่อยากไป ไม่อยากทำ แต่ถ้าชี้จุดหมายแล้วพูดให้เห็นว่ามันดีอย่างไร ใจเขาจะไฝปรารถนา ยิ่งเห็นว่าดีเท่าไร ประเสริฐเท่าไร เขายังอยากไป เขาก็พร้อมและเต็มใจที่จะทำ

พอถึงตอนที่เขาพร้อมแล้วนี้ เราจึงค่อยบอกวิธีปฏิบัติ ไม่ต้องงกลัวหรือ ทอนนี้เขาสนใจ ตั้งใจเต็มที่แล้ว เขายินดีพร้อมที่จะทำ สุดแรงของเขา ฉะนั้น หลักอริยสัจนี้จึงเป็นวิธีสอนด้วย พร้อมทั้งเป็นวิธีการแก้ปัญหาและวิธีปฏิบัติกรในงานต่างๆ วิธีสอนที่ได้ผลดีจะใช้หลักการนี้ แม้แต่พวกที่จะปลุกระดมก็พลอยเอาไปใช้ได้ด้วย

ทำไมจึงว่าในการปลุกระดมก็ต้องใช้วิธีนี้จึงจะได้ผล ก็เพราะว่าการปลุกระดมนี้ แม้แต่ที่ไม่สุจริต เขามุ่งแต่จะให้สำเร็จ ก็เอาวิธีนี้ไปใช้ เพราะเป็นวิธีที่ได้ผล คือ ตอนต้นต้องพูดชี้ปัญหาาก่อน... “เวลานี้มันแย่ มีปัญหาทั้งนั้น มีความยากจน มีความเดือดร้อน อะไรๆ ก็ไม่ดี มันเลวร้ายอย่างนั้นๆ” ถ้าจะปลุกระดมก็ต้องชี้เรื่องที่ไม่ดี ให้เห็นออกมาชัดๆ ว่าเยอะแยะไปหมด ร้าย

แรงอย่างไร ต้องชี้ทุกข้อให้ชัดก่อนว่าน่าเกลียดน่ากลัวร้ายแรงจนคนไม่พอใจมาก อยากจะแก้ไข

พอชี้ทุกข้อหรือปัญหาชัดว่าอะไรไม่ใช่อะไร จะต้องแก้ไขแล้ว ทีนี้ก็ชี้สาเหตุ ว่านี่ตัวการ เจ้าตัวนี้แหละ ตัวร้ายอยู่นี่ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาเหล่านี้มันอยู่ที่นั่น ถึงตอนนี้คนก็ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง ใจก็เกิดพลัง เกิดความตื่นตัว เกิดเรี่ยวแรงกำลังขึ้นมาว่า จะต้องจัดการกำจัดมันละนะ เราเห็นตัวการแล้ว

พอคนกระหายอยากจัดการแล้ว ก็ชี้เป้าหมาย อย่างกับสมัยหนึ่งที่เขาปลุกระดมกัน บอกว่า “โน่น ท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ” หรืออะไรก็แล้วแต่สิ่งดีงามจะต้องเป็นอย่างนี้ บรรยายให้เห็นว่าดีเหลือเกิน เลิศเหลือเกิน ชี้ให้เห็นเลิศเลอเท่าไรยิ่งดี

จุดหมายนั้นต้องชี้ให้เด่นว่าดีที่สุด คืออย่างโน้นอย่างนี้ จนกระทั่งคนอยากไปเหลือเกิน ยิ่งคนอยากไปสู่จุดหมายนั้นเท่าไร ก็อย่างยิ่งเกลียดชังเจ้าตัวการนั้น และอยากกำจัดมันมากเท่านั้น คนไม่ชอบสภาพนั้นอยู่แล้ว เพราะถูกชี้ว่าเป็นปัญหา พอชี้ต้นเหตุให้เห็นตัวการร้ายที่ต้องกำจัดให้ได้ ใจคนก็พุ่งเป้าไป พอพร้อมอย่างนี้แล้ว ชี้จุดหมายที่ดีที่ต้องการเสร็จแล้ว ทีนี้ก็พร้อมเต็มที่เลย พอบอกวิธีปฏิบัติว่า “ต้องทำ อย่างนี้ๆๆ” ตอนนี้อย่างปฏิบัติถึงจะยากก็ไม่กลัวแล้ว เอาจริง ไม่ว่าจะยากอย่างไร ก็เอาทั้งนั้น ระดมกำลังทำเต็มที่...มรรคมาได้เลย

รวมความว่า อริยสัจเป็นหลักที่เชื่อมระหว่างความจริงของธรรมชาติ

กับปฏิบัติการของมนุษย์ ถ้าเอาความจริงของธรรมชาติแท้ๆ ก็คือ **อิทัปปัจจยตาปฏิจจนุปบาทและนิพพาน** ซึ่งเป็นแก่นแท้ในแง่ของความจริงตามธรรมชาติล้วนๆ แต่ถ้าพูดตามความจริงล้วนๆ แท้ๆ อย่างนั้นจะยากมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงนำเสนอในรูปของหลักอริยสัจ ๔

เมื่อดูเหตุการณ์ตามลำดับ ก็ให้เห็นชัดว่า

๑. หลังตรัสรู้ก่อนจะเสด็จออกเดินทางสั่งสอน พระพุทธเจ้าทรงพระดำริว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้คือ **อิทัปปัจจยตาปฏิจจนุปบาท และนิพพาน** นั้น ยากที่ใครจะรู้ตามได้จึงน้อมพระทัยจะไม่ทรงสอน (วินย.๔/๗/๘) และ

๒. ต่อมาเมื่อทรงเริ่มสอน คือทรงแสดงธรรมครั้งแรก (เรียกว่าปฐมเทศนา) พระองค์ตรัสว่าตรัสรู้**อริยสัจ ๔** โดยทรงทำกิจหรือหน้าที่ต่ออริยสัจ ๔ นั้น ครบบริบูรณ์แล้ว (วินย.๔/๑๓/๑๘)

อาตมาปรารถนาเรื่องเกี่ยวกับ **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา** มัวแต่พูดคำปรารถนาล้านาน ก็เพียงเพื่อให้เห็นว่า เรื่องหัวใจพระพุทธศาสนานั้น จะพูดอย่างไรก็ได้ ในบรรดาหลักการที่พระเถระทั้งหลายท่านได้นำ มาบอกกับพุทธศาสนิกชน เช่น หลักโอวาทปาฏิโมกข์ ในวันมาฆบูชาเมื่อวาน ทุกหลักเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ที่นำมากล่าวในแง่มุมต่างๆ กันแต่ต้องโยงถึงกันได้ และต้องให้เป็นหลักที่ชัดเจน และปฏิบัติให้จริงจัง ไม่ใช่มองพราวๆ ว่าอะไรก็ได้

อย่าเขลาตามคนขาดความรู้ว่าพุทธศาสนา มองโลกแง่ร้าย หลักพุทธสอนว่า ทุกข์เราต้องมองเห็น แต่สุขสำหรับจะมีจะเป็น

พูดถึงตรงนี้ ก็ขอแทรกอีกนิดเป็นข้อสังเกตว่า พอมองที่หลักอริยสัจ ก็เห็นว่า พระพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยทุกข์ บางทีคนภายนอก หรือแม้แต่คนภายในนี้เอง มองว่าพระพุทธศาสนาสอนแต่เรื่องทุกข์ อะไรก็เป็นทุกข์ ชีวิตก็เป็นทุกข์

ฝรั่งบางทีก็ว่าพระพุทธศาสนาเป็น pessimism คือมองโลกในแง่ร้าย ไปอ่านดูเถอะ พวก encyclopaedia และหนังสือตำรับตำราฝรั่ง จำนวนมากหรือส่วนมาก พอพูดถึงพระพุทธศาสนาก็เริ่มด้วยว่าพระพุทธศาสนา มองว่าชีวิตเป็นทุกข์ บอกว่า life หรือ existence เป็น suffering อะไรทำนองนี้ ซึ่งชวนให้เกิดความเข้าใจผิด

ตรงนี้ชาวพุทธเองจะต้องชัดเจน

ก่อนจะชี้แจงเรื่องนี้ ขอตั้งข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า คนพวกที่ไม่ได้เรียนพระพุทธศาสนาในแง่ของตำรับตำราหรือทฤษฎี ถ้าอยู่ๆ เขาเข้ามาเมืองไทย อาจจะได้ภาพของพระพุทธศาสนาที่มีความประทับใจในทางตรงกันข้ามกับพวกที่อ่านหนังสือ

พวกที่อ่านหนังสืออาจเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาที่สอนอะไรต่ออะไร

ให้มองชีวิตเป็นทุกข์ ไม่สบายเลย

แต่พวกที่ไม่ได้อ่านหนังสือ อยู่ๆ เข้ามาเมืองไทย เพียงแต่รู้ว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ พอมานเห็นคนเมืองไทยยิ้มแย้มแจ่มใส อย่างที่เรียกว่าเป็น the land of smile สยามเมืองยิ้ม เลยรู้สึกว่าการเมืองไทยเป็นสุข

เคยมีฝรั่งหนุ่มสาวไปหาอาตมาที่วัด ไม่รู้จักกัน ไม่รู้ว่าใครแนะนำ ไปถามเขาว่ามาทำไม เขาบอกว่าเขาอยากรู้เรื่องพระพุทธศาสนา ก่อนมาไม่ได้สนใจ แต่มาแล้ว ตอนเข้ายืนที่หน้าต่าง มองลงไป เห็นคนไทยหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส คุณคนไทยมีความสุขดี พระพุทธศาสนาสอนอะไรทำให้คนไทยมีความสุข

บางรายถึงขนาดบอกว่า เขาไปเที่ยวตามบ้านนอก ไปเห็นแม่แต่งงานศพ สนุกสนานกันจัง เมืองฝรั่งไม่เป็นแบบนี้เลย เวลาจัดงานศพฝรั่งหน้าตาเคร่งเครียดเหลือเกิน จิตใจไม่สบายเลย แต่เมืองไทยสนุก แม่แต่งงานศพก็ไม่ทุกข์ เขาอยากรู้ว่าพระพุทธศาสนาสอนอะไร

นี่เป็นความประทับใจอีกแบบหนึ่ง สำหรับคนที่มาเห็นภาพเชิงปฏิบัติในชีวิตความเป็นอยู่ว่าชาวพุทธมีความสุข ตรงกันข้ามกับเมืองฝรั่งที่มีแต่หน้าตาเคร่งเครียด ยิ้มยาก มีความทุกข์มาก เป็นโรคจิตมาก

จะโยงอย่างไรให้สุขกับทุกข์รวมอยู่ในภาพของพุทธศาสนาอันเดียวกัน ถ้าเราจับหลักได้ถูกจะไม่มีปัญหาในเรื่องนี้

คำตอบอยู่ที่หลักกิจในอริยสัจ หรือหน้าที่ต่ออริยสัจ ที่พูดไปแล้ว พระพุทธศาสนาสอนอริยสัจสี่ เริ่มด้วยทุกข์ หน้าที่ต่อทุกข์คือปริยญา คือ

ต้องรู้ทันมัน เราไม่มีหน้าที่เป็นทุกข์ เพราะปัญหาเป็นสิ่งที่เราต้องรู้เข้าใจ ถ้าเราจับจุดปัญหาไม่ได้ เราก็แก้ปัญหาไม่ได้ โดยเฉพาะตัวปัญหาเท่านั้น เราจะต้องรู้เข้าใจสิ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหา สิ่งที่รองรับหรือเป็นที่ตั้งของปัญหา คือรู้เท่าทันชีวิตสังขารและรู้เท่าทันโลก

อันนี้เป็นเรื่องของการรู้หน้าที่ต่อทุกข์มีอย่างเดียวคือปริยญา พุดง่าย ๆ ทุกข์นี้สำหรับปัญญา...จบแค่นี้

ถ้าใครเอาทุกข์มาเข้าตัว ใครทำตัวให้เป็นทุกข์ แสดงว่าปฏิบัติผิดหลักไม่มีที่ไหนพระพุทธเจ้าสอนให้คนเป็นทุกข์ สอนแต่ให้รู้เท่าทันทุกข์ เพื่อจะแก้ไขได้ มรรคต่างหาก ที่เรามีหน้าที่ปฏิบัติลงมือทำ ให้มีให้เป็น

สุขตรงข้ามกับทุกข์สุขอยู่ในอริยสังข์ข้อไหน สุขอยู่ในข้อนิโรธ คือในข้อจุดหมาย แต่เราไม่นิยมใช้คำว่าสุข เพราะสุขนี่จะเป็นสัมพัทธ์ตลอด เป็น relative เพราะตราบใดที่มีสุข ก็หมายความว่ายังมีทุกข์ปนอยู่คือยังไม่พ้นทุกข์ ยังไม่ชัดว่าทุกข์หมดหรือยัง แต่ถ้าเมื่อไรทุกข์ไม่มีเหลือ อันนี้จะพูดว่าสุขหรืออย่างไรก็แล้วแต่ถ้าพูดว่าสุขก็หมายถึงสุขสมบูรณ์เลย ไม่มีทุกข์เหลืออยู่

พุทธศาสนายอมรับมาตรฐานตัดสินต่อเมื่อไรทุกข์หรือไม่มีทุกข์เหลือเลย จุดหมายของพุทธศาสนาคือไม่มีทุกข์เหลือเลย นิโรธนั้นที่แท้ไม่ได้แปลแค่ดับทุกข์ ขอให้สังเกตว่า “นิโรธ” นั้นแปลว่า การไม่เกิดขึ้นแห่งทุกข์ เพราะดับทุกข์ แสดงว่าเรามีทุกข์ จึงต้องดับมัน พอเราปฏิบัติไปถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา ก็ถึงภาวะไรทุกข์ ไม่มีทุกข์เหลือ ไม่มีการเกิดขึ้นแห่ง

ทุกข์อีกต่อไปเลย

ส่วนในระหว่างปฏิบัติ ระหว่างที่เป็นสัมผัส ทุกข์จะน้อยลงและจะมีสุขมากขึ้น ฉะนั้น สุขจึงจัดอยู่ในฝ่ายนิโรธ ในฝ่ายจุดหมาย กิจหรือหน้าที่ต่อนิโรธ คือ สัจฉิกิริยา แปลว่า ทำให้ประจักษ์แจ้ง คือทำให้ประจักษ์แก่ตัวหรือบรรลุถึง สุขจึงเป็นภาวะที่เราบรรลุถึงเพิ่มขึ้นๆ

หมายความว่าทุกข์เป็นสิ่งที่เรารู้ทัน แล้วก็หาทางแก้ เราจะก้าวไปสู่จุดหมาย คือมีสุขเพิ่มขึ้นเรื่อย ทุกข์น้อยลงเรื่อย จนกระทั่งหมดทุกข์ เป็นสุขที่แท้ คือ “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” นิพพานเป็นบรมสุข ระหว่างปฏิบัติเราก็ก้าวทุกข์และมีสุขมากขึ้นเรื่อย

ฉะนั้น ในชีวิตจริงคือภาคปฏิบัติ ชาวพุทธจึงต้องมีสุขมากขึ้น และทุกข์น้อยลงไปเรื่อยๆ นี่คือการที่เราดูพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติ ซึ่งเป็นชีวิตจริง ฝรั่งจึงเห็นชาวพุทธมีความสุขยิ้มแย้มแจ่มใส แต่ถ้าไปอ่านหนังสือเป็นเชิงทฤษฎี ที่คนเขียนจับหลักไม่ชัด พอเริ่มด้วยทุกข์ก่อน ก็มองพุทธศาสนาเป็นทุกข์ไป แต่ที่จริง ทั้งหลักการและภาคปฏิบัติของพระพุทธศาสนาสอดคล้องเป็นอันเดียวกัน

พุทธศาสนิกชนต้องจับหลักเรื่องกิจหรือหน้าที่ต่ออริยสัจนี้ให้ได้ว่า...

๑. ทุกข์ เรามีหน้าที่ ปริยญา รู้ทัน ศึกษาให้เข้าใจว่ามันอยู่ที่ไหน มันเป็นอย่างไร จับตัวมันให้ชัด เพื่อให้พร้อมที่จะแก้ไข

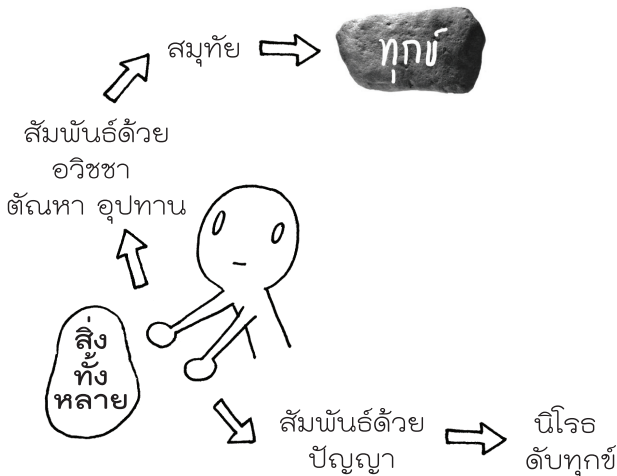
๒. สมุทัย ตัวสาเหตุของทุกข์นั้น เราจึงมีหน้าที่ ปหานะ กำจัดแก้ไข

๓. นิโรธ เรามีหน้าที่ สัจฉิกิริยา บรรลุลุคตหมายที่บาราศทุกข์ เป็นสุข มากขึ้นๆ

๔. มรรค ขอนี้เท่านั้นที่เรามีหน้าที่ ภาวนา ปฏิบัติลงมือทำ สรุปลความว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์ไว้สำหรับปัญญา รู้ แต่ สอนเรื่องสุขสำหรับให้เรามีชีวิตเป็นจริงอย่างนั้น

พูดอย่างสั้นว่า พุทธศาสนาสอนให้รู้ทันทุกข์ และให้อยู่เป็นสุข หรือให้สั้นกว่านั้นอีกว่า พุทธศาสนาสอนให้เห็นทุกข์ แต่ให้เป็นสุข คือ ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น

เพราะฉะนั้น จะต้องมองพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาแห่งความ สุข ไม่ใช่ศาสนาแห่งความทุกข์ ฝรั่งจับจุดไม่ถูก ก็เข้าใจผิดพลาด ขอฟ่านไป ทั้งหมดนี้ตั้งเป็นข้อสังเกตเป็นอาร์มภท

-๒-

แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

ที่นี่ ก็มาถึงตัว แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ก็เอาที่พูดเป็น อารัมภบทนั่นแหละมาครอบคลุม คือ สาระอยู่ในเรื่องที่พูดไปแล้วนั่นเอง เพราะได้พูดแล้วว่า อริยสัจสี่ครอบคลุมหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น

- หลัก “เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์”
- หลัก “ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น”
- หลัก “เราบัญญัติแต่ทุกข์และความดับทุกข์” หรือ
- หลัก “อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท กัณนิพพาน”

ทุกหลักรวมอยู่ในหลัก อริยสัจสี่ ทั้งนี้

เมื่อรู้ว่าอะไรเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็เท่ากับจับจุดได้ว่า จะต้องเจาะลงไปหาแก่นในนั้น

ขอย้ำว่า “อริยสัจ” คือหลักที่โยงความจริงในธรรมชาติ มาสู่การใช้ประโยชน์ของมนุษย์ เพราะลำพังกฎธรรมชาติเอง มันมีอยู่ตามธรรมดา ถ้าเราไม่รู้วิธีปฏิบัติ ไม่รู้จุดที่จะเริ่มต้น ไม่รู้ลำดับ เราก็สับสน

พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้เราได้ประโยชน์จากกฎธรรมชาติดโดยสะดวก จึงนำมาจัดรูป ตั้งแบบ วางระบบไว้ให้ เรียกว่า อริยสัจสี่ โดยทำลำดับให้เห็นชัดเจน เป็นได้ทั้งวิธีสอน ทั้งวิธีแก้ปัญหา และวิธีที่จะลงมือทำการต่างๆ เมื่อทำตามหลักอริยสัจสี่ ความจริงของธรรมดาที่ยาก ก็เลงง่ายไปหมด

ความจริงมีอยู่ตามธรรมดา

พระพุทธเจ้ามีปัญญา ก็มาค้นพบและเปิดเผย

ต่อไปนี่เมื่อจะดู “แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา” ก็ต้องดูที่หลักความจริงอีก เริ่มด้วยข้อแรกมองว่าพระพุทธศาสนามีท่าทีหรือทัศนคติต่อความจริงอย่างไร คือมองดูโลก มองดูธรรมชาติและชีวิตอย่างไร พุทธสันๆ ว่าพระพุทธศาสนา มองความจริงของสิ่งทั้งหลายอย่างไร

จุดเริ่มต้นนี้ชัดอยู่แล้วในพุทธพจน์ ที่พระสวดอยู่เสมอในงานอุทิศกุศลว่า “อุปปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานิ อนุปปาทา วา ตถาคตานิ จิตฺตวสา ธาตุ...” มีเนื้อความว่า “ตถาคตคือพระพุทธเจ้า จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความจริงก็คงอยู่เป็นกฎธรรมดา เป็นความแน่นอนของธรรมชาติว่าดังนี้ๆ”

นี่คือการมองความจริงตามแบบของพระพุทธศาสนา พุทธพจน์นี้เป็นหลักพื้นฐาน เราควรจะเริ่มต้นด้วยหลักนี้ นั่นก็คือพระพุทธศาสนา มองสิ่ง

ทั้งหลายเป็นเรื่องของธรรมชาติและกฎธรรมชาติ เป็นความจริงที่เป็นอยู่อย่างนั้นตามธรรมชาติของมัน ไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า

ในพุทธพจน์นี้เอง พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า “ตถาคตมาธูความจริง ค้นพบความจริงนี้แล้ว จึงบอกกล่าว เปิดเผย แสดง ชี้แจง ทำให้เข้าใจง่าย ว่าดังนี้ๆ”

พุทธพจน์ตอนนี้บอกฐานะของพระศาสดาว่า **ฐานะของพระพุทธเจ้าคือผู้ค้นพบความจริง** แล้วนำความจริงนั้นมาเปิดเผยแสดงให้ปรากฏ พระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็นผู้บัญญัติหรือเป็นผู้สร้างผู้บันดาลอะไรขึ้นมาจากความไม่มีพระองค์เพียงแต่แสดงความจริงที่มีอยู่ การที่พระองค์บำเพ็ญบารมีทั้งหลายก็เพื่อมาตรัสรู้เข้าถึงความจริงอันนี้ที่มีอยู่ตามธรรมดา

ความจริงนี้มีอยู่ตามธรรมดาตลอดเวลา ไม่มีใครเสกสรรค์บันดาล (ไม่มีผู้สร้าง เพราะถ้ามีผู้สร้าง ก็ต้องมีผู้ที่สร้างผู้สร้างนั้น ถ้าผู้สร้างมีได้เอง ก็แน่นอนเลยว่า สภาวะธรรมก็มีอยู่ได้โดยไม่ต้องมีผู้สร้าง) มันไม่อยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของใคร ไม่มีใครบิดผันเปลี่ยนแปลงมันได้ ผู้ใดมีปัญญาจึงจะรู้เข้าใจและใช้ประโยชน์มันได้

ปัญหาอยู่ที่ว่า เราไม่มีปัญญาที่จะรู้ เมื่อเราไม่รู้ความจริงที่เรียกว่ากฎธรรมชาตินี้ เราก็ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง เพราะสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความจริงของมัน เมื่อเราไม่รู้ความจริงของมัน เราก็ปฏิบัติต่อมันไม่ถูกต้องเกิดปัญหาแก่ตัวเราเอง

เพราะฉะนั้น การรู้ความจริงของธรรมชาติจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อเรารู้แล้ว เราก็จะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง

เหมือนกับในทางวิทยาศาสตร์ฝ่ายวัตถุ ที่ค้นพบความจริงคือกฎธรรมชาติบางอย่างหรือบางส่วน เมื่อค้นพบแล้วก็นำเอากฎธรรมชาติส่วนนั้นมาใช้ทำอะไรต่างๆ ได้ เช่นการสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ตั้งแต่เรือกลไฟ รถยนต์ รถไฟ เรือบิน ตลอดจนคอมพิวเตอร์ได้ ก็มาจากการรู้ความจริงของกฎธรรมชาติทั้งนั้น เมื่อรู้แล้วก็จัดการมันได้ เอามันมาใช้ประโยชน์ได้ ถ้าไม่รู้ก็ตัน ติดขัด มีแต่เกิดปัญหา

เรื่องนี้ก็ทำนองเดียวกับวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์เอาแค่ความจริงของโลกวัตถุ ส่วนพระพุทธศาสนามองความจริงของโลกและชีวิตทั้งหมด

รวมความว่า พระพุทธศาสนามองความจริงของสิ่งทั้งหลายว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาของมัน แล้วพระพุทธเจ้ามาค้นพบ แล้วก็ทรงทำให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยมีวิธีจัดรูปร่างระบบแบบแผนให้เรียนรู้ได้สะดวก และวางเป็นกฎเกณฑ์ต่างๆ

นี่ก็คือการจับเอาหลักการของความจริงนั่นเอง มาจัดเป็นระบบขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจของเรา

ที่นี้ ความจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาติที่ว่านั้นเป็นอย่างไร ก็มีตัวอย่างเช่นว่า สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ไม่คงที่ เกิดขึ้นแล้วก็ดับ

ไป เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เป็นทุกขัง คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และเป็นอนัตตา ไม่เป็นตัวเป็นตนของใคร ที่จะไปสั่งบังคับให้เป็นไปตามปรารถนาได้ เราจะไปยึดถือครอบครองมันจริงไม่ได้ เพราะมันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน หรือดำรงอยู่ตามสภาวะของมัน

สิ่งทั้งหลายที่เรายึดถือเป็นตัวตนในบัดนี้ ก็คือภาพปรากฏของเหตุปัจจัยที่เป็นไปตามกระบวนการของมัน เมื่อเหตุปัจจัยมาสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ ก็แสดงผลเป็นปรากฏการณ์ที่เราเรียกเป็นตัวเป็นตน แต่แท้จริงแล้วตัวตนอย่างนั้นไม่มี มีแต่เพียงภาพปรากฏชั่วคราว

ส่วนตัวจริงที่อยู่เบื้องหลัง ก็คือกระบวนการแห่งความสัมพันธ์กันของสิ่งทั้งหลายที่สืบเคลื่อนไปเรื่อยๆ เมื่อเหตุปัจจัยเหล่านี้สัมพันธ์กัน แล้วสืบเคลื่อนต่อไป ภาพตัวตนที่ปรากฏนั้นก็เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นตัวตนที่แท้ ที่ยั่งยืนตายตัว ที่จะยึดถือครอบครองบังคับบัญชาอะไรก็ได้ จึงไม่มี (คำว่า “อัตตา” ก็คือตัวตนที่เที่ยงแท้ยั่งยืนตายตัวตลอดไป)

มัน (อัตตา) ไม่มี เพราะมีแต่ภาพรวมของปรากฏการณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายในกระบวนการของมัน เรียกว่าเป็นเพียงสภาวะธรรม ไม่เป็นตัวตนของใคร

ถ้าเข้าใจเช่นนี้แล้วก็จะเห็นว่า อ้อ...อะไรก็ตามที่ปรากฏเป็นตัวเป็นตนก็คือสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ชั่วคราว หรือสิ่งที่ยังดำรงอยู่ตามสภาวะของมัน

เท่านั้น ซึ่งเราจะต้องรู้ทัน ถ้าจะรู้ความจริงของปรากฏการณ์ เราต้องสืบสาว
ดูกระบวนการของเหตุปัจจัยที่อยู่เบื้องหลัง แล้วเราจะเห็นความจริงและไม่
ยึดติดอยู่กับตัวอัตตานิ

นี่คือความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนเรื่อง
“ไตรลักษณ์” ขึ้นไว้เป็นหลักที่เด่นว่า...

สิ่งทั้งหลายนี้ อนิจจัง ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับหาย มีความ
เปลี่ยนแปลง ทุกข์ คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ อยู่ในภาวะขัดแย้ง ถ้าคนเข้าไป
เกี่ยวข้องกับความสุข มันทก็ฝืนความปรารถนา แล้วก็ อนตตา ไม่เป็นตัว
ตนของใครได้ ใครจะยึดถือครอบครองสิ่งบังคับไม่ได้ เพราะมันเป็นไปตาม
เหตุปัจจัยของมัน หรือดำรงอยู่ตามสภาวะของมัน

เมื่อคนไม่รู้ทันความจริงของธรรม

เขาก็นำ ทุกข์ในธรรมชาตินามาสร้างให้เป็นทุกข์ของตน

สำหรับ *ทุกข์* ในไตรลักษณ์นี้ เรามักไปมองคำว่าทุกข์เป็นความเจ็บ
ปวดเสีย ที่จริงทุกข์เป็นสภาพตามธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย หรือเป็นสภาวะ
ตามธรรมชาติ คืออาการที่สิ่งทั้งหลายไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิม บางที
แปลว่า stress หรือ conflict คือภาวะที่มันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุ
ปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆ ที่เกิดดับบีบคั้นขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา แล้ว

ทุกข์ก็เป็นภาพรวมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านั้น

สิ่งทั้งหลายเป็นองค์รวม ที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกัน เมื่อองค์ประกอบแต่ละอย่างเกิดขึ้นดับไป เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา องค์รวมนั้นจึงไม่สามารถคงสภาพเดิมอยู่ได้ เพราะเมื่อองค์ประกอบแต่ละอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป ก็เกิดการขัดแย้งกัน เป็นความกดดันภายใน แล้วก็จะต้องคงอยู่ไม่ได้

สภาพที่ขัดแย้ง ผืน กดดัน คงอยู่ไม่ได้ทั้งหมดนี้ เรียกว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นสภาวะธรรมชาติในสิ่งทั้งหลาย เมื่อเราใช้ศัพท์นี้กับภาวะในใจคน ก็จะมีความหมายว่าเป็นภาวะที่จิตถูกกดดันบีบคั้น ก็คืออันเดียวกัน

จะเห็นว่าทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ในสิ่งทั้งหลายนี้ ก็มีความหมายหนึ่งคล้ายๆ กับทุกข์ในใจของเรา ทุกข์ในใจของเราก็คือภาวะที่ถูกบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ไม่สบาย ทนไม่ไหว ทีนี้ในสิ่งทั้งหลาย ทุกข์ก็คือภาวะที่จะต้องผันแปรเปลี่ยนแปลงไป เกิดความขัดแย้ง กดดัน ทนอยู่ไม่ได้

ส่วน *อนตตา* ก็อย่างที่พูดไปแล้วว่า คือไม่เป็นตัวตนที่ยั่งยืนมันคงอยู่อย่างนั้นตลอดไป แต่เป็นเพียงภาพรวมของปรากฏการณ์แห่งกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงนั้น

เรื่องนี้ก็ทำนองเดียวกับกฎทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ตามธรรมดาในธรรมชาติ ไม่ว่าใครจะรู้หรือไม่ ใครมีปัญญาสามารถ ก็ค้นพบแล้วก็เอามา

บอกกัน เรื่อง *อนิจจัง ทุกขัง อนตตา* นี้พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า เป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของมัน ไม่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิด พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มาค้นพบ เปิดเผย อธิบาย วางเป็นระบบไว้

ตรงนี้แหละที่มายังเข้ากับอริยสัจ คือเมื่อสิ่งทั้งหลายทั้งโลก รวมทั้งชีวิตของคนเรานี้ เป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งๆ มันก็เป็นไปตามกฎธรรมชาตินี้ ที่ว่ามีความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงทุกเวลา มีความกดดันขัดแย้งภายใน คงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้ และเป็นไปตามเหตุปัจจัย ปรากฏรูปลักษณ์ไปต่างๆ ยักย้ายไปตามเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กันนั้น อย่างร่างกายของเรานี้ก็เปลี่ยนไป ตอนเป็นเด็กหน้าตาอย่างหนึ่ง อายุมากขึ้นมาก็เปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่ง

เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็น *อนิจจัง ทุกขัง อนตตา* ตามธรรมดาของมันอย่างนี้ ก็มีคำถามว่า มนุษย์จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันอย่างไร คือจะปฏิบัติหรือสัมพันธ์กับธรรมชาติ กับโลก กับชีวิต ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาตินั้นอย่างไร

มนุษย์อาจจะสัมพันธ์กับมันด้วยอวิชา ตัณหา อุปาทาน

อวิชา คือภาวะที่ขาดความรู้ความเข้าใจ ไม่รู้ทันความจริงของสิ่งนั้นๆ

ตัณหา คือความอยากความปรารถนาต่อสิ่งต่างๆ โดยไม่รู้ทันความจริงของมัน

อุปาทาน คือการเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ให้เป็นอย่างที่ตัวต้องการ เอาความปรารถนาของตนเป็นตัวกำหนด

ถ้ามนุษย์เข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลาย หรือพูดง่ายๆ ว่าสัมพันธ์กับโลกและชีวิต ด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ก็จะทำให้ปัญหาขึ้นกับชีวิตของตัวเองทันที ทุกข์ที่เป็นสภาพอยู่ในธรรมชาติตามธรรมดาของมัน คือเป็นความขัดแย้ง คงอยู่ไม่ได้ ในสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงคือเคลื่อนนั้น ก็จะเกิดเป็นสภาวะที่กดดัน ขัดแย้งขึ้นในจิตใจของมนุษย์ ตอนนี้ทุกข์ในธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมดา กลายมาเป็น “ทุกข์” ประดังในใจของเรา

ที่จริงมันเป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดาในธรรมชาติ แต่เมื่อเราไปสัมพันธ์ปฏิบัติต่อมันไม่ถูก จึงเกิดเป็นทุกข์ในใจของเราขึ้นมา และเมื่อสืบค้นดู ก็จะรู้ว่า อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของเราในกรณีนี้ ตัวนี้แหละที่ท่านว่าเป็น “สมุทัย” คือเหตุแห่งทุกข์ ตอนนี้สมุทัยมาแล้ว

สมุทัยนี้ ถ้าตรัสแค่บทบาทหน้าโรง ก็เอาตัณหาเป็นตัวแสดง แต่ถ้าตรัสแบบเต็มโรง จะทรงยกเอาอวิชชาเป็นตัวกำกับหลังโรง ขอให้ดูเวลาตรัสว่า อะไรคือสมุทัย พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๒ แบบ

แบบที่ ๑ ตรัสว่า สมุทัยได้แก่ตัณหา คืออธิบายง่ายๆ สั้นๆ ว่า “สิ่งทั้งหลายมันไม่เป็นไปตามใจอยากของคุณหรอก เมื่อคุณสัมพันธ์กับมันด้วยความอยาก คุณก็ต้องเป็นทุกข์เอง” แต่เบื้องหลังตัณหา คือความอยากหรือความตามใจตัวนี้ ตัวการที่แท้ก็คือความไม่รู้เท่าทันความจริง ซึ่งเป็นเงื่อนไขเปิดช่องให้ปัจจัยต่างๆ เข้ามาหนุนกันในการที่จะให้ปัญหานั้นเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น แบบที่ ๒ จึงตรัสแบบกระบวนการที่เริ่มต้นจากอวิชชา ว่า อวิชชาเป็นปัจจัยพื้นฐานของปัญหาหรือทุกข์ สมุทัยที่แท้จริงเป็นกระบวนการ (ธรรมปวัตติ) ตามกฎปฏิบัติสรุปบาทว่า *อวิชชาปัจจุยา สงขารรา ...* ซึ่งประมวลว่าทั้งหมดนี้คือสมุทัยแห่งทุกข์

ตอนนี้จะเห็นได้ว่า กฎธรรมชาติมาสัมพันธ์กับมนุษย์แล้ว

ตอนแรก พูดเริ่มจากกฎธรรมชาติก่อนว่า ความจริงของธรรมชาติ มันมีอยู่ตามธรรมชาติของมัน สิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามกฎธรรมชาตินั้น เป็น *อนิจจัง ทุกขัง อนตตา*

ตอนนี้มาถึงคน คือในการที่คนเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ถ้าเกี่ยวข้องกับโดยมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวกำหนด ก็จะเกิดปัญหา มีทุกข์ขึ้นมา

อันนี้คืออริยสัจข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ คือการสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายซึ่งมีศักยภาพที่จะให้เกิดทุกข์ ด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นสมุทัยคือตัวเหตุ แล้วก็เกิดทุกข์ในตัวคนขึ้นมา คือก้าวจากทุกข์ในสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มาเป็นทุกข์ในใจของเรา

นี่คือวิธีพูดแบบย้อนกลับโดยเอากฎธรรมชาติเป็นจุดเริ่มต้น โดยเริ่มที่ **สมุทัย** คือมนุษย์ไปสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง โดยสัมพันธ์ด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ก็เกิดเป็น **ทุกข์** ขึ้นมา

เมื่อมีปัญญารู้ความจริง ก็เลิกฟุ้งฟิงค้นหา หันมาอยู่ด้วยปัญญา ที่เอาประโยชน์ได้จากธรรม

ในทางตรงข้าม ถ้าเรารู้ทันความจริงของโลกและชีวิต แล้วเปลี่ยนวิธีสัมพันธ์เสียใหม่ เราไม่สัมพันธ์ด้วยอวิชา ตัณหา อุปาทาน แต่เปลี่ยนจากอวิชาเป็นวิชา และสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายด้วยปัญญา สมุทัยก็หายไป กลายเป็นนิโรธ

พออวิชา ตัณหา อุปาทาน หายไปบับ สมุทัยหายไป ทุกข์ก็หายไปด้วย กลายเป็นนิโรธดับทุกข์หมด หรือทุกข์ไม่เกิดขึ้นเลย

ดังนั้น วิธีแก้ไขก็คือการพัฒนามนุษย์ให้มีปัญญา จนกระทั่งหมดอวิชา ตัณหา อุปาทาน เพราะฉะนั้นจึงต้องทำให้เกิดวิชา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตโดยอาศัยตัณหาน้อยลงตามลำดับ จนกระทั่งอวิชาหมดไป เมื่อหมดอวิชาแล้ว ก็คือนิโรธ ไม่มีทุกข์เกิดขึ้นอีก

จากกฎธรรมชาติโยงมาถึงอริยสัจ เข้าใจว่าชัดพอสมควร ถ้าไม่ชัด กรุณาถามด้วย

ย้อนอีกทีหนึ่งว่า กฎธรรมชาติมีอยู่เป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นดับเปลี่ยนแปลงไป คงสภาพเดิมไม่ได้ เป็นปรากฏการณ์ที่ปรากฏภาพออกมาตามเหตุปัจจัยของมัน เป็นไปตามธรรมดาอย่างนี้

เมื่อมนุษย์อยู่ในโลก ก็ต้องไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ถ้าเราสัมพันธ์ไม่ถูก คือใช้อวิชา ตัณหา อุปาทาน ก็เกิดปัญหาทันที คือเกิด

เป็นทุกขขึ้นมา

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนให้เรามีความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง ให้ใช้ปัญญาที่จะปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ด้วยความรู้เข้าใจ จนกระทั่งไม่ต้องอาศัย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เมื่อเราพัฒนาปัญญาจนถึงที่สุด เราก็จะพ้นจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เราก็เป็นอิสระ ก็คือถึง **นิโรธ**

แต่ในการที่จะมีปัญญา จนหมดอวิชชา ตัณหา อุปาทานนั้น มนุษย์ ก็ต้องพัฒนาตัวเอง ซึ่งก็คือมรรคนั่นเอง

มรรค ก็คือกระบวนการวิวัฒนามนุษย์ไปสู่การมีปัญญา จนกระทั่งไม่ต้องอาศัยอวิชชา ตัณหา อุปาทานในการดำเนินชีวิต แต่เป็นอยู่ด้วยปัญญา

พอถึงตรงนี้ก็จบเรื่องของอริยสัจ

เพราะฉะนั้นจึงพูดได้ว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องธรรมาชาติ กับการที่มนุษย์ไปสัมพันธ์กับธรรมาชาติ เท่านั้นเอง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ

๑. ความจริงของธรรมาชาติ หรือกฎธรรมาชาติ

๒. การรู้เข้าใจความจริงนั้น แล้วนำมาใช้ประโยชน์ แต่เป็นประโยชน์ของตัวชีวิตเอง ที่จะให้ชีวิตของเราหมดปัญหาอย่างแท้จริงพูดอีกอย่างหนึ่งว่า พุทธศาสนามีเท่านั้น คือ

๑. ความจริงของธรรมาชาติ หรือกฎธรรมาชาติ ซึ่งเราต้องเรียนรู้ และใช้ประโยชน์โดยปฏิบัติให้ถูกต้อง

๒. มนุษย์เป็นผู้เรียนรู้เข้าใจความจริงนี้ และใช้ประโยชน์จาก

ความรู้้นั้นเราจึงต้องศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ด้วย

ธรรมชาติของมนุษย์นั้นพิเศษในแง่ดี คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ศึกษาให้มีปัญญาได้

ตอนนี้พูดกันมาถึงมนุษย์ว่าเมื่อมนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อกฎธรรมชาติ เราก็ต้องรู้จักธรรมชาติของมนุษย์ด้วยว่าเป็นอย่างไร เช่นให้รู้ว่าธรรมชาติของมนุษย์นี้สามารถมีปัญญาที่จะหมดอวิชชา เป็นไปได้หรือไม่ที่มนุษย์จะอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ถ้าเป็นไปได้ การแก้ปัญหา ก็เป็นไปได้

ถ้ามนุษย์ไม่สามารถพัฒนาให้มีปัญญา เราก็ต้องอยู่กับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ตลอดไป และต้องยอมรับว่าจะต้องเป็นทุกข์ตลอดไปด้วย ฉะนั้นเราจึงมาศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ คือนอกจากรู้ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายทั้งโลก ทั้งระบบ ก็มารู้ธรรมชาติของตัวมนุษย์เองด้วย

คราวนี้ก็มาพูดถึงธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งต้องพูดเป็น ๒ ระดับ

ระดับที่ ๑ มนุษย์ก็เป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติทั้งหมด ย้ำว่าเป็นธรรมชาติเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์จึงต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เช่นเดียวกับธรรมชาติอย่างอื่น ๆ

ถ้าเราแยกเป็นโลกและชีวิต ชีวิตของเราก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติใหญ่ อันเดียวกันกับกฎธรรมชาติที่ครอบงำโลกทั้งโลกอยู่ คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา ต้องเปลี่ยนแปลงไป คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และปรากฏรูปร่างขึ้นมาตามกระบวนการของเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กันนั้น นี่คือธรรมชาติของมนุษย์ด้านหนึ่งที่เป็นชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

ระดับที่ ๒ ธรรมชาติพิเศษที่เป็นส่วนเฉพาะของมนุษย์ ตรงนี้แหละเป็นจุดสำคัญที่จะก้าวไปสู่ขั้นที่จะตอบได้ว่าจะสามารถแก้ปัญหาข้างต้นได้หรือไม่ คือ มนุษย์สามารถมีปัญญาที่จะมีชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งพาวิชา ตัณหา อุปาทาน ได้หรือไม่

ธรรมชาติของมนุษย์ตรงนี้ถือเป็นฐานของพระพุทธศาสนาเลยที่เดียว

ธรรมชาติส่วนพิเศษของมนุษย์ คือเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ตรงนี้สำคัญมาก ถ้าพูดอย่างภาษาสมัยใหม่ก็ใช้คำว่า “**เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้**” ไม่ใช่จมอยู่กับที่ แต่เปลี่ยนแปลงได้ในเชิงคุณภาพ หรือเรียกว่าเป็นสัตว์พิเศษก็ได้

พิเศษคือแปลกจากสัตว์ชนิดอื่น คือสัตว์ชนิดอื่นไม่เหมือนมนุษย์ สัตว์มนุษย์นี้แปลกจากสัตว์อื่น แปลกหรือพิเศษอย่างไร พิเศษในแง่ที่ว่าสัตว์อื่นฝึกไม่ได้หรือฝึกแทบไม่ได้ แต่มนุษย์นี้ฝึกได้

คำว่า “ฝึก” นี้พูดอย่างสมัยใหม่ได้แก่คำ ว่า **เรียนรู้และพัฒนา** พูดตามคำ หลักแท้ๆ คือ **ศึกษา หรือสิกขา** พูดรวมๆ กันไปว่า **เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา หรือเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนา**

พูดสั้นๆ ว่า **มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก**

สัตว์อื่นแทบไม่ต้องฝึก เพราะมันอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ พอเกิดมา
 ปีบเรียนรูจากพ่อแม่นิดหน่อย เดี่ยวเดียวมันก็อยู่รอดได้ อย่างลูกวัวคลอดออก
 มา ๒-๓ นาทีลุกขึ้นเดินได้ ไปกับแม่แล้ว ห่านออกจากไข่เข้าวันนั้น พอสาย
 หน่อยวิ่งตามแม่มันลงไปโนสระเลย วิ่งได้ ว่ายน้ำได้ หากินตามพ่อตามแม่มัน
 เลย แต่มันอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ เรียนรู้ได้นิดเดียว แค่พอกินอาหาร เป็นต้น
 แต่ต่อจากนั้นมันฝึกไม่ได้ เรียนรู้ไม่ได้เพราะฉะนั้นมันจึงอยู่ด้วยสัญชาตญาณ
 ตลอดชีวิต เกิดมาอย่างไรก็ตายไปอย่างนั้น

แต่มนุษย์นี่ต้องฝึก ต้องเรียนรู้ ถ้าไม่ฝึก ไม่เรียนรู้ ก็อยู่ไม่ได้ ไม่ต้อง
 พูดถึงจะอยู่ดี แม่แต่รอดก็อยู่ไม่ได้ มนุษย์จึงต้องอยู่กับพ่อแม่ อยู่กับพี่เลี้ยง
 เป็นเวลานับสิบปี พอออกมาดูโลกยังทำอะไรไม่ได้เลย ต้องเรียนรู้ทุกอย่าง
 ก็นี่ก็ต้องเรียนรู้ ต้องฝึกต้องหัด นั่ง นอน ขับถ่าย เดิน พูด ต้องฝึกต้องเรียนรู้
 ทั้งหมด นี่คือธรรมชาติของมนุษย์ เป็นสัตว์ที่ต้องหัดต้องฝึกไปทุกอย่าง มอง
 ในแง่นี้เหมือนเป็นสัตว์ที่ด้อย

แต่เมื่อมองในแง่บวก คือเรียนรู้ได้ ฝึกได้ ตอนนี้เป็นแง่เด่น คือพอ
 ฝึกเริ่มเรียนรู้ คราวนี้มนุษย์ก็เดินหน้า มีปัญญาเพิ่มพูนขึ้น พูดได้ สื่อสาร
 ได้ มีความคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์อะไรๆ ได้ สามารถพัฒนาโลกของวัตถุ
 เกิดเทคโนโลยีต่างๆ มีความเจริญทั้งในทางนามธรรม และทางวัตถุธรรม มี
 ศิลปวิทยาการ เกิดเป็นวัฒนธรรม อารยธรรม จนกระทั่งเกิดเป็นโลกของ
 มนุษย์ซ้อนขึ้นมาท่ามกลางโลกของธรรมชาติสัตว์อื่นทั้งหลาย มีหรือไม่มีที่

สามารถสร้างโลกของมันต่างหากจากโลกของธรรมชาติ...ไม่มี มันเกิดมาด้วย
สัญชาตญาณอย่างไร ก็ตายไปด้วยสัญชาตญาณอย่างนั้น หมุนเวียนกันต่อไป
แต่มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ คือต้องฝึก ต้องเรียนรู้ และเรียนรู้ได้ ฝึกได้

พระพุทธศาสนาจับความจริงของธรรมชาติข้อนี้เป็นหลักสำคัญที่สุด
จึงให้กำลังใจกับมนุษย์ว่า มนุษย์ที่ฝึกแล้วนั้น เลิศประเสริฐจนกระทั่งแม้แต่
เทวดาและพรหมก็น้อมนมัสการ ดังคาถาว่า

มนุสฺสภุตฺติ สมบุทฺธิ อุตตทนต์ สมานิตี

เทวาปิ น นมสฺสนนฺติ

แปลว่า “พระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นมนุษย์นี้แหละ แต่ทรงฝึกพระองค์
แล้วมีพระหฤทัยที่อบรมมาอย่างดี แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ”

คานานี้เป็นการเตือนมนุษย์และให้กำลังใจว่า ความดีเลิศประเสริฐ
ของมนุษย์นั้น อยู่ที่การเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาตนขึ้นไป มนุษย์จะเอาดีไม่ได้
ถ้าไม่มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน เพราะฉะนั้น เราจึงพูดเต็มว่า

“มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก”

เราจะไม่พูดทิ้งช่องว่างว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ ซึ่งเป็นการพูดที่
ขาดตกบกพร่อง

เราพูดได้แก่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ หมายความว่า เป็นสัตว์ที่แปลก
กว่าสัตว์อื่น “พิเศษ” แปลว่าแปลกพวก ไม่ได้หมายความว่าดีหรือร้ายแต่
“ประเสริฐ” นี้คือดี ซึ่งมีหลักความจริงว่ามนุษย์ไม่ได้ประเสริฐเองลอยๆ ต้อง

ประเสริฐด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้วจะด้อยกว่าสัตว์ดิรัจฉาน จะตำหนายิ่งกว่า หรือไม่ทำอะไรไม่เป็นเลย แม้จะอยู่รอดก็ไม่ได้

ฉะนั้นความประเสริฐเลิศของมนุษย์จึงอยู่ที่การฝึกฝนพัฒนาตน และอันนี้เป็นความเลิศประเสริฐที่สัตว์ทั้งหลายอื่นไม่มี สัตว์อื่นอย่างตึกก็ฝึกได้บ้างเล็กน้อย เช่น ช้าง ม้า เป็นต้น และมันฝึกตัวเองไม่ได้ ต้องให้มนุษย์ฝึก

๑. ต้องให้มนุษย์ฝึกให้

๒. แม้มนุษย์จะฝึกให้ ก็ฝึกได้ในขอบเขตจำกัด เรียนรู้ได้ไม่มากแต่ มนุษย์ฝึกตัวเองได้ และฝึกได้แทบไม่มีที่สิ้นสุด

บนฐานแห่งธรรมชาติมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ต้องศึกษา

พระพุทธเจ้าทรงตั้งหลักพระรัตนตรัยขึ้นมา

หลักพระพุทธศาสนาตรงนี้สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์ฝึกได้ฝึกตนเองได้และเมื่อฝึกแล้วประเสริฐสุด การที่ยกพระรัตนตรัยขึ้นมาตั้งเป็นหลัก ก็เพราะความจริงข้อนี้ คือ

ก) พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบ โดยเป็นสรณะ คือเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกว่า อันตัวเรานี้ก็เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง พระพุทธเจ้าเมื่อก่อนที่จะทรงฝึกพระองค์ก็เป็นมนุษย์อย่างพวกเรานี้ เราจึงมีศักยภาพที่จะฝึกให้ประเสริฐอย่างพระพุทธเจ้าได้

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด ได้ตรัสรู้สัจธรรม มี

พระคุณสมบัติสมบูรณ์ทุกประการ การที่ทรงมีพระคุณสูงเลิศอย่างนั้นได้ก็เพราะได้ทรงฝึกพระองค์ ดังที่เรียกว่าทรงบำเพ็ญบารมีมากมายจนเต็มบริบูรณ์

เราจึงตั้ง “พุทธะ” ขึ้นมาเป็นแม่แบบว่า ดุริ มนุษย์ผู้ฝึกดีถึงที่สุดแล้วพัฒนาดีแล้ว จะมีปัญญารู้สัจธรรม บริสุทธิ์หลุดพ้น เป็นอิสระ อยู่เหนือโลกธรรม มีความสุข มีชีวิตที่ติงาม มีคุณธรรมความดีงามที่สมบูรณ์ เป็นที่พึ่งของชาวโลก เลิศประเสริฐขนาดนี้

พระสลิกอย่างนี้ก็เกิดศรัทธาที่เรียกว่า **ตถาคตโพธิสัทธา** คือเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งก็มีความหมายต่อไปอีกว่า เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธะ เพราะฉะนั้น การที่ถือเอาพระพุทธเจ้าเป็นสรณะนั้น ความหมายอยู่ที่นี้ คือ

๑. ทำให้เกิดศรัทธาที่โยงตัวเราเข้าไปหาพระพุทธเจ้าว่า จากความเป็นมนุษย์อย่างเรานี้ พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีฝึกฝนพระองค์จนเป็นพระพุทธเจ้า เราก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ถ้าเราฝึกตนจริงจังให้ถึงที่สุด เราก็จะเป็นอย่างพระองค์ได้ทำ ให้เราเกิดความมั่นใจว่าเรามีศักยภาพที่จะฝึกให้เป็นอย่างพระพุทธเจ้าได้

๒. เตือนใจให้ระลึกถึงหน้าที่ของตนเองว่า เราเป็นมนุษย์ ซึ่งจะดีเลิศประเสริฐได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน การฝึกฝนพัฒนาตน เป็นหน้าที่แห่งชีวิตของเราหรือของชีวิตที่ดี เราจะต้องฝึกศึกษาพัฒนาตนอยู่เสมอ

๓. ให้เกิดกำลังใจว่า การฝึกฝนพัฒนาตนนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงทำมาจนสำเร็จผลสมบูรณ์แล้วเป็นตัวอย่าง พระองค์ทำได้ แสดงว่าเราก็สามารถทำได้แม้ว่าการฝึกศึกษานั้นบางครั้งจะยากมาก อาจทำให้เราชักจะย่อท้อ แต่เมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่าพระองค์เคยประสบความยากลำบากมากกว่าเรานักหนา พระองค์ก็ก้าวฝ่าผ่านลุล่วงไปได้ เราก็จะเกิดกำลังใจที่จะฝึกตนต่อไป

๔. ได้วิธีลัดจากประสบการณ์ของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมาลำบากยากเย็นอย่างยิ่ง ต้องลองผิดลองถูก บำเพ็ญบารมีกว่าจะเป็นพุทธะได้ เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วก็ทรงประมวลประสบการณ์ของพระองค์มาวางเป็นหลักเป็นลำดับสอนเราให้เข้าใจง่ายขึ้น เท่ากับบอกวิธีลัดให้เราสำเร็จรูปจากประสบการณ์ของพระองค์ ซึ่งเราเอามาใช้ได้ทันที ไม่ต้องยากลำบากอย่างพระองค์

การระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะได้ประโยชน์ถึง ๔ ประการอย่างนี้เราจึงตั้งพระพุทธเจ้าเป็นองค์แรกของรัตนตรัย เป็นสรณะข้อที่ ๑

ข) เมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นแม่แบบแล้ว ก็คิดจะฝึกศึกษาพัฒนาตน ที่นี้การที่จะพัฒนาตัวเองได้ ก็ต้องรู้หลักรู้ความจริงของกฎธรรมชาติคือธรรมะ และต้องปฏิบัติตามธรรมนั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงเป็นจุดเริ่มที่นำเราเข้าไปสู่ธรรมะ พุดง่ายๆ ว่า จากพุทธะโยงไปหา “ธรรมะ” ซึ่งก็คือความจริงของธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องรู้และนำมาใช้ปฏิบัติ

ค) อย่างไรก็ตาม การที่จะรู้ธรรมและปฏิบัติตามธรรมให้เป็นอย่าง

พระพุทธเจ้านั้น มนุษย์โดยทั่วไปไม่ได้ฝึกตนมามากมายถึงขั้นที่จะรู้และทำได้เองอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และก็ไม่ว่าจำเป็นต้องฝึกถึงขนาดนั้น เพราะเรามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงรู้ธรรมรู้ทางและบอกวิธีให้แล้ว เราก็ก็นำคำสอนจากพระองค์และปฏิบัติตามโดยถือเอาพระองค์เป็นแบบอย่าง

แต่ถ้าเราอยู่ห่างไกลพระพุทธเจ้า หรือพระองค์ปรินิพพานแล้ว เราก็เล่าเรียนสดับฟังคำสอนของพระองค์ จากพระสงฆ์ที่ได้รับการสืบต่อคำสอนของพระองค์มาถึงพวกเรา

แม้จะได้สดับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์รักษาสืบทอดไว้ให้แล้ว ตามปกติมนุษย์ทั่วไปจะปฏิบัติธรรมฝึกตนให้ก้าวหน้าโดยลำพังตนเองได้ยาก มนุษย์โดยทั่วไปนั้น ต้องอาศัยบุคคลและสภาพแวดล้อมต่างๆ ช่วยเกื้อหนุน โดยเฉพาะสิ่งที่เกื้อหนุนได้ดีที่สุด ก็คือชุมชนที่จัดตั้งไว้เป็นอย่างดีที่เรียกว่า “สังฆะ”

ในชุมชนแห่งสังฆะนั้น นอกจากมีท่านที่ได้ฟังได้รู้ได้ฝึกปฏิบัติธรรมมาก่อน เช่น ครู อาจารย์ ที่จะเป็นกัลยาณมิตรช่วยแนะนำ ฝึกสอนเราแล้ว ระบบความเป็นอยู่ วิถีชีวิต การสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชุมชน การจัดสรรสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศของชุมชนนั่นเอง ทุกอย่างจะเอื้อช่วยเกื้อหนุนให้เราฝึกตนก้าวไปในทางรู้และปฏิบัติธรรมได้อย่างดีที่สุด

ชุมชนแห่งสังฆะนี้ นอกจากเราจะได้อาศัยช่วยให้ตัวเราก้าวหน้าไปในการรู้และทำ ตามธรรมโดยมีกัลยาณมิตรเกื้อหนุนแล้ว เราเองเมื่อก้าวหน้า

ไป เป็นกัลยาณมิตรเกื้อหนุนผู้อื่นด้วย และสังฆะก็เป็นแหล่งที่จะดำรงรักษา ระบบและวิถีชีวิตที่ติงามผาสูกไว้ให้แก่โลก

อนึ่ง มนุษย์ถึงจะมีศักยภาพที่จะเป็นอย่างเดียวกับพระพุทธเจ้า แต่ ระหว่างปฏิบัติ เราก็มักมีพัฒนาการในระดับต่างๆ ไม่ใช่อยู่ๆ ก็เป็นพุทธะได้ทันที มนุษย์ทั้งหลายที่ปฏิบัติตามธรรมโดยมีพัฒนาการในระดับต่างๆ นั้น ก็ รวมกันเป็นชุมชนที่ติงาม ประเสริฐ คือสังฆะนี้ ซึ่งถ้าเรียกตามภาษาปัจจุบัน ก็คือ “สังคมอุดมคติ”

มนุษย์เราทุกคนควรจะมีส่วนได้อาศัยและร่วมสร้างชุมชนนี้ขึ้นมา ให้ได้ ด้วยการฝึกศึกษาพัฒนาตัวเองของแต่ละคนขึ้นไป สูดยอดของมนุษย์ คือ พุทธะ แก่นแท้ของธรรมชาติคือ ธรรมะ จุดหมายของสังคมคือ สังฆะ

เพราะฉะนั้น หลักพระรัตนตรัย ก็คือหลักอุดมคติ ที่เป็นจุดหมาย เป็นอุดมการณ์ เป็นหลักการสำหรับชาวพุทธ ซึ่งจะต้องยึดถือว่า

๑. เตือนใจเราให้ระลึกถึงศักยภาพของตัวเอง และให้ปฏิบัติหน้าที่ ในการพัฒนาตนเองให้เป็นอย่างพุทธะ

๒. เตือนใจให้ระลึกว่า การที่จะพัฒนาตนให้สำเร็จนั้น ต้องรู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักความจริงของกฎธรรมชาติ คือ ธรรมะ

๓. เตือนใจให้ระลึกว่า เราแต่ละคนจะร่วมอาศัยและร่วมสร้าง สังคมอุดมคติ ด้วยการมี/เป็นกัลยาณมิตรและเจริญงอกงามขึ้นในชุมชนแห่ง อารยชนหรือரியบุคคล ที่เรียกว่า สังฆะ

นี่คือหลักพระรัตนตรัยจะเห็นว่าทั้ง ๓ หลักโยงถึงกันหมด

ความจริงแห่งธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ต้องรู้ให้ทันและวางท่าทีให้ถูก

ขอย้อนกลับมาที่ธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่ฝึกได้พัฒนาได้ จะเป็นนิวัตน์ก็ได้ เป็นไอเอสไตร์ก็ได้ หรือจะเป็นกวีที่เก่งกาจ เป็นนักการศึกษา ฯลฯ เป็นได้หมด จนกระทั่งประเสริฐสุดเป็นพุทธะก็ได้

เมื่อมนุษย์ประเสริฐด้วยการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าโยงกันแล้ว คือ ธรรมชาติของมนุษย์ที่ว่าฝึกฝนพัฒนาได้นั้นก็สอดคล้องกับความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ ย้อนกลับมาหาความจริงข้อแรกของธรรมชาติอีก คือการที่มนุษย์ผู้ฝึกตนได้ จะพัฒนาตนสำเร็จ จะต้องรู้เข้าใจความจริงของกฎธรรมชาติและปฏิบัติให้ถูกตามกฎนั้น เช่น ปฏิบัติตามกฎแห่งเหตุปัจจัย เป็นต้น

ในบรรดากฎธรรมชาติทั้งหลาย กฎใหญ่ก็คือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นอย่างหนึ่งในหลักใหญ่ที่สุดที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๒ หลัก คือ

๑. หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๒. เบื้องหลังความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย อันได้แก่ **อิทัปปัจจยตา**

ฉะนั้น ต่อจาก ไตรลักษณ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนเรื่อง ปฏิจจสมุ-

บาท หรือที่เรียกเต็มว่า **อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท** คือความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย

ถ้าเราเข้าถึงกระบวนการของเหตุปัจจัย หลักการต่างๆ ก็โยงถึงกันแจ่มแจ้งหมด และเข้าสู่การปฏิบัติในการที่จะฝึกตนได้ แต่ถ้ารู้แค่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรายังทำ อะไรไม่ได้ ได้แค่รู้ทันว่าสิ่งทั้งหลายเกิดดับเปลี่ยนแปลงไม่เที่ยง ไม่คงที่ คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นไปตามเหตุปัจจัยก็ได้แค่รู้ และวางใจ แต่ยังไม่ทำได้

แต่พอรู้ว่า อ้อ...กฎแห่งเหตุปัจจัยที่อยู่เบื้องหลัง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็คือ อิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นอย่างนี้ๆ ตอนนี่ก็เอามาใช้ลงมือทำ ได้คือเอามาใช้ในการฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์ ซึ่งเป็นการเชื่อมระหว่างธรรมชาติพิเศษของมนุษย์ กับธรรมชาติสามัญของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

หันมาดูการนำกฎธรรมชาติมาใช้ในชีวิตของมนุษย์

พระพุทธศาสนา มองชีวิตของมนุษย์ว่าเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกัน โดยสัมพันธ์กันเป็นระบบ และเป็นกระบวนการ เราจะเข้าใจมันก็ต้องแยกองค์ประกอบ ฉะนั้น ตอนแรกเราก็แยกชีวิตออกก่อน วิธีแยกง่ายๆ ขั้นต้นที่สุดก็คือแยกองค์ประกอบ เหมือนอย่างเราเอารถมาคันหนึ่ง ก็แยกว่ารถคันนี้ประกอบด้วยอะไรบ้าง สำหรับมนุษย์การแยกอย่างง่ายที่สุดคือแยกเป็น ๒ ได้แก่ **รูปธรรม กับนามธรรม หรือ กาย กับใจ**

เมื่อแยกละเอียดลงไปอีก ด้านรูปธรรม หรือร่างกาย ประกอบด้วย

ธาตุต่างๆ มาประชุมกันเข้า มีมหาภูตรูป ๔ อรูปาทายรูป ๒๔ และในแต่ละอย่างก็แยกย่อยออกไปอีก

ส่วนในทางนามธรรม หรือทางใจ ก็แยกออกไปอีกเป็น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จากนั้นเวทนามก็แยกย่อยออกไปเป็นเวทนา ๓ หรือเวทนา ๕ หรือเวทนา ๖ สัญญาก็แยกย่อยออกไป เป็นสัญญา ๖ สังขารก็แยกย่อยออกไปต่างๆ เช่นเป็นสัญญาเจตนา ๖ เป็นเจตสิก ๕๐ และวิญญาณก็แยกออกไปเป็น ๖ เป็น ๘๙ หรือเป็น ๑๒๑ เป็นต้น แยกออกไปๆ ซึ่งเป็นการจำแนกแยกแยะในระบบ **ขั้นที่ ๕**

อย่างนี้เป็นระบบแยกซอย เป็นการศึกษาธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ เหมือนนักวิทยาศาสตร์แยกแยะองค์ประกอบด้านรูปธรรม แต่ในที่นี้เอาง่ายๆ แยกแค่ ๒ เป็นกายกับใจ เพราะถ้าแยกมากจะยากยุ่ง เอาไว้ไปศึกษารายละเอียดทีหลัง

อย่างไรก็ตาม ชีวิตมนุษย์ไม่ได้อยู่นิ่งเฉย ไม่ใช่ของตาย ชีวิตต้องเคลื่อนไหว ดังที่เรียกว่าดำเนินชีวิต แม้แต่รถยนต์ซึ่งไม่มีชีวิตก็มีการเคลื่อนไหวเมื่อแยกองค์ประกอบของมันออกดูแล้ว จากนั้นก็ศึกษาตอนมันวิ่งแล่น ว่ามันทำงานอย่างไร โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยขณะทำงาน

ชีวิตของเราก็เช่นเดียวกัน เมื่อแยกส่วนออกดูองค์ประกอบตอนอยู่นิ่งเฉยแล้ว ก็ต้องศึกษาขณะที่มันดำเนินไป หรือขณะทำงานด้วย การแยก ๒ แบบนี้ไม่เหมือนกัน แต่ก่อนจะถึงแบบที่ ๒ ก็ต้องศึกษาแบบที่ ๑ ก่อน

เหมือนแพทย์ศึกษาชีวิตด้านกาย ต้องศึกษา anatomy คือ กายวิภาค แยกองค์ประกอบให้เห็นอวัยวะต่างๆ ว่ามีอะไรบ้างเป็นอย่างไร แล้วก็ศึกษา physiology คือสรีรวิทยา ให้อวัยวะต่างๆ ทำงานอย่างไร และสัมพันธ์กันอย่างไร ทั้งเป็นกระบวนการ และเป็นระบบ

ในทางธรรมก็เริ่มด้วยแยกองค์ประกอบที่อยู่หนึ่งๆ เป็นกายกับใจ ต่อจากนั้นก็แยกให้เห็นการทำงานเป็นกระบวนการว่า องค์ประกอบทั้งหลาย สัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยแก่กันอย่างไร การแยกองค์ประกอบแบบนี้จะเห็นได้ใน หลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งมีองค์ประกอบ ๑๒ ส่วน เป็นปัจจัยแก่กันหมุนเวียน ไปเป็นวงจร

จะพัฒนาศักยภาพของคนให้มีชีวิตแห่งปัญญา ก็ต้องรู้จักธรรมชาติของชีวิตซึ่งจะทำหน้าที่ศึกษา

อย่างไรก็ตาม ระบบการทำงานของชีวิตมนุษย์มีความพิเศษต่างออกไปจากระบบการทำงานของรถยนต์เป็นต้น กล่าวคือ วัตถุต่างๆ เช่นรถยนต์เป็นต้น แม้จะเคลื่อนไหวได้ แต่ก็ไม่มีชีวิต ไม่มีเจตจำนงหรือเจตนา มันจะเคลื่อนไหวไปไหน ก็ต้องมีคนมาขับชั่งบังคับ ลำพังตัวมัน องค์ประกอบทั้งหลาย ทั้งระบบก็ทำงานเคลื่อนไหวอยู่อย่างนั้นๆ เท่าเดิม

แต่ระบบการทำงานของชีวิตมนุษย์ไม่ได้วนอยู่ในวงจรเท่าเดิมอย่างนั้น มนุษย์มีเจตจำนงหรือมีเจตนา และมีคุณสมบัติพิเศษเช่นปัญญาเป็นต้น

ทำให้การเคลื่อนไหวของชีวิตมนุษย์มีการปรับตัว ปรับปรุงพัฒนาระบบการทำงานของตัวเองและจัดการกับสิ่งอื่นภายนอกได้ด้วย

การทำงานขององค์ประกอบทั้งหลายของชีวิตมนุษย์ ที่มีลักษณะพิเศษอย่างนี้ เรียกว่าง่าย ๆ ว่าเป็นระบบการเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิต ซึ่งเราจะต้องศึกษาให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของมัน และการที่องค์ประกอบเหล่านั้นทำงานสัมพันธ์กันในการที่มันจะเป็นอยู่ เจริญงอกงาม พัฒนาไป และจัดการกับสิ่งอื่นๆ ภายนอกให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ชีวิตมนุษย์ ที่เป็นอยู่หรือดำเนินไปทั้งระบบนี้ แยกองค์ประกอบได้ ๓ ส่วนใหญ่ คือ

๑. การเคลื่อนไหวติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก โดยใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และการแสดงออกต่างๆ ซึ่งปรากฏออกมาทางกายวาจา จะใช้คำตามภาษาสมัยใหม่ว่า “พฤติกรรม” ก็มีความหมายแคบเกินไป ขอแต่งเป็นคำใหม่ว่า **พฤติกรรมสัมพันธ์**

๒. เบื้องหลังการติดต่อสัมพันธ์และพฤติกรรมที่แสดงออก ก็มีกระบวนการทำงานของจิตใจ เริ่มตั้งแต่เจตจำนง (ความตั้งใจ) เพราะการติดต่อสัมพันธ์และพฤติกรรมที่แสดงออกมาทุกอย่างของมนุษย์ เกิดจากเจตนา คือมีความตั้งใจ จงใจ

นอกจากนี้ยังมีแรงจูงใจเป็นตัวกำหนดอีกชั้นหนึ่งว่าจะตั้งใจอย่างไร แรงจูงใจนี้มีทั้งฝ่ายชั่วและฝ่ายดี เช่น ความรัก ความโกรธ ความอยากรู้ ความ

ลุ่มหลง ความเคารพ ความริษยา เป็นต้น

แล้วก็มีความสุข หรือความทุกข์อยู่ในใจอีก ซึ่งเป็นตัวกำหนดหรือชักจูง ความตั้งใจนั้น เช่นว่า เพราะอยากได้สุข จึงเคลื่อนไหวทำพฤติกรรมแบบนี้ เพราะอยากหนีทุกข์ จึงเคลื่อนไหวทำพฤติกรรมแบบนี้

เพราะฉะนั้น การติดต่อสัมพันธ์และพฤติกรรมจึงไม่ได้เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่มีปัจจัยขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลัง คือกระบวนการของจิตใจ (หลายอย่างที่ปัจจุบันมักเรียกเพี้ยนไปว่า “อารมณ์”) เป็นด้านที่ ๒ ในกระบวนการทำงานของชีวิต เรียกสั้นๆ ว่า **จิตใจ**

๓. ในการเคลื่อนไหวติดต่อสัมพันธ์ทำพฤติกรรมนั้น คนต้องมีความรู้ รู้เท่าไรก็ตั้งใจเคลื่อนไหวทำพฤติกรรมได้เท่านั้น ถ้าไม่รู้เลย ความตั้งใจทำพฤติกรรมก็ส่งเดชเรื่อยเปื่อย พอมีความรู้บ้าง ก็ตั้งใจเคลื่อนไหวทำพฤติกรรมได้ผลขึ้นบ้าง ถ้ารู้มากขึ้น การตั้งใจเคลื่อนไหวทำพฤติกรรมก็จะซับซ้อนและจะได้ผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ฉะนั้น ความรู้จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก ซึ่งทำให้เราตั้งเจตจำนงได้แค่ไหนว่าจะเอาอย่างไร แล้วก็เคลื่อนไหวทำพฤติกรรมออกไปตามนั้น เพราะฉะนั้น แตนรู้จึงเป็นแดนใหญ่คู่ด้านหนึ่งของชีวิต ได้แก่ **ปัญญา**

ถ้าเราพัฒนาปัญญา เราก็จะขยายมิติและขอบเขต ทั้งของด้านจิตใจ และของด้านพฤติกรรมออกไปทั้งหมด

พฤติกรรมของมนุษย์ที่พัฒนาออกมาเป็นกลุ่มเป็นหมู่รวมๆ กัน เป็น

วัฒนธรรมและอารยธรรมนั้น ก็เกิดจากเจตจำนงตามอำนาจของแรงจูงใจ เช่น ความปรารถนาที่จะเอาชนะธรรมชาติ ทำให้อารยธรรมตะวันตกเจริญมาอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ นี่คือเจตจำนงซึ่งอยู่ในด้านจิตใจ

แต่เจตจำนงนั้นเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขของความรู้ เขามีความรู้ ความเข้าใจอะไรอย่างไร ก็มีความเชื่อ ยึดถือ และคิดไปได้อย่างนั้นแค่นั้น แล้วก็ตั้งเจตจำนงต่างๆ ที่จะทำพฤติกรรมภายในขอบเขตเท่านั้น เพราะฉะนั้น แดนปัญญาคือความรู้จึงยิ่งใหญ่

ลักษณะสำคัญของกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือการพัฒนา ศักยภาพในการที่จะดำเนินชีวิตให้สามารถอยู่รอดและอยู่ได้อย่างดีงามมีความสุขยิ่งขึ้น หรือพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสัตว์ที่ประเสริฐยิ่งขึ้น จนถึงความเป็นพุทธะในที่สุด ตกลงว่า ชีวิตของมนุษย์ ที่เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวดำเนินไปท่ามกลางสิ่งแวดล้อมนี้ แยกเป็น ๓ ด้าน คือ

๑. พฤติสัมพันธ์

๒. จิตใจ

๓. ปัญญา

นี่คือการแยกองค์ประกอบของชีวิตอีกแบบหนึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา

เรามักจะติดอยู่แค่การแยกแบบกายกับใจ ซึ่งเป็นการแยกเพื่อความรู้เข้าใจ แต่เอามาใช้ปฏิบัติได้น้อย

ถ้าเราจะนำพระพุทธศาสนามาใช้ในระดับปฏิบัติการ ในการทำกิจการต่างๆ โดยเฉพาะในการพัฒนามนุษย์ และในการพัฒนาสังคมจะต้องก้าวมาถึงการแยกในระดับกระบวนการดำเนินชีวิต คือแยกเป็น ๓ ด้าน หรือ ๓ แดน อย่างนี้

ถึงตอนนี้เราได้ครบแล้ว เหมือนที่บอกเมื่อกี้ ในตัวอย่างเรื่องรถยนต์ ซึ่งมีการแยกแยะ ๒ ระดับ คือแยกตอนจอดอยู่นิ่งๆ ให้เห็นว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง และแยกตอนทำงานคือวิ่งแล่นไปว่ามันทำงานอย่างไร แต่ในเรื่องชีวิตมนุษย์ เราแยกส่วนหรือแยกองค์ประกอบ ๓ ระดับ คือ

๑. แยกองค์ประกอบ ตามสภาพหรือในภาวะอยู่หนึ่งเฉย (เช่น แยกเป็นรูป+นาม, กาย+ใจ, ชันธ ๕)

๒. แยกให้เห็นการทำงาน ของส่วนต่างๆ ในระบบวงจรความสัมพันธ์ (เช่น แยกแบบปฏิจจสมุปบาท)

๓. แยกให้เห็นระบบและกระบวนการดำเนินชีวิต ที่องค์ประกอบ ๓ ด้านมารวมกันขับเคลื่อนชีวิตให้เป็นอยู่ได้ดียิ่งขึ้นๆ ไปสู่จุดหมายที่จะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ (แยกเป็น ๓ ด้าน หรือ ๓ แดน คือ ด้านสัมพันธ์ภายนอก ด้านจิตใจ และด้านปัญญา)

เมื่อได้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานแล้ว ก็ขอจบเรื่องธรรมชาติของมนุษย์เท่าที่พอจะใช้แค่นี้ก่อน

-๓-

แก่นธรรมเพื่อชีวิต

การดำเนินชีวิตทั้งสามด้าน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันในการศึกษา

เมื่อรู้ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายและธรรมชาติของมนุษย์แล้ว ก็เอาความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้นมาใช้ประโยชน์

สาระของพระพุทธศาสนาอยู่ตรงนี้ คือการนำเอาความรู้ในธรรมชาติและกฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ สมองจุดหมายที่เราต้องการ คือการพัฒนา มนุษย์ เพราะได้บอกแล้วว่า มนุษย์พัฒนาได้ จนสามารถเป็นอยู่โดยไม่ต้องพึ่งพาวิชา ตัณหา อุปาทาน

ในเมื่อกระบวนการของชีวิตที่เคลื่อนไหวไปนั้นแยกเป็น ๓ ด้าน คือ พฤติสัมพันธ์ ที่เรียกโดยอนุโลมว่า พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เราก็พัฒนาชีวิตทั้ง ๓ ด้านนี้ขึ้นไป ให้ทำอะไรต่ออะไรได้สำเร็จตามต้องการ จนมีชีวิตที่สมบูรณ์ โดยพัฒนาพฤติกรรมขึ้นไป พัฒนาจิตใจขึ้นไป โดยเฉพาะข้อสำคัญที่สุดต้องพัฒนาปัญญาขึ้นไป เพราะในที่สุด ทุกอย่างจะอยู่ในขอบเขตของปัญญา อย่างที่ว่า รู้เท่าใดทำได้เท่านั้น

แต่ในทางกลับกัน คนก็พัฒนาปัญญาไม่ได้ ถ้าไม่มีการสื่อสารสัมพันธ์ การทำพฤติกรรม และการทำงานของจิตใจมาเกื้อหนุน

มีหลักการอยู่ว่า องค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านแห่งกระบวนการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

แม้ว่าจุดยอดจะอยู่ที่การพัฒนาปัญญา ก็จริง แต่ปัญญานั้นจะเกิดขึ้นมาลอยๆ ไม่ได้ ต้องอาศัยจิตใจ พร้อมด้วยพฤติกรรมการเคลื่อนไหวและการใช้อินทรีย์สัมพันธ์

ปัญญาอาศัยพฤติกรรมสัมพันธ์ (อินทรีย์สัมพันธ์ และพฤติกรรม) เช่น ง่ายๆ เราจะได้ความรู้ เราต้องอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กายของเรา สื่อความรู้ จากโลกภายนอกเข้ามา เราต้องเคลื่อนไหว เช่น เดินไปหาข้อมูลต้องใช้มือหยิบ ฉวย คั้น แยก เลือก เก็บข้อมูลเป็นต้น ต้องใช้วาจา เช่น รู้จักสอบถาม รู้จักปรึกษา รู้จักพูด เริ่มตั้งแต่รู้จักตั้งคำถาม ถ้าไม่รู้จักตั้งคำถาม ถามไม่เป็น พูดกับเขาไม่รู้เรื่อง เขาก็ไม่รู้ว่าจะถามอะไร หรือถ้าถามด้วยคำพูดไม่ดี เขาก็เกลียดเอา ไม่ร่วมมือ ไม่อยากตอบ

เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาพฤติกรรมให้รู้จักพูด รู้จักตั้งคำถามให้ชัดเจน รู้จักพูดให้นำฟังใช้ถ้อยคำสละสลวย พัฒนาพฤติกรรมให้สัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์อย่างได้ผลดี ให้เขามีไมตรี ให้เขาชื่นชม ให้เขาเต็มใจที่จะร่วมมือ เป็นต้น

พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่ง **ปัญญาที่ต้องอาศัยจิตใจ** เช่น จิตใจต้องเข้มแข็งอดทน มีความเพียรพยายาม แน่วแน่มั่นคง มีสติ มีสมาธิ ถ้าจิตใจเกียจคร้าน ระย่อ ท้อถอย ไม่สู้ พอเจอปัญหา ก็ถอย ความคิดก็ไม่ก้าว ปัญญาก็ไม่พัฒนา แต่ถ้าใจสู้ เข้มแข็ง เดินหน้าต่อไป ก็สามารถพัฒนาปัญญาได้ หรือถ้าไม่มีสมาธิ ใจฟุ้งซ่าน ก็คิดอะไรสับสนไม่ชัดเจน จึงต้องให้ใจมีสมาธิด้วย ดังนี้ เป็นต้น สภาพจิตใจจึงเกี่ยวพันต่อการพัฒนาของปัญญา

จิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม อย่างที่พูดแล้วว่า การเคลื่อนไหวทำพฤติกรรมของคนเรา เกิดจากความตั้งใจ เราต้องมีเจตนา ซึ่งประกอบด้วยแรงจูงใจ ถ้าเรามีแรงจูงใจและความตั้งใจที่ดี พฤติกรรมที่ออกไปก็จะดี

จิตใจก็ต้องอาศัยพฤติกรรม เพราะพฤติกรรมเป็นเครื่องมือสนองความต้องการของจิตใจ จิตใจอยากได้อะไรได้นั้นได้นี้ อยากเห็นอยากดูอยากฟังหรือเกลียดชังอยากหนีอยากทำลายอยากไปให้พ้นจากสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นต้น ก็อาศัยพฤติกรรม ต้องสำเร็จด้วยพฤติกรรมทั้งนั้น

ปัญญาเป็นตัวชี้บอทาง ให้แสงสว่าง กำกับ ควบคุม ดูแล จัดปรับแก้ไข ขยายขอบเขต พัฒนาและทำหน้าที่ปลดปล่อย ช่วยให้เกิดอิสรภาพ ทั้งแก่พฤติกรรม และแก่จิตใจ

ปัญญาชี้้นำพฤติกรรม ควบคุม กำกับ ขยายขอบเขต และปลดปล่อยพฤติกรรม อย่างที่พูดไปแล้วว่า พฤติกรรมจะทำอะไรได้แค่ไหน ก็ได้แค่เท่าที่มีปัญญารู้เท่าใด ถ้าไม่รู้เลย ก็ติดขัด ตัน ถ้ารู้เข้าใจ พฤติกรรมก็เดิน

หน้าได้ต่อไป ยิ่งรู้เข้าใจมองเห็นกว้างไกลลึกซึ้ง พฤติกรรมก็ยิ่งกว้างขวางซับซ้อนและทำได้ผลมากขึ้นๆ

ปัญญาบอกทางแก่จิตใจ รวมทั้งชี้ นำ กำกับ จัดปรับ แก้ไข ขยายขอบเขต ตลอดจนปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระ อย่างที่พูดไปแล้ว เช่น พอเจออะไร ถ้าไม่รู้เรื่อง ก็ติดขัดอึดอันตันทันที ทำอะไรไม่ถูก เกิดทุกข์เป็นปัญหา แต่พอปัญญามา รู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร จะปฏิบัติต่อมันอย่างไร เราจะเอามันมาใช้ทำอะไรได้ ก็โล่งโปร่งสบายใจ หมดยุทธปัญหา ไม่บีบคั้นติดขัดคับข้อง ใจก็โล่งไป

เพราะฉะนั้น ปัญญามาก็ทำให้จิตใจเป็นอิสระ มีความสุข โล่งโปร่ง แก้ปัญหาได้ เรียกว่าเป็นตัวปลดปล่อย คือ liberate จิตใจ

เพราะฉะนั้น ชีวิตทั้ง ๓ ด้านของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ ปัญญา จึงคืบเคลื่อนไปด้วยกันเป็นระบบแห่งกระบวนการ ที่อาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์จึงต้องพัฒนาไปด้วยกันพร้อมทั้ง ๓ อย่าง

บนฐานแห่งหลักความสัมพันธ์ของชีวิตสามด้าน ทรงตั้งหลักไตรสิกขาให้มนุษย์พัฒนาอย่างบูรณาการ

เมื่อรู้เข้าใจหลักความสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กันของชีวิต ๓ ด้านนั้นแล้ว ก็นำหลักนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิต เริ่มตั้งแต่พัฒนาพฤติกรรมให้ดีขึ้น โดยฝึกด้วยความตั้งใจ และมีความเข้าใจ ให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงาม

ก็ถูกลิ้นมาติดตัวหรือประจำตัว เรียกว่า **ศีล**

โดยทั่วไป ในการฝึกให้เกิดศีลเราจะใช้ “วินัย” เพราะว่ามีวินัยนั้นเป็นตัวกำหนดรูปแบบ วินัยก็คือการจัดตั้ง วางระบบ กำหนดระเบียบแบบแผนในสังคมมนุษย์ ถ้าเราไม่มีระบบระเบียบแบบแผน พฤติกรรมของมนุษย์จะวุ่นวายมาก เราจึงใช้วินัยเป็นตัวกำหนดหรือจัดระบบพฤติกรรม เมื่อพฤติกรรมของคนเป็นไปตามวินัยที่จัดตั้งวางกำหนดไว้ ก็เรียกว่า**ศีล**

เวลานี้สับสนกันมากระหว่างคำ ว่า “วินัย” กับ “ศีล” จนกระทั่งบางที ก็ใช้เป็นอันเดียวกัน หรือไม่ก็แยกห่างกันไปคนละเรื่องเลย

ขออธิบายว่า **วินัย** คือการจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผน รวมทั้งตัวลายลักษณ์อักษรที่เป็นข้อกำหนดว่า เราจัดวางระเบียบแบบแผนกำหนดพฤติกรรมกันไว้อย่างไร ส่วนคุณสมบัติของคนที่ตั้งอยู่ในวินัยนั้น เรียกว่า **ศีล** ก็แค่นี้เอง

วินัย นั้นอยู่ข้างนอก วินัยเป็นเครื่องมือฝึกคนให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นตัวหนังสือบ้าง เป็นภาวะแห่งความเป็นระเบียบบ้าง เป็นระบบแบบแผนที่กำหนดการฝึกบ้าง ตลอดจนเป็นการปกครองคือจัดการดูแลควบคุมคนให้ปฏิบัติหรือฝึกตนตามระบบระเบียบที่จัดตั้งไว้นั้น

เมื่อคนปฏิบัติตาม จนความเป็นระเบียบกลายเป็นคุณสมบัติในตัวเขาแล้ว การที่เขาปฏิบัติตามวินัยนั้น เราเรียกว่า **ศีล** เพราะฉะนั้น คำว่า “มี

วินัย” ที่ใช้กันในสมัยนี้ ก็คือศีลนั่นเอง

เรื่องนี่ยังมีข้อที่ควรทราบอีกมาก แต่เวลาไม่พอ จะต้องขอผ่านไปก่อน พูดคร่าวๆ ว่าการฝึกพฤติกรรมและการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกของมนุษย์ให้เป็นที่ไปในทางที่ติงามเกื้อกูล จนเกิดเป็นคุณสมบัติขึ้นในตัวของเขา เรียกสั้นๆ ว่า “ศีล” คือการมีพฤติกรรมและการสื่อสารสัมพันธ์ที่พึงปรารถนา เรียกเต็มๆ ว่า “อิทธิศีลสิกขา”

เป็นอันว่า ศีล ก็คือกระบวนการฝึกพฤติกรรมและการติดต่อสัมพันธ์ของมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอก

การพัฒนาด้านจิตใจ มีคุณสมบัติมากมายที่พึงต้องการ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา กตัญญูกตเวที ความเคารพ ความเพียร ความเข้มแข็ง อดทน ความมีสติ ความมีสมาธิ ความร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส ความสุข ฯลฯ เรียก ว่า “อิทธิจิตตสิกขา”

แต่บางที่เรียกชื่อให้สั้นและง่ายเข้า โดยเอาสมาธิ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เป็นแกนสำคัญมาเป็นตัวแทน จึงเรียกการพัฒนาด้านจิตทั้งหมดว่า “สมาธิ”

คำที่นิยมพูดกันในปัจจุบันว่า “การพัฒนาทางอารมณ์” ก็เป็นคำพูดเพี้ยนไป ซึ่งมีความหมายรวมอยู่ใน การพัฒนาด้านจิตใจ ที่กำลังอธิบายอยู่นี้

ทำไมจึงว่า “สมาธิ” เป็นคุณสมบัติแกน ถึงกับเป็นตัวแทนที่ใช้เรียกชื่อการพัฒนาด้านจิตทั้งหมด?

ตอบว่า ในการพัฒนาจิตของคนนี้ มีคุณสมบัติสำคัญที่สุดอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าขาดไปเสีย คุณสมบัติอย่างอื่นก็จะตั้งอยู่ไม่ได้และการพัฒนาด้านจิตใจก็จะดำเนินไปไม่ได้

เหมือนกับว่าเรามีของมากมาย เราจะจัดเก็บตั้งมันไว้ หรือเราจะทำงานกับมันหรือจะให้ของเหล่านั้นเจริญงอกงามขึ้นไป หรืออะไรก็แล้วแต่ มีสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งคือฐานที่ตั้งหรือที่รองรับที่มั่นคง

เช่นจะวางของบนโต๊ะ โต๊ะก็ต้องมัน ถ้าโต๊ะสั่นไหว ของอาจจะล้มหรือหล่นหายไปเลย หรือจะทำงานกับของเหล่านั้น ก็ไม่สะดวกหรือไม่สำเร็จ แต่ถ้าโต๊ะที่ตั้งที่วางหรือที่รองรับนั้นมั่นคงไม่หวั่นไหว ของนั้นก็ตั้งอยู่ จะจัดจะท่าอะไรกับมัน หรือจะให้เกิดการเคลื่อนไหวงอกงามเจริญขึ้น ก็ทำได้

ในทางจิตใจก็เหมือนกัน คุณสมบัติที่เป็นแกนในการพัฒนาจิตใจ ก็คือภาวะที่จิตอยู่ตัวได้ที่ ซึ่งช่วยให้คุณสมบัติอื่นๆ ตั้งอยู่ได้ เจริญงอกงามได้ตลอดจนช่วยให้ปัญญาทำงานได้ดี

คุณสมบัติตัวแกนนี้เรียกว่า **สมาธิ** แปลว่า จิตตั้งมั่น คือจิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการได้ตามต้องการ ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ มันก็ไม่อยู่กับสิ่งที่ต้องการหรืออยู่กับสิ่งที่ต้องการไม่ได้ตามต้องการ เช่น อยู่กับหนังสือ อยู่กับงานไม่ได้เลย เตียวไปๆ

สมาธินี้แหละเป็นตัวแทนของกระบวนการพัฒนาจิต เพราะฉะนั้นจึงเอาคำ ว่า “**สมาธิ**” มาเรียกแทนการพัฒนาคุณสมบัติด้านจิตทั้งหมด นี้

เรียกว่าเป็นวิธีเรียกแบบตัวแทน แต่ตัวแทนนี้เป็นตัวแทนด้วย

ส่วนการพัฒนาปัญญา เรียกชื่อเต็มว่า “**อธิปัญญาสิกขา**” แต่นิยมเรียกง่ายๆ สั้นๆ ว่า “**ปัญญา**” คือกระบวนการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ

เป็นอันว่า การพัฒนามนุษย์ก็อยู่ที่ ๓ ด้าน หรือ ๓ แดนนี้ ซึ่งดำเนินไปด้วยกันอย่างเกื้อหนุนแก่กันเป็นระบบแห่งบูรณาการ

การฝึกฝนพัฒนามนุษย์ เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ต่างๆ นี้ ศัพท์บาลีเรียกว่า “**สิกขา**” ฉะนั้นการฝึก ๓ ด้านที่พูดมาแล้วจึงเป็นสิกขา ๓ ด้าน คำว่า ๓ นั้นภาษาบาลีคือ “**ติ**” ถ้าเป็นสันสกฤตก็คือ “**ไตร**” ฉะนั้นจึงเป็น **ไตรสิกขา**

ไตรสิกขาก็แยกเป็น **ศีล สมာธิ ปัญญา** ดังกล่าวแล้ว ซึ่งก็คือกระบวนการพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา เพื่อให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์ คือภาวะที่เป็นผู้มีวิชาแล้ว มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา ไม่ต้องมีชีวิตอยู่โดยพึ่งพาอาศัยวิชา ตัณหา อูบาทาน และไม่ตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันเป็นอีกต่อไป ก็คือพ้นทุกข์ โดยกำจัดสมุทัยได้ บรรลุจุดหมาย คือ **นิโรธ** เพราะปฏิบัติตาม**มรรค**ได้ครบถ้วน

จะเห็นว่าอริยสัจสี่มาครบหมดเลยทีเดียว

เรื่องไตรสิกขา คือการที่จะพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญานั้น มีรายละเอียดมาก ดังนั้น เพื่อให้สะดวกในการปฏิบัติ ท่านจึงจำแนกออกไปเป็นข้อปฏิบัติย่อย ที่ละหมวดทีละประเภท ซึ่งมีมากมาย คือข้อปฏิบัติและคุณสมบัติทั้งหลายที่กล่าวไว้ในพระพุทธานุศาสนานี้

เมื่อพัฒนาด้วยไตรสิกขา ชีวิตก็เป็นอริยมรรคา เพราะชีวิตที่ดี คือชีวิตที่ศึกษา

ชีวิตต้องเป็นอยู่ดำเนินไปตลอดเวลา การที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไปก็คือการที่ต้องเคลื่อนไหวพบประสบการณ์ใหม่ๆ เจอสถานการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะต้องรู้จักต้องเข้าใจ ต้องปฏิบัติหรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหาทางแก้ไข ปัญหาให้ผ่านรอดหรือลุล่วงไป ทั้งหมดนี้เรียกสั้นๆ ก็คือสิกขา หรือการศึกษา

เพราะฉะนั้น การที่ชีวิตจะเป็นอยู่ได้ ก็ต้องศึกษาหรือสิกขาตลอดเวลา พูดสั้นๆ ว่า **ชีวิตคือการศึกษา** หรือชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีสิกขา หมายความว่ามีการเรียนรู้ หรือมีการฝึกฝนพัฒนาไปด้วย

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การดำเนินชีวิตที่ดี จะเป็นชีวิตแห่งสิกขาไปในตัว เราเคยได้ยินว่า ฝรั่งเศสพวกเขาว่าชีวิตคือการต่อสู้ บ้างก็ว่าชีวิตเป็นความฝัน แต่ถ้าพูดตามหลักพระพุทธศาสนา “ชีวิตคือการศึกษา” ถ้าใช้ภาษาฝรั่งก็ต้องพูดว่า To live is to learn. หรือ Life is learning.

ตรงนี้เป็นการประสานระหว่งการพัฒนามนุษย์หรือการเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ ที่เรียกว่า**สิกขา/ศึกษา** กับการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ ที่เรียกว่า**มรรค** ให้เป็นอันเดียวกัน คือการดำเนินชีวิตชนิดที่มีการศึกษาพัฒนาชีวิตไปด้วยในตัว จึงจะเป็นชีวิตที่ดี

ศีล สมาธิ ปัญญา คือการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาหรือการศึกษา ๓ ด้านที่พูดไปแล้ว เมื่อขยายออกเป็นข้อปฏิบัติ ก็มาเป็นมรรคมี

องค์ ๘ นั้นเอง

ในทำนองเดียวกัน มรรคมืองค์ ๘ เมื่อสรุปก็เป็น ๓ คือ ศील สมาธิ ปัญญา

ฉะนั้น ศील สมาธิ ปัญญา ๓ อย่างของไตรสิกขากับมรรคมืองค์ ๘ ประการ จึงตรงกัน กล่าวคือ

ด้านศีล กระจายออกเป็นสัมมาวาจา สัมมาภังคะ และสัมมาอาชีวะ นี่คือการใช้กายและวาจาให้ถูกต้องดีงาม ทั้งในการกระทำทั่วไป ในการสื่อสารสัมพันธ์ และในการเลี้ยงชีพ ให้ถูกต้อง

ด้านจิตใจ มีมากมาย แต่ตัวนำสำคัญมี ๓ คือ ต้องมีความเพียรพยายาม เดินไปข้างหน้า เรียกว่า สัมมาวายามะ ต้องมีสติเป็นตัวคอยจับคอยกำหนดให้ทำงานได้ และเป็นตัวเตือนให้ไม่เผลอพลาดและไม่ปล่อยโอกาสให้เสียไป เรียกว่าสัมมาสติ กับทั้งต้องมีสมาธิ ให้จิตใจแน่วแน่ มีความสงบ ดำเนินไปอย่างมั่นคง เรียกว่า สัมมาสมาธิ

ด้านปัญญา แยกเป็น ๒ คือ สัมมาทิฐิ มีความเห็นความเข้าใจถูกต้อง และสัมมาสังกัปปะ ดำริถูกต้อง คือ วางแนวทางการคิดที่จะนำชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง

พอเริ่มกระบวนการโดยมีความรู้เข้าใจที่ทำให้วางแนวความคิดถูกต้อง ทั้งเจตจำนง ความเพียรพยายาม และสติที่กำกับ เป็นต้น มาสนองแนวความคิดนี้ พฤติกรรมก็มาสนองเจตจำนงและความเพียรพยายามนั้น

จึงดำเนินชีวิตไปด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติต่อประสบการณ์และสถานการณ์ต่างๆ อย่างถูกต้องได้ผลดี ไตรสิกขาก็มาประสานกับมรรค

ไตรสิกขา ก็คือการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตตั้งงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค ส่วนมรรคซึ่งแปลว่าทาง คือทางดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิต ที่ถูกต้องตั้งงามของมนุษย์ ก็ต้องเป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนคือสิกขา มรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยศาสตร์ ก็เป็น **อริยมรรค** คือเป็นวิถีชีวิตอันประเสริฐ

เมื่อเป็นมรรค ก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมาย โดยกำจัดสมุทัยให้หมดไปเรื่อยๆ ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปาทานน้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมัน พร้อมทั้งที่เราจะมีปัญญาเพิ่มขึ้น และดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้น ทุกข์ก็จะน้อยลงไป สุขจะมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมด ทุกข์ก็หมด ก็บรรลุจุดหมายเป็นนิโรธโดยสมบูรณ์

จุดเริ่มของการศึกษา มีช่องทางที่ชีวิตเตรียมไว้ให้ แต่ต้องใช้เป็น จึงจะเกิดการพัฒนา

เรื่องไม่จบเท่านั้น เมื่อแยกแยะออกไป ก็ถึงองค์ประกอบที่เราต้องการสุดยอดคือ ปัญญา อย่างที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์จะตั้งใจทำงานในใจ และจะทำพฤติกรรมได้แค่ไหน ก็อยู่ในขอบเขตของปัญญา และปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหาก็แท้จริง

แต่ปัญญาจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เราก็ต้องรู้กระบวนการพัฒนาของปัญญาการที่จะเข้าใจเรื่องนี้ ก็ต้องย้อนกลับไปพูดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ใหม่อีก

หันมาดูที่ตัวมนุษย์เองว่า **มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างไร** และพร้อมกันนั้น **มนุษย์สัมพันธ์กับโลกและสิ่งแวดล้อมอย่างไร** ก็ต้องดูที่เครื่องมือสื่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมี ๒ ประเภท คือ

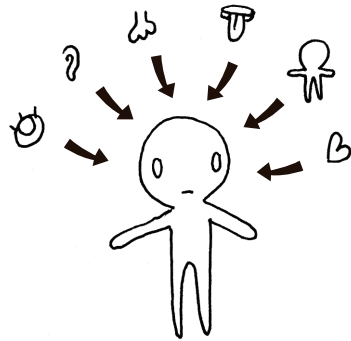
๑. มนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยสิ่งที่เรียกว่า อินทรีย์ หรืออายตนะ ๖ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อินทรีย์เหล่านี้เป็นทาง หรือเป็นประตูที่เข้ามาของความรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เรียกว่าการรับรู้ เพราะฉะนั้น อินทรีย์พวกนี้ทั้งหมดเรียกว่า **ทวาร ๖** ซึ่งแปลว่าประตูหรือช่องทาง

การที่เรียกว่าอายตนะ ก็เพราะเป็นแดนต่อระหว่างชีวิตของเรา กับโลก และที่เรียกว่า**อินทรีย์** เพราะทำงานเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตัว เช่น ตาเป็นอินทรีย์ในการเห็น หูเป็นอินทรีย์ในการฟัง เป็นต้น และชื่อว่า**ทวาร** ในแง่เป็นประตู หรือเป็นช่องทางเชื่อมต่อระหว่างชีวิตกับโลก เป็นช่องทางเข้ามาของข้อมูลต่างๆ เป็นทางสัมพันธ์ซึ่งมี ๖ อย่าง คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๒. เราติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ด้วยพฤติกรรมที่แสดงออกทางประตู หรือ**ทวาร ๓** คือ กาย วาจา ใจ เราสัมพันธ์กับโลกภายนอก โดยเคลื่อนไหวจับโน้นจับนี้ **ด้วยกาย** ติดต่อสัมพันธ์สื่อสารกับโลกมนุษย์ภายนอก **ด้วยวาจา** คือถ้อยคำ พูดจา และมีเจตจำนงตั้งเจตนา **ด้วยใจ**ว่าจะเอาอย่างไร

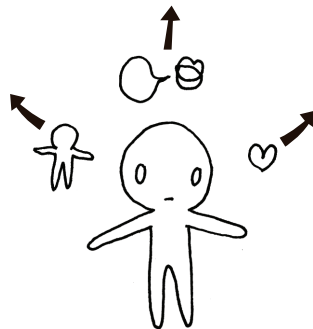
กับมัน เป็นต้น

สรุปว่า การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในโลกทั้งหมดมีช่องทาง
ติดต่อ คือทวาร ๒ ชุด คือ

๑. ทวาร ประเภทช่องทางที่
จะรู้ ๖ ทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ

ทวาร ประเภทช่องทางที่จะรู้

๒. ทวาร ประเภทช่องทางที่
จะทำ ๓ ทาง คือ กาย วาจา ใจ

ทวาร ประเภทช่องทางที่จะทำ

การเกี่ยวข้องกับโลกหรือสิ่งแวดล้อมในด้านการกระทำ นี้เรียกว่า **กรรม** ซึ่งแยกเป็นการกระทำ ทางกายเรียกว่า กายกรรม การกระทำ ทางวาจาเรียกว่า วาจากรรม การกระทำ ทางใจเรียกว่า มโนกรรม

เมื่อจับหลักนี้ได้ เราก็เข้าสู่กระบวนการพัฒนามนุษย์ที่จะต้องอาศัย ประตุ หรือ **ทวารทั้ง ๙** (๖+๓) นี้

เริ่มด้วยทวารชุด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เรียกว่าอินทรีย์หรืออายตนะ ๖ นั้น เราใช้มันเพื่ออะไร มันทำหน้าที่อะไร

ถ้าเราไม่รู้หน้าที่หรือการทำงานของมัน เราก็ใช้มันสะเปะสะปะ เรือยเปื่อย คือใช้ไม่เป็น ไม่มีประสิทธิภาพ เราก็ไม่พัฒนา แต่ถ้าเรารู้เข้าใจและใช้มันให้ถูกต้อง เราก็จะพัฒนาได้อย่างดี

ว่าโดยสรุป **หน้าที่ของอินทรีย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แยกได้ ๒ อย่าง คือ

๑. หน้าที่รู้ คือรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เช่น ตาคู รู้ว่าเป็นอะไร ว่าเป็นนาฬิกา เป็นกล้องถ่ายรูป เป็นดอกไม้ ใบไม้สีเขียว สีแดง สีเหลือง รูปร่างยาวสั้นใหญ่เล็ก หูได้ยินเสียงว่า ดัง เบา เป็นถ้อยคำ สื่อสารว่าอย่างไร เป็นต้น ทำให้ได้ data และ information

๒. หน้าที่รู้สึก หรือรับความรู้สึก พร้อมกับรับรู้ข้อมูลเราก็มีความรู้สึกด้วย บางทีตัวเด่นกลับเป็นความรู้สึก เช่น เห็นแล้วรู้สึกสบายหรือไม่สบาย ถูกตาไม่ถูกตา สวยหรือน่าเกลียด ถูกหูไม่ถูกหู เสียงนุ่มนวลไพเราะ หรือดัง

แสบแก้วทูราคาญ เป็นต้น

จะเห็นว่าอินทรีย์ หรืออายตนะ หรือทวาร ๖ นี้ทำ หน้าที ๒ อย่าง
พร้อมกัน ทั้งรับรู้ข้อมูลด้วย และรับความรู้สึกด้วย พร้อมกัน

การรับด้านข้อมูล เรียกว่า **ด้านศึกษา**

การรับด้านความรู้สึก เรียกว่า **ด้านเสพ**

เป็นอันว่า อายตนะทำหน้าที่ ๒ อย่างคือ ศึกษา กับ เสพ

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น

ถ้าจะให้มนุษย์พัฒนา มนุษย์จะต้องใช้อินทรีย์เพื่อรู้หรือศึกษาให้
มาก ส่วนมนุษย์ที่ไม่พัฒนา จะใช้อินทรีย์เพื่อเสพเป็นส่วนใหญ่ บางทีแทบ
ไม่ใช้เพื่อการศึกษาเลย เอาแต่หาเสพสิ่งชอบใจไม่ชอบใจ ถูกหู ถูกตา เอา
สวยงาม สนุกสนานบันเทิงเข้าว่า

กฎแจสำคัญที่จะตัดสินว่ามนุษย์จะให้ชีวิตของตัวเองเป็นอย่างไร
จะพัฒนาหรือไม่ จะช่วยให้โลกหรือสังคมไปทางไหน ก็อยู่ที่การใช้อินทรีย์
นั้นแหละ

คนที่ไม่พัฒนาก็จะใช้อินทรีย์เพื่อเสพสนอง**ความรู้สึก** อยู่กับความ
รู้สึกสบายไม่สบาย สุขทุกข์ ชอบใจไม่ชอบใจ แล้วก็วนเวียนอยู่นั้น สุขทุกข์
ของเขายอยู่ที่ความชอบใจไม่ชอบใจ เจอสิ่งชอบใจก็เป็นสุข เจอสิ่งไม่ชอบใจ
ก็เป็นทุกข์ แล้วก็หาทางหนีสิ่งที่ไม่ชอบใจ หาแต่สิ่งชอบใจ วนเวียนอยู่แค่นี้

แต่ถ้าใช้อินทรีย์เพื่อศึกษาสนอง**ความต้องการรู้** ก็จะใช้ตา หู เป็นต้น

ไปในทางการเรียนรู้ และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ ปัญญาจะเกิด จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วต่อไปก็จะถึงจุดแยก

คนที่อยู่กับการใช้อินทรีย์เพื่อเสพความรู้สึก ความสุขของเขาก็จำกัดอยู่กับสิ่งที่ชอบใจ แต่คนที่ใช้อินทรีย์เพื่อศึกษา จะพัฒนาความสุขให้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไป พร้อมกับแรงจูงใจที่เกิดขึ้นใหม่

เมื่อคนเริ่มศึกษา การพัฒนาก็เริ่มทันที

ความต้องการอย่างใหม่ก็มี ความสุขอย่างใหม่ก็มี

ตอนนี้พึงทราบว่ามีแรงจูงใจ ๒ แบบ

แรงจูงใจแบบที่ ๑ คือแรงจูงใจในการเสพ เรียกว่า ตัณหา ซึ่งมากับเรื่องของความรู้สึก

แรงจูงใจแบบที่ ๒ คือแรงจูงใจในการศึกษา (และสร้างสรรค์) เรียกว่า ฉันทะ ซึ่งมากับเรื่องของความรู้

ตัณหาเป็นความต้องการประเภทความรู้สึก คือมีปฏิภนสนองตอบต่อสิ่งที่ชอบใจ-ไม่ชอบใจ ถ้าชอบใจสิ่งใดก็จะเกิดกามตัณหา บรรณานาจะได้เสพสิ่งนั้นอีกและมากขึ้นยิ่งขึ้นไป เกิดภวตัณหา อยากคงอยู่เป็นอยู่ในภาวะหรือสถานะที่จะได้สิ่งที่บรรณานานั้นตลอดไป ถ้าไม่ชอบใจก็จะเกิดวิภวตัณหา อยากจะหนี อยากจะหลบหาย อยากจะทำลาย

คนที่เป็นนักเสพจึงงวนเวียนอยู่กับแรงจูงใจ ที่เรียกว่าตัณหา

แต่พอใช้อื่นหรือเพื่อศึกษา ก็เกิดการเรียนรู้ พอได้ความรู้มา ก็จะเกิด
ความอยากรู้ยิ่งขึ้นไปว่าอะไรเป็นอะไร พอได้สนองความอยากรู้ก็เกิดความสุข

จากการสนองความต้องการในการรู้ ความสุขจะพัฒนาขึ้น ตอนนึ้
จะมีความสุขจากการสนองความใฝ่รู้

ยิ่งกว่านั้น พอรู้ว่าอะไรเป็นอะไร เขาจะเริ่มแยกได้ว่า เออ...สิ่งนี้นั้น
อยู่ในภาวะที่ควรจะเป็นไหม ปัญญาที่รู้ที่แยกได้จะทำให้เกิดความสุขหรือ
ความต้องการสืบเคลื่อนก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คืออยากให้สิ่งนั้นๆ อยู่ในภาวะที่มัน
ควรจะเป็น ซึ่งเป็นธรรมดาของการศึกษาที่จะเป็นอย่างนั้นเอง เพราะความรู้
ทำให้เราแยกหรือจำแนกได้เราเห็นโตะตัวนี้สมบูรณ์เรียบร้อย เราก็อใจ พอ
เห็นตัวนั้นไม่สมบูรณ์บกพร่อง เราก็ออยากให้มันสมบูรณ์

เมื่อความรู้แยกแยะให้แล้ว ก็จะเกิดความต้องการหรือเกิดความ
อยากชนิดใหม่ คืออยากให้มันอยู่ในภาวะที่ควรจะเป็นซึ่งเรียกสั้นๆ ว่า
อยากให้มันดี ถ้ามันยังไม่ดีก็อยากให้มันดี แล้วก็ก้าวไปสู่การอยากทำ
ให้มันดี และก้าวไปสู่พฤติกรรมในการกระทำ เพื่อให้มันดี ตอนนึ้แหละ
พฤติกรรมในการกระทำ (เพื่อให้มันดี) ก็เกิดขึ้น

พอทำให้ดีได้ ก็เกิดความสุข เพราะความสุขเกิดจากการสนองความ
ต้องการ เมื่อเราพัฒนาความต้องการอย่างใหม่ขึ้นได้ ความสุขก็พัฒนาไปด้วย

ถ้าเราไม่พัฒนาความต้องการ ความสุขของเรา ก็จำกัดอยู่กับการเสพ
คือต้องการสิ่งชอบใจและไม่ต้องการสิ่งไม่ชอบใจแล้วก็วนเวียนอยู่กับค้นหา

พอเราพัฒนาในด้านความรู้ เราใช้อายตนะในเชิงศึกษาเรียนรู้ ก็เกิด ความอยากรู้ ซึ่งเป็นความต้องการใหม่ เมื่อหาความรู้เพื่อสนองความต้องการ ที่จะรู้ ก็ได้รับความสุขจากการเรียนรู้

เมื่อต้องการให้มันดี อยากรู้อะไรให้มันดีและได้ทำเพื่อสนองความต้องการ ที่อยากให้มันดีนั้นได้ ก็เกิดความสุขจากการทำ ให้มันดี **การกระทำก็กลายเป็นความสุข**

เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงพัฒนาด้วยการศึกษา คือ พัฒนาชีวิตของตน โดยพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา ซึ่งรวมทั้งพัฒนาความสุขด้วย

ตรงนี้เป็นจุดสำคัญคือ **การพัฒนาความสุข** ซึ่งเกิดจากการสนอง ความต้องการใหม่ ที่เรียกว่า **ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ให้ดี** หรือความอยากรู้และ อยากรู้อะไรให้มันดี ซึ่งทางพระเรียกว่า ฉันทะ เป็นแรงจูงใจชนิดใหม่ ซึ่งถ้าไม่มี การศึกษาก็จะไม่มีแรงจูงใจชนิดนี้

ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงให้เราลดตัณหา พยายามทำ ตัณหาให้ น้อยลงคืออาศัยมันและขึ้นต่อมันให้น้อยลง พร้อมกับพัฒนาและใช้ฉันทะ ให้มากขึ้นแต่เรามักจะพูดกันด้านเดียว บอกให้ลดละตัณหา ทำให้เกิดความ เข้าใจผิดว่าความอยากความต้องการต้องลดละให้หมด กลายเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวง

พระพุทธศาสนาแยกไว้ว่า **ความอยากมี ๒ ประเภท** คือความอยาก ที่เป็นกุศล กับ ความอยากที่เป็นอกุศล

๑. ความอยากที่เป็นอกุศลเรียกว่า **ตัณหา** ความอยากแบบนี้ถ้าเราตกเป็นทาสของมันแล้ว จะไม่พัฒนา ได้แต่จมอยู่กับความสุขและความทุกข์ จากความชอบใจและไม่ชอบใจ

๒. ความอยากที่เป็นกุศลเรียกว่า **ฉันทะ** ถ้าเราพัฒนาปัญญา ความปรารถนาที่เป็นแรงจูงใจชนิดใหม่ก็จะเกิดขึ้น ซึ่งทำให้เราได้ความสุขชนิดใหม่ และจะนำ เราก้าวหน้าไปในการพัฒนาชีวิต

พอเกิดฉันทะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า **นี่คือ แสงเงินแสงทองของชีวิต ที่ดีงาม เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา**

ถ้าเด็กคนไหนเกิดฉันทะ เกิดความใฝ่รู้ เกิดความใฝ่ดี เกิดความใฝ่ จะทำให้ดี หรือเกิดความใฝ่สร้างสรรค์ขึ้นมาแล้ว มันใจได้เลยว่าเด็กคนนั้น จะพัฒนาแน่ๆเพราะแสงเงินแสงทองมาแล้ว เราจึงเรียกมันว่ารุ่งอรุณของการศึกษา

เพราะฉะนั้น ต้องให้คนเกิดความอยากที่เรียกว่าฉันทะและเลิกละความเข้าใจผิดที่บอกว่าความอยากเป็นตัณหาหมด ซึ่งทำให้เลยเถิดไป กลายเป็นว่าอยากอะไรไม่ได้ ต้องละ ต้องลด ต้องกำจัดหมด

ถ้าจะปฏิบัติให้ถูก ต้องไม่มีวลิตละความอยาก แต่ต้องเปลี่ยนความอยากที่เป็นอกุศล มาเป็นความอยากที่เป็นกุศลคือฉันทะนี้ให้ได้ ชีวิตก็จะดีชาติประเทศก็จะพัฒนา **ใฝ่รู้ใฝ่ดีสร้างสรรค์ หรือ ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำให้ มันดี** **นี่คือกุญแจดอกแรกที่จะไขเข้าไปสู่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**

ต้องเข้าใจระบบ ถ้าไม่เข้าใจระบบของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นภาพรวมแล้ว เราจะไม่มีวันเข้าใจพระพุทธศาสนาที่แท้จริงเลย

ได้พยายามพูดให้เห็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนาคือการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ และนำความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้เป็นชีวิตที่ติงามและมีสังคมที่อยู่ในสันติสุข

เริ่มแรก พอเกิดมา เราก็มีอินทรีย์ที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ซึ่งใช้ติดต่อสื่อสารกับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอก ตอนนี้อยู่ระหว่างการดำเนินชีวิตที่ถูกหรือผิด ก็เริ่มต้นที่

จากที่พูดมานี้ ก็เป็นอันว่า ช่องทางติดต่อสื่อสารกับโลกโดยทางอายตนะ หรืออินทรีย์ ๖ ที่เป็นทั้งแดนศึกษาและแดนเสพนี้ ในการพัฒนาคน เราต้องใช้มันเพื่อการศึกษาให้มากขึ้น ให้เกิดความใฝ่รู้-ใฝ่ดี-ใฝ่ทำ ให้ดี

พูดสั้นๆ ก็คือ ใฝ่ศึกษาและใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ก็คือใฝ่ศึกษา ใฝ่ดี-ใฝ่ทำให้มันดี ก็คือใฝ่สร้างสรรค์

การพัฒนามนุษย์มีแหล่งใหญ่อยู่ในมโนกรรม

จุดสำคัญนี้ถ้าพลาดไป ก็คือช่องทางใหญ่ให้หายนะเข้ามา

ได้พูดแล้วว่า มีทวาร คือช่องทางอีกประเภทหนึ่ง คือช่องทางของการกระทำได้แก่การแสดงออกทางกายวาจาใจ

เมื่อเกิดมีปัญญาและมีเจตจำนงที่ตีมากขึ้น เราก็พัฒนาการกระทำ

ของเรา ทั้ง ๓ ทางนั้นให้ดียิ่งขึ้น คือ

มโนกรรม ความคิดของเราก็ดียิ่งขึ้น

วจีกรรม การพูดของเราก็ดียิ่งขึ้น

กายกรรม การกระทำ ทางกายของเราก็ดียิ่งขึ้น

กรรม ๓ ทางนี้ก็เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่ครบวงจร จำไว้
อย่างหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาถือว่า **มโนกรรมสำคัญที่สุด** คนทั่วไปมักเห็น
ว่ากายกรรมสำคัญที่สุด เพราะถึงขั้นลงมือลงไม้ เอาอาวุธไปฟันไปฆ่าเขาได้

แต่ขอให้พิจารณาดูหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **“กมมุนา วตตตี
โลโก”** โลก (สังคมมนุษย์) เป็นไปตามกรรมนั้น เงื่อนไขนี้มาจากมโนกรรม
เป็นสำคัญ

โลกนี้ทั้งโลก ไม่ใช่ถูกขับเคลื่อนด้วยกายกรรมเป็นใหญ่ แต่มันมาจาก
มโนกรรม กระบวนการรู้สึกนึกคิดเชื่อถือในใจของคนนี้แหละเป็นปัจจัยสำคัญ
เจตจำนงแรงจูงใจมาจากไหน ก็มาจากแนวความคิด มาจากความเชื่อ มาจาก
ความยึดถือในค่านิยมหลักการอุดมการณ์ เป็นต้น ตรงนี้แหละสำคัญที่สุด

เมื่อมีความเชื่อ มีแนวความคิด มีการยึดถืออุดมการณ์ หรือแม้เพียง
ค่านิยม ซึ่งทางพระใช้ศัพท์เดียวง่าย ๆ ว่า **“ทิฏฐิ”** ถ้าทิฏฐิเป็นอย่างไรแล้ว
แรงจูงใจเป็นต้นจะมาสสนอง แล้วต่อไปกระบวนการของกรรมก็ดำเนินไปโดย
แสดงออกมาทางกายวาจา ซึ่งเป็นไปตามที่เชื่อหรือยึดถืออันนั้น

ยกตัวอย่างเช่นว่า ถ้ามนุษย์เชื่อหรือยึดถือหรือมีแนวความคิดว่า

มนุษย์จะประสบความสำเร็จ ชีวิตของเราจะสุขสมบูรณ์ ต่อเมื่อมีวัตถุพร้อมพร้อม หรือมีเศรษฐกิจมั่งคั่งที่สุด ถ้ามีความเชื่อหรือมีแนวความคิดแบบนี้ กระแสวัฒนธรรมอารยธรรมจะไปตามทั้งหมด สังคมจะเดินไปตามนี้

ด้วยอิทธิพลของความเชื่อนี้ มนุษย์จะมุ่งกระทำการทุกอย่างเพื่อสร้างความพร้อมพร้อมทางวัตถุ กระแสวัตถุนิยมจะรุนแรงขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นบริโภคนิยม

สังคมบริโภคนิยม ก็คือสังคมซึ่งมีฐานความคิดที่เชื่อว่ามนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์เมื่อวัตถุมีเสพพร้อม

กระแสวัฒนธรรมอารยธรรมปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นบริโภคนิยมเช่นนี้ เพราะมีทฤษฎี ที่เป็นฐานความคิดหรือความเชื่อซึ่งสืบมาจากตะวันตก ที่ได้สร้างสรรค์ความเจริญทางวัตถุขึ้นมา โดยเฉพาะที่เด่นทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แล้วเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาปรับใช้สนองอุตสาหกรรม ทำการผลิตให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ

ตัวการสำคัญในกระบวนการนี้คืออุตสาหกรรม ซึ่งเดิมที่ฝรั่งมุ่งระดมกำลังทำ การผลิตเพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลน (scarcity) แต่พออยู่ในวิถีชีวิตของการผลิตสร้างวัตถุไปนานๆ และจิตใจครุ่นคิดมุ่งหมายที่จะมีความพร้อมพร้อมทางวัตถุ ไปๆ มาๆ โดยไม่ต้องรู้ตัว ฝรั่งต่างๆ ไปก็กลายเป็นวัตถุนิยม หรือมีแนวคิดทฤษฎีวัตถุนิยมเป็นกระแสหลัก กลายเป็นแนวคิดทฤษฎีว่าคนจะมีความสุขมากที่สุด เมื่อมีวัตถุเสพบริโภคนิยมมากมายพร้อมพร้อมที่สุดแล้ว

ก็เปิดทางแก่ลัทธิบริโภคนิยม

ความเป็นไปทั้งหมดนี้มีจุดเริ่มที่โยงกับฐานความคิดใหญ่ คือ **ความ**
มุ่งหมายที่จะพิชิตธรรมชาติ Encyclopaedia Britannica เขียนไว้ใน
หัวข้อ “History of Science” (ประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์) บอกว่าเมื่อถอย
หลังไปพันปีก่อนโน้น ตะวันตกกล้าหลังตะวันออกในด้านการปฏิบัติจัดการกับ
ธรรมชาติ คือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ด้วยความมุ่งหมายที่จะ
เอาชนะธรรมชาติ จึงทำให้ตะวันตกสามารถล่าหน้าตะวันออกไปได้ในด้าน
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น

มีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า **A Green History of the World** เขียน
โดย Clive Ponting ได้พยายามขบคิดในเรื่องการแก้ปัญหาธรรมชาติแวดล้อม
เสีย หนังสือนั้นได้วิเคราะห์แนวคิดของตะวันตกให้เห็นว่า อารยธรรมที่ทำให้
ธรรมชาติแวดล้อมเสียนี้เป็นมาอย่างไร

มีบทหนึ่งเขาได้สืบสาวความคิดของชาวตะวันตก ตั้งแต่ Socrates,
Plato, Aristotle จนมาถึงนักจิตวิทยาอย่าง Freud รัฐบาลอย่าง Francis
Bacon นักปรัชญาผู้นำที่เป็นบิดาแห่งวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วยอย่าง René
Descartes ตลอดจนนักคิดฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ทั้งหมดล้วนมีวาทะที่
พูดถึงความไฝ่ฝัน หรือความกระหายที่จะพิชิตธรรมชาติ

นักประวัติศาสตร์ไซเวียตคนหนึ่งถึงกับเขียนไว้ว่า ต่อไปเมื่อมนุษย์
เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ธรรมชาติจะเป็นเหมือนชิ้นผ้าอันอ่อน

เหลวในกำมือที่เราจะปั้นให้เป็นอย่างไรก็ได้ Descartes ก็พูดไว้แรงมาก Plato, Aristotle ก็พูดแนวนี้ทั้งนั้น

นี่คือจุดมุ่งหมายที่นำทางความคิดความเชื่อของตะวันตกมาตลอด เวลา ๒ พันกว่าปี คือความเชื่อและมุ่งหมายใฝ่ฝันว่า เมื่อโรมนุษย์พิชิต ธรรมชาติได้สำเร็จ โลกมนุษย์จะพร้งพร้อมสุขสมบูรณ์ เป็นโลกที่เป็นสวรรค์ บนดิน

ด้วยความเชื่อนี้แหละ จึงทำให้มนุษย์ชาวตะวันตกได้เพียรพยายาม แสวงหาความรู้ในความเร้นลับของธรรมชาติ แล้วพัฒนาวิทยาศาสตร์และ พัฒนาเทคโนโลยีขึ้นมา

มโนกรรมคือแนวคิดความเชื่อที่ว่านี้ อยู่เบื้องหลังอารยธรรม ปัจจุบันทั้งหมด

นี่คือตัวอย่างความหมายที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด

การพัฒนาคน พัฒนาสังคม ไม่มีทางได้ผลจริง ถ้าทอดทิ้งฐานของการพัฒนา คือมโนกรรม

เป็นอันว่า อารยธรรมปัจจุบันที่มีตะวันตกเป็นตัวแทนนี้ เจริญมา ด้วยแนวคิดพื้นฐานคือความมุ่งหมายพิชิตธรรมชาติ แล้วปัจจุบันนี้ตะวันตกก็ กลับมาติเตียนแนวคิดนี้ พร้อมทั้งติเตียนบรรพบุรุษของตนเอง ดังเช่นหนังสือ เล่มที่กล่าวถึงเมื่อก็ได้ติเตียนบรรพบุรุษชาวตะวันตกเต็มที่ ว่าล้วนแต่เชื่อผิด

ถือผิดคิดเห็นผิดพลาดไป มุ่งหมายแต่จะเอาชนะธรรมชาติ จึงทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่สุด

ตามแนวคิดทฤษฎีของตะวันตกนั้น มนุษย์มองธรรมชาติเป็นศัตรูจึงพยายามเอาชนะมัน แล้วก็จัดการกับมันตามชอบใจ โดยไม่มีความรับผิดชอบ

อย่าง Al Gore รองประธานาธิบดีอเมริกา ซึ่งเป็นนักสิ่งแวดล้อมคือ environmentalist ด้วย ได้เขียนหนังสือขึ้นมาเล่มหนึ่งชื่อว่า **Earth in the Balance** โลกในภาวะดุลยภาพ แกบอกว่า เรายอมรับว่าตะวันตกมีแนวคิดที่ทำให้อารยธรรมของเรานี้ไม่มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ คิดจะทำอะไรกับธรรมชาติตามชอบใจ

ความสำนึกผิดและความผิดหวังต่อแนวคิดที่ลึกลับที่จะพิชิตธรรมชาติของตะวันตกนี้ ได้เป็นเหตุให้ฝรั่งหาทางแก้ไข รวมทั้งการหันมาสำรวจและแสวงหาแนวคิดตะวันออก และแม้แต่ความคิดของชนอินเดียนแดง

เวลานี้ อินเดียนแดงที่เคยถูกเหยียดหยามกลับได้รับความชื่นชม ฝรั่งอเมริกันหลายคน เช่น Al Gore นั้นแหละ ได้ยกวาทะของ Seattle หัวหน้าเผ่าอินเดียนแดง ซึ่งเอาชื่อมาตั้งเป็นชื่อเมือง Seattle ในอเมริกา ขึ้นมาเอ่ยอ้าง

ตามเรื่องว่า เมื่อครั้งประธานาธิบดี Franklin Pierce ติดต่อขอซื้อที่ดินของอินเดียนแดง หัวหน้าเผ่าคนนี้ได้มีหนังสือตอบประธานาธิบดีไปว่า

“อะไรกัน ผืนฟ้าและแผ่นดิน ท่านจะเอามาซื้อขายได้อย่างไร นี่เป็น

ความคิดที่แปลกประหลาด”

ตอนนี้ คนอเมริกันยุคปัจจุบันหันมายกย่องสรรเสริญว่าอินเดียนแดง
มีความคิดที่ถูกต้อง

นี่แหละ...ความคิดพิชิตธรรมชาติเป็นเบื้องหลังอารยธรรมปัจจุบัน
ซึ่งเฟื่องฟูเต็มที่ในยุคอุตสาหกรรม ที่มนุษย์เอาความรู้วิทยาศาสตร์มาประดิษฐ์
อุปกรณ์เทคโนโลยี แล้วก็พัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจ
ด้วยความมุ่งหมายที่จะสร้างวัตถุให้พร้อมพร้อม ตามความเชื่อว่า

“มีเสพบริโภคมากที่สุด จะเป็นสุขที่สุด”

แนวคิดที่ถือความเชื่อที่เป็นมโนกรรมนี้เป็นอิทธิพลสำคัญที่สุดที่จะ
เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและสังคม ถ้าคนในสังคมไทยมีความเชื่อว่า ผลสำเร็จ
จะเกิดขึ้นจากการดลบันดาลของอำนาจเหนือธรรมชาติ ถ้าคนไทยเชื่ออย่าง
นี้ สังคมไทยจะเป็นอย่างไร ขอให้พิจารณา แล้วขณะนี้เป็นอย่างนี้หรือเปล่า

สังคมไทยจะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ได้ตกอยู่ใต้แนวคิดความเชื่อ
ว่า ผลสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจดลบันดาลของสิ่งที้นอกเหนือธรรมชาติ
นี่คือจุดที่เราจะต้องแก้ปัญหาสังคมไทยถึงขั้นมโนกรรม

เหมือนกับที่ฝรั่งขณะนี้กำลังหาทางแก้ปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน
ต้องลงไปถึงขั้นรากฐานความคิด ถึงขั้นต้องแก้ความเชื่อในการพิชิตธรรมชาติ
ที่ถือว่า มนุษย์จะมีความสำเร็จและสุขสมบูรณ์ต่อเมื่อมีอำนาจจัดการกับ
ธรรมชาติได้ตามต้องการ

แนวคิดที่ฐีสองอย่างนี้ เป็นปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาที่สุดโตรงไปคนละด้าน แต่จุดที่เป็นตัวแท้ของปัญหาก็อู่ที่ปมเดียวกัน คือมันบ่งชี้ว่ามโนกรรมสำคัญที่สุด และที่ว่าโลกนี้เป็นไปตามกรรม ก็คือเป็นไปตามมโนกรรมอย่างที่ว่านั่นแหละ

ตราบไต่ยังไม่ถึงจุดหมาย ยังมีชีวิตอยู่ ก็ต้องศึกษา ความหมายของธรรมที่ปฏิบัติ จึงวัดด้วยไตรสิกขา

อีกเรื่องหนึ่งที่ยากจะพูดไว้ คือเกณฑ์วินิจฉัยความหมายของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ว่าปฏิบัติอย่างไรถูกต้องอย่างไรผิด

เวลาศึกษาหลักธรรมต่างๆ เรามักเน้นเรื่องความหมายกันแค่ว่าธรรมข้อนี้คืออะไร มีความหมายว่าอย่างไร แต่การให้ความหมายเท่านั้น ยังไม่พอ ต้องมีเกณฑ์ที่สัมพันธ์กับระบบทั้งหมดได้

ธรรมทั้งหมดสัมพันธ์ส่งผลต่อกันเป็นกระบวนกร และอยู่ในระบบเดียวกัน อย่างที่พูดถึงไตรสิกขา ก็เป็นระบบในตัวของมัน แล้วระบบของไตรสิกขานั้นก็ยังไม่เป็นส่วนย่อยที่รวมอยู่ในระบบใหญ่ของอริยสัจ ที่คลุมระบบใหญ่ของธรรมชาติทั้งหมดอีกชั้นหนึ่ง คือว่าด้วยกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมทั้งความเป็นจริงของธรรมชาติทั่วไป และโยงมาถึงชีวิตมนุษย์ที่เป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งด้วย

เกณฑ์ที่จะใช้ตรวจสอบนี้ต้องให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงในระบบ เกณฑ์หนึ่งก็คือไตรสิกขาเองนั่นแหละ เนื่องจากว่าคุณสมบัติและข้อปฏิบัติ หรือหลักธรรมทุกอย่างก็อยู่ในกระบวนการปฏิบัติที่เรียกว่าไตรสิกขาทั้งหมด ไม่เกินจากนี้ไปได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นมันจะต้องมีส่วนร่วมส่งผลอยู่ในกระบวนการ ของไตรสิกขา

ไตรสิกขา คืออย่างไร คือกระบวนการศึกษาฝึกฝนพัฒนามนุษย์ กระบวนการนี้มีข้อปฏิบัติย่อยๆ ที่ส่งผลต่อทอดกันคืบหน้าไปเรื่อยๆ จนกว่าจะ ถึงจุดหมาย ถ้าไม่ถึงจุดหมายก็ต้องไม่หยุด

เพราะฉะนั้น ก็เท่ากับมีเกณฑ์ที่บอกว่า ข้อปฏิบัติหรือหลักธรรมทุก ข้อ เราจะต้องซัดว่ามันส่งผลให้มีการก้าวหน้าไปในกระบวนการของไตรสิกขา อย่างไร คือจะต้องทำให้เราเดินหน้า และส่งผลต่อให้ข้ออื่นรับช่วงไปจนถึงจุด หมายสุดท้ายนั้น

รวมความว่า ธรรมะต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบในกระบวนการ ไตรสิกขานี้ ต้องมีลักษณะ ๒ อย่าง คือ

๑. ทำให้คืบเคลื่อนหรือก้าวหน้าไป
๒. ส่งผลต่อข้ออื่น

ยกตัวอย่าง เช่น ในการปฏิบัติ **สมาธิ** เราได้ความหมายของสมาธิไว้ แต่ต้นว่า จิตตั้งมั่น สงบ แน่วแน่

พอจิตตั้งมั่นสงบแน่วแน่ได้ตามความหมายแล้ว เราก็พอใจ นี้ว่าถูก

แล้ว แต่ยังหรอก ลองเอาเกณฑ์มาตรฐานมาวัดว่าถูกตามหลักไตรสิกขาหรือไม่

พาวัดด้วยเกณฑ์นี้ เราก็มองเห็นต่อไปอีกว่า อ้อ ถ้าปฏิบัติสมาธิ ถูกจะไม่ใช่หยุดอยู่แค่นั้น คือไม่ติดอยู่แค่สมาธิ แต่สมาธิต้องช่วยให้เราก้าวต่อไป แล้วก็ดูว่าสมาธิส่งผลต่อปัญญาอย่างไร ถ้าไม่ส่งผลต่อก็แสดงว่าพลาด

สมาธินั้นมีผลดีหลายอย่าง มีทั้งผลโดยตรงและผลข้างเคียง เช่น ทำให้จิตใจสงบ สบาย มีความสุข ทำให้จิตใจมองเห็นอะไรชัดเจน และทำให้เกิดกำลังใจ ทำให้มุ่งมั่นไปอย่างแรง เหมือนกระแสน้ำที่ไหลลงมาจากภูเขาวิ่งไปทางเดียว มีกำลังแรงมาก เจออะไรก็พัดพาไปได้

สรุปว่า จิตสมาธิมีคุณสมบัติหนึ่ง ...มีพลัง สอง ...สงบสบายมีความสุข สาม ...ใส มองเห็นอะไรๆ ชัดเจน

เมื่อได้คุณสมบัติเหล่านี้ เราก็เอามาใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น พอสงบ สุขสบาย ก็อาจจะเอามาใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เวลาที่มีความทุกข์ก็มานั่งสมาธิให้จิตใจสงบ เพลินสบาย หายทุกข์ ซึ่งก็ได้ประโยชน์อย่างหนึ่ง แต่ยังไม่ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา

ถ้าใช้ประโยชน์เพียงแค่นี้ก็กลายเป็นหยุด ไม่ก้าวต่อไป อาจจะเขว ออกเป็นมิจฉาสมาธิ ได้แค่เป็นสิ่งที่ล่อม เหมือนยากล่อมประสาทเป็นต้น เอาแค่สบาย ไม่ต้องคิดต้องทำ อะไรมีทุกข์ก็เข้ามาหลบ ซึ่งมีทางพลาดได้มาก

วิสุทธิมรรค บอกว่า สมาธินั้นเข้าพวกกันได้กับความซี้เกียจ (*สมาธิสฺส โกลุชฺชชฺกฺขตฺตา*) เพราะว่ามันสงบสบาย ก็โน้มเอียงไปทางเกียจคร้าน ฉะนั้น

ชา ไม่อยากทำอะไร กลายเป็นตกหลุมความประมาท นั่นก็คือเริ่มเขว ฉะนั้น การใช้ประโยชน์สมาธิจะต้องระวัง ถ้าใช้ไม่เป็นที่เกิดโทษได้

สังคมไทยบางที่ศึกษาธรรมะไม่ตลอดกระบวนการ และไม่มีหลักในการวินิจฉัย คนไทยไม่น้อยเอาสมาธิมาใช้แค่หาความสุขสงบสบาย ซึ่งก็ใช้ได้ในระดับหนึ่ง ท่านไม่ได้ปฏิเสธ จะเอามาใช้เป็นเครื่องพักผ่อนจิตใจหรือแก้ปัญหาความทุกข์ก็ได้ อย่างน้อยทำให้นอนหลับได้ ทำให้มีจิตใจสดชื่นขึ้น แต่ต้องมองต่อไปว่า ประโยชน์ยังไม่จบแค่นั้น สมาธิช่วยให้เรามีความเข้มแข็งพร้อมที่จะเดินหน้าต่อไปด้วย

จึงต้องมองต่อไปอีกว่าจะมีองค์ธรรมอะไรมารับผลจากสมาธิ เพื่อจะก้าวต่อไป ก็ให้เห็นหลักในไตรสิกขาว่า จะต้องส่งผลต่อให้ปัญญามารับช่วงทำงานเดินหน้าต่อไป

ประโยชน์ที่สำคัญของสมาธิ คือทำให้จิตเป็น “กัมมณีย์” แปลว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่งาน คือใช้เป็นที่ทำงาน ซึ่งปัญญาจะทำหน้าที่ได้ดี เช่น มองเห็นชัด สืบสวนตรวจสอบได้เป็นลำดับ พิจารณาได้ลึกซึ้งวิเคราะห์ วิจัยได้ละเอียด จนเข้าถึงความจริงแจ่มแจ้ง

สมาธิที่ทำให้คนหยุดศึกษา แสดงว่าเป็นสมาธิที่ใช้ผิด

สมาธิเตรียมจิตพร้อมให้ปัญญาทำงานเดินหน้า ฉันทิ สันโดษก็เตรียมตัวพร้อมให้มุ่งเพียร ไม่พะวัภพะวน ฉันทัน

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ สันโดษ ซึ่งทำให้พอใจในวัตถุเสพบริโภคของตน มีเท่าไรก็ยินดีเท่านั้น หลายคนบอกว่าสันโดษแล้วจะมีความสุข ก็ถูกต้อง แต่ผิดด้วย ถ้าใครตอบว่าสันโดษเพื่อสุขก็ผิดแน่ๆ พุทธศาสนาไม่ได้สอนอย่างนั้น แค่นั้น

ความสุขเป็นผลพลอยได้ของสันโดษ พอสันโดษก็สุขทันที มันเป็นผลพลอยได้ตามมาเอง แต่ยังไม่ใช่วัตถุประสงค์ ผลที่ต้องการไม่ได้อยู่ที่นี้ ผลที่ต้องการจากสันโดษคืออะไร

**เราสันโดษแล้วจะได้อะไรขึ้นมา ที่จะเป็ความคิพหน้า และช่วย
ให้ก้าวต่อไปในไตรสิกขา**

พอสันโดษในวัตถุ เราก็สุขกับวัตถุที่มีอยู่หรือได้มาแล้ว สุขงายด้วยวัตถุน้อย มีวัตถุแค่นี้ก็สุขแล้ว ตรงข้ามกับตอนที่ไม่มีสันโดษนี้เราไม่สุขสักทีความสุขของเราไปอยู่กับวัตถุที่ยังไม่ได้ เราจึงกระวนกระวายโลดแล่นหาวัตถุเสพ เวลาของเราใช้หมดไปกับการโลดแล่นหาสิ่งเสพเพื่อบำรุงบำเรอตัวเอง แรงงานก็ใช้หมดไปกับเรื่องนี้ ความคิดก็ครุ่นวุ่นวายกับการที่จะไปหาสิ่งเสพว่าทำอย่างไรจะได้อันนั้นอันนี้มา

**ความไม่สันโดษจึงทำลายเวลา สิ้นเปลืองแรงงาน และสิ้นเปลือง
ความคิดที่จะใช้ในการสร้างสรรค์**

เพราะฉะนั้นท่านจึงให้สันโดษ เพื่อจะได้สุขกับวัตถุได้ง่าย พอสุขกับวัตถุได้ง่ายแล้ว เราไม่ใช่อยู่นเฉยๆ งานการหน้าที่ของเรามีอยู่แล้ว ตอนนี้เวลาแรงงานและความคิด เราออมไว้ได้ เราก็กินเวลาเร็วแรงความคิดนั้นไปทุ่มเทให้กับการทำงานที่งานการ กิจหน้าที่นั้นก็เดินหน้าก้าวไปได้ดี

สรุปว่า สันโดษเพื่อเตรียมพร้อม สันโดษเป็นธรรมะขั้นเตรียมพร้อม คือให้พร้อมที่จะก้าวต่อไป ธรรมะนี้มีทั้งขั้นเตรียมตัวให้พร้อม และขั้นก้าวเดิน สันโดษเป็นธรรมะประเภทเตรียมตัวให้พร้อม พอเราพร้อมแล้ว เราไม่พะรุงพะรัง ไม่มัวกังวล ไม่มัวพะวัภพะวนกับการหาสิ่งเสพบำรุงบำเรอตัวเอง ที่นี้จะทำงานการสร้างสรรค์อะไร ก็ไปมุ่งหน้าแผนดิ่งไปเลย

พระพุทธเจ้าไม่ตรัสสันโดษไว้โดดเดี่ยว หรือลอยๆ แต่ตรัสไว้กับการทำหน้าที่และความเพียรในการทำหน้าที่นั้น เช่นสำหรับพระสงฆ์ ทรงสอนให้สันโดษในจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เสร็จแล้วก็ให้ยินดีในการละอกุศลและพัฒนากุศล ทรงสอนให้ไม่สันโดษในการพัฒนากุศลนั้น

พูดสั้นๆ ว่า ให้สันโดษในวัตถุเสพบริโภค แต่ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย

ถ้าเป็นกุศลธรรม สิ่งที่ดีงาม การสร้างสรรค์คุณความดีที่ประเสริฐ พระองค์ทรงสอนไม่ให้สันโดษ พระพุทธองค์เองก็ไม่สันโดษและเพียรไม่ระย่อ หลักการนี้มีทั้งในพระสูตรและอภิธรรม

ถ้าสอนสันโดษ ต้องสอนความไม่สันโดษด้วยพร้อมกัน และต้องรู้ว่า
ให้สันโดษในอะไร ไม่สันโดษในอะไร คือ

๑. ให้สันโดษในวัตถุเสพ ที่จะบำรุงบำเรอตนเอง หาความสุขส่วน
ตัว

๒. ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม ในการทำความดีงาม ในการทำการ
สร้างสรรค์

สันโดษกับไม่สันโดษจึงไปด้วยกันได้พอดี สันโดษมาหนุนความ
ไม่สันโดษ ช่วยให้เราก้าวต่อไปในไตรสิกขา ให้สามารถทำกรรมที่ดียิ่งขึ้น
ในการที่จะพัฒนาชีวิตและสังคม

นี่เป็นตัวอย่างของเกณฑ์วินิจฉัย

**ถ้าคนไทยตั้งอยู่ในหลักสี่ จะไม่ตกหลุมวิกฤต
ถึงแม้ถลันไป ก็จะถอนตัวขึ้นสู่วิวัฒน์ได้โดยพลัน**

หลักธรรม ๔ ประการต่อไปนี้ เป็นหลักการใหญ่ขึ้นพื้นฐานของ
พระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสย่ำอยู่เสมอ แต่ตามปกติตรัสไว้เป็นอิสระ
จากกัน เพราะมีนัยโยงถึงกัน หรือครอบคลุมกัน ในที่นี้ขอยกมาย้ำไว้ในที่
เดียวกัน ถือว่าเป็นแก่นแท้ที่ปฏิบัติได้ทันที และเหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน
ของสังคมไทย จึงขอนำมากล่าวปิดท้ายเท่าที่เวลาจะพอมิ

หลักสำคัญเหล่านี้จะต้องใช้ในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในการแก้วิกฤต

ของสังคมไทย และสร้างสรรค์ประเทศชาติต่อไปข้างหน้า คนไทยจะต้องอยู่กับหลักการ ๔ อย่างต่อไปนี้ให้ได้ คือ

๑. หลักการกระทำ คือ มุ่งทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม โดยเฉพาะความเพียรของตนเอง หลักนี้เรียกว่า **หลักกรรมและความเพียร** พระพุทธเจ้าตรัสว่าเราเป็นกรรมวาที เราเป็นวิริยวาที พระองค์ไม่ได้ตรัสอย่างเดียว แต่ตรัสคู่กันว่า **กรรมวาที และวิริยวาที** “เราเป็นผู้กล่าวหลักการกระทำ เราเป็นผู้กล่าวหลักความเพียร”

คนจะทำได้ ต้องมีความเพียร ถ้าไม่มีความเพียรก็ก้าวไปในการทำอะไรไม่ได้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งกรรมและวิริยะ ให้หวังผลสำเร็จจากการกระทำ ด้วยเรี่ยวแรงกำลังของตน ไม่มีหวังผลจากการอ่อนนอนนอนรอผลดลบันดาล จากลาภลอย จากการรวบทางลัด การทุจริต การเสียงโชค การพนัน เป็นต้น

สรุปว่า ต้องถือหลักการกระทำให้สำเร็จด้วยความเพียร

ขอยกพุทธพจน์มาอย่าไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายแม่ที่ได้มีแล้วในอดีตกาล...พระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายแม่ที่จักมีในอนาคตกาล... แม่เราเอง ผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะในบัดนี้ก็เป็น **กรรมวาที (ตรัสหลักกรรม)** เป็น **กิริยวาที (ตรัสหลักการที่จะต้องทำ)** เป็น **วิริยวาที (ตรัสหลักความเพียร)**

(อง.ติก. ๒๐/๕๗๗/๓๖๙)

๒. หลักการศึกษาพัฒนาตน คือ ต้องถือเป็นหน้าที่โดยมีจิตสำนึกที่จะฝึกตนให้ก้าวหน้าต่อไปในการทำกุศลกรรมต่างๆ ที่จะให้ชีวิตและสังคมดีงามยิ่งขึ้น นี่เรียกว่า **หลักไตรสิกขา**

ตามหลักเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ที่พูดแล้วแต่ต้นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึก ดังนั้น ในการที่จะก้าวไปสู่ความดีงาม ความประเสริฐ สมบูรณ์นั้น ชีวิตต้องพัฒนาด้วยไตรสิกขาเพื่อก้าวไปข้างหน้า ชีวิตจะต้องดีขึ้น ต้องเรียนรู้ต้องฝึกฝน ต้องศึกษา ต้องพัฒนาเสมอไป จะต้องไม่มัวหยุดอยู่กับที่

ขอยกคาถาพุทธพจน์แห่งหนึ่งมาไว้เตือนใจว่า

เพราะฉะนั้นแล เป็นคนอยู่ในโลกนี้ พึงศึกษา(ตามหลักไตรสิกขา) เกิด สิ่งใดก็ตามที่พึงรู้ได้ในโลกว่าเป็นสิ่งผิดร้ายไม่ดี ไม่พึงประพฤติผิดร้ายไม่ดี เพราะเห็นแก่สิ่งนั้น ปรากฏทั้งหลายกล่าวว่าชีวิตนั้นน้อยนัก

(พ.สุ. ๒๕/๔๐๙/๔๘๕)

พร้อมทั้งพุทธภาษิตว่า

ในหมู่มนุษย์คนที่ฝึกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐ

(พ.ธ. ๒๕/๓๓๗/๕๗)

๓. หลักไม่ประมาท ในการที่จะทำอะไรๆ ด้วยความเพียร และในการที่จะพัฒนาตนนั้น จะต้องไม่ประมาท ต้องมองเห็นตระหนักในความสำคัญของกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงว่า ในขณะที่เราดำเนินชีวิตอยู่นี้ สิ่งทั้งหลายรอบตัวเราและชีวิตของเราล้วนไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกอย่างเปลี่ยนแปลง

ไปตลอดเวลา เราจะมัวนั่งนอนใจอยู่ไม่ได้ มีอะไรที่ควรจะทำ ต้องรีบทำ ต้องเร่งชวนขายไม่ประมาท ไม่นอนใจ ไม่ผัดเพี้ยน

หลักไม่ประมาทนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า เหมือนกับบรอยเท้าช้าง ที่ครอบคลุมธรรมะของพระองค์ไว้หมด แล้วก็เป็**นปัจฉิมวาจา**ของพระองค์ ก่อนปรินิพพานด้วย จึงถือว่าสำคัญอย่างยิ่ง

ในความไม่ประมาทนี้ แม้แต่สังคัมก็จะหยุดนิ่งไม่ได้ เพราะสังคัมมีแนวโน้มว่า เมื่อไรมีความสำเร็จ เมื่อไรเจริญดีมีความพร้อม เมื่อไรมีความสุขสบาย คนจะเริ่มเฉื่อยลงและเริ่มอ่อนแรง แล้วก็เริ่มมัวเมา ประมาท

สังคัมมักจะเป็นอย่างนั้น คือ **พอสบายก็ประมาท** หันไปฟุ้งเฟ้อมัวเมาหลงระเริง ติดในความสุขสบาย เพลิดเพลิน สำเร็จสำราญ ลุ่มหลงในการบันเทิง ไม่เร่งรัดชวนขายทำกิจการหน้าที่ ผัดเพี้ยน เฉื่อยชา

เพราะฉะนั้น ผู้บริหารสังคัมจะต้องคอยกระตุ้นเตือนปลุกเร้าประชาชนให้ไม่ประมาทมัวเมาตลอดเวลา

เครื่องพิสูจน์การพัฒนามนุษย์อย่างหนึ่งคือ **ทั้งที่สุขสบายก็ไม่ประมาท** ถ้าใครทำได้สำเร็จอย่างนี้เมื่อไร ก็มีคุณสมบัติที่จะเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลเดียวที่จะไม่ประมาทเลยเป็นอันขาดคือพระอรหันต์

นอกจากนั้น แม้แต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ก็ยังประมาทได้ คือพอประสบความสำเร็จไปเท่านั้น ก็พอใจว่าเราได้ก้าวหน้า มาดีมีความสุขแล้วนะ ก็ชักเฉื่อย พอเฉื่อยลง พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าเธอ

ประมาทแล้ว

ในพระพุทธศาสนานี้ ท่านไม่ให้หยุดในการสร้างสรรค์กุศลธรรม
ตราบโดยยังไม่ถึงจุดหมาย ก็ต้องก้าวไปในไตรสิกขาโดยไม่ประมาท ต้องก้าว
ต่อไปๆ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

*เราไม่สรรเสริญแม้แต่ความตั้งอยู่ได้ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ต้อง
พูดถึงความเสื่อมถอยจากกุศลธรรมทั้งหลาย เรายกย่องสรรเสริญอย่างเดียว
แต่ความก้าวหน้าต่อไปในกุศลธรรมทั้งหลาย*

(อง.ทสก. ๒๔/๕๓/๑๐๑)

พุทธพจน์นี้แสดงหลักเดียวกัน คือความไม่ประมาท

๔. หลักพึ่งตนได้ ซึ่งทำให้มี **อิสรภาพ** การพึ่งตนก็คือต้องทำให้
แก่ตัวเราด้วยตนเอง จึงต้องพัฒนาตัวเอง คือ เราพัฒนาตนเองเพื่อให้ทำ
ได้ด้วยตนเอง

เมื่อเราทำได้ด้วยตนเองเราก็พึ่งตนได้ถ้าเราทำไม่ได้เราก็กึ่งพึ่ง
ตนเองไม่ได้เราต้องพยายามพึ่งตนให้ได้ แต่ เราจะทำได้ด้วยตนเองและพึ่ง
ตนได้เราต้องทำตนให้พึ่งตนได้ โดยฝึกตนขึ้นไปให้ทำได้ทำเป็น

พระพุทธเจ้าทรงเน้นการทำตนให้พึ่งตนได้ หรือทำตนให้เป็นที่พึ่ง
ได้มากกว่าเน้นการพึ่งตน

ถ้าพูดว่าให้พึ่งตน แต่เขาไม่มีความสามารถที่จะพึ่งตน แล้วเขาจะ
พึ่งตนได้อย่างไร ก็ได้แต่ขัดกันว่า นี่เธอยากจนเธอก็พึ่งตนสิ ว่าอย่างนั้นมัน

จะฟังตนอย่างไร ในเมื่อไม่มีความสามารถที่จะฟังตนนั้น

เพราะฉะนั้น อย่าพูดแค่ฟังตน ซึ่งเป็นเพียงคำเตือนเริ่มต้น แต่ต้องก้าวต่อไปสู่การฝึกฝนปฏิบัติซึ่งเป็นคำสอนที่แท้จริง จงพยายามฟังตนด้วยการทำตนให้เป็นที่ฟังได้

แล้วทำอย่างไรจะให้ตนเป็นที่ฟังได้ ก็ต้องฝึก ต้องศึกษาพัฒนาตน พอพัฒนาตนก็เข้าไตรสิกขา ซึ่งทำให้ตนเองมีคุณสมบัติดีมากขึ้น มีคุณภาพดีขึ้น สามารถทำกรรมต่างๆ ที่เป็นกุศลยิ่งขึ้น ได้ผลดียิ่งขึ้น

เมื่อมีความสามารถทำการทั้งหลายได้ดียิ่งขึ้น ก็ฟังตนเองได้ พอฟังตนเองได้ ก็ไม่ต้องฟังคนอื่น ก็เป็นอิสระ กลายเป็นว่าสามารถเป็นที่ฟังของคนอื่น

ฉะนั้นการปฏิบัติในไตรสิกขา คือการพัฒนาตน และการพัฒนาตน ก็ทำให้ฟังตนเองได้ และการฟังตนเองได้กับความอิสระ ก็เป็นอันเดียวกัน

ความเป็นอิสระนี้ มิใช่เฉพาะการไม่ต้องคอยพึ่งพาขึ้นต่อคนอื่น เท่านั้นแต่หมายถึงการไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อวัตถุมากเกินไปด้วย

ดังนั้น อิสระภาพที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง จึงหมายถึงการมีความสามารถที่จะมีความสุขในตัวเองได้มากขึ้น โดยพึ่งพาขึ้นต่อวัตถุเสพรวิภค น้อยลง คือเป็นคนที่สุดใจง่ายขึ้น ไม่ต้องเอาชีวิตไปขึ้นต่อวัตถุ ไม่ต้องเอาความสุขไปฝากไว้กับสิ่งเสพรวิภค ซึ่งจะทำให้ลดความแย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม

พร้อมกันนั้น เมื่อได้พัฒนาตนเอง ให้มีความสามารถมากขึ้น ทั้งใน การที่จะมีความสุขที่เป็นอิสระ และในการที่จะทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ก็จะทำให้ทั้งชีวิตของตัวเองก็ดีขึ้น และสามารถเกื้อกูลแก่ผู้อื่นหรือแก่สังคมได้ มากขึ้น พร้อมไปในคราวเดียวกัน

ขอยกพุทธภาษิตมาย้ำเตือนอีกว่า

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน โดยแท้จริงคนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ มีตน ที่ฝึกดีแล้วนั้นแหละ คือได้ที่พึ่งที่หาได้ยาก

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖)

หลัก ๔ นี้สัมพันธ์เป็นอันเดียวกัน แต่แยกในเชิงปฏิบัติให้ใช้ได้ เหมาะสมและได้ผลจริงจัง การปฏิบัติจากทุกหลักจะมาบรรจบประสานเป็น อันเดียวกัน

ขอทวนอีกครั้งว่า หลัก ๔ ประการนี้ต้องย่ออย่างที่สุด เพราะเป็น หลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา และเหมาะสมยิ่งกับยุคปัจจุบัน

๑. ทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม

๒. เรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาตน ให้ชีวิตและสังคมก้าวหน้าไปสู่ความ ดีเลิศประเสริฐยิ่งขึ้น

๓. มีความไม่ประมาท กระตือรือร้น ขวนขวายสร้างสรรค์สิ่งที่ดี งามไม่ปล่อยให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์

๔. พึ่งตนได้ มีอิสรภาพ พร้อมทั้งจะเผื่อแผ่ความสุข เป็นที่พึ่งแก่

ผู้อื่นได้

มีสี่ข้อนี้พอแล้ว ประเทศไทยพัฒนาได้แน่

แก่นแท้ของพุทธธรรม คือความหลุดพ้นพึ่งตนได้ ในสังคมของกัลยาณมิตร ผู้มีชีวิตที่เกื้อกูลกัน

ขอจบด้วยคำสรุปตามหัวข้อที่ตั้งไว้ให้ว่า “แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา” นั้น มีอยู่ในพระสูตรหนึ่งชื่อว่า มหาสารโปมสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องแก่นของพระพุทธศาสนาไว้ มีใจความตามพระสูตรนี้ว่า

ชีวิตที่ประเสริฐ (พรหมจริยะ) คือตัวพระพุทธศาสนานี้ เปรียบได้กับต้นไม้ ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ คือ

ลาภสักการะ	เหมือนกิ่งใบ
ศีล	เหมือนสะเก็ดไม้
สมาธิ	เหมือนเปลือกไม้
ปัญญา	เหมือนกัษกระพี้ไม้
วิมุตติ (ความหลุดพ้น)	เป็นแก่น

ตรงนี้แหละมาถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้น เป็นอิสระ เข้ากับหลักที่พูดสุดท้ายว่า จะต้องพัฒนาตนให้พึ่งตนเองได้ และเป็นอิสระ จนกระทั่งในที่สุดเป็นอิสระทางจิตใจและปัญญา

เราพึ่งคนอื่น เช่นพึ่งพระพุทธเจ้า ก็เพื่อทำตัวเราให้พึ่งตนเองได้ พระพุทธเจ้าช่วยให้เราพึ่งตนเองได้นั่นเอง จุดหมายก็คือพึ่งตนเองได้เป็นอิสระ เพราะฉะนั้นหลักพุทธศาสนาจึงมาถึงแก่นแท้ที่สูงที่สุด คือวิมุตติ ความหลุดพ้น เป็นอิสระ แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ก็จบลงตรงนี้เอง

ตอนแรกเป็นอิสระทางพฤติกรรม ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมที่เป็นอิสระทางสังคม ทำอะไรๆ พุดอะไรๆ ได้โดยไม่ถูกบังคับครอบงำ ช่มเหง แต่พร้อมกันนั้นก็ต้องเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากจิตใจที่เป็นอิสระจากกิเลส จึงจะเป็นอิสระจากการเบียดเบียนกันแท้จริง อิสรภาพที่แท้จริงไม่ใช่เป็นพฤติกรรมแต่เป็นภาวะทางจิตใจและปัญญา และอสรภาพที่สมบูรณ์คืออสรภาพทางปัญญา

ในด้านพฤติกรรมนั้น ท่านไม่สอนให้เป็นอิสระแบบแยกต่างหากจากกันหรือต่างคนต่างอยู่ แต่พฤติกรรมนั้นท่านมุ่งให้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้เกื้อหนุนกันด้วยวัตถุและริ้วแรงกำลังเป็นต้น โดยรู้เท่าทันว่าวัตถุทรัพย์สินภายนอก รวมทั้งลาภสักการะทั้งหลาย เราต้องอาศัยแต่มันเป็นเพียงปัจจัยเกื้อหนุน เหมือนเป็นกิ่งใบ ไม่ใช่เป็นตัวแก่นสาร ในด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับชีวิตภายนอกนี้ ให้เราเป็นที่พึ่งแก่คนอื่นได้พร้อมกับเราต้องพึ่งคนอื่นด้วย ให้สังคมเป็นสังคมประเภทพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน โดยแต่ละคนก็มีอะไรให้คนอื่นได้พึ่งบ้าง ต่างก็เกื้อหนุนกัน ให้สังคมอยู่ผาสุก และให้แต่ละคนมีโอกาสพัฒนายิ่งขึ้นไปในไตรสิกขา เพื่อให้แต่ละคนมีอสรภาพที่พึ่งตนได้แท้จริงในทางจิตใจและทางปัญญา อย่างนี้จึง

จะเป็นสังคมที่ดี

ขอให้ดูวินัยของพระ คือชีวิตในสังฆะตามพุทธบัญญัติ จะเห็นชัดว่าเป็นอย่างนี้

พระพุทธเจ้าทรงจัดวางเป็นแบบไว้ คือสังคมสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างแห่งการที่แต่ละคนพยายามพัฒนาตนให้มีอิสรภาพทางจิตใจและปัญญา โดยที่ชีวิตทางด้านพฤติกรรมนั้นพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการเกื้อหนุนกันให้ก้าวไป ไม่ใช่ช่วยให้เขาไม่ต้องทำ แล้วคอยรอรับความช่วยเหลือ

คนที่มีอิสรภาพทางจิตใจและทางปัญญาเท่านั้น จึงจะสร้างสรรค์สังคมอย่างนี้ และอยู่กันด้วยดีในสังคมอย่างนี้ได้

เรื่อง แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา พุดมาถึง “แก่นธรรมเพื่อชีวิต” แล้ว ก็ขอจบไว้เพียงนี้ก่อน แม้ว่าที่จริงยังมีหัวข้อที่ควรพูดอีก ๒ เรื่อง หรือ ๒ บท คือ แก่นธรรมเพื่อสังคม กับ แก่นธรรมเพื่อโลกแต่จำเป็นต้องยุติเพราะความยาวที่เกินเวลา

ขอนุโมทนาท่านอธิบดี ท่านรองอธิบดี ท่านผู้อำนวยการ และท่านผู้บริหารระดับสูงของกรมการศาสนา

ขอความเจริญผาสุกจงมีแด่ทุกท่าน

...พุทธศาสนาสอนให้รู้ทัน และให้อยู่เป็นสุข

...คือ ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น

พูดสั้นๆ ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก

ความดีเลิศประเสริฐของมนุษย์นั้น อยู่ที่การเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนา
ตนขึ้นไป มนุษย์จะเอาดีไม่ได้ถ้าไม่มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน เพราะฉะนั้น
เราจึงพูดเต็มว่า

“มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก”

...การที่ชีวิตเป็นที่อยู่ดำเนินไป ก็คือการทำต้องเคลื่อนไหวพบประสบ-
การณ์ใหม่ๆ เจอสถานการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะต้องรู้จักเข้าใจ ต้องปฏิบัติหรือจัดการ
อย่างใดอย่างหนึ่ง...เรียกสั้นๆ ก็คือศึกษาหรือการศึกษา

...ฝรั่งบางพวกว่าชีวิตคือการต่อสู้ บ้างก็ว่าชีวิตเป็นความฝัน แต่ถ้า
พูดตามหลักพระพุทธศาสนา “ชีวิตคือการศึกษา”

...หลัก ๔ ประการนี้ต้องย้ำอย่างที่สุด เพราะเป็นหลักใหญ่ของ
พระพุทธศาสนา และเหมาะสมยิ่งกับยุคปัจจุบัน

ทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม

เรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาตน ให้ชีวิตและสังคมก้าวหน้าไปสู่ความดีเลิศ
ประเสริฐยิ่งขึ้น

มีความไม่ประมาท กระทื่อหรือรัน ขวนขวายสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ไม่
ปล่อยเวลาให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์

ฟังตนได้ มีอิสรภาพ พร้อมทั้งจะเผื่อแผ่ความสุข เป็นที่พึ่งแก่
ผู้อื่นได้

มีสี่ข้อนี้พอแล้ว ประเทศไทยพัฒนาแน่

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป. อ. ปยุตฺโต) ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น (แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา). พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป. อ. ปยุตฺโต) ก้าวไปในบุญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ. ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป. อ. ปยุตฺโต) ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. พิมพ์ครั้งที่ ๘๖. กรุงเทพฯ. ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป. อ. ปยุตฺโต) สมานิแบบพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ. ๒๕๕๔.

ภาคผนวก

คำชี้แจงในการจัดพิมพ์

ขอถือโอกาสเล่าชี้แจงให้ฟังถึงที่มาที่ไปของหนังสือ “**ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน**” คำริเดิมนั้นมาจากความต้องการพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับธรรมที่ให้เยาวชนอ่านเข้าใจง่าย ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา หรืออีกนัยหนึ่งคือกิริยาวัตถุสาม ทาน ศีล ภาวนา โดยนำมาจากหนังสือของพระเดชพระคุณอาจารย์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) เริ่มต้นจากก้าวไปในบุญ และต่อยด้วยปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง เชื่อมด้วยสมาธิ แบบแนวพุทธ จบลงด้วยทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น น่าจะเป็นแนวทางที่จะให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจในใจศาสนาได้ ไม่มากก็น้อย

เดิมที่ส่วนตัวข้าพเจ้าตั้งใจจะใช้ชื่อเรื่องว่า “**รู้ทำ ธรรม**” ซึ่งหมายถึง **เมื่อรู้ที่จะทำ ทำยี่ที่สุดต้องบรรลุดุธรรม** เมื่อนำความนี้ไปกราบเรียนปรึกษาท่านพระเดชพระคุณอาจารย์ ท่านก็เมตตาตั้งชื่อให้ใหม่ว่า “**ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน**” ชื่อหนังสือที่เหมาะสมกับยุคสมัยนี้อย่างยิ่ง กระบวนการการจัดทำจึงเริ่มต้นขึ้นโดยส่งชื่อเรื่องไปปรึกษาบริษัทการพิมพ์ใหญ่แห่งหนึ่งเพื่อออกแบบปก รูปปกที่ได้ไม่ถูกใจนัก ส่งไปยังสำนักพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือพระเดชพระคุณอาจารย์เป็นประจำ ได้รูปภาพปกที่สวยงาม หากความงามของภาพกับชื่อหนังสือไม่สอดคล้องกัน ทำยี่ที่สุดจึงหันกลับมาที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ให้ที่นี้เป็นผู้จัดทำทั้งเรื่อง ต้นฉบับ และออกแบบภาพประกอบปกและเนื้อใน ระยะเวลาที่เริ่มคิดและทำจนถึงวันนี้ ล่วงไปมากกว่า ๔ ปี

เนื่องจากพระเดชพระคุณอาจารย์ อาพาธมาตลอด ท่านปรารถนาด้วยความเมตตาว่า การเขียนอธิบายความเรื่องที่พิมพ์ทั้งสี่เรื่องนี้เข้าด้วยกัน ไม่ใช่เรื่องยาก ขอเพียงมีเวลาและสุขภาพท่านอำนวย ท่านจะทำให้ หลังจาก

นั้นผ่านไปอีก ๑ ปี จนหนังสือเล่มนี้ล่วง ๕ ปี ประจวบกับพระเดชพระคุณ อาจารย์รับนิมนต์ไปพักรักษาตัวที่ประเทศเยอรมนี ข้าพเจ้าจึงขอกล่าวถึง พระเดชพระคุณอาจารย์ในการคาดเดาตั้งชื่อหนังสือของท่าน ว่าท่านคง ต้องการกระตุ้นให้เยาวชนหันกลับมาสนใจในเรื่องของธรรม

ในสมัยปัจจุบัน เราปฏิเสธไม่ได้ที่จะหาความสุขจากการเสพและ เพลิดเพลินในเทคโนโลยี ไม่แปลกใจที่เราจะเห็นคนบนรถไฟฟ้าแม้นั่งติดกันจะ ส่งข้อความถึงกันและกัน ใช้นิ้วชี้จิ้มกดโทรศัพท์ตลอดเวลา มีคนหูหนวกเพิ่มขึ้นในปริมาณใกล้เคียงกัน ด้วยการเสียบหูฟังจนแทบกลายเป็นส่วนเพิ่มของ อวัยวะ (หู) นี้หรือคือความสุขที่แท้ของคนยุคปัจจุบัน มนุษย์เสพเทคโนโลยี จนกลายเป็นทาสของเทคโนโลยี

มีเรื่องเล่าของสังคมปัจจุบันที่ฟังแล้วชวนหดหู่

ในบ้านหลังหนึ่ง พ่อกับแม่ที่อายุมากนั่งเฝ้าอยู่บนโต๊ะอาหาร ขณะที่ลูกชายนักบริหารเล่นเครื่องคอมพิวเตอร์พกพา ภรรยาเล่นโทรศัพท์มือถือ ส่วนลูกอีกสองคนเล่นเกม มีบุพการีนั่งเฝ้าอยู่บนโต๊ะอาหาร นี้หรือคือ ความสุขของสังคมปัจจุบัน ความสุขที่แท้ต้องมาจากไหนถ้าไม่ใช่มาจากตัว เรา “ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน” ความสุขไม่ใช่อยู่ที่ภายนอก ต่อ ให้สิ่งแวดล้อมดีและงดงามเพียงใด หากใจเราทุกข์ ก็ยังทุกข์อยู่ดี ในทางตรง กันข้าม ให้สิ่งแวดล้อมเลวร้ายเพียงใด หากใจมีโยนิโสมนสิการ ความสุขเริ่มต้นได้จากใจ ตามมงคลสูตรประการสุดท้ายที่ว่า

ผู้จลลุต โลกธมเมหิ จิตตํ ยสฺส น กมฺปติ อโสภํ วิรชํ เขมฺ เอตมฺมํค-
ลฺมุตตมํ –เมื่อโลกธรรม กระทำแล้วไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก แก่ล้ากลัว
เกษม นี้คือมงคลอันสูงสุด

ความสุขอยู่ที่นี้ ไม่ต้องมัวไปแสวงหา เราสามารถหาสุขได้เมื่อเรา รับรู้ความสุขจากสิ่งรอบตัว รู้จักแบ่งปันความสุขกับคนรอบข้าง ให้กำลังใจ

เปลี่ยนความสุขจากการเสพสุข เป็นความสุขจากการส่งมอบ นี่คือความสุขที่ไม่ต้องลงทุน เริ่มต้นจากการเรียนรู้ความหมายของความสุข ชีวิตที่แท้ไม่มีเหตุใดให้เป็นทุกข์ ในบทสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ ชื่อเรื่อง ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น บอกไว้ว่า *ทุกข์ ปริณิยาย – ทุกข์ให้กำหนดรู้* ความสุขเราต้องเป็นสุขให้ได้ตลอดเวลา อีกนัยหนึ่งคืออยู่เป็นก็เย็นสุข *นิพพานํ ปรมฺสุขํ – นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง*

“ความสุขอยู่ที่นี้ มัวไปหากันที่ไหน” เป็นหนังสือที่ดีและคู่ควรกับยุคสมัย อยากจะเรียกร้องเยาวชนให้หันกลับมาพิจารณาตัวเอง ถามใจตัวเองและยอมรับในความเป็นธรรมชาติ เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เราพึ่งสำนึกและเคารพในธรรมชาติ และยอมรับความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ และท้ายที่สุดให้ตระหนักถึงว่า *“การที่เราเห็นแก่ตัว นั่นคือความทุกข์ เมื่อไรที่เราเลิกเห็นแก่ตัว ความสุขจะปรากฏชัดขึ้นเรื่อยๆ”*

สุรเดช พรทวีทัศน์

ในนามของกองทุนกัฏโกล (ป. อ. ปยุตฺโต)

วิสาขบูชา ๒๕๕๖

กองทุน อยู่ในใจเหนือ เกื้อโลก

ถวายเป็นอาจารย์บูชาแด่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ในวาระ ๗๒ ปี พ.ศ.๒๕๕๔

ความเป็นมา

จากครั้นพุทธกาล เมื่อองค์สัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระประสงค์ส่งภิกษุออกเผยแผ่ธรรมตามสถานที่ต่างๆ พระองค์ทรงประทานพระพุทธโอวาทแก่หมู่ภิกษุ “จรธ ภิกขเว พุทฺชนทิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย” แปลเป็นไทยได้ความว่า “จงจาริกไปประเทศพระศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขของพุทธชน เพื่อเมตตาเกื้อกูลแก่ชาวโลก”

จากอดีตสู่ปัจจุบัน พระสุปฏิปันโนทั้งหลายได้ปฏิบัติตามพุทธวจนะมาตลอดยังให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่โลกมานับเนื่องมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี จวบจนอุบัติ พระภิกษุหนุ่ม พระมหาประยุต อารยางกูร นาคหลวงรูปที่ ๒ แห่งกรุงรัตน-โกสินทร์ในรัชกาลปัจจุบัน จัดเป็นต้นแบบแห่งพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบร่วมกาลสมัย ปัจจุบันท่านดำรงสมณศักดิ์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เนื่องในโอกาสมงคลวาร ๗๒ พรรษา ของพระเดชพระคุณอาจารย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) หมู่

ศิษยานุศิษย์ผู้มีจิตศรัทธาในบวรพุทธศาสนาเห็นสมควรจักถวายพุทธบูชาพร้อมทั้งอาจารย์บูชาแด่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสุปฏิปันโนทั้งหลาย โดยปรารถนาพระเดชพระคุณอาจารย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เป็นหลัก จัดตั้งกองทุนเกื้อโลก (ป. อ. ปยุตฺโต) ขึ้นเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาในกาลต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่ออุปถัมภ์ดำรงพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่สังคมโดยประยุกต์พุทธธรรมให้เข้ากับยุคสมัย เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาสำคัญของสังคมชุมชนโลก โดยคณะผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญปัญหานั้นๆ พร้อมทั้งข้อสรุป วิธีแก้ปัญหานั้นในเชิงพุทธธรรม

๒. เพื่อจัดสรรทรัพยากรที่กองทุนฯจะหาได้ให้แก่ผู้มีความสามารถด้านศาสตร์หรือศิลปะ ในแนวทางต่างๆโดยผลงานดังกล่าวนี้ต้องมีพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน

๓. วิธีการและเป้าหมายเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมให้ขยายวงกว้างสู่สังคมโลกผ่านทางเว็บไซต์ www.payutto.org พร้อมปรับปรุงเว็บไซต์ ให้มีความเหมาะสมแก่กาลสมัย

องค์กรขับเคลื่อน

ที่ปรึกษากรรมการกิตติมศักดิ์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พระภวานาโพธิคุณ

พระราชญาณกวี (ปิยโสภณ)

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ

พระไพศาล วิสาโล

ศ.คุณหญิง นงเยาว์ ชัยเสรี

ศ.นพ.ปราโมทย์ ทุมวิภาต

รศ.ดร.จากรุพร ไวยนันท์

รศ.ดร.สุกรี เจริญสุข

พล.ท. นพ.ดำรงค์ ธนะชานันท์

คุณนนทิวรรธนน์ จันทนะผะลิน

ประธานคณะกรรมการ

ศ.นพ.เกษม วัฒนชัย

คณะกรรมการ

ศ.ดร.มารวย ผดุงสิทธิ์

คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

คุณดุขฎิ พนมยงค์ บุญทัตสนกุล

ศ.นพ.ประเสริฐ บุญเกิด

ศ.แสวง บุญเฉลิมวิภาส

คุณผ่อง แซ่งกิ่ง

ผศ.ปัญญา วิจินธนสาร

ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พระชัยยศ พุทธิวิโร

รศ.พญ.นารากร ประยูรวิวัฒน์

คุณสมภาพ บุตราช

ผศ.ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์

คณะกรรมการ

นพ.บัญชา พงษ์พานิช

นพ.ณรงค์ เลหาทวีรภาพ

นายสุรเดช พรทวีทัศน์

รศ.ดร.ยุพา กาญจนกุล

คุณพันธ์ภริมย์ ไบหยก

รศ.ดร.กุลภัทรา สีโรดม

พระกาธณย์ กุศลนนโท

คุณรสนา โตสิตระกูล

ทพญ.ศศิธร สุธรรมรักษ์

คุณพนิดา อังจันทร์เพ็ญ

นายณัฐพร พรหมสุทธิ

นายกิตติศักดิ์ รุ่งเรืองวัฒนชัย

นายนริศ จรัสจรรยาวงศ์

กิจกรรมการขับเคลื่อนเบื้องต้น

- จัดตั้งเป็นกองทุนฯ ในมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
- จัดกิจกรรมประเดิม ในวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

เวลา ๑๙.๐๐ น. ณ ลานหน้าห้องอาหารซ่อมม่วง

ชั้น ๗ สยามดิสคัฟเวอรี ประกอบด้วย

○ การพบปะและบอกกล่าวสาธารณะ

○ แนะนำกิจกรรมตัวอย่าง

- ฐานข้อมูลพุทธธรรมนำร่อง ใน www.payutto.com
- หนังสือ “ราวเทียน มธธรรม” โดย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- หนังสือและงาน “งอกเงยด้วยธรรม งดงามด้วยศิลป์” โดย กลุ่มจิตรกรไทย

- กาลานุกรม ในรูปแบบ E-Book
- เพลง และ ดนตรี โดย (ดุริยางค์ทหารบก)
- จัดประชุมกรรมการกองทุนเพื่อวางแผนการดำเนินงานในวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๕๔
- กิจกรรมสมโภช ร่วมเทศกาลเจริญสติ ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ วันที่ ๒๒-๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๔ ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ และที่อื่นๆ ที่ประสงค์จัดร่วม ประกอบด้วย
 - ธรรมนิทรรศการ ชุด “อยู่ใน ใจเหนือ เกื้อโลก” (ภาพวาดและภาพถ่าย)
 - หนังสือ ชุด “อยู่ใน ใจเหนือ เกื้อโลก” (ภาพวาดและภาพถ่าย)
 - ภาคเช้า : ธรรมคีตกวีนิพนธ์ (ดุริยางค์ทหารบก / คณะนักร้องประสานเสียงสวนพลู) ธรรมสังคีต
 - ภาคบ่าย : การแสดงธรรม และ เสวนาธรรม
 - ภาคค่ำ : การปฏิบัติธรรม

อื่นๆ

๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๔